

Brisel, 8.11.2023
SWD(2023) 692 final

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

Izveštaj za 2023. za Kosovo^{*}

Uz ovaj document:

Komunikacije Evropske komisije za Evropski Parlament, Savet, Evropski ekonomski i socijalni odbor i Odbor regiona

Komunikacije o politici proširenja za 2023.

{COM(2023) 690 final} - {SWD(2023) 690 final} - {SWD(2023) 691 final} - {SWD(2023) 693 final} - {SWD(2023) 694 final} - {SWD(2023) 695 final} - {SWD(2023) 696 final} - {SWD(2023) 697 final} - {SWD(2023) 698 final} - {SWD(2023) 699 final}

MT:Style_footnote reference,Superscript,Style></FMT> Ovo određivanje ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. KONTEKST	3
1.2. REZIME IZVEŠTAJA	3
2. TEMELJNE OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA	7
2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE	7
2.1.1 <i>Demokratija</i>	7
2.1.2 <i>Reforma javne uprave</i>	11
2.2. VLADAVINA PRAVA I FUNDAMENTALNA PRAVA	15
2.2.1 <i>Poglavlje 23: Pravosuđe i fundamentalna prava</i>	15
2.2.2 <i>Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbednost</i>	41
2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST.....	59
2.3.1 <i>Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije</i>	59
2.3.2 <i>Kapacitet za sposobnost da se izdrži pritisak konkurencije i tržišnih sila unutar Unije</i>	67
2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA	71
<i>Poglavlje 5: Javne nabavke</i>	71
<i>Poglavlje 18: Statistika</i>	73
<i>Poglavlje 32: Finansijska kontrola</i>	75
3. DOBRI SUSEDSKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA	77
4. NORMALIZACIJA ODNOSA IZMEĐU KOSOVA I SRBIJE	79
5. EVROPSKI STANDARDI	82
KLASTER 2: INTERNO TRŽIŠTE.....	82
Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe	83
Poglavlje 2: Sloboda kretanja za radnike	85
Poglavlje 3: Pravo na osnivanje i sloboda pružanja usluga	85
Poglavlje 4: Slobodno kretanje kapitala.....	86
Poglavlje 6: Zakoni o kompanijama.....	87
Poglavlje 7: Zakoni o intelektualnoj svojini.....	88
Poglavlje 8: Politika konkurencije.....	90
Poglavlje 9: Finansijske usluge	91
Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja	93
KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	95
Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji.....	95
Poglavlje 16: Oporezivanje.....	97
Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika	98
Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje.....	99
Poglavlje 20: Preduzeća i industrijska politika	102
Poglavlje 25: Nauka i istraživanja	103
Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura.....	104
Poglavlje 29: Carinska unija.....	107
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZIVOST	108
Poglavlje 14: Transportna politika.....	109
Poglavlje 15: Energija	110
Poglavlje 21: Trans-Evropske mreže	113
Poglavlje 27: Životna sredina i klimatske promene	114
KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA.....	117
Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj	117
Poglavlje 12: Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika	118

Poglavlje 13: Ribarstvo i akvakultura	120
Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija sistemski instrumenata	120
KLASTER 6: SPOLJNI ODNOSI	121
Poglavlje 30: Spoljni odnosi.....	121
ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA	124

1. UVOD

1.1. KONTEKST

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Kosova je na snazi od aprila 2016. Kosovo je usvojilo revidirani nacionalni program za integraciju u EU za period 2023-2027. Kosovo je podnelo zahtev za članstvo u EU u decembru 2022. Vlasti ostaju posvećene evropskom putu Kosova.

Predlog Komisije za ukidanje viznih uslova za građane Kosova usaglasili su Savet i Evropski parlament, a usvajanje relevantne uredbe je održano 9. marta 2023. u Savetu i 18. aprila 2023. u Evropskom parlamentu. Vizna liberalizacija za građane Kosova trebalo bi da stupi na snagu 1. januara 2024. godine.

Dijalog o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije uz vođenje EU nastavljen je i u izveštajnom periodu redovnim sastancima na nivou glavnih pregovarača i lidera. Nakon meseci intenzivnih pregovora i uz podršku ključnih partnera, strane su postigle sporazum o putu normalizacije u Briselu 27. februara 2023. i dogovorile njegov Aneks za implementaciju u Ohridu, Severna Makedonija, 18. marta 2023. godine. Srbija tek treba da počne da sprovodi svoje obaveze koje proizilaze iz Sporazuma, a koje su obavezujuće za strane i deo njihovog evropskog puta.

Kosovo je nastavilo da osuđuje agresivni rat Rusije protiv Ukrajine i da podržava ukrajinsku nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet. Vlada je nastavila da usvaja pakete restriktivnih mera protiv Rusije i Belorusije, odražavajući one koje su nametnule EU i SAD.

1.2. REZIME IZVEŠTAJA¹

Vlada koju predvodi pokret *Samoopredeljenje* i dalje ima solidnu većinu u Skupštini i nastavila je da napreduje sa svojom ambicioznom agendom reformi EU.

Međutim, kontinuirani nedostatak međustranačke saradnje i neslaganja unutar većine pokazali su se kao izazov za reforme. Pored toga, poslanici *Srpske liste* bojkotovali su rad Skupštine. Ipak, u izveštajnom periodu zabeležena su značajna zakonodavna dostignuća, uključujući izbornu reformu.

Sve u svemu, Kosovo je ostalo angažovano u Dijalogu o **normalizaciji odnosa sa Srbijom** uz posredovanje EU, ali treba da pokaže ozbiljniju posvećenost, uloži više napora i napravi kompromise kako bi proces normalizacije odnosa sa Srbijom krenuo napred. Kosovo treba da održi svoje obaveze u okviru Dijaloga i da se posveti punoj primeni svih prethodnih sporazuma iz dijaloga i Sporazuma o putu normalizacije i njegovog Aneksa za implementaciju. Od Kosova i Srbije se očekuje da se konstruktivnije angažuju kako bi omogućili početak pregovora o sveobuhvatnom pravno obavezujućem sporazumu o normalizaciji i pokažu fleksibilnost u cilju brzog i konkretnog napretka. Normalizacija odnosa je suštinski uslov na evropskom putu obe strane i obe rizikuju da izgube važne prilike zbog odsustva ikakvog napretka.

---

¹ Ovaj izveštaj pokriva period od juna 2022. do juna 2023. godine. Zasnovan je na podacima iz različitih izvora, uključujući doprinose Vlade Kosova, država članica EU, izveštaje Evropskog parlamenta i informacije različitih međunarodnih i nevladinih organizacija. Takođe uključuje rezultate komparativnih procena i indeksa drugih zainteresovanih strana, posebno u oblasti vladavine prava.

Izveštaj koristi sledeću skalu procene da opiše stanje: rana faza, određeni nivo pripreme, umereno pripremljen, dobar nivo pripreme i dobro napredan. Da bi se opisao napredak ostvaren tokom perioda izveštavanja, koristi se sledeća skala: nazadovanje, bez napretka, ograničen napredak, određeni napredak, dobar napredak i veoma dobar napredak. Tamo gde je prikladno, korišćeni su i privremeni koraci.

Na situaciju na severu Kosova uticalo je nekoliko kriza različitog intenziteta po brojnim pitanjima, sa nasilnim napadom na Kosovsku policiju 24. septembra 2023. godine, što je predstavljalo najtežu eskalaciju u poslednjih nekoliko godina. Ogromne količine malokalibarskog i lakog naoružanja (SALW) pronađene su u kontekstu ovog napada². EU očekuje da počinioci budu uhapšeni i brzo privedeni pravdi, a Srbija da u potpunosti sarađuje i preduzme sve neophodne korake u tom pogledu. Ostale krize tokom izveštajnog perioda izazvali su problemi slobode kretanja, posebno registarskih tablica, nakon odluka kosovske vlade od 29. juna 2022. da sprovede ponovnu registraciju svih vozila sa registarskim tablicama izdatim na Kosovu. To je dovelo do tenzija u julu 2022. i nastavilo se postavljanjem barikada i kolektivnim istupanjem kosovskih Srba iz kosovskih institucija u novembru 2022. Nakon povlačenja kosovskih Srba iz kosovskih institucija, organizovani su lokalni dopunski izbori u četiri opštine u sever Kosova. Prvobitno zakazani za decembar 2022. godine, a zatim odloženi za 23. april 2023. godine, dopunski izbori za gradonačelnika i opštine održani su u skladu sa pravnim okvirom Kosova i uloženi su napor da se održe na nesmetan i uredan način. Međutim, uprkos izuzetno važnom Sporazumu o putu normalizacije koji je postignut u Briselu 27. februara i njegovom implementacionom aneksu dogovorenom u Ohridu, Severna Makedonija, 18. marta 2023, i uprkos tome što je Kosovo produžilo rok za registraciju kandidata za lokalne vanredne izbore, nisu sve stranke i zajednice iskoristile svoje demokratsko pravo da učestvuju i glasaju. Veoma niska izlaznost (3,47% birača), nakon bojkota zajednice kosovskih Srba, pokazala je da ovi izbori ne nude dugoročno političko rešenje za ove opštine. Ostaje imperativ da se vrati situacija u kojoj kosovski Srbi aktivno učestvuju u lokalnoj upravi, policiji i pravosuđu na severu Kosova. Potrebno je što pre održati vanredne lokalne izbore u sve četiri opštine, organizovane na potpuno inkluzivan način i uz bezuslovno učešće kosovskih Srba.

Zbog nedostatka odlučnih koraka za deeskalaciju, au skladu sa saopštenjem od 3. juna, EU sprovodi niz mera u odnosu na Kosovo, koje takođe utiču na finansijsku podršku. Ove mere su privremene i potpuno reverzibilne, u zavisnosti od koraka preduzetih za deeskalaciju tenzija na severu Kosova. Kosovo je preduzelo korake u pravom smeru, ali ostaje još da se uradi.

Što se tiče **reformе javne uprave**, pošto prošlogodišnje preporuke nisu u dovoljnoj meri sprovedene. Skupština je usvojila novi zakon o javnim službenicima i platama koristeći brze procedure. Zakon o platama je trenutno na razmatranju u Ustavnom sudu. Izmenjeni Zakon o javnim funkcionerima rizikuje stvaranje i pogoršanje postojećih praznina u administrativnim kapacitetima.

Kosovo je još uvek u ranoj fazi razvoja pravosudnog sistema koji dobro funkcioniše. Tokom perioda izveštavanja ostvaren je ograničen napredak. Ostaje potreba da se ojačaju postojeći instrumenti koji štite integritet, odgovornost, nezavisnost i efikasnost pravosudnog sistema. Ministar pravde i čelnici glavnih institucija pravosudnog sistema potpisali su Izjavu o zajedničkoj posvećenosti i Akcioni plan za reformu pravosuđa. Za postizanje opipljivih rezultata potrebno je brzo praćenje.

Kosovo je između rane faze i izvesnog nivoa pripremljenosti za **borbu protiv korupcije**. Tokom perioda izveštavanja ostvaren je ograničen napredak, a korupcija i dalje izaziva zabrinutost.

---

² EU i partneri sa Zapadnog Balkana dogovorili su se u maju 2023. da produže Mapu puta za sveobuhvatnu kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja na Zapadnom Balkanu nakon 2024. godine.

Mada je prošle godine Skupština usvojila značajno antikorupcijsko zakonodavstvo i posledično tome pravni okvir za krivičnu konfiskaciju jeste napredovao, ipak ostaje još dosta toga da se uradi na sprovođenju antikorupcijskog zakonodavstva. Uprkos poboljšanju rada Agencije za prevenciju korupcije, antikorupcijski preventivni instrumenti predviđeni zakonodavstvom se još uvek ne koriste u potpunosti. Kosovo bi trebalo da pojača napore za proaktivnije istrage, konačne sudske odluke i konačnu konfiskaciju imovine.

Kosovo je još uvek u ranoj fazi **borbe protiv organizovanog kriminala**. Ostvaren je ograničen napredak u istrazi i krivičnom gonjenju slučajeva organizovanog kriminala. Kosovo je usvojilo novu organizacionu strukturu policije i unapredilo obaveštajne i analitičke kapacitete. Nastavljene su operacije za sprovođenje zakona protiv organizovanog kriminala. Uprkos tome, moćne alatke predviđeni Krivičnim zakonikom i Zakonom o proširenim ovlašćenjima za oduzimanje tek treba da budu u potpunosti iskorišćene. Borba protiv organizovanog kriminala na severu Kosova i dalje predstavlja izazov.

Kosovo je ostalo aktivno u borbi protiv terorizma i borbi protiv i prevenciji nasilnog ekstremizma. Pravni okvir za borbu protiv terorizma je delimično usklađen sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim standardima. Zakon o suzbijanju pranja novca i finansiranja terorizma tek treba da bude izmenjen. Vlasti treba da budu efikasnije u svojim naporima u borbi protiv pranja novca.

Pravni okvir u velikoj meri garantuje zaštitu **ljudskih i fundamentalnih prava** u skladu sa evropskim standardima. Iako su kapaciteti za praćenje sprovođenja politika i zakona poboljšani, potrebni su dalji naponi da se efektivno sprovedu osnovna prava. Relevantnim institucijama treba izdvojiti više ljudskih i finansijskih resursa. Nastavljeni su naponi da se poboljša rodna ravnopravnost, ali Kosovo treba da dodatno ojača primenu zakona.

Kosovo ima dobro uspostavljen pravni okvir za zaštitu prava nevećinskih zajednica. Međutim, potrebne su dalje akcije u vezi sa dugotrajnim pitanjima kao što su nedostatak jednakog pristupa obrazovanju i zapošljavanju, nedostatak poštovanja jezika i niska zastupljenost u javnim institucijama, uključujući ovde i romsku i aškalijšku zajednicu³.

Kosovo ima određeni nivo pripreme u pogledu **slobode izražavanja**. Postignut je ograničen napredak u adresiranju preporuka iz prethodnog izveštaja. I dalje postoji zabrinutost u vezi sa fizičkim napadima i pretnjama, javnim kampanjama klevete i govorom mržnje. Nedostatak slobode izražavanja na severu Kosova je posebno zabrinjavajući.

Kosovske vlasti su nastavile da napreduju u upravljanju **migracijama** i angažovale su se sa EU na sprovođenju Akcionog plana EU za zapadni Balkan koji je Komisija predstavila u decembru 2022. Povećan je smeštajni kapacitet. Trebalo bi preduzeti korake za dalje usklađivanje zakonodavstva, uključujući Zakon o strancima, sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim standardima.

Što se tiče **ekonomskih kriterijuma**, Kosovo je napravilo određeni napredak i nalazi se između rane faze i određenog nivoa pripreme za razvoj funkcionalne tržišne ekonomije. Ekonomski oporavak Kosova značajno je usporen u 2022. To je uglavnom bilo zbog smanjenja investicija i usporavanja rasta potrošnje domaćinstava zbog visoke inflacije, posebno nakon početka agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine. Uprkos otpornosti koju je privreda pokazala tokom nedavnih kriza, privatni sektor i dalje ometaju dugotrajni strukturni izazovi kao što su široko rasprostranjena neformalna ekonomija, velika rasprostranjenost korupcije i sveukupno slaba vladavina zakona. Visok rast prihoda usled rasta cena i sve većeg broja zaposlenih u formalnom sektoru, kao i značajno nedovoljno izvršenje javne kapitalne potrošnje došli su do skoro uravnoteženog budžeta u 2022. godini, dok je odnos javnog duga

---

³ U skladu sa terminologijom evropskih institucija, krovni termin „Romi“ se ovde koristi za označavanje više različitih grupa, ne poričući specifičnosti ovih grupa..

takođe opao. Inflacija je porasla na dvocifrene vrednosti zbog rasta cena energije, hrane i transporta, što je dovelo do povećanja deficita tekućeg računa. Finansijski sektor je ostao dobro kapitalizovan i stabilan, a bankarske pozajmice su nastavile da se šire.

Kosovo je ostvarilo ograničen napredak i nalazi se u ranoj fazi u smislu svog kapaciteta da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama u EU. Obrazovni sistem ne podučava u dovoljnoj meri neophodne ključne veštine i nije adekvatno usklađen sa potrebama tržišta rada. Kosovo je uložilo napore u poboljšanje putne infrastrukture i povećanje investicija u obnovljive izvore energije, ali zastarelo i nepouzdan snabdevanje energijom zasnovano na uglju ostaje zabrinutost. Kosovo je postiglo određeni napredak u digitalizaciji privrede.

Ograničen napredak ostvaren je tokom izveštajnog perioda u oblastima javnih nabavki i finansijske kontrole. Što se tiče statistike, bilo je određenog pomaka.

Što se tiče **dobrosusedskih odnosa i regionalne saradnje**, Kosovo je nastavilo da učestvuje u većini regionalnih foruma. Kosovo je održavalo opšte dobre odnose sa Albanijom, Crnom Gorom i Severnom Makedonijom. Nije došlo do promene u formalnim odnosima Kosova sa Bosnom i Hercegovinom, jer zemlja ne priznaje nezavisnost Kosova. Gruzija, Moldavija i Ukrajina nemaju formalne odnose sa Kosovom, jer ne priznaju nezavisnost Kosova.

U usklađivanju sa evropskim standardima, Kosovo je ostvarilo određeni napredak u **klasteru 2 - unutrašnje tržište**, u pogledu slobodnog kretanja robe, slobode pružanja usluga, slobodnog kretanja kapitala i zakona o intelektualnoj svojini. Postigla je ograničen napredak u oblasti slobode kretanja radnika, zakona o kompanijama, politike konkurencije, finansijskih usluga i zaštite potrošača i zdravlja.

U **klasteru 3, konkurentnost i inkluzivni rast**, Kosovo je ostvarilo određeni napredak u većini oblasti (carine, oporezivanje, socijalna politika i zapošljavanje, obrazovanje i kultura), osim u digitalnoj transformaciji i medijima gde je napredak bio ograničen.

U oblastima politike koje se odnose na **klaster 4, Zelenu agendu i održiva povezanost**, Kosovo je ostvarilo određeni napredak u energetske sektoru (uključujući usvajanje energetske strategije za 2022-2031). Što se tiče transporta, životne sredine i klimatskih promena, postigao je samo ograničen napredak.

U **klasteru 5, resursi i poljoprivreda**, Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u poljoprivredi i određeni napredak u oblasti bezbednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike. Što se tiče ribarstva, tu nije bilo napretka.

Što se tiče **spoljnih odnosa**, ostvaren je ograničen napredak tokom perioda izveštavanja. Kosovo je postiglo napredak u sprovođenju akcionog plana zajedničkog regionalnog tržišta, posebno ratifikacijom tri „sporazuma iz Berlinskog procesa“ o slobodnom kretanju i međusobnom priznavanju kvalifikacija. Međutim, vlada nastavlja da blokira mehanizme donošenja odluka u okviru CEFTA-e zbog neslaganja oko predstavljanja Kosova. Kosovo još uvek nije ratifikovao CEFTA dodatne protokole o olakšavanju trgovine i trgovini uslugama. Pored toga, uvođenjem „privremene operativne mere bezbednosti“ u junu 2023. kojom se blokira ulazak srpske robe i poštanskih paketa na Kosovo, čini se da Kosovo nije u skladu sa svojim obavezama iz CEFTA. Mera je takođe protivna duhu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Sve u svemu, Kosovo treba da poboljša svoje administrativne kapacitete i koordinaciju u svim sektorima kako bi postiglo efektivnu implementaciju zakonodavstva EU.

2. TEMELJNE OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA

2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

2.1.1 Demokratija

Vlada koju predvodi pokret *Samoopredeljenje* nastavila je da drži solidnu većinu u Skupštini i da nastavlja sa svojim ambicioznim reformskim programom EU.

Ukupna politička stabilnost Kosova pružila je vladi priliku da sprovede reforme u vezi sa EU i usvoji zakone koji su kasnili. Međutim, kontinuirani nedostatak međustranačke saradnje i neslaganja unutar većine pokazali su se izazovom za reforme. Uprkos tome, u izveštajnom periodu zabeležena su značajna zakonodavna dostignuća. Većina se složila sa opozicijom da se u Skupštini uspostave dva *ad hoc* odbora, uključujući i izbornu reformu. Do juna 2023. usvojena su oko 104 zakona; mnogi od ovih naprednih prioriteta EU integracija.

Opozicione stranke su u nekim prilikama podržale ključne zakone u vezi sa EU. Ipak, i dalje postoje duboka neslaganja između većine i opozicije. Skupština često nije glasala o zakonskim predlozima zbog nedostatka kvoruma za donošenje odluka, uprkos tome što vlada ima većinu u Skupštini. Sastanci skupštinskih odbora, sednice Predsedništva i plenarne sednice i dalje trpe česte bojkote i nedostatak kvoruma.

Učestvovanje žena na svim nivoima lokalne uprave i odlučivanja u institucijama i političkim partijama je poboljšano, ali je i dalje nisko. Kosovo treba dalje da primenjuje Zakon o rodnoj ravnopravnosti, koji poziva na rodni paritet u javnom životu.

Izbori

Kosovo je napravilo značajan napredak u izornoj reformi, pošto je usvojilo Zakon o finansiranju političkih partija i Zakon o opštim izborima. Novi pravni okvir se bavi dugogodišnjim preporukama uzastopnih misija EU za posmatranje izbora. Još je potrebno usvojiti novi zakon o Nezavisnoj komisiji za medije. Centralna izborna komisija (CIK) treba da primeni novi pravni okvir mnogo pre sledećih opštih izbora. CIK-u je potrebno više finansijskih i ljudskih resursa da bi mogao da obavlja dodatne zadatke koji proizilaze iz novog zakonskog okvira.

Nakon povlačenja kosovskih Srba iz kosovskih institucija u novembru 2022. godine organizovani su lokalni dopunski izbori u četiri opštine na severu Kosova. Prvobitno zakazani za decembar 2022. godine, a zatim odloženi za 23. april 2023. godine, ovi dopunski izbori za gradonačelnika i opštine održani su u skladu sa pravnim okvirom Kosova i uloženi su napor da se održe na nesmetan i uredan način. Međutim, zbog veoma niske izlaznosti (3,47% birača), posebno građana kosovskih Srba, ovi izbori ne nude dugoročno političko rešenje za ove opštine. Potrebno je što pre održati vanredne lokalne izbore u sve četiri opštine, organizovane na potpuno inkluzivan način i uz bezuslovno učešće kosovskih Srba.

Kosovo je postiglo značajan napredak u adresiranju dugogodišnjih preporuka uzastopnih misija EU za posmatranje izbora (EU EOM). Skupštinski *ad hoc* odbor za izbornu reformu osnovan je 1. jula 2022. godine i uspešno je završio svoj rad 5. aprila 2023. Odbor, kojim predsedava najveća opoziciona partija (PDK), u saradnji sa CIK-om i drugim zainteresovanim stranama, obradio se većinu Preporuka misije EU za posmatranje izbora i uspeo je da predstavi Zakon o opštim izborima. On pruža adekvatnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora, u skladu sa međunarodnim i regionalnim standardima. Uvodi važna poboljšanja u nekoliko delova procesa, uključujući u vezi sa pravom glasa, biračkim spiskovima, registracijom političkih partija, nezavisnosti CIK-a, propisima o kampanji, glasanjem i prebrojavanjem glasova, sistemom rešavanja izbornih sporova i obezbeđuje dodatni budžet za političke stranke koje premašuju kvotu od 30% žena

Istovremeno, CIK je ažurirao izborna pravila. Međutim, oni će morati dalje da se usklade sa novim Zakonom o opštim izborima. U avgustu 2022. Skupština je usvojila novi Zakon o finansiranju političkih partija, kojim je uspostavljena nova Kancelarija za registraciju, sertifikaciju i finansijsku kontrolu političkih subjekata. U decembru 2022. godine, CIK je angažovao svog direktora u zakonskim rokovima navedenim u novom zakonu.

Nakon masovne ostavke kosovskih Srba iz kosovskih institucija u novembru 2022. godine, organizovani su lokalni dopunski izbori u četiri opštine na severu. Predsednik Kosova je 10. novembra 2022. odredio 18. decembar kao datum za vanredne izbore za gradonačelnike u Severnoj Mitrovici, Zvečan, Leposaviću i Zubinom Potoku, a 25. decembar 2022. kao datum za dopunske izbore za Skupštine opština Zvečan i Leposavić. Kao i u decembru, bezbednosna situacija na severu Kosova se pogoršala i grupe kosovskih Srba su blokirale osoblje CIK-a da uđe u kancelarije dve opštinske izborne komisije. Kao rezultat toga, predsednik je odložio izbore za 23. april 2023. godine, što je odluka koju je pozdravila EU jer je unapredila napore za promovisanje sigurnije situacije na severu Kosova.

Izbori su održani 23. aprila u skladu sa pravnim okvirom Kosova i uloženi su naponi da se održe na nesmetan i uredan način. Međutim, uprkos dogovoru o implementacionom aneksu Sporazuma o putu normalizacije koji je postignut u Ohridu 18. marta 2023. i da Kosovo produžava rok za registraciju kandidata za lokalne dopunske izbore, nisu sve stranke i zajednice iskoristile njihovo demokratsko pravo na učešće i glasalo je samo 3,47% birača. Političke partije kosovskih Srba nisu učestvovala, a Srpska lista je pozvala birače da se ne pojavljuju, što je rezultiralo time da je zajednica kosovskih Srba u velikoj meri bojkotovala izbore. Od 45 095 birača, glasalo je samo 1 567 birača. Iako kosovsko zakonodavstvo ne predviđa prag za učešće birača, veoma nizak odziv, posebno među kosovskim Srbima, jasno ukazuje da izbori ne nude dugoročno političko rešenje za ove opštine. Potrebno je što pre održati vanredne lokalne izbore u sve četiri opštine, organizovane na potpuno inkluzivan način i uz bezuslovno učešće kosovskih Srba.

Parlament

Tokom izveštajnog perioda, rad Skupštine i dalje je bio otežan nedostatkom kvoruma za donošenje odluka i ograničenim naporima da se izgradi međustranački konsenzus. Skupština nije bila u mogućnosti da usvaja zakone i da vrši neophodna imenovanja u javne organe u dužem vremenskom periodu. Bojkot poslanika Srpske liste onemogućio je donošenje zakona iz kategorije vitalnog zakonodavstva. Nastavljen je nedostatak političkog konsenzusa za neke od ključnih reformi i zakonodavnih procesa. Skupština treba da uvede mere i/ili kazne kako bi osigurala da može da obavlja svoju ulogu. U tom cilju, takođe bi trebalo da unapredi svoje unutrašnje upravljanje, usvoji godišnji plan rada i uvede sistem elektronskog glasanja i elektronsko evidentiranje prisustva. Pored svoje zakonodavne funkcije, Skupština treba da ojača svoju funkciju nadzora. Skupština je 8. juna 2023. usvojila novi Zakon o opštim izborima. Takođe je postigao međupartijski konsenzus brzim usvajanjem tri sporazuma iz Berlinskog procesa o slobodi kretanja. Skupština je nastavila da koristi brze/ubrzane procedure za usvajanje ključnih zakona. Broj poslanica ostaje isti, iako po prvi put žene vode više od polovine skupštinskih odbora.

Diskusije između vladajuće većine i opozicije u Skupštini bile su polarizovane i povremeno napete. Neki poslanici su koristili zapaljiv jezik protiv političkih protivnika, uključujući ovde i stereotipe i rodno neosetljiv jezik izražavanja.

Skupština nije postigla konsenzus o mnogim pitanjima, uključujući energetska politiku, povećanje plata u javnom sektoru, štrajkove u obrazovnom sektoru, strategiju bezbednosti i ekonomsku politiku. Iako Skupština ostaje glavni forum za politički dijalog između političkih partija i nevećinskih predstavnika, ulažu se ograničeni naponi da se izgradi konsenzus o pitanjima od opšteg interesa. Politička debata treba da bude usmerena ka suštinskim diskusijama koje vode ka konsenzusu i održivim rezultatima. Nedostatak kvoruma za donošenje odluka, uprkos tome što vlada ima većinu u Skupštini, doveo je do zaostajanja u rešavanju tačaka na dnevnom redu i parlamentarnih sednica koje se odugovlače mesecima, uzrokujući kašnjenja u usvajanju reformi u vezi sa EU i imenovanju. Izostajanje, kasni dolazak i rani odlazak sa plenarnih sednica i sastanaka odbora postali su uobičajena praksa. U novom Poslovniku nedostaju mere za izricanje finansijskih (ili drugih) kazni za neopravdani izostanak sa skupštinskih postupaka.

Dana 7. novembra 2022. godine, 10 poslanika *Srpske liste* podnelo je ostavku u Skupštini u okviru kolektivnog povlačenja kosovskih Srba iz kosovskih institucija. 17. novembra, sledeći po redu kandidati preuzeli su svoj mandat. Devet novih poslanika Srpske liste, jedan član opozicione Građanske inicijative kosovskih Srba „Sloboda, pravda, opstanak“ (SPO) i dva poslanika Goranaca i Roma prisustvovali su plenarnoj sednici 6. aprila 2023. kako bi obezbedili nastavak mandata, samo da nakon toga nastave bojkot plenarnih sednica. Nedostatak discipline i labavo tumačenje parlamentarnih odgovornosti postali su sve veća prepreka funkcionisanju Skupštine i njenih organa.

U izveštajnom periodu Skupština je usvojila 104 zakona, od čega 25 ratifikacija međunarodnih ugovora. Od 104 usvojena zakona, 21 je usvojen po brznoj proceduri. To je uključivalo suštinske zakone kao što su Zakon o budžetu za 2023. godinu, Zakon o javnim funkcionerima i Zakon o platama. Nije bilo napora da se postigne konsenzus o ključnim zakonima, a opozicione stranke su jedan broj njih uputile Ustavnom sudu. Skupština je 23. februara 2023. odmah usvojila tri međunarodna sporazuma postignuta u Berlinskom procesu. Oni omogućavaju slobodno kretanje sa ličnim kartama i priznavanje visokoškolskih i stručnih kvalifikacija na zapadnom Balkanu.

Skupština nije uspela da izvrši blagovremeno imenovanje u većini ključnih nezavisnih tela. Kao rezultat toga, postoji nekoliko upražnjenih mesta u raznim institucijama, a Skupština je nastavila da odlaže glasanje o imenovanjima.

Skupština treba da ojača svoju nadzornu funkciju izvršne vlasti i nezavisnih institucija. Novi Poslovnik uključuje napredne procedure izveštavanja za postupanje sa godišnjim izveštajima nezavisnih institucija, ali to nije rezultiralo blagovremenim pregledom ovih izveštaja. Većina godišnjih izveštaja nezavisnih institucija za 2021. pregledana je u prvim mesecima prolećnog zasedanja 2023. i često bez suštinske debate.

Skupština je uložila ograničene napore da reši nedostatak kvalifikovanog osoblja, posebno u vezi sa specijalizovanim pravnim i rodnim pitanjima. I dalje zavisi od spoljnih stručnjaka i međunarodne donatorske podrške.

Upravljanje

Kosovo je postiglo napredak u sprovođenju reformi u vezi sa EU: Kosovo je usvojilo Nacionalni program za integraciju u EU i nastavilo da sprovodi Akcioni plan II Evropske reformske agende (ERA). Kosovo je u decembru 2022. podnelo zahtev za članstvo u EU. Da bi se reforme koje se odnose na EU sprovodile na efikasniji i održiviji način, neophodno je da vlada obezbedi

međustranačku podršku, poveća koordinaciju između resora i decentralizuje donošenje odluka na resorna ministarstva za sprovođenje politika u njihovoj nadležnosti.

Vlada je 31. marta 2023. odobrila revidirani **Nacionalni program za integraciju u EU** za period 2023-2027, koji je Skupština dalje usvojila 15. juna 2023. Kosovo je nastavilo da sprovodi Akcioni plan ERA II.

Iako postoje međuinstitucionalne **koordinacione strukture** za evropske integracije, slabi administrativni kapaciteti su uticali na reformsku agendu EU i aktivnosti integracije. Zabrinjava broj ključnih pozicija u javnom sektoru koji funkcionišu sa kadrovima u v.d. Drugi izazov je nedostatak stalnog međuministarskog koordinacionog tela na ekspertskom nivou. Ovo rezultira ograničenim političkim vlasništvom nad agendom EU u resornim ministarstvima i nedostatkom određivanja prioriteta i redosleda reformi. Potrebno je više napora da se poveća poverenje i da se ojača koordinacija između političkog i tehničkog nivoa.

Što se tiče **lokalne uprave**, i dalje postoje razlike između opština u njihovom učinku i pružanju usluga. Povećanjem ukupnog budžeta za 2023. opšti grant za opštine je povećan za 15% (100 miliona evra). Međutim, opštine predvođene gradonačelnicima iz opozicionih partija izrazile su zabrinutost da se sredstva za kapitalna ulaganja resornih ministarstava ne dodeljuju uvek prema objektivnim kriterijumima. U julu 2022. Skupština je usvojila Zakon o sistemu upravljanja učinkom opština, važan instrument za promovisanje konkurentnosti među opštinama u pružanju kvalitetnih usluga i za podsticanje transparentnosti. Efikasan nadzor opštinskih zakonodavnih organa nad opštinskim izvršnim organima ostaje izazov. Komunikaciju i saradnju između vlade i opština treba poboljšati. Što se tiče revizorskih praksi, postignut je napredak ka efikasnijem nadzoru i transparentnom upravljanju. Opštine nedovoljno koriste postojeće mehanizme međuopštinske saradnje.

Zastupljenost žena na visokim državnim pozicijama se povećala, ali je i dalje nejednaka. Oni su i dalje nedovoljno zastupljeni u lokalnim telima za donošenje odluka. Potrebne su afirmativne mere kako bi se osigurala jednaka zastupljenost žena i muškaraca u lokalnoj izvršnoj vlasti. Tri političke partije (*Samoopredeljenje*, PDK i LDK) preduzele su mere za povećanje nivoa učešća žena u svojim partijama.

Civilno društvo

Uopšteno govoreći, civilno društvo funkcioniše u povoljnom okruženju. Civilno društvo nastavlja da aktivno učestvuje u javnim konsultacijama i doprinosi kreiranju politika i procesima praćenja. Napori javnih vlasti da uključe javnost u procese donošenja odluka su dobrodošli i trebalo bi ih dalje povećati. Vlada treba da obezbedi da svaki proces javnih konsultacija ispunjava minimalne standarde, principe i procedure utvrđene relevantnom regulativom. Trebalo bi nastaviti sa naporima da se poveća transparentnost i odgovornost javnog finansiranja prema organizacijama civilnog društva.

Oснаženo civilno društvo je ključna komponenta svakog demokratskog sistema i kao takvo ga i dalje priznaju javne institucije. Civilno društvo ostaje važan partner u okviru priprema Kosova za pristupanje EU, jer doprinosi osmišljavanju, implementaciji i praćenju reformi u vezi sa EU, i učestvuje u platformama za dijalog o politici stabilizacije i pridruživanja. Njegova uloga u promovisanju društvenih promena, izgradnji poverenja i promovisanju saradnje više zainteresovanih strana je široko priznata. Civilno društvo takođe igra ključnu ulogu u zalaganju za prava osoba sa invaliditetom, rodnu ravnopravnost i prava pripadnika nevećinskih zajednica.

Savet za saradnju vlade i civilnog društva nije se sastajao od 2022. godine (kada je usvojio svoj novi Poslovnik). Osim određenog napretka u procesu javnih konsultacija, nije bilo značajnijih pomaka u sprovođenju strategije za saradnju sa civilnim društvom 2019-2023.

Vlada je uložila određene napore da uključi civilno društvo u donošenje odluka. 2022. godine, onlajn platforma za javne konsultacije je nadograđena funkcijama koje olakšavaju učešće osoba sa invaliditetom. Većina zakonskih akata koje je usvojila vlada podneta je na javnu raspravu. Organizacije civilnog društva (OCD), zainteresovane strane i javnost su se skoro četiri puta češće angažovali u javnim konsultacijama na centralnom nivou nego 2021. godine. Istovremeno, primena nekih standarda, principa i procedura navedenih u Minimalnim standardima za javnost Konsultacije su i dalje zaostajale. Javne konsultacije se uglavnom sprovode na centralnom nivou, u pisanoj formi i elektronskim putem preko onlajn platforme. Preporučuje se povećanje upotrebe drugih oblika javnih konsultacija. Lokalne administracije nedovoljno koriste te mehanizme.

Implementacija Uredbe o javnom finansiranju NVO postepeno se poboljšava. I pored toga što je uvršten u zakonodavnu agendu za 2022. godinu, izmene Uredbe nisu pokrenute. Onlajn platforma je nadograđena vizuelizacijom podataka na osnovu provajdera, korisnika i teritorije implementacije, a sada je povezana sa Platformom podrške donatora civilnom društvu. Kosovo bi imalo koristi od povećane transparentnosti i odgovornosti u pogledu javnog finansiranja NVO. Potrebno je više napora da se ažurira registar OCD i da se osigura da je elektronski sistem nevladinih organizacija Kosova potpuno pouzdan.

Vlada je 2022. godine pokrenula sektorski proces procene rizika od finansiranja terorizma za neprofitne organizacije, koji uključuje civilno društvo. Ovaj rad bi trebalo da se uključi u reviziju Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Cilj je da se uklone nepotrebni tereti izveštavanja za OCD, ublaže preterane mere kontrole nisko rizičnih OCD, ukinu ograničenja za gotovinske donacije i uklone prepreke za pristup bankarskim ili finansijskim uslugama. Smatra se da poreski režim za OCD delimično ispunjava relevantne standarde prema osnovnoj proceni tehničke pomoći organizacijama civilnog društva EU (TACSO) 2021.

Okruženje za volontiranje treba poboljšati, uključujući uspostavljanje odgovarajućeg zakonodavnog okvira, usklađenog sa međunarodnim standardima i izdvajanjem finansijskih i kadrovskih resursa za programe volontiranja mladih.

2.1.2 Reforma javne uprave

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti i nije ostvarilo napredak** u pogledu reforme javne uprave tokom perioda izveštavanja. Nadzor nad implementacijom zakonodavnog okvira za reformu javne uprave (PAR) u resornim ministarstvima je još uvek neefikasan. Ovo je uprkos usvajanju novog strateškog okvira i za reformu javne uprave i za upravljanje javnim finansijama. Skupština je usvojila novi zakon o javnim službenicima i platama koristeći brze procedure. Oba zakona su poslata na razmatranje Ustavnom sudu koji je proglasio neustavnim neke članove Zakona o javnim funkcionerima. Izmenjeni Zakon o javnim funkcionerima rizikuje stvaranje i pogoršanje postojećih praznina u administrativnim kapacitetima. Određeni napredak je postignut u usklađivanju sektorskih zakona sa Zakonom o opštem upravnom postupku i digitalizaciji javnih usluga. Međutim, ukupan tempo reformi javne uprave ostao je nedovoljan za postizanje opipljivih rezultata u izveštajnom periodu.

Pošto prošlogodišnje preporuke nisu značajnije sprovedene, one i dalje uglavnom važe. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- poboljšati funkcionisanje i odgovornost javne uprave, uključujući kroz racionalizaciju agencija i uvođenje upravljanja učinkom u agencijama; u tom cilju ojačati administrativne kapacitete, redovno popunjavati otvorena radna mesta i po principu regrutacije na osnovu zasluga i izmeniti novi Zakon o državnim funkcionerima u skladu sa principima moderne javne uprave;
- obezbediti efikasno funkcionisanje novog sistema naknada primenom Zakona o uređenju i funkcionisanju državne uprave i nezavisnih agencija i okončati procese: (i) regulisanja unutrašnjeg uređenja javnih organa, (ii) sistematizacije poslova; i (iii) sistematizacija pozicija na centralnom nivou prema opisima poslova;
- poboljšati pravnu sigurnost, smanjiti administrativna opterećenja i povećati broj e-usluga u javnoj upravi za preduzeća i građane.

Strateški okvir za reformu javne uprave

Tokom prošle godine, Kosovo je konsolidovalo strateški okvir za reformu javne uprave (RJU) usvajanjem nove strategije reforme javne uprave (2022-2027) i akcionog plana za njeno sprovođenje. Ministarski savet za reformu javne uprave, koji je glavni mehanizam za nadzor i koordinaciju reforme javne uprave na političkom nivou, generalno se sastaje samo jednom godišnje kako bi odobrio godišnje izveštaje u okviru strateškog okvira za reformu javne uprave. Ovaj mehanizam je neefikasan u osiguravanju koordinacije između ključnih tela za upravljanje procesom reforme javne uprave. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) vodi reforme na tehničkom nivou. Međutim, i MUP i resorna ministarstva imaju ograničene kapacitete da efikasno nadgledaju, analiziraju podatke na način zasnovan na dokazima i upravljaju reformskim procesima. Usvojen je izveštaj o praćenju implementacije reforme javne uprave za 2022. godinu. Internet platforma za praćenje PAR je izgrađena i testirana, ali još ne funkcioniše efikasno.

Razvijanje i koordinisanje politika

Što se tiče **systema kreiranja politika**, Vlada je usvojila nacionalnu strategiju razvoja i -plan 2023-2029 (NDS/NDP), koji postavlja i dugoročne i kratkoročne prioritete, pokrivajući aktivnosti na trogodišnjem principu. Ne postoje jasne veze između NDP/NDS i sektorskih strategija i njihovih odgovarajućih akcionih planova, ili sa srednjoročnim okvirom rashoda. Kancelarija za strateško planiranje (SPO) je odgovorna za planiranje, praćenje i izveštavanje o strategijama, kao i *ex ante* procenu uticaja. Kapacitete SPO-a treba dalje jačati.

Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u **integraciji rodnih pitanja, kao i u inkluzivnom razvoju politike zasnovane na dokazima**. Vladin poslovnik je još uvek u fazi konsultacija. Procedure za procenu uticaja propisa su uspostavljene; međutim, implementacija je i dalje slaba. Javne institucije treba da podstiču inkluzivno učešće. Uprkos činjenici da se skoro svi primarni nacrti zakona i politički dokumenti redovno objavljuju na vladinom veb portalu, javne konsultacije i uključivanje javnosti u reformske agende ostaju ograničeni i treba ih poboljšati. Uključivanje civilnog društva, zainteresovanih strana i javnosti u vladinu politiku i procese razvoja zakonodavstva ostaje ograničeno.

Upravljanje javnim finansijama

Nova strategija upravljanja javnim finansijama (UJF) (2022-2026) usvojena je u decembru 2022. Izveštaj o praćenju upravljanja javnim finansijama za 2022. usvojen je u julu 2023. Odobren je koncept dokument novog zakona o UJF i odgovornosti i pripremni rad na zakonodavstvu U toku je. Novi zakon bi trebalo da predvidi bolju vezu između planiranja politike i procesa budžetiranja na godišnjem nivou i u srednjem roku.

Prvi korak je bila integracija srednjoročnih prioriteta politike u srednjoročni okvir rashoda usvojen u aprilu 2023. Generalno, sistem budžetske klasifikacije Kosova za javne finansije ostaje u skladu sa međunarodnim standardima.

Fiskalni rizici sadržani u potencijalnim obavezama, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou, i dalje su slabost i ovi rizici se ne identifikuju na sistematski način. Kosovo treba da unapredi svoje planiranje i trošenje kapitalnih rashoda poboljšanjem izvršenja **višegodišnjih javnih investicija** kroz transparentnu procenu troškova i koristi kao osnovu za odluke o investicijama. Treba obezbediti bolju vezu između programa javnih investicija i Informacionog sistema finansijskog upravljanja Kosova, kao i dalje jačanje kredibiliteta i tačnosti srednjoročnih budžetskih planova prihoda i rashoda. Budžetski sistemi treba da sadrže ciljeve u pravcu rodne ravnopravnosti i pokazatelje podataka razvrstane po polu sa specifičnim ciljevima.

Što se tiče **javnih nabavki**, upravljanje ugovorima i kontrola obaveza i dalje su slabi. Vladina elektronska platforma za nabavke još uvek nije povezana sa informacionim sistemom finansijskog upravljanja u Trezoru. O **transparentnosti budžeta** redovno se objavljuju budžeti prilagođeni građanima i izveštaji o izvršenju budžeta (*vidi poglavlja o javnim nabavkama, oporezivanju, carini i finansijskoj kontroli*).

Javne službe i upravljanje kadrovskim resursima

Zakon o javnim funkcionerima iz 2020. godine predviđa **zapošljavanje, unapređenje i otpuštanje na osnovu zasluga**, ali se on ne sprovodi delotvorno. Konkretno, nedostaje centralizovani sistem za zapošljavanje na osnovu zasluga za profesionalnu kategoriju. Pored toga, javni sektor nije uspeo da efikasno ili blagovremeno popuni slobodna radna mesta, što je rezultiralo velikim slabostima u administrativnim kapacitetima. Ekstenzivna upotreba pozicija vršioaca dužnosti u državnoj službi, posebno na višim rukovodećim nivoima, kao i neefikasne eksterne procedure zapošljavanja višeg rukovodstva su umesto toga podrile kvalitet upravljanja u institucijama. Zakon o državnim funkcionerima je izmenjen krajem 2022. godine, čime su uvedene suštinske sistemske promene. Revidirani zakon je zbog toga suspendovan do razmatranja od strane Ustavnog suda koji je utvrdio da su neke odredbe neustavne. Postoje i drugi amandmani, koji bi, ukoliko bi se sproveli, rizikovali dalje slabljenje administrativnih kapaciteta državne službe. Posebno predloženo uvođenje mandata na određeno vreme na svim nivoima upravljanja potencijalno dovodi u opasnost stabilnost i profesionalizaciju državne službe.

Žene su i dalje nedovoljno zastupljene na višim pozicijama u civilnom sektoru. Potrebno je preduzeti mere za povećanje broja žena na visokim pozicijama u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.

Kapacitet MUP-a da upravlja sprovođenjem **politike upravljanja kadrovskim resursima** u celoj javnoj upravi nije povećan. Odeljenje za upravljanje javnim funkcionerima (DMPO), zajedno sa jedinicama za upravljanje ljudskim resursima institucija, treba da: (i) unapredi njihovu koordinaciju; (ii) obezbediti redovnu obuku; (iii) promovisanje prenosa znanja; i (iv) širenje/promovisanje metodoloških alata. Sistem prikupljanja podataka kroz interni informacioni sistem za upravljanje ljudskim resursima (HRM) obuhvata module o kategorijama državnih službenika, zapošljavanju, naknadama i napredovanju. Međutim, državna služba ne koristi efikasno ovaj alat za praćenje učinka upravljanja ljudskim resursima i sistem treba dalje ažuriranje i poboljšanje. Transparentnost u oblasti upravljanja ljudskim resursima treba da se poboljša, iako javnost može imati neke informacije preko namenske veb stranice za prijave i sastanke. Napredak u finalizaciji pravilnika o unutrašnjoj organizaciji državnih institucija - uključujući ministarstva - i usklađivanju sa Zakonom o organizaciji i funkcionisanju državne uprave i nezavisnih agencija (ZOFDUNA) je spor. Ovo je dodatno oslabilo upravljanje ljudskim resursima i planiranje

Nezavisni nadzorni odbor za državnu službu efikasno sprovodi svoj mandat u odlučivanju po žalbama i praćenju sprovođenja zakona koji se odnose na državnu službu. Planiranim izmenama i dopunama zakona koji reguliše rad odbora ukidaju se neka od ovlašćenja odbora da razmatra i odlučuje po žalbama i ne obezbeđuje poštovanje svih pravila i principa koji regulišu državnu službu.

Novi Zakon o platama pomogao je da se postavi jasniji i transparentniji **okvir za plate** za sve javne službenike. Međutim, Zakon je trenutno na razmatranju pred Ustavnim sudom. Neki nivoi plata nisu zasnovani na temeljnoj proceni zahteva posla zbog kašnjenja u finalizaciji klasifikacije poslova i racionalizacije pozicija prema kategorijama poslova. Kao rezultat toga, bez pravih uslova za upravljanje ljudskim resursima, novi zakon, čak i ako se primeni, rizikuje da ne obezbedi pravičan sistem nagrađivanja.

Ne postoji sistemski pristup **stručnom usavršavanju** državnih službenika. Obuka i na centralnom i na lokalnom nivou u velikoj meri zavisi od podrške donatora. Uprkos praktičnim uputstvima za ocenjivanje rada državnih službenika i obuci za DMPO i jedinice za upravljanje ljudskim resursima, sistem upravljanja učinkom ostaje neefikasan. Obavezni program obuke predviđen Zakonom o državnim funkcionerima za sve državne službenike izrađen je 2022. godine, ali još uvek nije sproveden.

Integritet u javnoj službi ostaje da i dalje predstavlja izazov. Nekim institucijama još uvek nedostaju planovi integriteta, a sprovođenje ovih planova je neefikasn. Zakon o sukobu interesa i Zakon o zaštiti uzbunjivača treba da se primenjuju na koherentan i efikasan način u celoj javnoj upravi.

Odgovornost administracije

Implementacija LOFDUNA ostaje spora, a kapacitet MUP-a da vodi i upravlja procesom implementacije i dalje je neefikasan. Ne postoje jasne linije rukovodeće odgovornosti niti jasno delegiranje ovlašćenja između ministarstava i podređenih organa. Kao rezultat toga, postoji mnogo izvršnih agencija koje su podređene Skupštini ili resornim ministarstvima, ali nemaju jasne procedure izveštavanja. Usvojeni su Zakon o racionalizaciji i uspostavljanju linija odgovornosti nezavisnih agencija (prvi talas) i Zakon o racionalizaciji i uspostavljanju linija odgovornosti izvršnih agencija (drugi talas). Pored toga, Vlada je usvojila metodologiju za racionalizaciju agencija, koja treba da podrži odgovornost i nadzor organa podređenih izvršnoj vlasti. Sistem za upravljanje radom agencija nije uspostavljen zbog kašnjenja u finalizaciji organizacionog uređenja resornih ministarstava.

Preporuke nadzornih mehanizama se i dalje slabo sprovode. Dostupnost i obezbeđivanje informacija i dokumenata od javnih institucija ostaje izazov. Trenutno sistem za pristup ovim informacijama i ovim dokumentima ne funkcioniše dobro.

Zakonodavni okvir koji reguliše pristup upravnoj pravdi se revidira u skladu sa međunarodnom praksom, a pristup pravdi je i dalje bio neefikasan zbog kašnjenja u procesiranju predmeta od strane osnovnog suda i Apelacionog suda u Prištini. Fragmentirano zakonodavstvo utiče na odgovornost državnih organa u slučajevima prekršaja i **pravo na zahtevanje naknade**.

Pružanje usluga za preduzeća i građane

Program za sprečavanje i smanjenje administrativnog opterećenja (2022-2027) se sprovodi. Napravljena je lista javnih usluga na centralnom i lokalnom nivou zajedno sa analizama kako ove usluge treba digitalizovati. Postignut je određen napredak kada je Skupština usvojila omnibus zakon koji pokriva usklađivanje zakona specifičnih za sektor sa Zakonom o opštim upravnim postupcima. Pored toga, Vlada je odobrila akcioni plan za dalje usaglašavanje i usklađivanje sektorskih zakona sa Zakonom o opštem upravnom postupku.

Vladin portal e-Kosovo dodatno je poboljšao onlajn pružanje usluga javnosti, uključujući i više usluga u e-katalog. Međutim, kvalitet i pouzdanost podataka na ovom portalu ostaju izazov. Upravljanje tehničkim strukturama za e-vladu i dalje zavisi od podrške donatora. U cilju pojednostavljenja i digitalizacije javnih usluga, efikasni procesi i sistemi e-uprave moraju biti postavljeni kako bi se obezbedila doslednost u dizajnu i održavanju digitalnih rešenja, kao i da bi se obezbedila interoperabilnost, bezbednost i sigurnost ovih rešenja. Nacrt strategije e-uprave još nije usvojen. Kako su reforme u ovoj oblasti opšte i zadiru u sve oblasti javne uprave, postoji potreba da se uspostavi međuinstitucionalni mehanizam koordinacije pod rukovodstvom Kabineta premijera.

2.2. VLADAVINA PRAVA I FUNDAMENTALNA PRAVA

2.2.1. Poglavlje 23: Pravosuđe i fundamentalna prava

Osnivačke vrednosti EU uključuju vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava. Efikasan (nezavisan, kvalitetan i efikasan) pravosudni sistem i efikasna borba protiv korupcije su od najveće važnosti, kao i poštovanje osnovnih prava u zakonu i praksi.

Kosovo je **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** za primenu pravnih tekovina EU i evropskih standarda o pravosuđu i osnovnim pravima. **Ograničen napredak** je postignut u ovoj oblasti. Uočena su određena poboljšanja u funkcionisanju pravosuđa, kao i u istrazi i krivičnom gonjenju u slučajevima organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou. Moraju se uložiti dodatni naponi da se ojača sloboda izražavanja.

Funkcionisanje pravosuđa

Kosovo je **u ranoj fazi** razvoja pravosudnog sistema koji dobro funkcioniše. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak**, uprkos povećanju u odnosu na produktivne sudske rasprave, bržem tempu u zakazivanju sudskih ročišta i poboljšanju u zapošljavanju sudija i tužilaca. Stanje ljudskih resursa i organizacija administracije u okviru pravosuđa i dalje su pogođeni neefikasnošću. Nacionalni centralizovani sistem krivičnih evidencija je uspostavljen i dostupan je na mreži od decembra 2022. godine, omogućavajući javnosti da dobije potvrde o krivičnim evidencijama na mreži. Odluka Vlade o smanjenju plata sudijama i tužiocima i kasniji Zakon o platama izazvali su zabrinutost u pogledu nezavisnosti pravosuđa. U martu 2023., ministar pravde i čelnici glavnih institucija pravosudnog sistema potpisali su zajedničku izjavu o posvećenosti reformama pravosuđa, koja odražava najvažnija reformska pitanja kojima se treba pozabaviti. Da bi se postigli opipljivi rezultati, potrebno je brzo praćenje. U septembru 2022. godine, Vlada je predala dosije u vezi sa proverom integriteta sudija i tužilaca Skupštini, koja je osnovala ad hoc komisiju za finalizaciju ustavnih amandmana i relevantnog zakonodavstva za proveru integriteta visokih pozicija u pravosudnom sistemu, u skladu sa mišljenjem Venecijanske komisije iz juna 2022. Kosovo treba da obezbedi da se Venecijanska komisija ponovo konsultuje tokom procesa finalizacije nacrta ustavnih amandmana i relevantnog zakonodavstva u vezi sa reformom pravosuđa. Ključno je da se reforma pravosuđa fokusira na

jačanje postojećih alata za očuvanje integriteta, odgovornosti, nezavisnosti i efikasnosti pravosudnog sistema, u skladu sa preporukama Mišljenja Venecijanske komisije i relevantnim evropskim standardima. Kosovo treba da obezbedi da smernice Venecijanske komisije o izmenama i dopunama Zakona o Tužilačkom savetu Kosova budu propisno ugrađene u novi zakon. Trebalo bi nastaviti napore da se u potpunosti koristi sistem za upravljanje informacijama o predmetima, da se dalje promovišu alternativni alati za rešavanje sporova i obezbede pouzdani statistički podaci. Preporuke Komisije iz prošle godine su samo delimično ispunjene i stoga ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi posebno trebalo da uradi sledeće:

- preduzeti hitne mere za sprovođenje obaveza koje proizilaze iz izjave o zajedničkoj posvećenosti koju su potpisali čelnici institucija pravosudnog sistema, sa posebnim fokusom na unapređenje integriteta, odgovornosti i efikasnosti pravosuđa;
- pojačati napore za smanjenje zaostalih predmeta, na osnovu jasnog akcionog plana sa revizijama i internom kontrolom podržanom strategijom digitalizacije. U tom cilju, Kosovo treba da reformiše sudsku i tužilačku administraciju i ojača funkcije upravljanja u pravosuđu i tužilaštvu kako bi se obezbedilo efikasno korišćenje resursa;
- poboljšati kapacitete sudija i tužilaca da postupaju u slučajevima rodno zasnovanog nasilja u skladu sa zakonima, strategijom 2022-2026 protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama i novim Državnim protokolom za tretman slučajeva seksualnog nasilja.

Strateški dokumenti

Strategija i akcioni plan za vladavinu prava nastavljaju da se sprovede sporim tempom. Ipak, godišnji izveštaj o implementaciji iz aprila 2023. godine istakao je niz pozitivnih pomaka, uključujući: uspostavljanje Privrednog suda; povećanje broja sudija i tužilaca; unapređenje informacionog sistema za upravljanje predmetima u skladu sa zahtevima Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ); automatska dodela predmeta sudijama; i jačanje besplatne pravne pomoći. U pogledu rizika, u izveštaju se pominje nedostatak prioriteta u sprovođenju aktivnosti, kao i nedostatak kapaciteta, budžeta i međuinstitucionalne saradnje.

Tužilački savet Kosova (TSK) i Sudski savet Kosova (SSK) redovno ažuriraju svoje **strateške planove**, postavljajući ciljeve za pravosudni i tužilački sistem. Oba saveta su usvojila godišnje akcione planove. Tokom prethodnog izveštajnog perioda, SSK je usvojio strateški plan za efikasno rešavanje slučajeva korupcije i organizovanog kriminala, strategiju komunikacije za 2022-2024, i strateški plan za pristup pravdi za 2022-2025. Takođe je osnovao komisiju sa ciljem da nadgleda sprovođenje svoje strategije o slučajevima korupcije. KZK je usvojio strateški plan tužilačkog sistema za 2022-2024. Tužilački sistem zahteva hitnu reformu njegove administracije i strukture upravljanja. Kosovo treba da pojača napore da obezbedi odgovarajuću koordinaciju donatora u pogledu podrške pravosudnom i tužilačkom sistemu.

U martu 2023. godine, ministar pravde, SSK, KZK, Vrhovni sud i vršilac dužnosti glavnog državnog tužioca potpisali su izjavu o zajedničkoj posvećenosti i akcioni plan za reformu pravosuđa. Akcioni plan predviđa niz procena i zakonskih revizija u cilju poboljšanja sistema evaluacije učinka, disciplinskih sankcija, zapošljavanja i imenovanja, provere integriteta, statusa, profesionalnog razvoja i izjava o imovini. Osnovane su radne grupe koje pokrivaju svaku od ovih oblasti.

Upravljački organi

SSK i TSK su glavna tela odgovorna za obezbeđivanje nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa i za upravljanje pravosudnim sistemom i karijerama sudija i tužilaca. Njihov sastav i procedure imenovanja su uglavnom u skladu sa evropskim standardima.

Skupština je 23. juna 2022. usvojila izmene i dopune Zakona o Tužilačkom savetu Kosova, sa ciljem da se smanji korporativizam, na primer, izmenom sastava samog Saveta. Venecijanska komisija dala je dva mišljenja na nacрте, kojima se Skupština obratila pre usvajanja amandmana na nacrt. Jedan broj poslanika podneo je usvojene amandmane Ustavnom sudu na razmatranje u julu 2022. godine. Ustavni sud je 24. marta 2023. godine objavio presudu kojom je izmenjeni zakon u celini proglasio nevažećim. Sud je utvrdio da je zakon narušio ustavnu nezavisnost KZK-a na nekoliko razloga, kao i principe podele vlasti i kontrole i ravnoteže između ustavnih organa. Nakon presude, zakon je u reviziji. Kosovo treba da obezbedi da smernice Venecijanske komisije o izmenama i dopunama Zakona o KZK budu propisno ugrađene.

Imenovanje glavnog državnog tužioca čeka se od aprila 2022. godine i kasni. EU i drugi međunarodni akteri, kao i civilno društvo, javno su izrazili razočarenje zbog nedostatka pravičnosti, transparentnosti i principa zasluga u procesu selekcije. Dugi postupci izazvali su stanje neizvesnosti, koje narušava funkcionisanje institucija. Skupština mora da poveća napore kako bi obezbedila blagovremeno imenovanje članova Saveta, pošto postoje uporna kašnjenja. Saveti treba da koriste dostupne statistike za analizu i razvoj politike.

Masovne ostavke zvaničnika kosovskih Srba iz javnih institucija u novembru 2022. uključivale su ostavke sudija, tužilaca i administrativnog osoblja kosovskih Srba koji rade na severu Kosova. SSK i TSK su odlučili da odlože bilo kakvu odluku o takvim ostavkama, u očekivanju drugih događaja. Istovremeno, oba veća su se pobrinula da se slučajevi procesiraju, posebno oni koji zahtevaju hitnu akciju. Kosovo mora dosledno da obezbedi da sudski postupci budu dostupni na svim službenim jezicima, kao što se zahteva u Ustavu. Dodatni sudski prevodioci su angažovani, a SSK je u procesu razvoja platforme za centralizaciju prevoda u sudovima. Međutim, potrebno je više napora da se reši nedostatak kvalifikovanih prevodilaca, takođe u cilju smanjenja zaostalih predmeta. Pristup presudama i odlukama koje su srpski sudovi doneli na Kosovu u periodu od 1999. do integracije srpskih sudija u oktobru 2017. ostaje izazov.

Nezavisnost i nepristrasnost

Ustav i važeći pravni okvir ocrtavaju principe **nezavisnosti i nepristrasnosti**. Neophodni su dosljedni naponi kako bi se osiguralo poštovanje ovih principa u praksi i delotvorno zaštitio pravosudni sistem od neprimerenog pritiska i mešanja. Saveti treba da obezbede brzu reakciju u svim slučajevima navodnog neprimerenog mešanja. Odluka Vlade iz novembra 2022. godine o smanjenju plata sudijama i tužiocima i Zakon o platama, sa sličnim efektom, izazvali su zabrinutost za nezavisnost pravosuđa.

Regulatorni okvir predviđa **nasumično raspoređivanje većine predmeta** putem informacionog sistema za upravljanje predmetima, osim za predmete novoosnovanog Privrednog suda, koji još nisu obuhvaćeni. U praksi je primećeno poboljšanje. Međutim, određeni broj predmeta ostaje ručno dodeljen, što stvara zabrinutost. Ovo se posebno dešava kada je sudija nedostupan ili kada dođe do promene nadležnosti suda. Predsednici sudova treba da poštuju pravilo da svako odstupanje od nasumične raspodele predmeta mora biti eksplicitno opravdano i transparentno dokumentovano. Pravovremeno rešavanje nekoliko važnih i osetljivih slučajeva ostaje izazov. To je zbog pribegavanja dugim odlaganjima, neadekvatnih mehanizama za izbegavanje predugog trajanja predmeta, nedostatka efikasnog pravnog leka kada trajanje suđenja prelazi razumno vreme, i nedovoljnog upravljanja predmetima.

Tokom ovog izveštajnog perioda, tri tužioca i jedan sudija zatražili su blisku zaštitu policije. Nakon procene rizika, samo jednom tužiocu je bila data zaštita.

Odgovornost

Iako postoje **etički kodeksi** za sudije, tužioce i advokate, vlasti moraju da kontinuirano obezbeđuju njihovu efikasnu primenu. Profesionalna etika je deo programa inicijalne obuke za sudije, tužioce i pomoćno osoblje.

SSK je osnovao Savetodavni odbor za sudijsku etiku i usvojio uredbu o disciplinskom postupku protiv članova SSK-a. Oba veća nastavljaju da sprovode **disciplinske postupke** protiv sudija i tužilaca. Saveti treba da obezbede stroge i efikasne postupke u punoj saglasnosti sa važećim zakonodavstvom i neophodnim proceduralnim merama zaštite. Dok se preduzimaju napori, potrebno je više da bi se obezbedilo dosledno i efikasno sprovođenje disciplinskih postupaka protiv sudija i tužilaca. Na primer, strategija komunikacije KZK-a i SSK-a o postupcima treba dalje da se poboljša, obuka treba da se ojača i Zakon o disciplinskoj odgovornosti treba da se izmeni, kako bi se omogućila dalja specijalizacija istražnih organa. Tokom izveštajnog perioda, SSK je uspostavio elektronsku bazu podataka za registrovanje svih žalbi i zahteva za pokretanje disciplinskih istraga u skladu sa zakonom.

Po zakonu, sudije i tužioci su dužni da **prijave svoju imovinu** i poklone i da prijave svaki mogući **sukob interesa** Agenciji za sprečavanje korupcije. U 2022. godini, sve sudije i tužioci su na vreme predali godišnje prijave imovine (*vidi: borba protiv korupcije*).

Nakon Mišljenja Venecijanske komisije iz juna 2022. o Konceptnom dokumentu o razvoju procesa provere u okviru pravosudnog sistema Kosova, u septembru 2022. Vlada je Skupštini predala odgovornost za vođenje procesa i povezanih dosijea. Dosije sadrži, između ostalog, nacrt ustavnih amandmana i nacrt zakona o proveri integriteta. U decembru 2022. godine, Skupština je osnovala ad hoc komisiju koja je finalizirala ustavne amandmane. Predstavnici Srpske liste ne učestvuju u ovom odboru, jer nastavljaju da bojkotuju rad Skupštine. Predsednica Skupštine je u martu podnela ustavne amandmane Ustavnom sudu na razmatranje. Kosovo bi trebalo u potpunosti da se uskladi sa preporukama Venecijanske komisije, uključujući potrebu da se istraže dalje alternativne mere umesto provere velikih razmera. To bi trebalo da uključi, kroz zakonodavne promene, uspostavljanje „jedinica za verifikaciju“ u okviru saveta, aktivnije korišćenje izjava o imovini sudija i tužilaca, obezbeđivanje da se vrše odgovarajuće provere i da nepravilnosti u izjavama o imovini na kraju pokreću značajne disciplinske mere. Takođe bi se mogle uspostaviti provere integriteta za visoke pravosudne institucije (posebno savete). Ovo su primeri mogućih mera koje bi mogle efikasno da ojačaju nezavisnost i odgovornost pravosudnog sistema kroz ciljane zakonske promene. Kosovo treba da nastavi dijalog o narednim fazama predviđene reforme pravosuđa, kako sa Venecijanskom komisijom (uključujući ponovno konsultovanje o svim ustavnim i zakonskim promenama u vezi sa proverom integriteta), tako i sa Evropskom komisijom. Takođe bi trebalo nastaviti konsultacije sa svim relevantnim internim zainteresovanim stranama. Konačno, svaka reforma koja ima za cilj poboljšanje kvaliteta i nezavisnosti sistema treba da uključi mere ublažavanja kako bi se sprečilo bilo kakvo pogoršanje efikasnosti u celom pravosudnom sistemu.

Profesionalnost i kompetentnost

Saveti samostalno organizuju procedure zapošljavanja sudija i tužilaca, na osnovu kriterijuma zasnovanih na zaslugama. Uspešne kandidate imenuje predsednik Republike na početni trogodišnji mandat, na predlog saveta. Tokom izveštajnog perioda, SSK je pokrenuo proces regrutovanja 84 sudije, uključujući tu i 12 pozicija za pripadnike zajednice kosovskih Srba.

Predsednik je odredio 77 sudija, od kojih su 3 kosovski Srbi i 2 Bošnjaci. Od rezervisanih mesta za srpsku zajednicu ostalo je nepopunjeno 5 mesta. U junu 2023. predsednik je imenovao predsednika Vrhovnog suda. SSK je angažovao značajan broj pravnih saradnika za podršku radu u osnovnim sudovima i certificirao 1 401 sudskog stručnjaka. Svaka inicijativa u ovom pogledu treba da bude na odgovarajući način koordinirana među relevantnim institucijama. Tokom izveštajnog perioda, KZK je pokrenuo 2 procesa regrutovanja novih tužilaca, što je dovelo do toga da je predsednik imenovao 29 kandidata. Opšti proces imenovanja i ponovnog imenovanja sudija i tužilaca nakon njihovog prvobitnog mandata treba u potpunosti da poštuje ustavna načela nezavisnog funkcionisanja sudstva i tužilačkog sistema.

Saveti su dužni da vrše **procenu radnog učinka tužilaca i sudija** sa stalnim mandatom svake 3 godine. Oba saveta su godinama ulagala napore da regulišu proces evaluacije učinka. Uprkos tome, problemi nastavljaju da postoje, uključujući ovde i potrebu da se poboljša implementacija regulatornog okvira i da se poveća odgovornost menadžera. Neophodne su dalje radnje da bi se rešio loš rad sudija i tužilaca. Oba saveta moraju obezbediti prave i objektivne ocene učinka zasnovane na jasnim kriterijumima.

Brojni slučajevi femicida pokrenuli su pitanja o ulozi sudija i tužilaca u postupanju u slučajevima **nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja**. Pošto su optužbe za neuspeh zaštite žrtava i nedostatak odgovornosti aktera pravde bile široko rasprostranjene, Ministarstvo pravde je predložilo izmene Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku. Ove promene, međutim, treba da obezbede odgovarajuće mere zaštite za one osumnjičene ili osuđene za činjenje nasilja u porodici i nasilja zasnovanog na rodu. Rukovanje, krivično gonjenje i odlučivanje u predmetima je i dalje neprikladno. Imenovani su specijalizovani tužioci i sudije, ali nedostatak ljudskih resursa usporava određivanje prioriteta. Još je dugo trajanje predmeta od kada su predani do izricanja presude. Pored toga, žrtve često nisu zastupljene. Sudijama i tužiocima je potrebna dodatna obuka da bi razumeli svoju ulogu i preuzeli odgovornosti. U značajnoj odluci, u martu 2023. godine, Ustavni sud je potvrdio neuspeh državnih institucija da zaštite žrtvu nasilja u porodici.

Kvalitet pravde

Pravosudna akademija je odgovorna za pružanje početne obuke i obuke tokom službe za sve pravne stručnjake. Budžet Akademije je nedovoljan, što utiče na kvalitet upravljanja ljudskim resursima i kvalitet obuke. Ukupan budžet izdvojen za inicijative za obuku na Akademiji u 2022. godini iznosio je 687 156 evra (budžet po stanovniku je bio 0,39 evra, što je povećanje sa 0,30 evra u 2020. godini). Zakon o Akademiji je izmenjen 2022. godine i bavi se pitanjem nezavisnosti i nadzora Akademije. Potrebna je dalja obuka na radnom mestu o etici i integritetu i profesionalnim veštinama, posebno u menadžmentu, IKT/administraciji i analizi sudske prakse/presudne prakse. Linije nadzora i izveštavanja Akademije treba da budu ojačane u skladu sa najboljim evropskim praksama.

Sve u svemu, nivo **profesionalnosti i kompetentnosti**, posebno tužilaca, i dalje je zabrinjavajući, uprkos naporima da se poveća dostupna obuka.

Što se tiče **sudske prakse**, Kosovo je ostvarilo dalji napredak u pogledu zakonske obaveze svih sudova da objave svoje presude na dostupnom i pretraživom veb portalu u roku od 60 dana. Iako je bilo poboljšanja u objavljivanju presuda, za blagovremeno i dosledno objavljivanje biće potrebna poboljšana revizija i interna kontrola. Pored toga, iako su verzije na albanskom jeziku objavljene, ne poštuju svi sudovi zahtev Zakona o jezicima da ih objavljuju na oba službena jezika. SSK je odobrio objavljivanje odluka predsednika sudova po žalbama građana na sudije, kao i objavljivanje redovnih izveštaja o učinku sudija. Tužilaštva u roku od 24 sata objavljuju

relevantne informacije o optužnicama na Internet stranici Državnog tužioca. Akademija pravde vodi bazu podataka zakona, komentara i drugog pravnog materijala koji je dostupan svim sudijama i tužiocima.

Kosovo je 2022. godine imalo 443 sudijska mesta sa punim radnim vremenom (155 žena i 288 muškaraca), 24,4 na 100 000 stanovnika i 198 tužilačkih mesta sa punim radnim vremenom (82 žene i 116 muškaraca), 10,9 na 100 000 stanovnika. Prema podacima Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ), evropski proseki su 22,2 sudije i 11,8 tužilaca na 100.000 stanovnika. Kosovo i dalje ima nizak procenat **žena** sudija i tužilaca u poređenju sa većinom drugih evropskih zemalja. Privredni sud, koji funkcioniše od avgusta 2022. godine, sada ima 18 imenovanih sudija, kako je planirano ukupno. U julu 2022. godine, 6 754 predmeta prebačeno je u prvostepeno veće Privrednog suda, a 1 342 predmeta u drugostepeno veće.

Broj **stručnih saradnika** u svim kosovskim sudovima značajno se povećao u 2022. godini, uključujući i veliki broj saradnica. Broj pravnog i administrativnog osoblja koje direktno pomaže sudijama i tužiocima ostaje izazov u smislu efikasnosti i kvaliteta osoblja i upravljanja ljudskim resursima. Planiranje i upravljanje ljudskim resursima treba da se fokusiraju na kvalitet pravnog i administrativnog osoblja, a ne na puki broj. Jedan broj upražnjenih radnih mesta ostaje nepopunjen, jer Skupština nije odobrila pun zahtev budžeta pravosuđa za 2023. godinu.

Budžet odobren za pravosuđe za 2022. iznosio je oko 48,9 miliona evra (povećanje od 15,6% u odnosu na 2021), što je ekvivalentno 27 evra po stanovniku. Dodatnih 17,9 miliona evra izdvojeno je za probne i kazneno-popravne službe.

Što se tiče alata za **e-pravosuđe**, Informacioni sistem za upravljanje sudom (CMIS) implementiran je u skoro svim sudovima, uključujući i Vrhovni sud, što rezultira poboljšanom efikasnošću, odgovornošću i transparentnošću. U nedavno osnovanom Privrednom sudu to još nije uspostavljeno⁴. Neki sudovi i dalje primenjuju ručni registar predmeta, ali samo za interne svrhe, a ne kao paralelni sistem registracije predmeta. Ručne upisne knjige se više ne dodeljuju i na kraju će biti eliminisane. Planirano je da CMIS ostane u prelaznoj fazi do maja 2025. godine, a krajnji cilj je da se obezbedi optimalna upotreba sistema u svim sudovima i tužilaštvima. SSK je u procesu razvoja elektronskog sistema dosijea za sudije.

Za tužilaštvo, implementacija CMIS-a ostaje izazov. Iako formalno sva osnovna tužilaštva koriste sistem, određeni predmeti se i dalje rukovode ručno. Na osnovu odluke od marta 2023. godine, KZK je uveo novu metodologiju ICT/administracije kako bi eliminisao ručno rukovanje slučajevima. Menadžment treba da podstakne doslednu upotrebu sistema kako bi se osiguralo da se sistem primenjuje sistematski i da su uneti podaci tačni. Ovo je od posebnog značaja za obezbeđivanje pouzdanosti automatski dobijenih statističkih podataka o radu pravosuđa i tužilaštva (u skladu sa preporukama i metodologijom CEPEJ-a). Administrativnom osoblju je potrebna dodatna obuka kako bi se osiguralo dosledno korišćenje i tačnost podataka.

Kao pozitivan korak, uspostavljen je Nacionalni centralizovani sistem krivičnih evidencija (NCCR) koji je dostupan na mreži od decembra 2022. godine, omogućavajući javnosti da se prijavi i dobije potvrde o krivičnoj evidenciji putem Interneta. Međutim, SSK i sudovi treba da obezbede održivost sistema, uključujući verifikaciju podataka unetih u ISUP, tako da se samo verifikovani i potpuni podaci o osudama prenose u NCCR. Kada se kvalitet podataka poboljša,

---

⁴ CMIS se koristi u tri nivoa sudskog sistema (Osnovni sud, Apelacioni sud i Vrhovni sud). Jedna od glavnih karakteristika sistema je automatska dodela predmeta sudijama, na osnovu unapred definisanih kriterijuma usvojenih od strane Sudskog saveta Kosova 29. januara 2020. SSK je izmenio kriterijume i uveo nove, koji se primenjuju od 15. februara 2023.

dva IT sistema će postati interoperabilna. Dok je Zakon o NCCR-u još uvek u Skupštini, NCCR funkcioniše na osnovu uredbе koja proizilazi iz Zakona o Sudskom savetu Kosova. Postoji mehanizam za praćenje slučajeva korupcije na visokom nivou i organizovanog kriminala, koji trenutno obuhvata 88 slučajeva. (*Vidi odeljak o borbi protiv korupcije*)

Sistem medijacije sprovode SSK i TSK i on je u funkciji od 2008. Još uvek postoji potreba za sistemom praćenja i evaluacije kako bi se procenio ukupni uticaj usluga posredovanja, procedure raspodele i prihvatanja, kao i uticaj na smanjenje nerešenih i zaostalih predmeta. Oba saveta su usvojila interne propise i protokole za podršku sistemu medijacije, ali se muče sa pravilnom raspodelom budžeta. Osnovni sudovi su u 2022. godini uputili 5 887 predmeta na medijaciju i rešili 2 426 predmeta, nešto manje nego u 2021. godini (3 119 predmeta upućeno na medijaciju i 2 472 rešena predmeta).

Državno tužilaštvo i tužilaštva su u 2022. godini rešili 1 769 predmeta korišćenjem alternativnih postupaka, što je smanjenje u odnosu na 2021. godinu (2 153). Broj licenciranih medijatora je ostao isti, 190 (67 žena, 123 muškarca), od kojih je 14 iz opština sa srpskom većinom. Potrebno je jačanje sistema medijacije; ovo se može postići punom primenom Zakona o medijaciji i izdvajanjem dovoljnog budžeta. Ministarstvo pravde donelo je dva administrativna uputstva za unapređenje sistema slobodnih profesija i povećanje ukupne efikasnosti pravosudnog sistema. SSK je objavio protokol za upućivanje odgovarajućih građanskih predmeta na medijaciju.

Efikasnost

Efikasnost pravosudnog sistema je neznatno poboljšana. U 2022. godini, prvostepeni sudovi za građanske/privredne, upravne i krivične predmete primili su 63 229 novih predmeta, a stopa rešavanja je bila 76,06% (u odnosu na 70% u 2021. godini). Tokom 2022. godine Vrhovni sud je primio 1.425 novih predmeta, dok je sud rešio 1.630 predmeta ili 114% (99% u 2021. godini). Tokom 2022. godine Apelacioni sud je primio 13 075 novih predmeta i rešio 11 588 predmeta ili 88% (71% u 2021. godini). Od 220 predmeta podnetih Ustavnom sudu u 2022. godini i 145 predmeta prenetih iz poslednje 2 godine, Sud je doneo odluku u 184 predmeta. Izazovniji je broj starih predmeta (na čekanju preko tri godine). Početkom 2022. godine bilo je 49.110 takvih predmeta, dok je na kraju 2022. godine taj broj iznosio 58.240. Što se tiče broja građanskih, privrednih, upravnih i drugih nerešenih predmeta (prvostepenih), tokom 2022. godine 144.014 predmeta, odnosno 8 predmeta na 100 stanovnika, ostalo je nerešeno (sa 7 na 100 stanovnika 2021. godine). Za broj građanskih, privrednih, upravnih i drugih nerešenih predmeta u žalbenom postupku na 100 stanovnika, tokom 2022. godine bilo je 15 050 predmeta ili 0,8 predmeta na 100 stanovnika (slično kao i 2021).

U aprilu 2023. godine, SSK je usvojio uredbu o standardima rada sudija, sa ciljem povećanja efikasnosti. Kapacitet pravosuđa i tužilaštva da pravovremeno rešavaju predmete i dalje je ograničen, posebno u slučajevima korupcije na visokom nivou, sa brojnim optuženima i složenim dokazima. Odlaganje suda bi se moglo izbeći ako bi pretresna veća bila odlučnija u korišćenju sredstava za sankcionisanje optuženih i drugih strana zbog neopravdanog izostanka sa ročišta. Međutim, postoji kontinuirani porast u procentu produktivnih sudskih ročišta (ročišta se održavaju po rasporedu i na kojima je postignut napredak u donošenju presuda) i povećan tempo u zakazivanju sudskih ročišta.

Vreme potrebno za donošenje presuda (tj. prosečno vreme od podnošenja sudskog predmeta do prijema presude) ostaje razlog za zabrinutost jer ovo ukupno traje predugo. U 2022. godini, rok rešavanja je bio 1 396 dana za građanske predmete u prvom/drugom stepenu, i 953 dana za upravne predmete u prvom/drugom stepenu (2021. godine su iznosile 1.339 i 426 dana respektivno). Prosečno vreme za rešavanje krivičnih predmeta u Opštem odeljenju bilo je 673 dana, dok je u Odeljenju za krivična dela prosečno vreme bilo 740 dana. Za Posebno odeljenje cifra je bila 1.037 dana.

Ova kašnjenja u postupcima, u kombinaciji sa davanjem prednosti pritvoru u odnosu na alternativne mere, ponovo su dovela do slučajeva **predugog trajanja pritvora pre suđenja**. Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je nastavio da prima žalbe protiv sudova i tužilaca zbog navoda o neopravdanim kašnjenjima u sudskim postupcima. Vlasti treba da razmotre uvođenje delotvornog sudskog pravnog leka za rešavanje takvih kašnjenja, uključujući kompenzaciju. Vlasti takođe treba da obezbede odgovarajuće rukovodeće praćenje rokova, uključujući reagovanje na kašnjenja odgovarajućim i blagovremenim rukovodećim akcijama.

Da bi dodatno unapredili kvalitet i efikasnost pravosudnog sistema, sudije, tužioci i pomoćno osoblje treba da u potpunosti iskoriste CMIS i odgovarajuću obuku. Pored toga, praćenje i evaluacija aktivnosti sudova i davanje pravosudnim sistemima adekvatnog finansiranja i kvalifikovanih ljudskih resursa moraju biti prioritet. Revidirani Zakonik o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu u februaru 2023., bavi se nedostacima u krivičnim postupcima koji su umanjili funkcionisanje pravosudnog sistema. Kodeks dozvoljava online sudske rasprave u izuzetnim/objektivnim okolnostima (epidemije i prirodne katastrofe) i kodifikuje praksu omogućavajući strankama da se dogovore o razmatranju prethodnih svedočenja kako je pročitano u spisima. **Politika izricanja kazni** za organizovani kriminal i korupciju i dalje je nestalna. Sudovi još uvek sistematski ne sprovode smernice Vrhovnog suda za izricanje kazni iz 2018. godine, iako je Sud osnovao komisiju za praćenje i nadgledanje njihove primene.

SSK je dizajnirao i razvio napredne statističke izveštaje koristeći CMIS. Ovi izveštaji uključuju CEPEJ indikatore za merenje i ocenjivanje rada sudija i suda. Oni pružaju širok spektar podataka, uključujući broj nerešenih predmeta, starost nerešenih predmeta, broj rešenih predmeta, dužinu postupka i broj održanih sednica po rešenim predmetima. Potrebni su stalni naponi da se proizvedu i analiziraju pouzdani **statistički sistemi** i da se rezultati koriste u svrhe upravljanja i kreiranja politike.

Domaće rukovanje i obrađivanje slučajeva ratnih zločina

Vlada je predložila mere za jačanje domaćih institucionalnih mehanizama koji se bave ratnim zločinima. Izmene i dopune novog Zakonika o krivičnom postupku o primenjivom postupku suđenja u odsustvu (*in absentia*) za ratne zločine u skladu su sa preporukama Venecijanske komisije.

Kosovo je nastavilo da sprovodi svoju strategiju za ratne zločine, iako sa ograničenim rezultatima s obzirom na nedostatak resursa i efikasne međunarodne i regionalne saradnje. Kosovska policija je 2022. godine uhapsila 5 osoba osumnjičenih za ratne zločine i pokrenula 19 novih istraga. Broj predmeta vezanih za ratne zločine presuđenih tokom 2022. godine bio je 15. Od ovih predmeta, većina presuda je kasnije ili vraćena na ponovno suđenje ili značajno izmenjena u žalbenom postupku. Ostaju značajne prepreke u pravilnom odlučivanju u predmetima ratnih zločina. U širem smislu, ostaje zabrinutost oko spremnosti da se bivši pripadnici Oslobođilačke vojske Kosova pozovu na odgovornost u slučajevima ratnih zločina.

Tokom izveštajnog perioda, Kosovska policija je uhapsila pet lica osumnjičenih za ratne zločine. Nadležni sud je doneo rešenje kojim se za svih pet osumnjičenih određuje pritvor. Specijalno tužilaštvo Republike Kosovo (STRK) pokrenulo je istrage protiv 62 osobe, proširilo istrage protiv 39 i ponovo pokrenulo istrage protiv 71. Rešeno je sedam slučajeva. Takođe, STRK je optužio četiri lica za ratne zločine, dok su tri osuđena na osnovu optužnica podignutih pre 2022.

Uprkos povećanju broja dodeljenih tužilaca (sa tri na četiri), Odeljenje za ratne zločine Specijalnog tužilaštva nastavlja da muči u procesiranju obima posla. Nerešeno je preko 1.000 predmeta ratnih zločina, uglavnom nasleđenih od Misije Evropske unije za vladavinu prava na

Kosovu (EULEKS) 2018. Postoji potreba za kontinuiranom obukom i pomoćnim osobljem, posebno o saradnji između policije i tužilaštva. Uzajamna pravna pomoć između Kosova i Srbije u predmetima ratnih zločina i dalje je teška. Saradnja sa Međunarodnim rezidualnim mehanizmom UN za krivične sudove u Hagu je dobra.

Specijalističke komore Kosova i Kancelarija specijalnog tužilaštva nastavili su da istražuju i krivično gone kršenja međunarodnog prava. Tokom izveštajnog perioda, završene su pretpretresne pripreme u dva slučaja i započeti suđenje, uključujući slučaj protiv tadašnjeg predsednika Kosova i još jedan slučaj koji se odnosi na bivšeg pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova. U jednom drugom slučaju, veća su proglasila bivšeg člana krivim za mučenje, proizvoljno zatvaranje i ubistvo i osudila ga na 26 godina zatvora. Na presudu je uložena žalba. Od suštinskog je značaja da kosovske institucije obezbede punu saradnju sa Specijalnim tužilaštvom i Specijalističkim većima, omogućavajući im da ostvare svoj mandat potpuno nezavisno, bez ikakvog spoljnog mešanja. Kosovo je osnovalo fond koji pruža pravnu pomoć optuženima u Kosovskim specijalističkim komorama, kao i finansijsku podršku njihovim porodicama, bez ikakvih dokaza o finansijskim potrebama. Međutim, do sada nije pružena finansijska podrška žrtvama za koje su Kosovske specijalističke komore utvrdile da su stradale kao posledica ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti. Kosovska specijalizovana veća izdala je prvi nalog za reparaciju žrtvama. Stoga nije jasno kako će žrtve biti oštećene u nedostatku sredstava od optuženog ili kosovskog fonda za ovu svrhu. Ključno je da se Kosovo pozabavi ovom nejednakošću u tretmanu.

Vladina Komisija za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom sukoba nastavila je sa radom. Od početka procesa u februaru 2018. godine, ova Komisija je primila 1 939 prijava. Od toga, 1.473 podnosioca zahteva je priznat status (1.402 žene i 71 muškarac), dok su 283 zahteva odbijena (247 žena i 36 muškaraca). Komisija je u izveštajnom periodu primila 249 zahteva: 356 podnosilaca zahteva je priznat status (332 žene i 24 muškarca), dok je 50 zahteva odbijeno (43 žene i sedam muškaraca). Komisija od februara 2023. godine nije mogla da prihvati nove prijave zbog roka određenog zakonom. Iako je Vlada odobrila zahtev za produženje roka i odgovarajući nacrt, od marta 2023. ovo još uvek čeka na usvajanje u Skupštini. Nacrt zakona koji je usvojila Vlada Kosova predviđa produženje mandata Komisije za još 3 godine uprkos apelima civilnog društva koji pozivaju na neograničen mandat. Vremenski okvir zakona i dalje isključuje one koji su pretrpeli seksualno nasilje povezano sa sukobom nakon 20. juna 1999. Vlada je odredila 14. april kao dan sećanja na žrtve seksualnog nasilja tokom rata kao priznanje i podsećanje na njihov bol i patnju.

Nerešena sudbina **nestalih lica** nestalih tokom sukoba 1990-ih ostaje ključno pitanje koje treba rešiti na Zapadnom Balkanu. Kosovske vlasti su sprovele 16 ekshumacija i zvanično identifikovale 6 osoba 2022. Od aprila 2023. još uvek je 1 621 nestala osoba kao rezultat sukoba. Još uvek se čeka usvajanje **strategije tranzicione pravde**. Skupština je usvojila zakon o osnivanju Instituta za zločine počinjene tokom rata na Kosovu. Ova inicijativa je zamenila inicijativu o komisiji za istinu i pomirenje. Vladina Komisija za nestala lica pri kabinetu premijera preuzela je vodeću ulogu u radnoj grupi za izmene i dopune Zakona o nestalim licima. Civilno društvo ostaje aktivno uključeno u inicijative za traženje istine, pomirenje i obeležavanje sećanja.

U kontekstu dijaloga uz podršku EU, strane su se dogovorile i usvojile zajedničku Deklaraciju o nestalim licima na sastanku na visokom nivou u Briselu 2. maja 2023., obavezujući se da će unaprediti zajedničke napore Kosova i Srbije u rešavanju nerešenih slučajeva lica nestalih tokom

sukoba na Kosovu. U toku je rad na uspostavljanju Zajedničke komisije koja će pratiti sprovođenje ove Deklaracije. Tokom perioda na koji se izveštaj odnosi, na Kosovu je izvršen niz **terenskih operacija i ekshumacija**. Četiri od njih uključivale su učešće forenzičara iz Srbije, što je pozitivan pomak. Od aprila 2021. godine nije održana nijedna sednica Radne grupe Beograda i Prištine za nestala lica koju predvodi MKCK, pošto kosovska delegacija odbija da održava sastanke dok delegacija Srbije ne promeni šefa. Ipak, niži nivoi mehanizma (radna podgrupa za forenzička pitanja analitički tim i jedan sastanak o neidentifikovanim telima) su nastavili da rade na konkretnim slučajevima i lokalitetima. Delegacije Kosova i Srbije pokazale su interesovanje za nastavak iskopavanja u kompleksu rudnika Štavalj u leto 2023. Od juna 2022. do marta 2023. kombinovani naponi Euleksa i lokalnih forenzičkih stručnjaka rezultirali su 34 terenske operacije i 12 ekshumacija. Pronađeno je oko 12 posmrtnih ostataka, što predstavlja najmanje 12 osoba. Identifikovano je osam osoba, od kojih se tri nalaze na spisku nestalih. Porodicama je predata ukupno 21 osoba, a na analizu su poslata 74 DNK uzorka.

Borba protiv korupcije

Kosovo je **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** u borbi protiv korupcije. Tokom perioda izveštavanja, Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak**. Kosovo je usvojilo novi regulatorni okvir o reviziji političkih partija i finansiranju kampanja. Ostaje još dosta toga da se uradi na sprovođenju nedavno usvojenog antikorupcijskog zakonodavstva, uključujući Zakon o Agenciji za sprečavanje korupcije, Zakon o prijavljivanju imovine i zakonodavstvo o političkim partijama i finansiranju kampanja. Pravni okvir za krivična konfiskacija je prilično uznapredovao, uključujući i Zakon o proširenim ovlašćenjima za oduzimanje. Međutim, zakon ostaje uglavnom nesproveden, a vrednost konačno oduzete imovine i dalje je niska. Pred Ustavnim sudom se nalazi Zakon o Državnom zavodu za proveru i oduzimanje neopravdane imovine, koji ima za cilj uvođenje sistema oduzimanja bez osude. Neophodni su stalni naponi da bi se sprovele proaktivnije istrage, konačne sudske odluke i konačna konfiskacija imovine. Dopunske kazne koje zabranjuju vršenje javnih funkcija ili drugih profesija, posebno za one koji su osuđeni za krivična dela u vezi sa korupcijom, se ne primenjuju u dovoljnoj meri. Uprkos poboljšanju rada Agencije za sprečavanje korupcije, antikorupcijski preventivni alati predviđeni zakonodavstvom još uvek nisu u potpunosti primenjeni, a posebno donošenje planova integriteta u javnim institucijama, 'provera' zakona, procena rizika i praktična upotreba postupaka uzbunjivača u javnom i privatnom sektoru. Sve u svemu, korupcija i dalje predstavlja ozbiljnu zabrinutost. Postoji potreba za snažnim odgovorom krivičnog pravosuđa na slučajeve korupcije na visokom nivou. S tim u vezi, smena šefa Specijalne istražne jedinice Kosovske policije je razlog za zabrinutost, šaljući negativan signal o posvećenosti Kosova borbi protiv korupcije. Preporuke Komisije iz prošle godine su samo delimično ispunjene i stoga ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- dalje jačanje kapaciteta Agencije za prevenciju korupcije u pogledu osoblja i stručnosti, kako bi se osiguralo da ona može efikasno da obavlja svoj mandat; relevantne institucije treba da usvoje i sprovede planove integriteta i interne procedure uzbunjivača (uključujući i privatni sektor);
- dalje jačanje efikasnosti režima krivičnog oduzimanja; promovišu sistematsko korišćenje proširenog i „redovnog“ oduzimanja od strane krivičnog gonjenja i policije; povećati nivo specijalizacije/stručnosti za zaplenu i konfiskaciju imovine; osniva fond za konfiskaciju;
- dalje ojačati sprovođenje zakona i tužilaštvo, kao i multidisciplinarnu saradnju i pristup zasnovan na ciljevima kako bi se osigurale proaktivne istrage i efikasna borba u

slučajevima korupcije na visokom nivou; sistematski sprovodi finansijske istrage tokom krivičnih istraga; obezbediti bezbednost sudija i tužilaca.

Rezultati dosadašnjeg rada

Kosovo je nastavilo da ulaže napore u svom dosadašnjem radu u **istragama, krivičnom gonjenju i presudama** u borbi protiv korupcije. Međutim, potrebno je više političke volje i resursa, posebno za borbu protiv korupcije na visokom nivou. Ovi naponi treba da se nastave, a Komisija će nastaviti da prati razvoj. Do kraja izveštajnog perioda, mehanizam praćenja rezultata dosadašnjeg rada za liberalizaciju viznog režima, uspostavljen 2015. godine za praćenje i koordinaciju **slučajeva organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou**, što je uključivalo ukupno 88 slučajeva. Do tada je podignuto 75 optužnica: 33 slučaja organizovanog kriminala (u koje je uključeno 320 lica) i 42 predmeta za korupciju (sa 310 lica). Od toga, 22 slučaja su okončana osuđujućim/delimično oslobađajućim presudama, što je dovelo do osuda 22 lica za krivična dela povezana sa korupcijom i 66 za krivična dela u vezi sa organizovanim kriminalom. Trenutno, mehanizam evidencije uključuje samo slučajeve odabrane u kontekstu merila za liberalizaciju viznog režima. Međutim, u budućnosti se očekuje da će evidencija pokriti sve slučajeve visokog nivoa koji se odnose na organizovani kriminal i korupciju.

Agencija za sprečavanje korupcije je tokom 2022. godine radila oko 619 predmeta u prethodnoj istrazi zbog sumnje da su počinili krivična dela u vezi sa korupcijom. Od toga je 267 prijava podneto tužilaštvu i policiji za pokretanje krivičnog postupka, uključujući 4 slučaja delegirana drugim institucijama (Polijski inspektorat, Medicinska inspekcija i Prosvetna inspekcija). Pored toga, 6 predmeta je ustupljeno nadležnim organima uprave sa zahtevom za pokretanje disciplinskog postupka. Ukinuto je 267 predmeta, a 65 predmeta je u toku.

U 2022. godini, 4 687 od 4 748 službenika (98,72%) obaveznih da podnose redovne godišnje **izjave o imovini** to je učinilo na vreme, dok 61 (ili 1,28%) funkcioner nije ispoštovao rok (51 službenik se prijavio posle roka, a 11 uopšte se nije izjasnio). Agencija za sprečavanje korupcije izvršila je potpunu kontrolu imovine za 973 funkcionera. Provere su vršene uglavnom slučajnim odabirom, ali za 41 službenika na osnovu sopstvenih informacija Agencije ili izveštaja javnosti. Kao rezultat potpune kontrole imovine, oko 180 službenika je pod istragom zbog lažne prijave ili zbog neprijavlivanja imovine. Tužilaštvu i policiji na dalju istragu upućeno je 178 slučajeva. U 2022. godini doneto je 38 sudskih odluka, od čega 37 osuđujućih i jedna oslobađajuća presuda. I dalje postoje nedostaci u sistemu deklarisanja i procene porekla imovine visokih javnih funkcionera. Treba povećati kadrovske, IT resurse i kapacitete za obuku Agencije. Uključen je sistem elektronske deklaracije, koji je pojednostavio proces deklaracije i podnošenja i povećao transparentnost i tačnost u praćenju i verifikaciji. Treba ojačati saradnju i razmenu podataka sa policijom, Poreskom upravom, Finansijsko-obaveštajnom jedinicom, katastarskim registrom i opštinskim vlastima.

U 2022. godini Agencija je obradila 233 slučaja sumnje u **sukob interesa**. Broj zahteva institucija upućenih Agenciji za savete i mišljenje o sukobu interesa je udvostručen u odnosu na prethodnu godinu. Agencija je dala savete i mišljenja u 129 slučajeva. Sukob interesa izbegnut je u 49 predmeta, dok je u 34 slučaja došlo do nepostojanja sukoba, jedan slučaj je prosleđen nadležnom sudu, a 4 predmeta su upućena na prethodnu istragu.

Agencija je u 2022. godini obrađivala 218 predmeta vezanih za praćenje i prevenciju korupcije u poslovima javnih nabavki. Ovo je rezultiralo izdavanjem 211 mišljenja, od kojih su 162 mišljenja uvažena, a 49 nisu. Oko 33 predmeta su predata na preliminarnu istragu, a 7 predmeta je okončano.

Uprkos prilično naprednom zakonskom okviru koji je na snazi, **konfiskacija imovine stečene kriminalom** i dalje je na niskom nivou. Iako je na snazi Zakon o proširenim ovlašćenjima za oduzimanje iz 2019. godine, on se ne primenjuje dosledno. U tužilaštvima su imenovani lokalni koordinatori za pitanja konfiskacije. Konfiskacija, kao sredstvo ciljanja ekonomskih interesa kriminalnih organizacija, ostaje nedovoljno korišćena od strane tužilaca, koji su i dalje najslabija karika u ovom pogledu. Oduzimanje imovine stečene kriminalom trebalo bi da postane strateški prioritet u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije na visokom nivou u zemlji.

U 2022. godini vrednost zamrznute, zaplenjene i oduzete imovine iznosila je oko 21,4 miliona evra (14 miliona evra u 2021.), dok je vrednost konačno oduzete imovine bila oko 670.000 evra (770.000 evra u 2021. godini). Agencija za upravljanje zaplenjenom i oduzetom imovinom (koja upravlja različitim sredstvima u vrednosti od više od 1,5 miliona evra u 2022. godini) nastavlja da se bori sa upravljanjem imovinom u svom portfelju. Ovo je delimično zbog toga što sudovi nisu dozvolili predviđenu prodaju imovine u toku postupka, a delimično i zbog nameštanja Agencije. Vrednost prodate imovine u 2022. godini iznosila je oko 36.000 evra, što je manje nego u 2021. godini (oko 52.000 evra). Vlada je odobrila idejni dokument o osnivanju fonda za konfiskaciju, kojim bi se oduzeta sredstva delom namenila za sprovođenje zakona, tužilaštva i sudove, a delom za socijalne projekte.

Kosovo je usvojilo novi regulatorni okvir o **reviziji političkih partija i finansiranju kampanja**. Cilj okvira je da obezbedi potpuno izveštavanje, blagovremeno obelodanjivanje, smislen nadzor i odgovornost za nepravilnosti. Ovlašćenje za sprovođenje revizije preneto je sa Skupštine na novoosnovanu Kancelariju za registraciju, sertifikaciju i finansijsku kontrolu političkih subjekata pri Centralnoj izbornoj komisiji (CIK). Ova Kancelarija ima operativnu samostalnost u vršenju monitoringa i finansijske kontrole političkih subjekata. Ima ovlašćenja da prima finansijske godišnje izveštaje i izveštaje o finansiranju kampanja, da angažuje spoljne revizore da sprovedu reviziju i da izdaje godišnje izveštaje koji čine osnovu za dodelu javnih sredstava od strane Parlamenta političkim subjektima. Tokom izveštajnog perioda, predsedavajući CIK-a je imenovao direktora Kancelarije. Posljednjih godina Skupština nije redovno vršila revizije, a CIK je primenjivao selektivne sankcije, što je rezultiralo nepotpunim nadzorom finansiranja kampanje. Postoji ograničena svest i poštovanje pravila finansiranja kampanje. Većina političkih subjekata nije uspostavila pravila interne finansijske kontrole, a brojni izvori prihoda i rashoda ostaju neprijavljeni.

Institucionalni okvir

Međuinstitucionalna koordinacija i saradnja između preventivnih antikorupcijskih institucija i organa za sprovođenje zakona su ključni za sprovođenje antikorupcijskih zakona.

Preventivne mere

Nadležnosti **Agencije za sprečavanje korupcije** obuhvataju proveru i kontrolu prijave imovine i poklona, bavljenje uzbunjivanjem i sprečavanje sukoba interesa. Zakon o reorganizaciji nadležnosti bivše Agencije za borbu protiv korupcije usvojen je u julu 2022. godine u cilju jačanja njenog mandata. Konkretno, Agencija ima ovlašćenja da implementira instrumente kao što su provera korupcije, procena rizika od korupcije i planovi integriteta u javnim institucijama, koji bi trebalo da budu usvojeni bez odlaganja. Agencija takođe ima ovlašćenja da pokreće administrativne istrage i izriče sankcije. Njegov ukupni učinak odražavao je napredak jer je postao operativniji i izvršio povećan broj inspekcija. Agencija je takođe pokrenula kampanju podizanja svesti o svom mandatu i nadležnostima. Međutim, od suštinskog je značaja da se ojačaju njeni kadrovski kapaciteti i stručnost, i da se poveća budžet kako bi u potpunosti i efektivno ispunio svoj mandat i ispunio svoja nova ovlašćenja, uključujući ovde i proveru deklaracija o imovini i primenu novih alata za prevenciju korupcije.

Postoji stalna potreba da se promoviše izrada i usvajanje **planova za integritet u javnoj službi** kao sredstva za sprečavanje korupcije i obezbeđivanje discipline, uključujući i na opštinskom nivou. Prema novom zakonu o Agenciji, centralni organi uprave, nezavisne agencije i opštinski organi su dužni da usvoje planove integriteta i imenuju službenika odgovornog za upravljanje pripremom i sprovođenjem plana integriteta. Ovo treba sprovesti bez odlaganja.

Sprovođenje zakona

Kosovo ima funkcionalne **specijalizovane institucije** za borbu protiv korupcije, uključujući Nacionalnog koordinatora za borbu protiv privrednog kriminala u okviru sistema gonjenja, Odeljenje za korupciju i finansijski kriminal u Specijalnom tužilaštvu i relevantnu policijsku upravu. Organi za sprovođenje zakona bi imali koristi od dodatnih resursa za poboljšanje svojih operativnih kapaciteta za sprovođenje složenih istraga. Saradnja između policije i tužilaštva mora biti ojačana kako bi se osigurala proaktivne istrage i implementirao zajednički ciljno zasnovan pristup u borbi protiv slučajeva korupcije na visokom nivou. Finansijske istrage treba pokrenuti sistematski i paralelno sa glavnom istragom. Treba pojačati upotrebu specijalnih istražnih mera, kada su primenljive. Mere i mehanizme za obezbeđivanje zaštite sudija i tužilaca od mešanja i pritisaka treba efikasno sprovesti.

Postoji zabrinutost da se dopunska kazna zabrane vršenja javnih funkcija ili drugih profesija (kao što je predviđeno Krivičnim zakonikom i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija) ne primenjuje, posebno za one koji su osuđeni za krivična dela u vezi sa korupcijom. Postoje nedoslednosti i nedostatak standardizovane prakse u izvršenju, a osoblju (administrativno osoblje, sudije ili tužiocima) nedostaje volja ili razumevanje koncepta sporednih kazni i njihovih odgovornosti prilikom primene takvih kazni.

Specijalna istražna jedinica Kosovske policije, naslednik Specijalne operativne grupe za borbu protiv korupcije koja je ukinuta 2020. godine, nastavila je da radi sa istim lancem komande i pod privremenim zakonskim mandatom. Vlada treba da obezbedi svoju zdravu pravnu i organizacionu strukturu i da efikasno saraduje sa Tužilaštvom. Tekuća reforma organizacione strukture policije treba da obezbedi da Specijalna istražna jedinica održi dovoljne istražne kapacitete da efikasno obavlja svoje funkcije. Načelnik Odeljenja je smenjen sa ove funkcije kako bi ove godine bio postavljen na drugu funkciju. Ova promena je razlog za zabrinutost. Od suštinskog je značaja da se sačuva integritet tekućih istraga i da istražni kapaciteti Kosovske policije u borbi protiv korupcije budu nezavisni i nepristrasni.

Nakon restrukturiranja Specijalnog tužilaštva 2020. godine, njegov kapacitet je povećan zapošljavanjem tužilaca, stručnih saradnika i prevodilaca. Neophodno je povećati nivo specijalizacije i stručnosti za krivično gonjenje korupcije na visokom nivou i finansijskih zločina. U 2022. godini ukupno je podignuto 236 optužnica (147 u 2021. godini), dok je ukupan broj presuda o kazni bio 29 (122 u 2021.). Novi zakon o Specijalnom tužilaštvu je na čekanju pred parlamentom. Zakon pojašnjava delokrug nadležnosti između Specijalnog tužilaštva i Osnovnog tužilaštva za odlučivanje u istragama i krivičnom gonjenju.

Posebna odeljenja Osnovnog suda u Prištini i Apelacionog suda, koja vode sve predmete Specijalnog tužilaštva, rešila su 85 predmeta u 2022. godini (42 predmeta Osnovnog suda i 43 Apelacionog suda) i dodatnih 45 predmeta. 2023. godine (25 predmeta Osnovnog suda i 20 predmeta Apelacionog suda).

Zakonski okvir

Zbog pitanja u vezi sa statusom, Kosovo nije članica međunarodnih konvencija o borbi protiv korupcije, kao što su Konvencija UN protiv korupcije i Krivičnopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji. Ipak, kosovsko zakonodavstvo je generalno usklađeno sa ovim instrumentima i u skladu sa relevantnim evropskim standardima.

U julu 2022, Kosovo je usvojilo novo **antikorupcijsko zakonodavstvo**: novi Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o Agenciji za sprečavanje korupcije i Zakon o prijavljivanju imovine. Novi zakon o Zakoniku o krivičnom postupku ima za cilj jačanje krivičnog postupka. Antikorupcijski zakonski okvir uvodi, između ostalih novina, suspenziju službenika sa dužnosti kao preventivnu meru u slučaju ometanja postupka. Novim Zakonom o Agenciji za sprečavanje korupcije jača se mandat Agencije u prevenciji korupcije i sprovođenju Zakona o prijavljivanju imovine, Zakona o zaštiti uzbunjivača i Zakona o sprečavanju sukoba interesa. Agencija je dobila nove alate za sprečavanje korupcije; to uključuje proveru korupcije, procenu rizika od korupcije i praćenje planova integriteta u institucijama. Novi Zakon o prijavljivanju imovine dodaje nove kategorije javnih funkcionera koji su obavezni da prijave imovinu. Takođe uključuje potpunije informacije o imovini i podatke koje treba da prijave službenici, povećava broj službenika pod punom kontrolom Agencije i uvodi onlajn sistem za prijavu imovine. Efikasna implementacija ostaje i dalje u velikoj meri na čekanju.

Pravni okvir za krivična **konfiskacija** i dalje je prilično napredan. Pred Ustavnim sudom se nalazi Zakon o Državnom zavodu za proveru i oduzimanje neopravdane imovine, koji ima za cilj uvođenje sistema oduzimanja bez osude. Takav napredan sistem zahteva jasne mere zaštite od moguće zloupotrebe i treba da poštuje principe sadržane u Ustavu i osnovna prava. Štaviše, ovakav sistem ne bi trebalo da zameni ili podriva primenu postojećeg zakonskog okvira o krivičnom oduzimanja, uključujući i Zakon o proširenim ovlašćenjima za oduzimanje i zaplenu.

Zakonski okvir o **pranju novca** još uvek nije u dovoljnoj meri implementiran. Iako zakon ne zahteva dokaz o prethodnom delu da bi se zadržala osuda, mnogi tužioci i sudije i dalje smatraju da je predikatno delo suštinski deo krivičnih dela pranja novca. Kao rezultat toga, mnoge samostalne slučajeve pranja novca odbacuje ili tužilaštvo ili sud. Zakonodavstvo o sprečavanju pranja novca i borbi protiv finansiranja terorizma treba u potpunosti uskladiti sa 4. i 5. direktivom EU i preporukama Radne grupe za finansijsku akciju (*vidi takođe Poglavlje 4 o slobodnom kretanju kapitala i odeljak o organizovanom kriminalu*).

Pravni okvir za sprečavanje **sukoba interesa** postoji od 2018. godine, ali još uvek treba da se u potpunosti primeni. Agencija za sprečavanje korupcije nastavlja da pokušava da identifikuje funkcionere koji su na više funkcija u suprotnosti sa zakonom. Kosovo nema posebno zakonodavstvo o lobiranju.

Zakon o **zaštiti uzbunjivača** ima za cilj da uskladi nacionalni okvir sa zakonodavstvom EU. Implementacioni propisi koji određuju proceduru za prijem i postupanje u slučajevima uzbunjivanja su na snazi. Ojačani mehanizmi za prijavljivanje uzbunjivača i zahtevi zaštite tek treba da se implementiraju u javnom i privatnom sektoru.

Skupština je usvojila izmene i dopune **zakonskog okvira o finansiranju političkih partija i izbornih kampanja** u skladu sa mišljenjem Venecijanske komisije. One se moraju sprovesti brzo kako bi se obezbedilo odgovornije, transparentnije i primenljivije finansiranje partija i kampanja. Jedan preostali element koji nedostaje u zakonu je zahtev za periodično izveštavanje o prihodima i rashodima takmičara tokom perioda kampanje.

Strateški okvir

Strategija i akcioni plan vladavine prava obuhvataju konkretne mere za unapređenje institucionalnog okvira protiv korupcije, kao i sistem prijave imovine i propise o primanju poklona. Od 2018. godine, Kosovo nema na snazi strategiju za borbu protiv korupcije. Vlada je osnovala radnu grupu za izradu strategije i akcionog plana protiv korupcije. Sudski savet usvojio je strateški plan za efikasno rešavanje slučajeva korupcije i organizovanog kriminala za period 2022-2025.

Fundamentalna prava

Generalno, pravni okvir garantuje zaštitu osnovnih prava i usklađen je sa evropskim standardima. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je usvojilo Zakon o Kosovskoj agenciji za verifikaciju poređenja imovine i uspostavilo protokol za tretman slučajeva seksualnog nasilja. Kapacitet organa vlasti da nadgledaju sprovođenje politika i zakona o osnovnim pravima je poboljšan, a stopa sprovođenja preporuka Ombudsmana je povećana. Skupština je usvojila Zakon o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja. Uprkos ovim pozitivnim pomacima, potrebni su dodatni naponi za efikasno sprovođenje osnovnih prava. Kapacitet vlade da pojednostavi i nadgleda pitanja osnovnih prava zahteva dalja poboljšanja, uključujući koordinaciju mehanizama za zaštitu ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i nevećinskih zajednica, i na centralnom i na lokalnom nivou. Pitanja osnovnih prava treba da budu više na političkom dnevnom redu i shodno tome više ljudskih i finansijskih resursa treba dodeliti relevantnim institucijama. Kosovo mora da nastavi svoje napore da osigura jednak pristup osobama sa invaliditetom institucijama, kvalitetnim uslugama, zapošljavanju i obrazovanju. Treba uložiti više napora da se sprovede proces verifikacije univerzitetskih diploma Univerziteta u Severnoj Mitrovici i proširi ovaj proces na diplome srednje škole, kako bi se obezbedila usklađenost jezika na oba službena jezika i obezbedila kvota za zastupljenost za sve nevećinske zajednice. poštuje se u javnim ustanovama. Nije bilo pomaka u primeni odluke Ustavnog suda o manastiru Dečani.

Preporuke Komisije iz prošle godine su samo delimično ispunjene i stoga ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- ojačati zaštitu građanskih i osnovnih prava žena donošenjem Građanskog zakonika, primenom Zakona o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici i jačanjem primene Zakona o rodnoj ravnopravnosti i strategije o rodno zasnovanom nasilju;
- ojačati zaštitu prava deteta usvajanjem svih podzakonskih akata Zakona o zaštiti dece po hitnom postupku i jačanjem kapaciteta za sprovođenje zakona;
- unaprediti sprovođenje zakona o pravima nevećinskih zajednica, usvojiti strategiju zaštite i unapređenja prava zajednica, usvojiti zakon o kulturnom nasleđu i zakon o verskim slobodama, ponovo uspostaviti odnose sa Srpskom pravoslavnom crkvom i sprovesti odluku Ustavnog suda o manastiru Dečani.

Međunarodni instrumenti o ljudskim pravima čine sastavni deo kosovskog pravnog okvira i direktno su primenljivi, kako je predviđeno Ustavom. Kosovo je nastavilo da usklađuje svoje

zakonodavstvo sa ovim instrumentima i zadržalo svoju praksu ad hoc izveštavanja. Implementacija zakonodavstva o ljudskim pravima i nadgledanje i koordinacija postojećih mehanizama za ljudska prava ostaju izazov. Generalno, pitanja ljudskih prava još uvek nisu dovoljno visoko na političkom planu vlade.

Program za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda 2021-2025 i njegov akcioni plan su glavni instrumenti ljudskih prava. Dva glavna mehanizma odgovorna za praćenje implementacije programa su: (i) Međuinstitucionalna koordinaciona grupa za ljudska prava koju vodi potpredsednik Vlade za pitanja manjina i ljudska prava; i (ii) Kancelarija za dobro upravljanje u okviru Kancelarije premijera (KDU/KP). U martu 2023. KDU/KP je izdao nekoliko izveštaja o praćenju, uključujući i sprovođenje programa za ljudska prava. Uočen je određeni napredak u implementaciji, sa aktivnostima bez napretka koje se uglavnom odnose na zdravlje, dobrobit i zaštitu životne sredine. Štaviše, po prvi put je razvijen okvir indikatora ljudskih prava za svako obavezno pravo propisano Ustavom i pravno obavezujućim međunarodnim aktima.

Vladina Međuinstitucionalna koordinaciona grupa za ljudska prava održala je svoj konstitutivni sastanak u junu 2022. godine, ali se sastala samo još jednom u junu 2023. godine. Ciljevi DPM-a za pitanja manjina i ljudska prava, skupštinskog odbora za ljudska prava i Saveta za demokratiju i Ljudska prava pod Predsedništvom, treba da efikasno implementiraju i pojednostave politike i zakone o ljudskim pravima. U praksi se čini da među njima ne postoji dovoljna sinergija. KDU/KP je bila aktivna u pokušaju da ispuni svoj široki mandat, ali joj stalno nedostaju odgovarajući ljudski, finansijski i administrativni resursi, dok se njen učinak i dalje oslanja na podršku donatora. Skupština treba da preuzme proaktivniju ulogu u nadgledanju sprovođenja zakona o ljudskim pravima.

Institucija ombudsmana nastavlja da igra značajnu ulogu u **promovisanju i zaštiti ljudskih prava**. U izveštajnom periodu uspostavljen je elektronski sistem za praćenje sprovođenja njegovih preporuka, kao i zajednički tim za njihovu koordinaciju i praćenje. Ovo poslednje uključuje KDU/KP, Instituciju ombudsmana i Agenciju za rodnu ravnopravnost. Posle dužeg odlaganja, proces izbora petog zamenika Ombudsmana iz redova nevećinskih zajednica je završen u junu. Parlament je takođe konačno usvojio godišnji izveštaj Ombudsmana za 2021. godinu u januaru 2023. Potrebno je sistematičnije dostavljanje pregleda godišnjih izveštaja i odabira poslanika u Skupštini da bi se izbegla takva kašnjenja. Iako je institucija progresivno širila svoje nadležnosti, nisu joj bili obezbeđeni odgovarajući finansijski i ljudski resursi. Ipak, Ombudsman i dalje uživa široko poverenje javnosti. U 2022. godini, Ombudsman je primio 1.595 žalbi, od kojih su 672 otvorene za istragu, što je nivo uporediv sa prethodnom godinom. Institucija je izdala 646 preporuka. Ukupna stopa implementacije iznosi 23%, dok je 46% preporuka izdatih 2021. godine sprovedeno do kraja 2022. Ovo ukazuje na povećanu reakciju kosovskih institucija, koju treba dodatno ojačati. Institucija je zauzela proaktivan pristup u rešavanju žalbi stanovnika severa Kosova u vezi sa eksproprijacijom zemljišta u privatnom vlasništvu.

Kosovske vlasti nastavljaju da pokazuju posvećenost sprečavanju **torture i zlostavljanja**. Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) funkcioniše pod okriljem Institucije ombudsmana. Nacionalni preventivni mehanizam je u 2022. godini izvršio 62 nenajavljene posete pritvorskim mestima, uključujući psihijatrijske ustanove i ustanove socijalne zaštite (isti broj kao 2021. godine) i objavio 8 izveštaja. Sveukupno, uputio je 38 preporuka vlastima (u odnosu na 11 u 2021.); 10 je već u potpunosti ili delimično sprovedeno.

Nacionalni mehanizam je imao veoma dobru saradnju sa posećenim institucijama, ali je prijavio jedan slučaj u kojem mu je odbijen pristup. U izveštajnom periodu nije prijavljen nijedan slučaj torture ili maltretiranja zatvorenika. Bilo je izveštaja o navodnom maltretiranju tokom hapšenja četvorice kosovskih Srba u vezi sa njihovom navodnom umešanošću u nasilne događaje od 29. maja u Zvečanu. Policijski inspektorat je registrovao 14 slučajeva sumnje na zlostavljanje od strane policijskih službenika (11 u prethodnoj godini); svi predmeti su prosleđeni tužilaštvu. Jedan policajac je uhapšen i suspendovan. Ombudsman je primio 6 žalbi protiv službenika Kosovske policije zbog prekomerne upotrebe sile; što je dovelo do otvaranja 3 istrage.

Iako je **zatvorski sistem** uglavnom u skladu sa Standardnim minimalnim pravilima UN za postupanje sa zatvorenicima i sa Evropskim zatvorskim pravilima, neki izazovi ostaju. Potrebni su dalji naponi da se zaštite prava zatvorenika, posebno među ženama i devojkaama i nevećinskim grupama. Zakon o kazneno-popravnoj službi i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija usvojeni su u julu 2022. godine. U skladu sa tim, službenik za prava zatvorenika u okviru Kancelarije za ljudska prava Ministarstva pravde ima zadatak da prati njihovu zaštitu. Određeni broj propisa tek treba da bude usvojen kako bi se obezbedila primena ovih zakona. Institut za tretman lica (zatvorenika) sa posebnim potrebama osnovan je u prostorijama popravnog centra Dubrava. Nekoliko rukovodećih mesta u Kazneno-popravnoj službi ostalo je upražnjeno ili sa v.d. upravnika, što je otežavalo funkcionisanje ove službe. U izveštajnom periodu izrečene su ukupno 3.163 mere alternativne pritvoru, od čega oko polovine maloletnicima. NPM nije prijavio prenatrpanost postojećih objekata. Napori da se poboljšaju programi lečenja od droga i zatvorske medicinske ustanove su u toku. Sporazum o prebacivanju zatvorenika iz Danske na Kosovo čeka ratifikaciju u Skupštini Kosova.

Što se tiče **zaštite ličnih podataka**, zakoni na snazi su uglavnom u skladu sa Opštom uredbom EU o zaštiti podataka i Direktivom o sprovođenju zakona. Agencija za informacije i privatnost nadzire sprovođenje Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i Zakona o pristupu javnim dokumentima. Agencija se pokazala kao nezavisna i nastavila da unapređuje svoje kapacitete. Dodatno je osnažio pravni okvir usvajanjem propisa i smernica o organizaciji, sistematizaciji i postupku rada kontrolora i inspekcija. Iako ograničena budžetom i ljudskim resursima, Agencija na nezavisan i efikasan način obrađuje pritužbe na pristup javnim dokumentima i na zaštitu podataka. Agencija je u izveštajnom periodu izvršila 44 inspeksijska nadzora na sopstvenu inicijativu i 51 inspeksijski nadzor po pritužbama i izdala 66 rešenja o povredama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, zadržavajući slične standarde kao i prethodne godine. Izrekao je 8 kazni. Ostaju izazovi u vezi sa sprovođenjem odluka Agencije od strane javnih i privatnih institucija. Što se tiče **pristupa informacijama**, zakonodavstvo je uglavnom u skladu sa standardima EU. Agencija treba da pojača svoje kapacitete za praćenje nivoa transparentnosti među javnim institucijama. Agencija je u 2022. godini izvestila da su javne ustanove primile ukupno 4 481 zahtev za pristup javnim dokumentima (7 561 u 2021. godini). Među njima je 154 odbijeno (95 u 2021. godini).

O **slobodi misli, savesti i veroispovesti** postoje zakonske odredbe, uglavnom u Ustavu i Zakonu o slobodi veroispovesti, koje imaju za cilj da promovišu versku toleranciju i obezbede odvajanje verskih zajednica od javnih vlasti. Novi nacrt zakona o verskim slobodama prošao je konsultacije i pregledala ga je Venecijanska komisija. Očekuje se da će se popuniti jedan važan nedostatak omogućavanjem registracije verskih zajednica kao pravnih lica. Međutim, dok je Vlada usvojila nacrt zakona u januaru 2023. godine, on ostaje na čekanju u Parlamentu. Odnosi između vlasti i Srpske pravoslavne crkve ostali su loši. Ove godine se navršila sedma godišnjica odluke Ustavnog suda kojom je manastir Visoki Dečani Srpske pravoslavne crkve potvrdio vlasništvo nad delom zemljišta oko manastira. Odluka još uvek nije sprovedena i to bi trebalo uraditi bez odlaganja.

Skupština Kosova odobrila je radnu definiciju antisemitizma koju je definisala Međunarodna alijansa za sećanje na holokaust. Jevrejska zajednica nema sinagogu. Međutim, izgradnja Jevrejskog kulturnog centra u Prizrenu počela je 2022. godine uz podršku vlade. Potrebno je uložiti napore da se promoviše sećanje na Holokaust, kao i obrazovanje i istraživanje.

Sloboda izražavanja

Medijsko okruženje na Kosovu ostaje živo i pluralističko, a pravni okvir je uglavnom u skladu sa evropskim standardima. U ovoj oblasti, Kosovo ima **izvestan nivo pripremljenosti**. Postignut je **ograničen napredak** u adresiranju preporuka iz prethodnog izveštaja. I dalje postoji zabrinutost u vezi sa fizičkim napadima i pretnjama, javnim kampanjama klevete i govorom mržnje usmerenim protiv novinara. Vlastima se ne prijavljuju sve pretnje novinarima i medijima, iako je 2022. zabeležen blagi porast broja prijavljenih slučajeva. Posebno je zabrinjavajuća sloboda izražavanja na severu Kosova, uključujući i autocenzuru i bezbednost novinara i medijskih profesionalaca. Nije bilo napretka u izmenama Zakona o radio-televiziji Kosova ili u izmenama i dopunama Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije kako bi se uskladio sa Direktivom EU o audiovizuelnim medijskim uslugama. Ovaj proces treba da bude transparentan i inkluzivan, uz uključivanje medijskih aktera i civilnog društva. Nedostatak finansijske samoodrživosti ostavlja medije ranjivim na političke i poslovne interese. Ovo je dodatno pojačano nedostatkom informacija i podataka o krajnjem korisniku medijskog vlasništva – odredbe o tome još uvek nisu sadržane u zakonu. Odluka da se povuče dozvola za rad velikom privatnom emiteru izazvala je ozbiljnu zabrinutost. Preporuke Komisije iz prošle godine nisu ispoštovane i stoga ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- da poboljša institucionalnu saradnju i odgovor ključnih institucija na napade na novinare i druge oblike neprikladnog pritiska, uključujući jačanje kapaciteta tužilaštva, sudstva i organa za sprovođenje zakona da se bave slučajevima koji se tiču prava na slobodu izražavanja i informisanja;
- da revidira Zakon o radiju i televiziji kako bi se obezbedilo održivo finansiranje uz očuvanje njihove nezavisnosti; zatim da revidira Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije kako bi se ažurirala njena ovlašćenja, uključujući i audiovizuelne medije, u skladu sa Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama;
- da poboljša dostupnost podataka o audiovizuelnom tržištu, naročito o vlasništvu nad medijima.

Zastrašivanje novinara

Udruženje novinara na Kosovu (AJK) je 2022. godine prijavilo 33 slučaja zastrašivanja, pretnji i napada na novinare i druge medijske profesionalce, što je povećanje u odnosu na 29 slučajeva prijavljenih u 2021. Od toga, 19 slučajeva je klasifikovano kao pretnje i uznemiravanje. na fizička lica (noinare), osam je bilo fizičkih napada, a šest napada na medije, medijske organizacije i/ili novinarska udruženja. Više od polovine slučajeva napada na novinare usmereno je na žene novinarke. U izveštajnom periodu Uprava za istraživanje teških krivičnih dela registrovala je 32 slučaja fizičkih napada na novinare, kvalifikujući 12 slučajeva kao zastrašivanje, sedam slučajeva kao napad, jedan kao telesnu povredu i jedan kao palež. Statistika Tužilačkog saveta Kosova pokazuje da je u toku 14 slučajeva podsticanja na napade i pretnje novinarima, od kojih je devet rešeno. U nekoliko slučajeva, javni zvaničnici, uključujući i visoke zvaničnike, davali su pogrdne izjave i klevete i koristili zastrašujući jezik protiv novinara.

Sa postavljanjem blokada puteva i povećanjem političkih tenzija na severu Kosova, došlo je do serije napada na medijske profesionalce i novinare na albanskom jeziku. AJK i novinarska udruženja osudili su napade i pozvali kosovsku policiju, KFOR i Eulex da obezbede novinare i medijske profesionalce. Oni su takođe pozvali na brzu i detaljnu istragu. Tokom maja i juna 2023. godine zabeležen je neviđeni broj napada na novinare i medijske profesionalce. AJK je zabeležio preko 30 napada, što uključuje fizičke napade, oštećenja opreme i vozila.

Tokom izveštajnog perioda, AJK je prijavio jedan slučaj strateškog spora protiv tužbi za učešće javnosti (SLAPP) koje je podnela javna ličnost protiv novinara. Obrada predmeta je i dalje spora, a u slučajevima u kojima je presuđeno izrečene su blage kazne. AJK se zalaže da baza podataka o krivičnim delima uključuje upućivanje na profesiju žrtava kako bi se mogli identifikovati slučajevi protiv novinara. Kosovski tužilački i sudski organi preduzeli su mere za rešavanje zločina protiv novinara imenovanjem specijalizovanih tužilaca i sudija. Oni su postavili prikupljanje statističkih podataka i određivanje prioriteta ovih slučajeva kao cilj u strateškom planu za tužilački sistem 2022-2024.

Zakonodavno okruženje

Kosovski pravni okvir garantuje slobodu medija i slobodu izražavanja. Generalno, relevantni zakoni su u skladu sa međunarodnim standardima. Kosovo je zauzelo 61. mesto na Svetskom indeksu slobode medija za 2022. godinu, 17 mesta više nego prethodne godine.

Nisu preduzeti nikakvi koraci ka usvajanju Nacrta zakona o javnom emiteru/Radio televiziji Kosova (RTK) predloženog 2018. Slično tome, nacrt zakona o Nezavisnoj komisiji za medije, usklađen sa Direktivom EU o audiovizuelnim i medijskim uslugama iz 2018, još uvek je na čekanju. pred Skupštinom. Zakon o zaštiti novinarskih izvora tek treba da bude usklađen sa evropskim standardima. Zakon o zaštiti uzbunjivača ima za cilj da se uskladi sa zakonodavstvom EU, ali mehanizmi za prijavljivanje uzbunjivača i zahtevi zaštite tek treba da budu ojačani i delotvorno sprovedeni.

Uprkos poboljšanjima u primeni zakona koji se odnose na pristup javnim dokumentima, novinari se i dalje susreću sa određenim preprekama, posebno zbog kašnjenja ili uskraćivanja pristupa od strane javnih institucija, uključujući i vladu. Nedostatak jezičke usaglašenosti javnih institucija u komunikaciji sa lokalnim medijima i dalje zabrinjava, uglavnom za medije na srpskom jeziku. Pojedini lokalni mediji povremeno javljaju da se pojedine političke stranke i javne institucije upuštaju u diskriminatornu selekciju kada pozivaju medije na svoje zvanične događaje. Javne institucije ne pružaju dosledno relevantne i potpune informacije na službenim jezicima. Kršenja zakona o službenim jezicima zabeležena su i u nekoliko drugih slučajeva, kao što je propust javnog medija da emituje konferenciju za štampu članova vlade na srpskom jeziku. Skupština i dalje ne obezbeđuje prevod na srpski jezik tokom plenarnih sednica.

Implementacija zakonodavstva/Institucije

Implementacija postojećeg zakonodavstva je i dalje nedovoljna. Tokom izveštajnog perioda, Nezavisna komisija za medije (NKM/IMC) je u velikoj meri bila nefunkcionalna zbog nedostatka kvoruma, uključujući i Odbor za žalbe. Odbor NKM nije funkcionalan od marta 2021. godine, pošto je mandat jednom od članova istekao i Skupština nije uspela da imenuje novog člana do maja 2023. Savet za štampu je efikasan u primeni Kodeksa za štampu za medije na Internetu.

Javni medijski servis

Odbor Radio Televizije Kosova (RTK) nije uključen u proces revizije zakona za nacrt zakona o RTK. Budžetska izdvajanja RTK-a ostala su ispod zakonski određenog iznosa u Zakonu o budžetskim izdvajanjima, što je podstaklo RTK da proceni mogućnosti za participativno finansiranje i reorganizaciju svoje unutrašnje strukture. Građansko društvo i opozicione političke partije kritikovale su imenovanje direktora RTK kanala na albanskom jeziku zbog navodnih veza sa vladajućom partijom. Pored toga, umetnička zajednica i civilno društvo vide potpisivanje ugovora između RTK i Ministarstva kulture, omladine i sporta kao nepovoljno za uređivačku nezavisnost RTK-a.

Ekonomski faktori

Medijski sektor na Kosovu pati od nedostatka transparentnosti u vlasništvu i finansiranju i nedostatka finansijske samoodrživosti, što ga čini ranjivim na politički uticaj i finansijski pritisak. Javni emiter se finansira iz javnog budžeta, dok se privatni mediji oslanjaju na oglašavanje kao primarni izvor prihoda. Vladino oglašavanje na privatnim medijima više nije dozvoljeno. Mediji registrovani kao nevladine organizacije nastavili su da dobijaju podršku od donatora. Nevećinski mediji na Kosovu oslanjaju se na kratkoročne projekte i podršku donatora. Nedostatak podataka o tržištu oglašavanja i strukturama vlasništva nad medijima, posebno za onlajn medije, ostaje zabrinjavajući. Nedostaje transparentnost u pogledu udela na medijskom tržištu, pri čemu neki mejnstrim mediji objavljuju pojedinačne ankete o gledanosti sa značajnim odstupanjima u odgovarajućim rezultatima. U junu, Kosovska agencija za poslovnu registraciju suspendovala je licencu za poslovanje Klanu Kosovo, jednom od glavnih privatnih medija. Ovakva akcija može imati negativan uticaj na stanje slobode medija na Kosovu.

Internet

Ne postoji restriktivno zakonodavstvo o funkcionisanju medija na mreži ili o slobodi izražavanja na mreži, niti je zabeleženo nikakvo ograničenje tokom perioda izveštavanja. Kosovo bi trebalo da razmotri razvoj strategije za bolji internet za decu, uključujući olakšavanje otkrivanja i reagovanja na seksualno zlostavljanje dece na mreži. Uočen je blagi napredak sa usvajanjem Administrativnog uputstva koje propisuje mere zaštite dece od pornografskog i drugog neprikladnog sadržaja. Pretnje na internetu i seksualno uznemiravanje žena i devojaka su široko rasprostranjeni, bez mehanizama za prevenciju ili obeštećenje.

Profesionalne organizacije i radni uslovi

Novinari u privatnim medijima nastavljaju da rade po kratkoročnim ugovorima, ili bez ugovora, za razliku od novinara javnih medija koji imaju duže ugovore. Nedostatak profesionalne sigurnosti i relativno neizvesna zaposlenost i ekonomska situacija novinara stvara uslove za zloupotrebe i ograničenja. Prema AJK, iako nema naznaka diskriminatornih ugovora ili plata prema ženama, one koje rade u privatnom sektoru i dalje se suočavaju sa preprekama da uživaju svoja prava, uključujući i porodijsko odsustvo. Dalje, manje žena ima pristup rukovodećim pozicijama nego muškarci. U privatnom sektoru ne postoji sindikalno predstavničko telo za novinare, dok je javni emiter jedini medij koji ima sindikat.

AJK je nevladina organizacija sa misijom da promoviše, podstiče i unapređuje kvalitetno i otvoreno novinarstvo na Kosovu, kao i da unapredi položaj novinara uopšte u kosovskom društvu.

Udruženje je doprinelo programu „Stalni novinari na Kosovu“, u okviru kojeg je Kosovo ponudilo siguran prostor za 20 ukrajinskih novinara, većinom žena. U decembru 2022. program je proširen nakon odluke vlade da se ugoste i novinari iz Avganistana. Kosovo trenutno ugošćuje 14 ukrajinskih i šest avganistanskih novinara.

Sloboda umetničkog izražavanja

Sloboda umetničkog stvaralaštva zagarantovana je Ustavom. Tokom izveštajnog perioda nije prijavljeno nikakvo ograničenje bilo kojeg oblika umetničkog izražavanja.

(Pogledajte takođe Poglavlje 10 o digitalnoj transformaciji i medijima)

Sloboda okupljanja i udruživanja je zagarantovana Ustavom i generalno se poštuje. U izveštajnom periodu stupio je na snagu Zakon o javnom okupljanju, koji ima za cilj da garantuje pravo na organizovanje i učešće na javnim manifestacijama. Policijski inspektorat nije prijavio nijedan slučaj neadekvatne upotrebe sile. Policijski službenici su prošli obuku o radu policije tokom okupljanja i upotrebi sile. Parada ponosa LGBTIQ održana je u junu 2022. godine u Prištini bez zabeleženih incidenata.

Pitanja **radničkih i sindikalnih prava** dalje su obrađena u *Poglavlju 19 o socijalnim pravima i zapošljavanju*.

Što se tiče **imovinskih prava**, Skupština je u decembru 2022. usvojila izmene i dopune Zakona o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine. Vlasti treba da obezbede brzu implementaciju. Zbog nekih nedostataka u sektoru imovine Kosova, uključujući nejasnoće u zakonodavstvu i nedosledno sprovođenje prava, sprovođenje sudskih odluka (uključujući i Ustavni sud) ostaje problem. Ovo je posebno slučaj u imovinskim slučajevima vezanim za sukobe. Produženi sudski postupci u građanskim predmetima, posebno imovinskim, i dalje izazivaju zabrinutost.

Povećano je vlasništvo žena nad imovinom. Afirmativna mera koja pomaže primenu imovinskih zakona koji favorizuju žene produžena je za još godinu dana; ova mera je dovela do povećanja upisa žena kao vlasnica imovine, sa 1 505 registrovanih nekretnina u 2021. na 6 951 u 2022. Samo 19,2% imovine je upisano na ime dva supružnika.

U 2022. godini institucije su nastavile da preduzimaju mere za zaštitu imovinskih prava zajednica u ugroženim situacijama, raseljenih lica i žena. Agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine izvršila je 25 deložacija, od ukupno 27 zahteva za iseljenje. Pravni lek za rušenje nelegalnih objekata nije korišćen jer nije bilo zahteva zainteresovanih. Od 33 predmeta u medijaciji tokom 2022. godine, 10 je uspešno završeno u prvom kvartalu 2023. U junu 2023. godine, direktora Agencije i zamenika direktora imenovala je Skupština Kosova. I dalje postoji zabrinutost zbog lažnih transakcija imovine i nezakonitog prenosa vlasništva nad imovinom, koja uglavnom pripada raseljenim licima.

Postignut je ograničen napredak po pitanju više od 350 052 zgrade izgrađene bez dozvole. Regulisanje velikih neformalnih naselja čiji stanovnici uglavnom pripadaju marginalizovanim ugroženim zajednicama i dalje je otežano nedostatkom političke volje za rešavanje ovog pitanja. Vlada je odobrila šest odluka o eksproprijaciji u opštinama na severu Kosova. Kosovski Srbi su izrazili zabrinutost u vezi sa načinom na koji su sprovedeni postupci eksproprijacije i njihovom usklađenošću sa zahtevima važećeg Zakona o eksproprijaciji nepokretne imovine. Neophodno je da vlada uloži napore da osigura da aktivnosti eksproprijacije budu u skladu sa zakonom, da se poštuje propisani proces i da se imovinska prava zainteresovanih aktera i vlasnika u potpunosti poštuju.

Zakon o zaštiti od diskriminacije je uglavnom u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima, ali njegova primena ostaje ograničena, uključujući i nedostatak institucionalnih kapaciteta. Ovo je uticalo na prava koja se odnose na zapošljavanje, obrazovanje, pristup socijalnim uslugama i slobodu kretanja, između ostalog. Neravnomerna primena zakona o službenim jezicima i dalje dovodi do nejednakog pristupa javnim službama, pravosuđu i zapošljavanju. Institucija ombudsmana je telo za ravnopravnost odgovorno za promovisanje, praćenje i podršku jednakog tretmana bez diskriminacije. Tokom izveštajnog perioda, primljene su 164 pojedinačne žalbe zbog navodne diskriminacije; Na istragu je upućen 101 slučaj. U februaru 2023. godine Kancelarija za pravne poslove je zajedno sa Kancelarijom za dobro upravljanje pokrenula *ex post* evaluaciju Zakona o zaštiti od diskriminacije. Cilj je da se identifikuju institucionalne, pravne i funkcionalne praznine u vezi sa njegovom implementacijom. Pored toga, Kancelarija za pravne poslove je pokrenula Nacionalnu platformu za zaštitu od diskriminacije za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, sa ciljem da olakša prijavljivanje slučajeva diskriminacije. U prvoj godini prijavljena su 23 slučaja.

Prikupljanje sudske statistike o slučajevima diskriminacije predstavlja izazov zbog neodgovarajuće identifikacije i kategorizacije. Tokom izveštajnog perioda, sudovi su doneli presude u nekoliko slučajeva diskriminacije, uključujući slučajeve diskriminacije na osnovu pola i invaliditeta. Od suštinske je važnosti da se dalje grade kapaciteti pravnih stručnjaka da vode parnice i presuđuju slučajeve diskriminacije. Sprovođenje politike protiv seksualnog uznemiravanja u javnoj upravi suočava se sa izazovima zbog nedostatka svesti među zvaničnicima i nepostojanja mehanizama za žalbe. O zločinima iz mržnje, dok Tužilački savet Kosova održava mehanizam za praćenje, prikupljanje podataka je i dalje nedovoljno. Govor mržnje protiv onih u ranjivim situacijama, uključujući LGBTIQ i nevećinske zajednice, i dalje postoji, posebno na društvenim medijima.

Što se tiče slučajeva diskriminacije, zločina iz mržnje ili govora mržnje usmerenih na osobe koje pripadaju nevećinskim zajednicama, Kosovska policija je prijavila 12 potencijalnih međuetničkih slučajeva koji spadaju u izveštajni period. U oktobru 2022. bivši ministar u Vladi osuđen je na godinu dana zatvora zbog izazivanja etničke mržnje, razdora ili netolerancije.

Zakonodavstvo i institucionalni mehanizmi za **rodnu ravnopravnost** su uglavnom u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima. Uprkos naporima da se ojača primena ovih mehanizama, žene se i dalje suočavaju sa diskriminacijom u javnoj upravi (*vidi odeljak o javnoj upravi*), tržištu rada (*videti funkcionisanje privrede*), pristupu finansijama, vlasništvu nad imovinom (*videti odeljak o imovini*) i tretman od strane pravosudnog sistema (*videti odeljak o pravdi/vladavini prava*).

Kosovske institucije uložile su određene napore da rodnu ravnopravnost postave na više mesto u svojoj političkoj agendi. Predsednica je organizovala prvi forum žena za mir i bezbednost i osnovala radnu grupu za rodnu ravnopravnost pri Savetu za demokratiju i ljudska prava za analizu usklađenosti zakona sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Vladine mere za poboljšanje ekonomskog osnaživanja žena povećale su broj žena koje su otvorile bankovne račune za primanje dečijih dodataka.

Agencija za rodnu ravnopravnost nastavlja da igra centralnu ulogu u unapređenju rodne ravnopravnosti. Sa velikim zakašnjenjem objavila je prvi monitoring izveštaj za akcioni plan za rodnu ravnopravnost 2020-2021. Poboljšana je koordinacija sa službenicima za rodnu ravnopravnost u ministarstvima i opštinama, iako njihove uloge i odgovornosti tek treba da se usaglase.

Treba proširiti izgradnju kapaciteta za rodnu ravnopravnost kako bi se obezbedilo da svi državni službenici ispunjavaju svoje odgovornosti u tom pogledu, posebno oni na rukovodećim pozicijama. Civilno društvo je nastavilo da igra ključnu ulogu u unapređenju rodne ravnopravnosti. Doprinosi unapređenju zakonodavstva, prati sprovođenje politike, pruža usluge, pomaže žrtvama nasilja i podiže svest, odražavajući potrebu da vlasti dodatno pojačaju svoj angažman u ovim oblastima.

Nasilje u porodici i dalje je najistaknutiji oblik rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Osnovana je policijska uprava za prevenciju i istraživanje nasilja u porodici. Implementacija je i dalje nedovoljna uprkos institucionalnim naporima i uprkos tome što je pravni i institucionalni okvir u ovoj oblasti u velikoj meri usklađen sa evropskim i međunarodnim standardima. Kosovo treba da da prioritet implementaciji Zakona o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, uključujući i usvajanje relevantnih podzakonskih akata. Postignut je ograničen napredak u prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici, zaštiti i reintegraciji žrtava i rehabilitaciji počinitelaca. Prijavljivanje nasilja u porodici je povećano, iako se slučajevi još uvek ne rešavaju na adekvatan način (*vidi pravosuđe*). Ukupan broj prijavljenih slučajeva tokom izveštajnog perioda nastavio je da raste (2 710 u 2022. godini, u odnosu na 2 456 u 2021.). Istaknuti slučajevi silovanja i femicida izazvali su negodovanje javnosti.

Drugi oblici nasilja nad ženama su nastavljeni. Žene u javnom životu, uključujući poslanice, i dalje se osuđuju i postavljaju stereotipi. Seksualno uznemiravanje, ismevanje i vređanje zbog izgleda tela i drugi verbalni napadi se nastavljaju, ali reakcije javnih zvaničnika, institucija, civilnog društva i organizacija za prava žena i dalje doprinose tome da seksizam bude manje prihvatljiv. Sprovođenje vladine politike protiv seksualnog uznemiravanja u javnoj upravi iz decembra 2020. ostaje izazov, uz ograničeno znanje o politici unutar institucija.

Ministarstvo pravde nastavilo je sa naporima da se pojavi vidljivost i da se pozabave institucionalnim i pravnim nedostacima. Najnovija akcija vlade uključuje predlog izmena krivičnog zakonodavstva kako bi se zaštitile žrtve i povećale kazne za počinioce. Mesto koordinatora za nasilje u porodici ostaje upražnjeno od septembra 2022. Ovo imenovanje je od suštinskog značaja za nadgledanje i praćenje strategije i akcionog plana za 2022. protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Ministarstvo pravde je u decembru 2022. godine usvojilo Državni protokol za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, kojim su definisane nadležnosti svake institucije. Ovo bi trebalo brzo da se primeni.

Vlada je 2023. povećala sredstva za skloništa za žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima i na vreme uručila sredstva. Ipak, finansijska podrška je i dalje neadekvatna. Potrebna je višegodišnja budžetska linija u okviru budžeta Kosova i finansiranje od strane opština. Funkcionisanje opštinskih mehanizama za koordinaciju nasilja u porodici je i dalje neujednačeno.

Što se tiče **prava deteta**, pravni okvir Kosova je u velikoj meri u skladu sa međunarodnim standardima, ali sprovođenje ostaje ograničeno. Međuresorni odbor za prava deteta daje savete i koordinira državne politike za garantovanje prava i zaštite dece u svim oblastima. Primena Zakona o dečijoj zaštiti kasni. Od 17 planiranih implementacionih zakona, samo 6 je objavljeno u Službenom listu. Prema administrativnim uputstvima koja proizilaze iz zakona, formiran je Savet za prava deteta, što ga čini najvišim profesionalnim mehanizmom na centralnom nivou koji koordinira rad na primeni zakona. Timovi za prava deteta osnovani su u 14 opština. Sistematsko prikupljanje pouzdanih i uporedivih podataka raščlanjenih prema starosti i polu doprineće razvoju prioriteta politike zasnovanih na dokazima i obezbediti efikasnu zaštitu dece.

Institucija ombudsmana je nastavila da jača svoje odeljenje za zaštitu dece; u tom cilju je finalizirao program o izveštavanju, zaštiti i praćenju dečjih prava. Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je primio 80 žalbi, od kojih je 20 ocenjeno kao neprihvatljivo, a 60 žalbi je upućeno na istragu. Treba usvojiti sledeće zakone: (i) Građanski zakonik, koji među svoje ciljeve uključuje regulisanje pravnih koncepata i pojašnjenje odredbi o tretmanu dece u veoma ranjivim situacijama; i (ii) Nacrt zakona o finansijama lokalne samouprave, koji ima poseban grant za socijalne usluge koji će omogućiti bolju primenu Zakona o dečijoj zaštiti.

Deca sa smetnjama u razvoju nemaju odgovarajući pristup obrazovanju. U značajnom nastojanju da se reši ovaj izazov, tokom izveštajnog perioda angažovano je 100 asistenata za decu sa posebnim potrebama u redovnim školama i tri tumača za znakovni jezik. Osamdeset direktora srednjih stručnih škola, 25 nastavnika stručnih škola i 18 nastavnika osnovnih i nižih srednjih škola obučeno je za inkluzivno obrazovanje. Vlasti takođe treba da ulože više napora da dopru do dece sa smetnjama u razvoju koja ostaju van obrazovnog sistema i da povećaju socijalne i zdravstvene usluge u zajednici za decu sa smetnjama u razvoju, uključujući povećanje finansijske podrške.

Nisu preduzeti koraci na usvajanju Građanskog zakonika koji bi omogućio podršku licima u hraniteljstvu do 26 godina, umesto 18 godina. I dalje nedostaje kvalitetnih usluga i namenskih programa za prevenciju i reintegraciju dece sa problemima sa drogom. Zvanični podaci su nepotpuni. Službe za lečenje dece koja koriste droge u javnom zdravstvu ne postoje. Novi Zakon o obrazovanju u ranom detinjstvu ostaje na čekanju. Tokom godina, vlasti nisu uspele da se pozabave problemima u vezi sa decom sa ulice, uključujući dečije prosjačenje. Dečiji, rani i prinudni brakovi ostaju problem, posebno među zajednicama Roma i Aškalija. Iako Zakon o zaštiti dece ima za cilj da spreči fizičko nasilje nad decom, on i dalje izaziva zabrinutost u društvu. Štaviše, ne postoje hraniteljske porodice koje su osnovane za brigu o deci koja su u sukobu sa zakonom, uprkos zakonskim odredbama za rešavanje ovog problema. Neophodna je sveobuhvatna strategija za zaštitu dece da bi se ubrzala de-institucionalizacija i tranzicija ka kvalitetnim uslugama brige u porodici i zajednici, uključujući i adekvatan fokus na pripremu dece da napuste brigu. Iako Zakon o dečijoj zaštiti ima za cilj sprečavanje fizičkog nasilja nad decom, ovo i dalje izaziva zabrinutost u društvu.

Osobe sa invaliditetom nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti, rehabilitaciji, socijalnim uslugama, obrazovanju i opremi za pomoć i fizičkoj infrastrukturi. Ostaje jasan jaz u usklađivanju zakonodavstva i politika sa relevantnim konvencijama UN i zakonodavstvom EU o pravima osoba sa invaliditetom. Administrativno uputstvo za pristup osoba sa invaliditetom je na snazi, ali se ne primenjuje. Sudskom presudom potvrđena je direktna diskriminacija osoba sa invaliditetom. Pet osoba sa invaliditetom podnelo je tužbe protiv raznih institucija na Kosovu na osnovu Zakona o zaštiti od diskriminacije. Odlukom Osnovnog suda u Prištini 2022. godine potvrđena je diskriminacija u jednom slučaju. Sve u svemu, zdravstvene usluge za osobe sa invaliditetom treba da se poboljšaju, uključujući žene i devojčice sa invaliditetom. Zapošljavanje osoba sa invaliditetom ostaje veliki izazov. Implementacija Zakona o statusu i pravima osoba sa invaliditetom predstavlja izazov, dok novi nacrt zakona ostaje na čekanju. Civilno društvo je izrazilo zabrinutost zbog medicinske komisije za procenu statusa i prava paraplegičara i tetraplegičara. Vlada je 2022. proglasila godinom osoba sa invaliditetom. U tom kontekstu, pokrenuo je nekoliko inicijativa za povećanje pristupačnosti centralnim i lokalnim institucijama i pravnim i administrativnim dokumentima. Vlada je objavila i izveštaj o napretku Akcionog plana za prava osoba sa invaliditetom. Vlada je u decembru 2022. godine zatražila od Skupštine da ugradi Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom u direktno primenjiv instrument o ljudskim pravima u Ustavu.

Što se tiče **prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, interseksualnih i „kvir“/queer (LGBTIQ) osoba**, Ustav štiti od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili pola. Ne može se izvestiti o značajnim promenama u pogledu javne svesti i prihvatanja LGBTIQ osoba. Nacrt Građanskog zakonika, koji uključuje odredbe o građanskom partnerstvu za istopolne partnere, još uvek nije usvojen u Skupštini. I dalje postoji zabrinutost da diskusije oko istopolnih zajednica podstiču homofobični jezik javnih ličnosti, političkih ličnosti i medija. Plan rada Savetodavne i koordinacione grupe za prava zajednica LGBTIQ za period 2019-maj 2022. je istekao. Civilno društvo navodi nedostatak poboljšanja u stavovima prema LGBTIQ osobama. Namenske socijalne usluge nude isključivo nevladine organizacije, koje prijavljuju povećanu stopu samoubistava među LGBTIQ osobama i porast slučajeva nasilja u porodici. Nije bilo napretka u planiranoj izgradnji skloništa za LGBTIQ žrtve porodičnog nasilja ili porodičnog odbacivanja u opštini Priština. Što se tiče zakonskog priznavanja pola, proces izmena i dopuna Zakona o građanskom statusu ostaje u toku. Potrebna je dalja obuka za agente za sprovođenje zakona, posebno o pravima transrodnih osoba, kvalifikaciji zločina iz mržnje i sekundarnoj viktimizaciji.

Procesna prava lica osumnjičenih za krivično delo i prava žrtava krivičnog dela propisana su Ustavom i zakonom. Izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku stupile su na snagu u februaru 2023. godine, kojima se rešavaju nedostaci u krivičnom postupku. Reforme uključuju stroži test za Apelacioni sud u vraćanju predmeta na ponovno suđenje; dozvola za suđenje u odsustvu za sve vrste krivičnih dela; i proširenje sistema imenovanja po službenoj dužnosti. Efekat ovih reformi zavisiće od njihovog tumačenja i sprovođenja. Neka od preostalih pitanja koja izazivaju zabrinutost su odloženi i preterano produženi sudski postupci koji ugrožavaju pravo na pravično suđenje, uključujući slučajeve nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja; nedostatak profesionalnih tumača/prevodioca i niski standardi prevođenja; prekomerno korišćenje istražnog zatvora i nedovoljno razmatranje drugih mera za obezbeđenje prisustva okrivljenih. Što se tiče prava žrtava, ostaje nedovoljno pravnih informacija žrtvama zločina o njihovim pravima i o stručnoj pomoći i zastupanju tokom krivičnog postupka. Uprkos proširenju besplatne pravne pomoći na sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, vrlo malo njih je zastupljeno u sudskim postupcima. Nivo pravne pomoći (i za žrtve i za osumnjičene/optužene), iako je poboljšán, i dalje je neadekvatan zbog konfliktnih zakona, nedostatka javne svesti i različitih sistema za pružanje besplatne pravne pomoći. Budžet za pravnu pomoć u 2022. godini iznosio je 1.877.134 evra, što je za 9,4 odsto više u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, realizovani budžet u 2022. iznosio je 1.692.393 evra, slično kao i 2021 (1.686.056 evra). Nedostatak sistema osiguranja kvaliteta besplatne pravne pomoći ostaje problem. Od 1 595 žalbi koje je Ombudsman primio 2022. godine, 472 se ticale prava na pravično suđenje u razumnom roku. Službenici za zaštitu i pomoć treba da pruže kvalitetniju uslugu žrtvama. Broj zahteva za program obeštećenja za žrtve zločina bio je isti kao i 2021. U 2022. godini ukupan broj zahteva za obeštećenje bio je 53, a jedan je prenet iz 2021. Odbor za obeštećenje žrtvama zločina odobrio je 27 ovih zahteva, u ukupnoj vrednosti od 99 106 evra. Pozitivan razvoj koji treba istaći je povećanje budžeta za 2023. godinu na 148.000 evra, sa 78.000 evra u 2022. godini.

Kosovo ima dobro uspostavljen pravni okvir za zaštitu **prava nevećinskih zajednica** na centralnom i lokalnom nivou. Konsultativno veće za zajednice u kabinetu predsednika, Kancelarija komesara za jezike i savetnik premijera za zajednice nastavili su sa radom na rešavanju svojih najhitnijih problema.

To uključuje jednak pristup obrazovanju, zapošljavanju, nepoštovanje jezika, njihovu zastupljenost u institucijama na lokalnom i centralnom nivou, promociju kulturnog identiteta i pristup socijalnoj zaštiti. Od novembra 2022. godine, Konsultativni savet za zajednice ima nove članove imenovane za naredni dvogodišnji mandat: vlada je imenovala tri člana u Savet, što je pozitivan korak. Tokom izveštajnog perioda, predstavnici centralnih institucija su obavili niz poseta nevećinskim zajednicama, fokusirajući se na dopiranje do civilnog društva i poslovnog sektora. Istovremeno, ostaju izazovi u vezi sa institucionalnom koordinacijom između različitih nivoa vlasti i trajnim nedostatkom finansiranja mehanizama za zaštitu prava zajednica. Inicijative usmerene na rešavanje konkretnih problema nemaju političku posvećenost i uglavnom su vođene donatorima. Štaviše, problemi bezbednosti, nejednak pristup obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti, pristup nelegalno zauzetoj imovini i nepoštovanje Zakona o jezicima ostaju uglavnom nerešeni. Potrebni su dalji naponi da se osigura inkluzivnost za sve zajednice koje žive na Kosovu.

U toku je izrada strategije za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika za period 2023-2027. Štaviše, imenovanje novog ministra za zajednice i povratak kosovskih Srba 1. decembra 2022. pokrenulo je pitanja u vezi sa njegovom usklađenošću sa Ustavom. Ako imenovani nije izabrani član Skupštine, Ustav zahteva formalnu saglasnost većine poslanika kosovskih Srba.

Preduzeti su koraci za imenovanje novog direktora Kancelarije za pitanja zajednica u okviru Kancelarije premijera; uprkos tome, mesto je upražnjeno od februara 2021. Prvi put od 2019. godine, vlada je u maju ponovo sazvala tehničku radnu grupu za sprovođenje preporuka Okvirne konvencije Saveta Evrope o nacionalnim manjinama.

Kosovske institucije i dalje nemaju kapacitet da obezbede adekvatnu primenu Zakona o upotrebi jezika. Nedostatak prevoda zvaničnih veb stranica institucija na centralnom i lokalnom nivou na oba službena jezika otežava jednak pristup informacijama. Nedoslednost između prevoda zakona na albanski i srpski jezik i ograničenog broja prevodilaca, uključujući i sudove, ograničava jednak pristup pravdi za pripadnike nevećinskih zajednica. Radna grupa, sastavljena od predstavnika kabineta premijera, kao i međunarodnih partnera, formirana je da vodi pripreme radove za formiranje jedinice za prevođenje, usaglašavanje i lingvističku kontrolu. Do kraja maja 2023. godine radna grupa je održala tri sastanka.

Program balkanskih studija Filološkog fakulteta Univerziteta u Prištini je jedini obrazovni program koji kosovski obrazovni sistem nudi na oba zvanična jezika. Programu nedostaje konkretna podrška i promocija od strane kosovskih institucija da se pozabavi prilično niskim stopama upisa (ispod 15 učenika).

Prekid rada Komisije za verifikaciju univerzitetskih diploma stečenih na Univerzitetu (koje vodi Srbija) u Severnoj Mitrovici 2021. godine, nastavio je da utiče na diplomce sa ovog univerziteta i otežava njihov pristup zapošljavanju. Pored toga, nedostatak priznavanja srednjoškolskih diploma stečenih u obrazovnom sistemu koji vodi Srbija, u kombinaciji sa ograničenim pristupom zapošljavanju i lošom ekonomskom situacijom, pogoršava migraciju mladih ljudi iz nevećinskih zajednica van Kosova. U februaru 2023. Vlada Kosova donela je odluku o ponovnom uspostavljanju Komisije koja je do sredine maja održala osam proceduralnih sastanaka. Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija je do 21. juna primilo 44 prijave, od kojih još nijedna nije verifikovana.

Međuetnički i potencijalno etnički motivisani bezbednosni incidenti i dalje negativno utiču na percepciju bezbednosti i bezbednosti među nevećinskim zajednicama. Iako je broj potencijalno etnički motivisanih incidenata koji pogađaju nevećinske zajednice u 2022. godini nastavio svoj dugoročni trend pada, percepcija bezbednosti među nekim nevećinskim zajednicama se pogoršala, posebno u zajednici kosovskih Srba.

Sve u svemu, odnosi između vlade i **zajednice kosovskih Srba** značajno su se pogoršali. Posle niza kriza, kosovski Srbi su podneli ostavke na svoje položaje u kosovskim institucijama u novembru 2022. i kasnije su mnogi od njih potpisali ugovore o radu sa vladom Srbije. Kosovo i Srbija treba da daju prioritet omogućavanju ekspeditivnog povratka kosovskih Srba u institucije na Kosovu. Štaviše, Kosovo treba da uloži dodatne napore da izgradi poverenje sa ovom zajednicom. Eksproprijacija zemljišta u privatnom vlasništvu na severu Kosova i pojačano prisustvo specijalnih policijskih jedinica na severu stvorili su široko rasprostranjeno nezadovoljstvo među lokalnim stanovništvom kosovskih Srba, negativno su uticali na poverenje kosovskih Srba u kosovske institucije i negativno uticali na dijalog .

U 2022. godini, dobrovoljni povratak i reintegracija **izbeglica i raseljenih lica** i dalje ima opadajući trend. Prema podacima Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice, vratila su se 204 lica, u poređenju sa 368 u 2021. Postignut je određeni napredak, tako što je Ministarstvo za zajednice i povratak završilo i stavilo u funkciju sistem upravljanja slučajevima povratka koji se sastoji od baze podataka o povratku i odredaba o žalbama.

Kosovo je 2022. usvojilo strategiju 2022-2026 za unapređenje prava **zajednica Roma i Aškalija** i akcioni plan za 2022-2024. Skupština opštine Prizren jednoglasno je izglasala da se romskom jeziku dodeli status jezika u službenoj upotrebi na opštinskom nivou, što znači da je romski jezik u službenoj upotrebi na opštinskom nivou u dve opštine na Kosovu. Nadalje, Kancelarija za dobro upravljanje pri Kancelariji premijera, u saradnji sa projektom Socijalna pravda za Rome, Aškalije i Egipćane, pokrenula je Nacionalnu platformu za zaštitu od diskriminacije za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, čiji članovi ove zajednica može da koristi za osudu dela diskriminacije. Međutim, zakon o zabrani diskriminacije ostaje uglavnom neefikasan u borbi protiv anti-ciganstva. Stambena situacija ostaje izazov zbog loših uslova života i nedostatka imovinskih dokumenata. Opštine na Kosovu su postigle napredak u uključivanju naselja čiji stanovnici uglavnom pripadaju marginalizovanim zajednicama u svoje planove urbanog razvoja. Međutim, potrebno je više političke volje za povećanje nivoa investicija i izgradnje infrastrukture u ovim naseljima. Potrebni su dalji naponi da se transformiše neprijavljeni rad među Romima kako bi se ostvario cilj Poznanjske deklaracije o zapošljavanju. Vlada je uspostavila međuinstitucionalni tim za promovisanje zapošljavanja Roma, Aškalija i Egipćana, predvođen Kancelarijom za dobro upravljanje.

Što se tiče **kulturnih prava**, nije bilo pomaka u vezi sa donošenjem novog Zakona o kulturnom nasleđu. Odnosi između vlade i Srpske pravoslavne crkve dodatno su pogoršani nakon incidenta 26. decembra 2022. kada je patrijarhu odbijen ulazak na Kosovo. Međusobno nepoverenje i složeni faktori zbog političkih tenzija između Kosova i Srbije nisu obezbedili povoljno okruženje za nastavak rada Saveta za sprovođenje i praćenje, koji je suspendovan od novembra 2021. Dalje, nije bilo sprovođenja „aranžmana“ prethodno dogovoreno u cilju pronalaženja rešenja za radove na putu u posebnoj zaštitnoj zoni manastira Visoki Dečani. Napore ka ponovnom sazivanju Saveta za implementaciju i praćenje treba preduzeti kao prioritet. Kosovo treba da završi zakonodavstvo u oblasti kulturnog nasleđa finalizacijom i usvajanjem relevantnog zakona o kulturnom nasleđu.

2.2.2 Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbednost

Kosovo je između rane faze i nekog nivoa pripremljenosti u ovoj oblasti. Ostvaren je **ograničen napredak**. Prethodna poboljšanja zakonodavstva o borbi protiv organizovanog kriminala još nisu dala opipljive rezultate. Neophodni su trajni naponi da se osiguraju proaktivnije istrage, konačne sudske odluke i konačna konfiskacija imovine. Kosovo je napredovalo u oblasti borbe protiv terorizma i prevencije nasilnog ekstremizma uz napredak u primeni bilateralnog aranžmana o borbi protiv terorizma sa Evropskom komisijom. Napredak je takođe postignut u upravljanju migracijama kako su se povećali kapaciteti za smeštaj migranata. Kosovo ima rezervne kapacitete da primi migracioni priliv do 2 000 ljudi. Što se tiče politike azila, Kosovo treba da obezbedi da izbeglice budu uključene u šeme socijalne zaštite. Kosovo bi trebalo da pokrene informativnu kampanju o pravima i obavezama u vezi sa statusom bezvизnog putovanja, kako bi se sprečila moguća zloupotreba. U oblasti droga, Kosovo tek treba da usvoji novu strategiju za droge i akcioni plan, da preduzme neophodne korake da obezbedi operativni kapacitet svoje Nacionalne opservatorije za droge i da uspostavi sistem ranog upozorenja. Kako su prošlogodišnje preporuke samo delimično sprovedene, one ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- nastaviti sa jačanjem kapaciteta Kancelarije specijalnog tužilaštva i dalje unapređenje istrage i krivičnog gonjenja visokoprofiliranih slučajeva organizovanog kriminala;
- uspostaviti Nacionalni centar za borbu protiv terorizma i nasilnog ekstremizma, ili ojačati Kancelariju nacionalnog koordinatora za CT/CVE sa adekvatnim finansijskim i ljudskim resursima i obezbediti redovnu praksu sprovođenja zajedničkih procena pretnji;
- implementirati Akcioni plan EU za Zapadni Balkan: daljim unapređenjem upravljanja migracijama, koordinacijom i praćenjem politika; jačanje kapaciteta za prikupljanje i analizu podataka; dalje jačanje sistema azila; izmene Zakona o strancima u skladu sa standardima EU.

Borba protiv organizovanog kriminala

Kosovo je u **ranjoj fazi** u borbi protiv organizovanog kriminala i ostvarilo je **ograničen napredak** u istragama i krivičnom gonjenju slučajeva organizovanog kriminala. Kosovo treba da bolje iskoristi postojeće moćne instrumente predviđene Krivičnim zakonikom i Zakonom o proširenim ovlašćenjima za oduzimanje. Nastavljene su operacije za sprovođenje zakona protiv organizovanog kriminala; ipak, napore da se mapiraju i ciljaju organizovane kriminalne strukture treba dalje intenzivirati. Neophodni su stalni naponi kako bi se osigurale proaktivne istrage, konačne sudske odluke i konačna konfiskacija imovine. Mora se obezbediti operativna nezavisnost agencija za sprovođenje zakona. Borba protiv organizovanog kriminala na severu Kosova i dalje predstavlja izazov, uključujući i ostavke zvaničnika kosovskih Srba iz javnih institucija 2022. U rešavanju ovoga, vlasti moraju da nastave da striktno poštuju sve relevantne standarde vladavine prava.

Kosovo je delimično primenilo preporuke iz 2022, uglavnom u vezi sa obukom i podizanjem svesti o novim zakonima. Usvojila je novu organizacionu strukturu policije i unapredila obaveštajne i analitičke kapacitete. Saradnja sa Europolom i Eurojust-om je dalje napredovala. Novi Zakon o sprovođenju ciljanih međunarodnih finansijskih sankcija trebalo bi da bude delotvorno sredstvo u borbi protiv organizovanog kriminala. Pored preporuka o konfiskaciji imovine stečene kriminalom (vidi odeljak o borbi protiv korupcije), U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- efektivno implementirati novu organizacionu strukturu policije i nastaviti sa primenom pristupa vođenih obaveštajnim podacima i rada policije u zajednici kao osnovnih policijskih poslovnih modela;

- proaktivno i zajednički ciljati i mapirati organizovane kriminalne grupe i nastaviti sa sistematskim sprovođenjem finansijskih istraga u svim fazama krivičnih istraga svih ozbiljnih slučajeva organizovanog kriminala i korupcije i pokretati samostalne istrage za pranje novca;
- pojačati napore za sprečavanje i borbu protiv kriminalnih mreža uključenih u krijumčarenje migranata i trgovinu ljudima, kao i na identifikaciji i upućivanju žrtava na službe pomoći; obezbediti finansijsku održivost skloništa i pomoći žrtvama trgovine ljudima.

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

Kosovska policija ima 437 policajaca na 100 000 stanovnika, u poređenju sa prosekom EU od 335,3 na 100 000 stanovnika (Eurostat, 2019-2021); 85% oficira su muškarci, a 15% žene. Ukupno 446 kadeta, uključujući 53 žene, završilo je Kosovsku akademiju za javnu bezbednost. Tokom izveštajnog perioda, 578 službenika kosovskih Srba sa severa Kosova dalo je ostavku iz Kosovske policije nakon odluke političkih predstavnika kosovskih Srba da napuste kosovske institucije u četiri severne opštine. Time je stvoren bezbednosni vakuum i uslovi pogodni za organizovani kriminal na severu Kosova. Da bi rešila ovu situaciju, Kosovska policija je privremeno premestila kosovske Albance iz južne Mitrovice na upražnjena mesta. Pored toga, Kosovska policija je pokrenula dva odvojena poziva za zapošljavanje pripadnika nevećinske zajednice u Regionalnoj policijskoj upravi severne Mitrovice. U prvom procesu zapošljavanja, od 145 (116 muškaraca i 29 žena) primljenih prijava, upisano je 73 (57 muškaraca i 16 žena) nevećinskih kandidata, uključujući 43 kosovska Srbina (36 muškaraca i 7 žena). U drugom procesu zapošljavanja, koji je završen 30. maja 2023. godine, od 205 primljenih prijava (167 muškaraca i 38 žena), 87 njih (69 muškaraca i 18 žena) su bili kosovski Srbi. Sastav policije treba da odražava etnički sastav četiri opštine. Zabrinjavajuća je ostavka nekoliko novih raspoređenih policijskih kadeta iz nevećinskih zajednica kao posledica zastrašivanja.

Specijalno tužilaštvo, Posebno odeljenje Osnovnog suda i Apelacioni sud u Prištini su ključne institucije uključene u borbu protiv organizovanog kriminala. U Specijalnom tužilaštvu je 2022. godine angažovano oko 15 dodatnog pomoćnog osoblja. Povećanje osoblja do sada nije imalo značajan uticaj na istragu i krivično gonjenje slučajeva organizovanog kriminala visokog profila.

U martu 2023. godine, premijer je imenovao novog generalnog direktora Kosovske policije, nakon transparentnog i konkurentnog procesa zapošljavanja. Istog meseca, ministar unutrašnjih poslova i generalni direktor Kosovske policije odobrili su novu organizacionu strukturu policije i osnovali radnu grupu koja će nadgledati primenu nove strukture. Da bi se imenovali kvalifikovani službenici, proces treba da bude transparentan, nepristrasan i meritokratski, i zahteva posvećenost rukovodstva policije. Nova policijska struktura organizovana je oko tri glavna stuba: operacije, istrage i granična policija, i promovise dva ključna koncepta: policiju u zajednici i policiju vođenu obaveštajnim podacima. Policijsko odeljenje za istrage, nadležno za sprečavanje, otkrivanje i istragu organizovanog kriminala i krivičnih dela u vezi sa korupcijom, takođe je restrukturirano. Uprava za obaveštajne i analize je postala samostalno odeljenje, sa posebnim kancelarijama. Pored toga, Odsek za istraživanje zločina sadrži i odeljenja za sajber kriminal i ratne zločine.

Radne grupe su nastavile sa praćenjem implementacije policijskih strateških dokumenata, uključujući strateški razvojni plan 2021-2025, integrisani pristup policije vođenoj obaveštajnim podacima, strategiju rada policije u zajednici i akcioni plan 2021-2025. U julu 2023., druga grupa za zadatke i koordinaciju na strateškom nivou izradila je nove prioritete na osnovu godišnjeg izveštaja o strateškoj proceni kriminala. Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da uzme u obzir nalaze policijske procene rizika vladinih zgrada i shodno tome da se uzdrži od korišćenja policijskih službenika za poslove koji nisu osnovni zadaci policijske službe.

Granična policija Kosova, Uprava carine Kosova, Finansijsko-obaveštajna jedinica i Poreska uprava ostaju odgovorne za praćenje i kontrolu unutrašnjeg i prekograničnog/graničnog toka robe, materijala i kapitala koji bi mogli biti uključeni u bilo koji oblik organizovanog kriminala. Uprava carine Kosova i Finansijsko-obaveštajna jedinica nastavili su da rade dobro. Kancelarija za povraćaj imovine („Jedinica za imovinske istrage“ u okviru nove organizacione strukture policije), koja je i dalje operativna, nastavila je da prima ograničene zahteve za povraćaj imovine. Vlasti bi trebalo da podrže i ubrzaju prenos Kancelarije za povraćaj imovine u kancelariju državnog tužilaštva, i da odrede posvećeno osoblje iz Tužilaštva, policije, Finansijsko-obaveštajne jedinice i Carinske i Poreske uprave. Policijski informacioni sistem je napredan i povezan sa drugim bazama podataka za sprovođenje zakona. Implementacionim zakonima reguliše se nivo pristupa policijskom informacionom sistemu i obezbeđuje puna harmonizacija između različitih baza podataka.

Proces unutrašnje reorganizacije Agencije za civilnu registraciju i dalje je bila u zastoju tokom izveštajnog perioda. Bilo je kašnjenja u reviziji Zakona o Agenciji za civilnu registraciju, koja ostaje na čekanju. Agencija funkcioniše bez strateškog plana koji bi vodio svoju viziju razvoja i modernizacije, ili da bi se uskladio sa procesom reforme javne uprave. Već više od 2 godine vršilac dužnosti generalnog direktora vodi Agenciju za civilnu registraciju. Državna revizorska služba je utvrdila da Agencija za civilnu registraciju još uvek nije uspostavila okvir rizika upravljanja IT-om i usklađenosti kako bi osigurala kontinuitet u radu svojih informacionih sistema. Postojeći sistemi ne garantuju u dovoljnoj meri poverljivost, integritet i dostupnost podataka. Zbog problema u lancu snabdevanja, više od 4 meseca u drugoj polovini 2022. lični dokumenti/pasoši mogli su da se izdaju samo u hitnim slučajevima. Potrebno je preduzeti hitne korake kako bi se osiguralo kontinuirano pružanje osnovnih usluga građanima.

Glavni strateški okvir, strategija sektora vladavine prava, sastoji se od strateškog plana Sudskog saveta Kosova za efikasno rešavanje slučajeva korupcije i organizovanog kriminala, i druge relevantne strategije o kontroli naoružanja, neformalnoj ekonomiji, pranju novca i finansiranju terorizma, protiv terorizma, trgovine ljudima i sajber bezbednosti. Sve relevantne institucije moraju saradivati kako bi se ovi strateški dokumenti efikasno implementirali. Strategije i akcioni planovi za 2018-2022 protiv narkotika i organizovanog kriminala na Kosovu su istekli. Vlasti treba da procene sprovođenje prethodnih strategija koje su istekle i da usvoje strateška dokumenta i njihove odgovarajuće akcione planove za naredni period. Pored godišnjeg izveštaja o strateškoj proceni kriminala, Kosovska policija priprema izveštaj o proceni ozbiljnog i organizovanog kriminala svake 3 godine.

Pravni okvir za borbu protiv organizovanog kriminala je u velikoj meri usklađen sa pravnim tekovinama EU. Iz razloga vezanih za status, Kosovo nije članica međunarodnih konvencija o borbi protiv organizovanog kriminala, kao što je Konvencija UN o transnacionalnom i organizovanom kriminalu (Konvencija iz Palerma), ali i dalje primenjuje ove međunarodne principe u svom **krivičnom zakonodavstvu**.

Zakon o **pranju novca i finansiranju terorizma** treba izmeniti kako bi se u potpunosti uskladio sa 4. i 5. direktivom EU o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i sa međunarodnim standardima koji se razvijaju. Vlada bi trebalo da revidira zakone kako bi osigurala njegovu punu usklađenost sa ovim direktivama i preporukama Radne grupe za finansijsku akciju (FATF). Skupština je usvojila Zakon o sprovođenju ciljanih međunarodnih finansijskih sankcija. Kosovo je postiglo napredak u jačanju svog režima povraćaja imovine, usvojivši koncept dokument o uspostavljanju fonda za konfiskaciju. Skupština je 2022. godine usvojila Zakon o Državnom zavodu za proveru i oduzimanje neopravdane imovine, kojim se u domaći pravni sistem uvodi koncept nezakonitog bogaćenja i daje osnov za osnivanje Zavoda za proveru i oduzimanje imovine.

Opoziciona Demokratska partija Kosova (PDK) podnela je tužbu za ocenu ustavnosti zakona Ustavnom sudu. Kako bi povećala transparentnost pravnih lica i aranžmana, Vlada je usvojila koncept dokument o registru stvarnog vlasništva, koji se bavi nedostacima identifikovanim od strane Saveta Evrope o borbi protiv pranja novca i suzbijanju finansiranja terorizma (BPN/BPFT) procena i popločavanje put za zakonodavne promene.

Na implementaciji Zakona o presretanju elektronskih komunikacija, unapređeni kapaciteti za presretanje i nabavka tehničke opreme rezultirali su decentralizacijom centara za praćenje na druge područne policijske uprave. Zakonodavstvo o **sajber kriminalu** je generalno u skladu sa zakonodavstvom EU. Kosovska policija je unapredila svoju jedinicu za sajber kriminal u direkciju za sajber kriminal i omogućila da se poveća broj istražitelja kompjuterskog kriminala u skladu sa svojom novom usvojenom organizacionom strukturom. Zakonodavstvo o **trgovini ljudima** je u velikoj meri usklađeno sa relevantnim pravnim tekovinama EU, ali primena ostaje ograničena. Ministarstvo unutrašnjih poslova je u maju 2023. godine usvojilo Administrativno uputstvo o bazi podataka za žrtve trgovine ljudima. Novi Zakonik o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu u februaru 2023. godine, dodatno je uskladio kosovsko zakonodavstvo sa relevantnim pravnim tekovinama EU o proceduralnim aspektima krivičnih dela trgovine ljudima. Strategija i akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima 2022-2026 neometano se sprovode. Ministarstvo pravde je u novembru 2022. godine usvojilo Državni protokol za postupanje u slučajevima **seksualnog nasilja**, kojim se utvrđuju odgovornosti svake relevantne institucije.

Kapaciteti za implementaciju i sprovođenje i izvršenje zakona

Kosovske vlasti nastavljaju da izveštavaju o ukupnom broju optužnica i osuda za optužbe za „organizovani kriminal“ kako je definisano u Konvenciji UN o transnacionalnom i organizovanom kriminalu. Tokom 2022. godine pokrenuto je 25 novih predmeta (19 slučajeva u 2021.), a osuđeno je 16 lica.

Za **rezultate u vezi sa liberalizacijom viznog režima** u borbi protiv korupcije na visokom nivou i organizovanog kriminala, pogledajte odeljak o borbi protiv korupcije.

Što se tiče **predmeta u vezi sa organizovanim kriminalom i teškim krivičnim delima** koji trenutno nisu uključeni u pomenutu evidenciju, tokom 2022. godine pokrenuto je 50 slučajeva trgovine ljudima u kojima je učestvovalo 70 lica (70 u 2021. godini), a tužilaštvo je podiglo optužnice protiv 42 osobe (45). optužnice su podignute 2021. godine). U 2022. godini osuđeno je 14 osoba (3 u 2021.). Pored toga, 2021. godine, 3 osobe su optužene (23 u 2020.) za nedozvoljen promet vatrenog oružja; nije bilo sudskih odluka (3 osobe osuđene 2021. godine). Za pranje novca su 2022. godine optužene 2 osobe (9 u 2021.), a osuđene su 3 osobe (1 u 2021). Policijska i tužilaštvo treba da nastave da aktivno koriste sva ovlašćenja koja su im na raspolaganju da ciljaju kriminalne mreže i njihovu ekonomsku podršku. Politika kažnjavanja je i dalje nestalna (vidi odeljak o pravosuđu). Mali broj oduzete imovine i dalje predstavlja ključnu zabrinutost (videti odeljak o borbi protiv korupcije). Institucije uključene u borbu protiv organizovanog kriminala treba da uspostave i koriste multidisciplinarnu zajedničke istražne timove gde god je to moguće.

Kosovska policija ima osnovne kapacitete i sposobnosti za borbu protiv organizovanog kriminala. Međutim, istrage o organizovanom kriminalu i dalje su podložne korupciji i neopravdanom mešanju. Ovo pitanje treba rešiti sa više mera prevencije korupcije, kao što su čvrsta obuka o integritetu i etici, kao i disciplinskim i krivičnim istragama. Promene u organizacionoj strukturi Kosovske policije imaju za cilj sprovođenje planova integriteta policije uvođenjem novog odeljenja za integritet pod novim zamenikom generalnog direktora. Ministarstvo unutrašnjih poslova, kako je predviđeno Zakonom o policijskom inspektoratu, treba da donese plan sprovođenja preporuka Policijskog inspektorata. Do sada to još uvek nije urađeno. Policijski inspektorat je tokom 2022. godine izvršio istragu protiv 257 službenika, što je rezultiralo suspenzijom 164 policijska službenika; popunjavanje nastalih upražnjenih mesta je sporo.

Trend uspešnih **policijskih operacija usmerenih na organizovani kriminal** nastavljen je i u izveštajnom periodu, uključujući međunarodnu i prekograničnu saradnju. Policija je 2022. godine razbila 34 organizovane kriminalne grupe (49 u 2021.), što je smanjenje od 30% u odnosu na 2021. Glavni razlozi za smanjenje su dvostruki: povećana operativna preraspodela policije na severu, posebno tokom druge polovine 2022. i fokus istraga na složenije slučajeve. Operacije protiv organizovanih kriminalnih grupa dovele su do brojnih hapšenja i preliminarne konfiskacije imovine, što treba da bude praćeno od strane tužilaštva i pravosuđa. Borbu protiv organizovanih kriminalnih struktura treba intenzivirati. Istrage bi trebalo da budu proaktivnije, a kriminalne grupe treba da budu adekvatno mapirane. Policija treba da cilja kriminalne grupe i strukture za razliku od pojedinačnih vrsta kriminala. Nova organizaciona struktura policije predstavlja poboljšanje u ovom pogledu.

Specijalna istražna jedinica kosovske policije nastavila je da igra ključnu ulogu u istrazi slučajeva korupcije visokog profila. U 2022. godini, Specijalna istražna jedinica je vodila 98 slučajeva korupcije, od kojih je 46 bilo visokog profila. U tužilaštvu je primljeno 6 krivičnih prijavi. Podignute su četiri optužnice, a zatvoreno je 13 predmeta. Vlada treba da obezbedi da Specijalna istražna jedinica policije, naslednik ukinute Radne grupe za borbu protiv korupcije, ima zdravu pravnu i organizacionu strukturu (*vidi odeljak o borbi protiv korupcije*).

Kosovo je napravilo neke korake da poboljša primenu **policijskog rada vođenog obaveštajnim podacima i pristupa policije u zajednici**. U novoj organizacionoj strukturi, Kosovska policija je ojačala svoje obaveštajne strukture, kako na centralnom tako i na regionalnom nivou. U tom cilju, unapredila je Upravu za obaveštajne i analitičke poslove u samostalnu policijsku službu i dodala novo odeljenje za rad policije u zajednici. Tokom 2022. godine Uprava za obaveštajno-analitičke poslove primila je 11 250 informativnih izveštaja (37,55% više u odnosu na 2021. godinu) i distribuirala 3 965 obaveštajnih izveštaja (27,16% više u odnosu na 2021. godinu). Posvećeni službenici u zajednici unutar sektora su integrisani u organizacionu strukturu. Planirane su aktivnosti na terenu kako bi se izgradilo poverenje među zajednicama. Policija je tokom 2022. godine sprovela pilot projekat pod nazivom „Upoznaj svoju policiju“, koji će se sprovoditi širom Kosova. Međutim, implementacija policije vođene obaveštajnim podacima i dalje je generalno slaba jer strukture i sistemi još uvek nisu u potpunosti uspostavljeni. U okviru nove organizacione strukture policije, policija bi trebalo da preduzme sledeće radnje: dalje uspostavljanje obaveštajnih struktura na regionalnom i centralnom nivou; nastaviti sa zapošljavanjem i obukom posvećenih analitičara; i u potpunosti operacionalizovati koordinacionu grupu za strateške zadatke na nivou najvišeg menadžmenta i koordinacionu grupu za taktičke zadatke na regionalnom nivou. Postoji potreba za više specijalizovanom obukom i obukom na radnom mestu za sve institucije uključene u borbu protiv složenijih slučajeva organizovanog kriminala. Policija i Specijalno tužilaštvo treba da blisko sarađuju kako bi razvili strategije za bolje vođenje istraga i imali jasnu podelu odgovornosti. Policija treba da uspostavi kancelariju za verifikaciju posebnih istražnih radnji za razmatranje zahteva istražitelja za posebne mere od strane tužilaštva. Ovo bi omogućilo zajednički pristup zasnovan na ciljevima za poboljšanje proaktivnog otkrivanja nezakonitog i nezakonito stečenog bogatstva.

Postoji dobro uspostavljena saradnja sa Interpolom i Europolom. Kosovo redovno razmenjuje informacije sa Interpolom preko Misije privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK). U martu 2023. saradnja između Evropola i kosovske policije dodatno je poboljšana raspoređivanjem kosovskog oficira za vezu u sedištu Evropola u Hagu. Mrežna aplikacija za bezbednu razmenu informacija (SIENA) je operativna. Kosovska policija dobro sarađuje sa policijskim službama u državama članicama EU, uključujući kroz zajedničke istražne timove i razmenu informacija o građanskim i krivičnim predmetima. Tokom izveštajnog perioda, Policija Kosova je u okviru svoje međunarodne saradnje zabeležila 19 istraga i 2 zajedničke operacije. Policija je potpisala 103 međunarodna sporazuma o policijskoj saradnji, što uključuje i sporazume

sa 11 država članica EU, pet agencija EU i drugim zemljama i međunarodnim organizacijama. Kosovska policija međusobno razmenjuje oficire za vezu sa sedam partnerskih zemalja. Od decembra 2020. godine, Kosovo i Eurojust imaju saradnju kroz imenovanje dve kontakt tačke. Kosovo se pridružilo projektu Eurojust WB CRIM JUST za poboljšanje nivoa interakcije i integracije između EU i zapadnog Balkana u oblasti krivičnog pravosuđa.

Kosovska policija radi na poboljšanju postupanja u slučajevima **nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja**. Ažurirao je standardnu operativnu proceduru za rešavanje slučajeva nasilja u porodici i poboljšao kapacitete policajaca da postupaju sa slučajevima, izrade procene rizika i postave sobe za razgovore prilagođene žrtvama. Međutim, postupanje sa predmetima je i dalje nedovoljno. Neuspeh u zaštiti žrtava, uključujući odbacivanje izveštaja, otkrivanje identiteta, neadekvatno intervjuisanje i neizvršavanje naloga za zaštitu prijavljeni je u nekim teškim slučajevima silovanja i ubistva od strane intimnih partnera. Potrebno je učiniti više kako bi se osiguralo da kosovski policajci razumeju svoju ulogu u slučajevima nasilja u porodici. u skladu sa postojećim zakonima, strategijama i novim Državnim protokolom za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja.

Efikasna primena **mehanizama zaštite svedoka** i dalje se suočava sa izazovima, pošto mali broj potencijalnih svedoka ima dovoljno poverenja u sposobnost kosovskih institucija da ih čuvaju. Kosovska policija učestvuje u platformi Evropola za zaštitu svedoka. Tužiocima i sudijama je potrebna obuka o tome kako da efikasno zaštite svedoke.

Borba protiv **pranja novca i finansiranja terorizma** ne daje očekivane rezultate. U 2022. godini izrečena je jedna pravosnažna presuda za pranje novca. Potrebno je uložiti više napora da bi se postigao značajan nivo proaktivnih istraga, pravosnažnih sudskih odluka i konačnog oduzimanja imovine. Treba ojačati kapacitete policije i tužilaštva. Pranje novca i finansiranje terorizma često se ne gone kao samostalan zločin. Postoji hitna potreba da se podstakne bolje razumevanje koncepta pranja novca i finansiranja terorizma od strane tužilaca i sudija i da se poveća njihova specijalizacija u ovoj oblasti. Finansijske istrage se još uvek ne pokreću sistematski u slučajevima organizovanog kriminala i korupcije i ne koriste se u kontekstu šireg pristupa borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou. Nedavne ili tekuće procene rizika po sektorima omogućavaju nadležnim organima da razviju svoje razumevanje oblasti visokog rizika u nekoliko sektora, uključujući nekretnine, neprofitne organizacije, građevinarstvo i igre na sreću. Nivo razumevanja različitih tipova finansijskih institucija i određenih nefinansijskih preduzeća i profesija u ovoj oblasti značajno varira. Postizanje značajnog nivoa efektivnosti zahtevaće ciljanu obuku i domet. U 2022. godini, Finansijsko obaveštajna jedinica primila je 947 izveštaja o sumnjivim transakcijama (3% više u odnosu na 2021.). Ukupno je oduzeto 2 077 995 evra imovine. Sve u svemu, iako je efikasnost finansijskih istraga poboljšana na nivou policije, one se još uvek ne vode sistematski paralelno sa krivičnim istragama/postupcima. Međuagencijska saradnja i koordinacija moraju se značajno poboljšati. Usvajanje standardne operativne procedure policije radi centralizacije svih aspekata finansijskih istraga u skladu sa preporukama Radne grupe za finansijsku akciju (FATF) tek treba da donese konkretne rezultate.

Uprkos napretku, umešanost organizovanih i naoružanih grupa u **trgovinu oružjem** i dalje predstavlja ozbiljnu zabrinutost. Kosovo sprovodi svoju strategiju u ovoj oblasti i Zakon o legalizaciji i predaji oružja, municije i eksplozivnih naprava. Kosovska policija je tokom 2022. godine zaplenila 1 473 komada vatrenog oružja (1 280 u 2021.) i 29 903 komada municije različitog kalibra (42 031 u 2021. godini). Vlasti treba da ubrzaju napore na izradi nacрта izmena i dopuna ključnih zakona, podzakonskih akata i strategije o vatrenom oružju, municiji i eksplozivima, u cilju postizanja usklađenosti sa glavnim direktivama i propisima EU o vatrenom oružju. Kosovska centrala za vatreno oružje nastavlja da funkcioniše kao dobra praksa u regionu, a njena balistička laboratorija je dobro opremljena. Kosovo nastavlja da ima najviši nivo usklađenosti u regionu sa odredbama Protokola UN o vatrenom oružju.

Kosovo nastavlja da bude zemlja porekla, tranzita i odredišta za žrtve **trgovine ljudima**, posebno za seksualnu eksploataciju. Tokom 2022. godine, Kosovska policija je identifikovala 22 žrtve trgovine ljudima, od kojih su 21 bile devojke i žene i jedan muškarac, sa 14 žrtava mlađih od 18 i 8 starijih od 18 godina. Žrtvama su pružene usluge zaštite i podrške od strane relevantne policije, jedinice, licencirane NVO i službe socijalne zaštite. Vlasti su preduzele koordinisane napore da spreče i podignu svest o ovom pitanju. Radnje uključuju unapređenje postupka identifikacije, počevši od identifikacije žrtve do dugoročne reintegracije, i povećanje efikasnosti u procesiranju onih koji vode trgovinu ljudima. Međutim, još uvek ima mnogo prostora za razvoj kako bi se steklo bolje razumevanje obima i uslova pod kojima se trgovina ljudima odvija, uključujući i njenu međusobnu vezu sa radnom eksploatacijom. Potreban je snažan fokus na prikupljanju podataka i praćenju radnih mesta, posebno u privatnom sektoru. Pored toga, potrebno je više rada na jačanju institucionalnih kapaciteta za sprovođenje postojećeg zakonodavstva (uključujući krivično gonjenje), struktura i mehanizama za borbu protiv trgovine ljudima.

Krijumčarenje cigareta i duvana izaziva sve veću zabrinutost. Kosovo je ključna tranzitna zemlja za šverc falsifikovanih cigareta i legalno proizvedenih duvanskih proizvoda koji se ilegalno šalju preko susednih zemalja zapadnog Balkana.

Tokom 2022. godine bilo je 54 slučaja (37 u 2021.) **sajber (kompjuterskog) kriminala**. Protiv jedne osobe podignuta je optužnica, ali pravosnažne presude nije bilo, a jedna istraga je obustavljena. Sektor kosovske policije za istraživanje sajber kriminala pokrenuo je 8 slučajeva zbog zlostavljanja dece u pornografiji, a protiv 8 lica podneto je 8 krivičnih prijava. Kosovo treba da reši nekoliko pitanja, kao što je ograničena dostupnost obuke o sajber kriminalu za novoimenovane sudije i tužioce i one koji rukuju elektronskim dokazima.

U okviru radnog aranžmana iz 2017. godine sa Agencijom EU za obuku za sprovođenje zakona (CEPOL), Kosovo igra aktivnu ulogu u brojnim aktivnostima Agencije. Kosovo ima pun pristup CEPOL programu razmene i svom elektronskom sistemu učenja. Preporučuje se da vlasti Kosova, uz pomoć CEPOL-a, osmisle, pripreme i organizuju ciljanu obuku za borbu protiv terorizma iz uglova zaštite, prevencije i reagovanja, kao prioritete teme obuke.

Kosovo učestvuje u Evropskoj multidisciplinarnoj platformi protiv kriminalnih pretnji (EMPACT). U 2022. godini, Kosovo je učestvovalo u 22 operativne akcije u 3 od 15 EMPACT operativnih akcionih planova, u prvoj polovini 2023. godine, Kosovo je učestvovalo u 9 operativnih akcija. i nastavio da učestvuje u EMPACT danima zajedničke akcije. Takođe je nastavio da saraduje sa policijskim službama EU kroz Evropsku mrežu timova za aktivno traženje begunaca, u kojoj ima status posmatrača.

Saradnja u oblasti narkotika

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

Nacionalna strategija o drogama za period 2018-2022 je istekla i do sada nije usvojena nova strategija ili akcioni plan. Zakonodavni okvir za borbu protiv nedozvoljenog rukovanja i prometa opojnih droga zasniva se na Zakonu o opojnim drogama, psihotropnim supstancama i prekursorima iz 2007. godine i na Krivičnom zakoniku. Sveobuhvatniji revidirani nacrt zakona usklađen sa najnovijim zakonodavstvom EU tek treba da bude usvojen.

Uspostavljen je mehanizam koordinacije za sprečavanje i borbu protiv trgovine drogom i nezakonite upotrebe prekursora. Iako je Nacionalna opservatorija za droge uspostavljena od avgusta 2018. godine, ona je bez šefa od decembra 2018. Sa samo jednim stalnim zaposlenim, Opservatoriji nedostaju neophodni ljudski resursi da ispuni svoju ulogu i ostaje neefikasna. Ministarstvo unutrašnjih poslova je u martu 2023. godine donelo novu Uredbu o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta, kojom je predviđena Opservatorija za droge u okviru Sekretarijata za strategije. Sistem ranog upozoravanja na nove psihoaktivne supstance još nije uspostavljen. Ministarstvo je usvojilo interni pravilnik o organizaciji Nacionalne opservatorije za droge i sistemu ranog upozoravanja, koji obezbeđuje adekvatnu ljudsku i finansijsku podršku, ali tek treba da se angažuje dodatno osoblje. Uprkos opštem napretku u prikupljanju podataka, ostaju poteškoće u vezi sa održivim i rutinskim prikupljanjem podataka u vezi sa drogama. U nedostatku funkcionalnog zdravstvenog informacionog sistema, uspostavljanje registra lečenja od droga nije prioritet.

Kapacitet za implementaciju i izvršenje

Kosovo nastavlja da bude i skladište i tranzitna zemlja za narkotike i njihove derivate. Zaplena droge je nastavila da raste: oko 662 kg marihuane, 246 kg heroina, 4 kg kokaina i 24.500 biljaka kanabisa zaplenjeno je u 2022. Tokom 2022. godine, Kosovska policija je registrovala 808 novih slučajeva vezanih za drogu (726 u 2021.), uhapsio 1.039 osumnjičenih, a protiv 791 osumnjičenog podneo 532 krivične prijave. Od svih slučajeva, 271 počinitelj je optužen za trgovinu drogom, 505 za nedozvoljeno držanje droge, a 32 za uzgoj. Postoje odredbe za bezbedno skladištenje zaplenjene droge koja čeka na uništenje.

Grupe organizovanog kriminala i dalje imaju dominantnu ulogu u krijumčarenju droge velikih razmera i kasnijoj distribuciji u EU. Rute trgovine drogom na Zapadnom Balkanu predstavljaju veliki izazov. Kosovske agencije za sprovođenje zakona nastavljaju da se angažuju u uspešnim operacijama ciljanja droge, u saradnji sa državama članicama EU. Postrojenja za uzgoj kanabisa u zatvorenom i otvorenom industrijskom obimu su identifikovana u nekoliko zemalja u regionu, uključujući Kosovo. Tokom izveštajnog perioda, sprovedeno je nekoliko uspešnih operacija protiv laboratorija za uzgoj droge, uključujući i sever Kosova. Organi za sprovođenje zakona i tužilaštvo treba da dodatno unaprede svoje razumevanje tržišta droge kroz analitički rad. Međuagencijska saradnja i razmena informacija u borbi protiv trgovine drogom u lancu pravosuđa treba dalje da se unaprede. Tužilaštvo i dalje nema dovoljno osoblja i nije dovoljno obučeno da se efikasno bavi krivičnim delima u vezi sa drogom. Povećana saradnja, koordinacija i razmena informacija među agencijama za sprovođenje zakona u regionu Zapadnog Balkana je od najveće važnosti i trebalo bi da se poboljša. Kosovo ima 24-časovnu telefonsku liniju za zloupotrebu droga i nudi lečenje zavisnosti i terapiju metadonom. Saradnja sa Evropskim centrom za praćenje droga i narkomanije ostaje na zadovoljavajućem nivou.

Borba protiv terorizma

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

Čitav niz **institucija** je i dalje aktivan u borbi protiv terorizma i nasilnog ekstremizma, kao i u radu na reintegraciji stranih terorističkih boraca povratnika i njihovih porodica. Ministar unutrašnjih poslova je nacionalni koordinator za prevenciju nasilnog ekstremizma i borbu protiv terorizma. Ova pozicija je namenjena unapređenju međuinstitucionalne koordinacije, praćenju i izveštavanju o sprovođenju politika, aktivnosti i drugih akcija, i služi kao tačka kontakta. Međutim, s obzirom na prirodu drugih zadataka ministra, fokus na ovo pitanje je ograničen.

Kosovski **pravni okvir** za borbu protiv terorizma delimično je usklađen sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim instrumentima. Zakon o suzbijanju pranja novca i finansiranja terorizma potrebno je izmeniti i dopuniti kako bi bio u potpunosti u skladu sa standardima EU (vidi

odeljak o borbi protiv organizovanog kriminala i slobodnom kretanju kapitala). Kosovo je usvojilo važan Zakon o sprovođenju ciljanih međunarodnih finansijskih sankcija. Zakonodavstvo o zaštiti kritične infrastrukture ostaje na snazi; čeka se usvajanje implementacionog zakonodavstva, postoji i potreba za odgovarajućim kapacitetima za sprovođenje zakona.

Kosovo ima strategiju i akcioni plan protiv terorizma (2018-2023) u skladu sa strategijom EU za borbu protiv terorizma. Strategija i akcioni plan protiv nasilnog ekstremizma (2015-2020) istekao je krajem 2020. godine i nacionalni koordinator je odlučio da spoji ove dve strategije u jednu. Nova nacionalna strategija 2023-2028 i akcioni plan za prevenciju i borbu protiv terorizma usvojeni su u junu 2023. EU je podržala Kosovo u procesu revizije kroz podršku za politiku mreže za podizanje svesti o radikalizaciji. Zajednički centar za procenu pretnji, uključujući sistem ocenjivanja nivoa pretnje, tek treba da se uspostavi. U drugoj polovini 2022. godine, Kosovska policija i Kosovska obaveštajna agencija izradile su drugu zajedničku analizu procene pretnje kao deo analize situacije za novu strategiju za sprečavanje i borbu protiv terorizma. Postoji potreba da se poboljša koordinacija donatora i da se uspostavi više strukturisan mehanizam. Kosovske vlasti nastavljaju da sprovode bilateralni implementacioni aranžman sa EU za Zajednički akcioni plan za borbu protiv terorizma za zapadni Balkan. Kosovo je podnelo svoj peti izveštaj o implementaciji u februaru 2023. godine.

Kapacitet za implementaciju i izvršenje

Kosovo je nastavilo da se bori sa pretnjom terorizma. U 2022. godini podignuto je 7 optužnica i osuđeno 6 osoba. Istrage su završene u 12 predmeta protiv 43 osumnjičena. Neophodna je veća doslednost u praksi izricanja kazni za krivična dela koja se odnose na terorizam i nasilni ekstremizam. Funkcionisanje Posebnog odeljenja u Osnovnom sudu u Prištini i Apelacionom sudu doprinelo je efikasnom rešavanju slučajeva terorizma. Trenutno se u zatvorima na Kosovu nalazi 19 zatvorenika za krivična dela u vezi sa terorizmom, od kojih je 5 osuđeno, 5 u pritvoru u zatvoru visoke bezbednosti i 9 osuđeno u popravnom centru Dubrave/Dubrava. Tokom 2022. godine pušteno je 11 osoba, od čega 4 uslovno, 3 prevremeno i 3 nakon izdržane kazne. U periodu od januara do juna 2023. oslobođeno je 5 zatvorenika osuđenih za zločine u vezi sa terorizmom. Kazne za terorističke zločine za strane terorističke borbe su bile relativno blage (prosečna kazna 3,6 godina). Ministarstvo unutrašnjih poslova je preduzelo mere u vezi sa uslovnim otpustom kako bi se obezbedilo da odbor za uslovni otpust posveti više pažnje bezbednosnim aspektima kada se radi sa zatvorenicima koji izlaze iz zatvora sa većim stepenom radikalizacije. Do sada je bilo nekoliko slučajeva recidiva među osuđenima za krivična dela u vezi sa terorizmom..

Uprkos značajnim naporima, ostaju neki izazovi u borbi protiv terorizma i prevenciji i suzbijanju **nasilnog ekstremizma i radikalizacije**. Zabrinjava porast nasilnih incidenata domaćeg verskog ekstremizma i uticaja drugih oblika ekstremizma. Militantna salafistička ideologija, rastući etno-nacionalni i krajnje desničarski pokreti u regionu⁵, što uključuje i Kosovo, nastavljaju da predstavljaju pretnju. Lažne pretnje bombama javnim institucijama pojavile su se tokom izveštajnog perioda, uključujući i aerodrom. Uprkos naporima kosovskih vlasti da poboljšaju situaciju, postoji niz faktora koji potiču i privlače radikalizaciju, uključujući siromaštvo, percepciju korupcije, nedostatak institucionalnih kapaciteta i političku situaciju. Kosovske vlasti treba da uravnoteže napore za sprečavanje i borbu protiv nasilnog ekstremizma u svim njegovim oblicima sa merama rehabilitacije i reintegracije. Važno je kontinuirano revidirati postojeće strategije, akcione planove i programe reintegracije i rehabilitacije.

Kosovske vlasti su preuzele vodeću ulogu u rehabilitaciji i reintegraciji povratnika iz stranih sukoba; u tom cilju, vratili su kroz postupak repatrijacije veliki broj stanovnika Kosova i pružili im psihosocijalnu podršku i inicijative za ekonomsku reintegraciju. Od početka građanskog rata u Siriji 2012. godine vratilo se 257 stanovnika Kosova (133 muškarca, 39 žena, 85 dece), 106 je umrlo, a 83 su navodno ostala na Bliskom istoku (35 muškaraca, 8 žena, 40 dece). Nakon operacije povratka u maju 2022. godine, nije bilo daljeg razvoja procesa repatrijacije preostalih pojedinaca iz regiona. Odeljenju za reintegraciju Ministarstva unutrašnjih poslova potrebni su odgovarajući finansijski i ljudski resursi. Vlasti treba da nastave sa „desekjuritizacijom“ procesa rehabilitacije i reintegracije i prevencije rada nasilnog ekstremizma, istovremeno osiguravajući smanjenje rizika. U pogledu planiranja i sprovođenja procesa rehabilitacije i reintegracije, Kosovo treba da uspostavi multidisciplinarnu mehanizme na lokalnom nivou. Postoji potreba da se više fokusira na obrazovanje, obuku i pripremljenost lokalnih praktičara koji se bave povratnicima. Nacionalni koordinator za prevenciju nasilnog ekstremizma i borbu protiv terorizma treba da igra pojačanu ulogu u nadgledanju procesa rehabilitacije i reintegracije, uključujući povezivanje sa opštinama. Tokom izveštajnog perioda, Ministarstvo unutrašnjih poslova je pilotiralo multidisciplinarnu mehanizme u opštini Elez Han za rešavanje slučajeva vraćenih stranih terorističkih boraca, njihovih porodica i drugih pojedinaca koji su u opasnosti od radikalizacije. Ove mehanizme treba dodatno ojačati. Civilno društvo igra važnu ulogu u naporima za rehabilitaciju i reintegraciju u lokalnim zajednicama. Zakon o Kosovskoj popravnoj službi formalno je uspostavio Obaveštajnu jedinicu i Jedinicu za upravljanje ekstremizmom u okviru Kazneno-popravne službe, čime se doprinosi poboljšanoj koordinaciji u radu sa ekstremistima i zatvorenicima teroristima. Međutim, potrebno je značajno intenzivirati programe deradikalizacije i de-angažovanja u popravnom sistemu. Vlasti treba da intenziviraju specifičnu obuku, uključujući i Kosovsku probacionu službu, koja mora da razvije programe za osuđene teroriste koji se puštaju na slobodu nakon odsluženja kazne.

Kosovske vlasti treba da poboljšaju svoje kapacitete da se bave terorističkim sadržajem na mreži, uključujući povećanje njihovih napora da upućuju teroristički sadržaj Internet provajderima, kao i da pojačaju napore da osnaže civilno društvo da razvije efikasne kontra-narative.

Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

Iz razloga vezanih za status, Kosovo nije potpisnica većine multilateralnih sporazuma koji regulišu međusobnu pravosudnu saradnju, ali jednostrano primenjuje međunarodno priznate standarde sporazuma. Saradnja između Kosova i Eurojust-a je dalje napredovala. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo se nije prijavilo da postane članica bilo kog multilateralnog sporazuma ili organizacije u oblasti pravosudne saradnje. Dva nova bilateralna sporazuma o pravosudnoj saradnji u građanskim stvarima su stupila na snagu i Kosovo je preduzelo korake da zaključi dodatne bilateralne sporazume.

Pravni okvir za pravosudnu saradnju u građanskim stvarima je konsolidovan i u potpunosti usklađen sa zakonodavstvom EU. Saradnja sa zemljama sa kojima Kosovo nema bilateralne sporazume zasniva se na principu reciprociteta i ljubaznosti. Tokom perioda izveštavanja, Kosovo je uputilo 269 zahteva u građanskim stvarima državama članicama EU i dobilo 344 odgovora. Primila je 372 zahteva od država članica EU i dala 382 odgovora.

Međunarodna pravna saradnja Kosova u krivičnim stvarima zasniva se na Zakonu o pravnoj saradnji u krivičnim stvarima i na 40 bilateralnih sporazuma. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je podnelo 142 zahteva u krivičnim stvarima i dobilo 178 odgovora. U istom periodu primio je 365 zahteva i dao 325 odgovora. Pored toga, 11 osoba je izručeno iz država članica EU na Kosovo, a 7 osoba sa Kosova u zemlje članice EU.

Kosovske vlasti 2022. godine nisu preduzele nikakve radnje da sarađuju sa Evropskim javnim tužilaštvom.

Postupci o međusobnoj pravnoj pomoći iz 2015. godine dogovoreni između Beograda i Prištine predstavljaju osnovu za pravosudnu saradnju između njihovih pravosudnih organa. Većina zemalja koje ne priznaju Kosovo dobrovoljno su prihvatile pomoćnu ulogu Specijalnog predstavnika EU (EUSR) u prenošenju sudskih zahteva (uključujući i one koji se tiču ekstradicije). Međutim, nedostatak saradnje nekih država koje nisu priznale je rezultirao slučajevima nekažnjivosti. Od kraja avgusta 2022. godine, Kosovo nije primilo nijedan zahtev za uzajamnu pravnu pomoć ili srodne odgovore od Srbije.

Zakonita i neregularna migracija

Kosovo je mobilisalo dodatne resurse za prilagođavanje postojećeg plana za vanredne situacije za upravljanje mešovitim migracionim tokovima. Zaglavljani migranti izvan prihvatnih centara suočili su se sa posebnim izazovima, jer ostaju neregistrovani.

Kosovo se angažovalo sa EU na sprovođenju Akcionog plana EU o migracijama koji je Komisija predstavila u decembru 2022. godine. Isporuka treba da se nastavi na svim delovima Akcionog plana.

Kosovo sa zapadnim Balkanom učestvuje u regionalnom Operativnom partnerstvu za borbu protiv krijumčarenja, koje je pokrenuto na ministarskom sastanku EU-zapadni Balkan 3. novembra 2022. kako bi se podržalo sprovođenje zakona i pravosudna saradnja protiv kriminalnih mreža krijumčarenja i da bi se povećali kapaciteti za upravljanje granicom.

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

Institucije koje se bave migracijama u Ministarstvu unutrašnjih poslova i Graničnoj policiji ostaju na snazi. Treba povećati kapacitet Odeljenja za državljanstvo, azil i migracije u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Odeljenje trenutno zapošljava 34 radnika, dok je organizacionom šemom predviđeno 52 osoblja. Jedan od zamenika ministra je Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i Nacionalni koordinator za migracije. Vlasti bi trebalo da razmisle o stvaranju stalne pozicije kako bi unele više stabilnosti u ovu ulogu.

U septembru 2022. godine, Vlada je restrukturirala Vladin organ za migracije. Forum više zainteresovanih strana ostaje važna platforma na kojoj svi relevantni akteri sarađuju po pitanjima vezanim za migracije.

Pravni okvir je u velikoj meri usklađen sa pravnim tekovinama EU. Trebalo bi preduzeti korake za dalje usklađivanje zakonodavstva, uključujući Zakon o strancima, sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim standardima. Preporučuje se da Kosovo uskladi zakonodavstvo sa Direktivom 2008/115/EC (Direktiva o povratku), uključi kategoriju humanitarne zaštite i produži period dobrovoljnog povratka.

Kosovo ima **sporazume o readmisiji** sa 24 zemlje, što uključuje 20 država članica EU i članica šengenskog prostora. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo nije potpisalo nijedan novi sporazum o readmisiji. Ne postoji sporazum o readmisiji sa EU u celini. Vlada je tokom 2022. godine odobrila inicijative za zaključivanje novih sporazuma o readmisiji sa 14 zemalja: Letonija, Litvanija, Portugal, Poljska, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Pakistan, Obala Slonovače, Sjedinjene Američke Države, Jordan, Egipat, Libija, Čad i Australija.

Strategija migracije 2021-2025 i akcioni plan odražavaju prioritete u vladinom programu za isti period. Strategija i akcioni plan uzimaju u obzir obaveze koje proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kao i evropske i globalne inicijative kao što su Pakt EU o migracijama i azilu i Globalni dogovor o bezbednoj, regularnoj i uređenoj migraciji. Strategija ispunjava sve zahteve, uključujući definisanje osnovnih linija, jasno budžetiranje i postavljanje ciljnih vrednosti. Pitanja koja se odnose na **dijasporu** nisu uključena u strategiju migracija; umesto toga, činiće deo buduće strategije dijaspore. Ovo je prvi korak ka razvoju sveobuhvatne strategije koja pokriva sve relevantne oblasti politike, koordinaciju i implementaciju. Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije pripremiло je prvi šestomesečni izveštaj o sprovođenju strategije migracija.

Kapacitet za implementaciju i izvršenje

U 2022. godini broj registrovanih migranata smanjen je sa 1 487 na 957. U periodu januar-december 2022. godine bilo je 469 neregistrovanih migranata. Većina migranata su samci, sa ograničenim brojem neudatih žena, porodica i dece.

Tokom prve polovine 2023. godine na Kosovu je registrovano 308 novih migranata: njih 222 su se prijavili za 15 dana međunarodne zaštite i smešteni su u privremenom prihvatnom centru u mestu Vranidol, dok je 86 zatražilo azil i smešteni su u centar za azil u mestu Magure. U američkom objektu na Kosovu i dalje su prisutna 134 evakuisana iz Avganistana. Na Kosovu je 71 neregistrovani migrant koji borave van redovnih prihvatnih centara.

Matrica za praćenje raseljenja Međunarodne organizacije za migracije (IOM) ostaje važan mehanizam za praćenje kretanja na i van Kosova, i kao takva pomaže vlastima da razviju politike zasnovane na dokazima i obezbede migrantima adekvatne usluge zaštite. Kosovo ima ograničene kapacitete za upravljanje mobilnošću radne snage na i sa Kosova. Postoji potreba da se uspostavi i osigura pristup sigurnim i redovnim putevima migracije i da se radi sa partnerstvima za mobilnost veština. Ovo bi takođe podstaklo okruženje pogodno za kružnu migraciju.

Migranti koji uđu na Kosovo mogu ili da podnesu zahtev za azil ili iskoriste 15 dana da odluče da li da podnesu zahtev za azil ili da odu. Nakon 15 dana, ako nisu podneli zahtev za azil i odlazak, ili za pomoć pri dobrovoljnom povratku, mogu biti podvrgnuti prinudnom povratku. Pošto ne postoje alternative pritvoru, oni mogu biti predmet pritvora.

Nadležni su proširili smeštajne kapacitete koji su trenutno dovoljni. Postoje tri prihvatna centra, trenutnog kapaciteta do 600 (Magure, 100 ljudi; Vranidol, 200 ljudi; Kamp Belvedere, 300 ljudi, koji se može proširiti do 2 200). Renovirani privremeni prihvatni centar u Vranidolu, koji može da primi do 70 ljudi, otvoren je u junu 2022. Prosečan boravak migranta u azilantskom centru Magure je 20 dana, 6 dana u privremenom prihvatnom centru za migrante Vranidol, a 90 - 120 dana u pritvoru za strance Vranidol.

Iako se osnovna prava generalno poštuju, usluge koje se pružaju u centrima trebalo bi da se poboljšaju, uključujući medicinsku pomoć, psihološku podršku i usluge prevođenja. Treba preduzeti mere da se poveća bezbednost tražilaca azila u ustanovama, posebno da se spreči rodno zasnovano nasilje. Pružanje odgovarajuće brige i sigurnosti za najugroženije grupe migranata ostaje izazov. Kosovo treba da dodatno poveća i ojača kapacitete vlasti da bi dokazali neregularnu migraciju i ponudili usluge zaštitnog kvaliteta. Vlada je 2022. godine usvojila smernice o prevenciji, upravljanju rizikom i odgovoru na rodno zasnovano nasilje u kontekstu mešovutih migracija.

2022. godine u pritvorskom centru za strance bilo je zatočeno 20 migranata. Pritvor bi trebalo da se primenjuje samo kao poslednje sredstvo, u skladu sa zakonodavstvom EU. Uspostavljanje održivih alternativa pritvoru za neregularne migrante ostaje prioritet. IOM, koji finansira EU, pružio je suštinsku podršku migrantima u pritvorskom centru za strance. Uslovi se moraju poboljšati kako bi se uskladili sa međunarodnim standardima i standardima ljudskih prava.

U prvih 5 meseci 2023. godine 9 stranaca prisutnih na Kosovu vraćeno je u svoje mesto porekla prema sporazumima o readmisiji, po jedna trećina nasilno, dobrovoljno ili putem dobrovoljnih kanala IOM-a.

Uprkos naporima vlade, transnacionalne mreže za krijumčarenje nastavile su da olakšavaju sekundarna kretanja neregularnih migranata sa ulaznih tačaka duž zapadnobalkanske rute. Tokom izveštajnog perioda, granična policija Kosova presrela je 869 migranata koji su ulazili na neregularan način. Takođe su pokrenuli 24 slučaja krijumčarenja migranata (u poređenju sa 27 u prethodnom izveštajnom periodu) u koje su učestvovala 44 osobe (57 u prethodnom izveštajnom periodu). Podneseno je 26 optužnica i 13 osuđujućih presuda. Tokom prve polovine 2023. godine, 4 osobe su uhapšene zbog umešanosti u krijumčarenje migranata.

Ostaju praznine u sprovođenju zakona, uglavnom zbog nedostatka koordinacije između vladinih agencija. Kapacitet granične policije u oblasti migracija osetljivih na zaštitu treba dodatno ojačati. Za opsluživanje centara za azil i pritvore i granične policije potrebni su kvalifikovani prevodioci. Nedostatak biometrijske opreme i interoperabilnosti podataka utiče na efikasnost inicijalne registracije i dalje obrade. Sve u svemu, postoji potreba za boljom međuinstitucionalnom koordinacijom, uključujući i opštine. Potrebni su dalji naponi kako bi se uspostavio rodno odgovoran sistem.

Kosovo je ojačalo svoje među- i unutar- institucionalne sisteme za upravljanje migracijama, uključujući i statistiku migracija. Ovo bi trebalo da omogući komparativne i regionalne analize migracionih trendova. Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbeglice (MARRI) uspostavila je stalnu radnu grupu za statistiku migracija za prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka o migracijama kroz regionalnu platformu za razmenu podataka o migracijama u regionu.

Prema podacima Eurostata, broj građana Kosova kojima je odbijen ulazak na spoljne granice EU bio je 1.795 u 2022. (1.650 u 2021.), a onih za koje je utvrđeno da su ilegalno prisutni 3.960 u 2022. (3.545 u 2021.). Broj kosovskih državljana kojima je naređeno da napuste EU neznatno se povećao sa 3 740 u 2021. na 3 930 u 2022. 1 380 se vratilo u treću zemlju 2022. godine.

Sporazumi o readmisiji sa državama članicama EU i državama pridruženim Šengenu se sprovode na zadovoljavajući način. Ukupan broj ponovo primljenih lica u 2022. godini iznosio je 613, od čega je 536 bilo prisilno (87%), 13 dobrovoljno (2%) i 64 putem dobrovoljnih kanala IOM-a (10%), što je smanjenje u odnosu na 2021. godinu. ponovo primljeni su u starosnim grupama 35-64 (266 ili 43,4%) i 18-34 godine (242 ili 39,5%). Među onima koji su ponovo primljeni na silu 2022. godine, 470 (87,6%) su bili muškarci, dok su 66 (12,3%) bile žene. Prema podacima IOM-a, od dobrovoljno primljenih osoba 2022. godine, 41 (64%) su bili muškarci, a 23 (36%) žene. Za 2023. godinu, do maja je na Kosovo ponovo primljeno ukupno 209 osoba, 174 (83,25%) nasilno, 15 (7,18%) dobrovoljno i 20 (9,57%) dobrovoljno putem kanala IOM.

Stopa povratka građana Kosova kojima je naređeno da napuste teritoriju EU bila je 58% u 2018, 41% u 2019, 29% u 2020. i 39% u 2021. Dok statistika pokazuje pad stope povratka između 2018. i 2020. godine, države članice EU imaju potvrdio da kosovske vlasti nastavljaju da dobro saraduju na readmisiji. Broj stanovnika Kosova kojima je naređeno da napuste EU porastao je sa 3 740 u 2021. na 3 930 u 2022, prema Eurostatu. 1 380 vratilo se nakon naloga za odlazak 2022. (35,1%).

Broj zahteva za azil koje su podneli građani Kosova i u EU i u zemljama pridruženim Šengenu konstantno je opao, sa maksimuma od 73 210 u 2015. na 1 515 u 2020. i 1 600 u 2021. godini, popevši se na 2 445 u 2022. godini. Broj ponovo primljenih građana Kosova pao je sa 18 789 u 2015. na 625 (512 prinudnih i 113 dobrovoljnih) u 2020. i 849 (710 prinudnih i 139 dobrovoljnih) u 2021. godini.

Sve u svemu, postoji potreba za boljom međuinstitucionalnom koordinacijom, uključujući i sa opštinama, kao i poboljšanim sistemskim praćenjem i evaluacijom. Uspostavljen je mehanizam upućivanja koji funkcioniše preko prihvatnog centra za repatriirana lica. Centralnim i lokalnim zvaničnicima za reintegraciju obezbeđen je priručnik za identifikaciju i unapređenje upućivanja ranjivih slučajeva i obuku o proceni potreba.

U avgustu 2021, Kosovo je počelo privremeno da prima evakuisane/izbeglice iz Avganistana povezane sa SAD i NATO, na osnovu odluke kosovske vlade da im dodeli privremenu zaštitu na godinu dana. Oni su smešteni u dva otvorena objekta na Kosovu pod razumevanjem da će biti dalje preseljeni u Sjedinjenim Državama pod posebnim viznim režimom ili u državama članicama NATO koje se obavezuju da će ih primiti. Od januara 2023. registrovano je 158 odlazaka i 134 osobe su prisutan u vojnoj bazi Bondstil.

Azil

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

U martu 2022. godine, Agencija EU za azil (EUAA) i Kosovo su usvojili i počeli da primenjuju bilateralnu mapu puta za saradnju (2022-2024).

Kosovski pravni i institucionalni okvir o azilu uglavnom je u skladu sa pravnim tekovinama EU. Kosovski pravni okvir predviđa pristup teritoriji i poštuje princip zabrane proterivanja. Izbeglice treba da budu uključene u šeme socijalne zaštite. Određeni sektori sistema zahtevaju dalje jačanje u skladu sa Mapom puta dogovorenom sa EUAA.

Uspostavljanje potpuno efikasnog sistema ulaska koji je osetljiv na zaštitu zahteva jasne zakonske odredbe. To bi trebalo da uključuje identifikaciju, skringing i upućivanje ljudi koji traže međunarodnu zaštitu i onih sa posebnim potrebama. Novi Zakon o strancima je prilika da se daju jasne definicije; takođe treba da utvrdi odredbe o olakšanoj integraciji.

Kapacitet za implementaciju i izvršenje

Kosovo nastavlja da bude tranzitna ruta za većinu ljudi koji dolaze u mešovitim kretanjima. Ograničeni kapaciteti u pogledu biometrijskih uređaja i nedostatak interoperabilnosti podataka utiču na efikasnost registracije i dalje obrade zahteva za azil. Da bi ispunila svoj mandat, Graničnoj policiji je potrebna adekvatna oprema i više stručnosti.

Odeljenje za azil Ministarstva unutrašnjih poslova/Odeljenje za azil i migracije državljanstva sastoji se od 3 službenika koji se bave slučajevima azila. Vlasti bi trebalo da razmotre ubrzanje procesa zapošljavanja novog osoblja.

Kosovo je 2022. godine zabeležilo 550 zahteva za azil, što je trend sličan 2021. (578). Do maja 2023. registrovana su 73 zahteva za azil. Tokom 2022. godine Kosovo je dalo zaštitu za 25 ljudi. Do maja 2023. zaštita je dodeljena za 13 osoba.

Većina zahteva za azil je suspendovana, jer podnosioci zahteva nestaju bez okončanja postupka (52 od 73 od maja 2023. godine). Slučajevi rodno zasnovanog nasilja ostali su institucionalno bez nadzora zbog nedostatka odgovarajućih sistema reagovanja. Dosadašnja praksa izdavanja „Potvrde za smeštaj u Privremenom prihvatnom centru za migrante“ kojom se omogućavaju prava na smeštaj u trajanju od 15 dana, bez davanja pravnog statusa u tom periodu, nije u skladu sa pravnim tekovinama EU u ovoj oblasti.

Sistem integracije je u ranoj fazi razvoja. Kosovo je postiglo određeni napredak u povećanju osoblja i izgradnji kapaciteta kroz obuku i nova proceduralna uputstva. Što se tiče zaštite dece, i dalje je ključno da se ojačaju procedure u vezi sa maloletnicima bez pratnje, uključujući određivanje starosti, zakonsko starateljstvo i komunikaciju.

Ministarstvo unutrašnjih poslova ima ugovorene kompanije za pružanje usluga prevođenja; pored toga, Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice pruža podršku u prevođenju. U okviru regionalne inicijative za migracije, azil, izbeglice, Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije ima koristi od razmene prevodilaca retnih jezika između zemalja članica MARRI-ja. Ulaganje u dalje jačanje kvaliteta određivanja izbegličkog statusa je neophodno kako bi se obezbedilo da službenici za azil budu u mogućnosti da izvrše procenu kvaliteta zahteva za azil. Ministarstvo unutrašnjih poslova je u avgustu 2022. godine zaključilo memorandum o razumevanju sa Agencijom za besplatnu pravnu pomoć u vezi sa pružanjem besplatne pravne pomoći strancima.

U avgustu 2022. godine Privremeni prihvatni centar za migrante, koji prima i tražioce azila, poboljšao je uslove za prihvat u pogledu smeštajnih kapaciteta. Pravo na smeštaj u centru i pristup uslugama daje se na 15 dana, koji se može produžiti po nahođenju nadležnih. Pored toga, registracija tražilaca azila se i dalje sprovodi van centra bez odgovarajućeg profilisanja i upućivanja.

Budžet za integraciju izbeglica na Kosovu planiran je godišnjim zakonom o budžetu za Odeljenje za reintegraciju repatriranih lica i integraciju stranaca Ministarstva unutrašnjih poslova. U 2023. budžet je 1.381.395 evra.

U oktobru 2022, Kosovo je odobrilo smernice za pristup strancima stručnoj obuci i zapošljavanju. Vlasti nastavljaju da pružaju efikasnu podršku onima kojima je dodeljena međunarodna zaštita nudeći zakupninu za smeštaj, kurseve jezika i kurseve integracije u trajanju od 2 godine. Ovaj period se može produžiti od slučaja do slučaja.

Od avgusta 2021, Kosovo je počelo privremeno da prima evakuisane/izbeglice iz Avganistana povezane sa SAD i NATO, na osnovu odluke kosovske vlade da im dodeli privremenu zaštitu na godinu dana. Oni su smešteni u dva otvorena objekta na Kosovu pod razumevanjem da će dalje biti preseljeni u Sjedinjenim Državama pod posebnim viznim režimom ili u državama članicama NATO koje se obavezuju da će ih primiti. Od januara 2023. registrovano je 158 odlazaka i 134 evakuisana/ izbeglice su još uvek prisutne u bazi Bondstil.

Vlasti su potvrdile spremnost da ugoste do 5.000 ukrajinskih državljana, dajući im privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Kosovo takođe ugošćuje 14 ukrajinskih novinara sa privremenim statusom, uključujući i smeštaj i zaposlenje u Udruženju novinara. Šest ukrajinskih državljana dobilo je supsidijarnu zaštitu.

Vizna politika

Kosovo tek treba da u potpunosti uskladi svoje zakonodavstvo sa viznom politikom EU. Kosovo odobrava bezvizni režim putnicima iz 110 zemalja sa običnim pasošima na 90 dana u periodu od šest meseci, uključujući 22 zemlje koje nemaju bezvizni režim sa šengenskom zonom. Nosioci pasoša 89 zemalja moraju da dobiju vizu pre ulaska, od kojih 4 uživaju u bezviznom režimu putovanja u šengenski prostor. Organi za izdavanje viza imaju kapacitet da digitalno prikupljaju biometrijske identifikatore od podnosilaca zahteva za vizu, iako je potrebno nadograditi opremu. Sve izdate vize i odbijenice se registruju u viznom informacionom sistemu. 16 konzulata Kosova širom sveta može da izdaje vize.

Kosovo nastavlja da ispunjava kriterijume mape puta za liberalizaciju viznog režima. Evropski parlament je 18. aprila 2023. godine podržao sporazum sa Savetom o predlogu Komisije koji omogućava vlasnicima kosovskih pasoša da putuju u EU bez vize. Na osnovu toga, od 1. januara 2024. godine, nosioci pasoša sa Kosova moći će da putuju u EU bez vize do 90 dana u bilo kom periodu od 180 dana. Tokom procesa, kosovske vlasti su pokazale posvećenost rešavanju svih pitanja koja je postavila EU.

Kosovo bi trebalo da pokrene informativnu kampanju o pravima i obavezama u vezi sa statusom bezviznog putovanja kako bi se sprečila moguća zloupotreba.

Šengen i spoljne granice

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

Nacionalni centar za upravljanje granicom je važno sredstvo za efikasno upravljanje bezbednošću granica Kosova. U Centru se nalazi operativna i koordinaciona soba. Potonji prati sve aktivnosti na graničnim i zajedničkim prelazima putem zatvorene televizije, koordinira razmjenu informacija u realnom vremenu između graničnih vlasti na svim nivoima i upravlja pozivima javnosti. Centar ima Zajedničku obavješajnu jedinicu, jedinicu za analizu rizika i pretnji, koja prikuplja, analizira i distribuira informacije od i do graničnih vlasti. Od 1. juna 2022. godine, Centar je domaćin i Jedinice za informacije o putnicima, koja skenira unapred podatke o putnicima i evidenciju imena putnika. Standardne operativne procedure treba dalje razvijati.

Zakonodavni okvir za upravljanje granicama Kosova je uglavnom u skladu sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim standardima. Zakon o kontroli i nadzoru državne granice i Zakon o saradnji organa uključenih u integrisano upravljanje granicom su glavni propisi u ovoj oblasti. Kosovo ima strategiju integrisanog upravljanja granicom (IBM) 2020-2025 i akcioni plan 2020-2023; oni su revidirani u februaru 2023. Relevantni izvršni odbor pregleda implementaciju na kvartalnoj osnovi.

Kapacitet za implementaciju i izvršenje

Granično odeljenje Kosovske policije je u stanju da obavlja svoje svakodnevne zadatke i obaveze uprkos trenutnoj operativnoj situaciji, posebno u severnim delovima Kosova, i stalno promenljivim izazovima ljudskih resursa zbog ostavke službenika kosovskih Srba. Operativni zadaci su olakšani internim transferima i drugim kompenzacionim merama. Broj zaposlenih u svim jedinicama granične policije na severu Kosova ne odražava sastav lokalnog stanovništva, u skladu sa Briselskim sporazumom. Odgovornosti za zadatke granične bezbednosti podeljene su između tri regionalne granične direkcije (Zapad, Istok i Sever) i prištinske aerodromske policije. Sve regionalne direkcije imaju jedinice za brzo reagovanje odgovorne za podršku stanicama za nadzor granice. Kosovska granična policija nema posebne jedinice ili kapacitete, iako su timovi za brzo reagovanje dobro obučeni i opremljeni za rešavanje izazovnih situacija u pograničnom području. Na osnovu analize rizika, Granična policija je uspostavila četiri dodatne baze na severu Kosova.

Učinak granične policije i njeno poznavanje graničnih procedura su poboljšani. Statistički podaci ukazuju na povećanje efikasnosti u nekoliko oblasti prekograničnog kriminala. Na primer, Kosovo je 2022. godine uhapsilo 61 osobu koja se bavila trgovinom ljudima u 37 slučajeva i rasformirala 4 organizovane grupe. Razvoj infrastrukture, opreme i taktičkih metoda, posebno na zelenim graničnim zonama, unapredio bi kapacitet celokupnog sistema granične bezbednosti i približio ga standardima EU. Informacioni sistem Kosovske policije je povezan sa svim graničnim prelazima. Infrastruktura na graničnim prelazima je poboljšana, a sistem upravljanja granicom nastavlja da funkcioniše na zadovoljavajući način. Međutim, nekim objektima je potrebno renoviranje. Nedostatak direktnog onlajn pristupa nekim međunarodnim bazama podataka predstavlja smetnju efikasnom radu na prevenciji kriminala. Radni aranžman Ministarstva unutrašnjih poslova Kosova sa Evropskom agencijom za graničnu i obalsku stražu (Fronteks) omogućava blisku saradnju u oblasti iregularnih migracija, prekograničnog kriminala, bezbednosti granica i sveukupnog upravljanja granicom. Saradnja između Kosova i Fronteksa je dobra i napreduje.

Frontex raspoređuje službenike na nekoliko graničnih prelaza na Kosovu, na osnovu obostrano dogovorenih operativnih planova (npr. tačke za koordinaciju projekata). Agencija pruža i drugu podršku u vezi sa upravljanjem granicama, kao što je uputstva za uspostavljanje nacionalnog koordinacionog centra, u skladu sa pravnim tekovinama EU. Kosovo učestvuje u mreži za analizu rizika zapadnog Balkana (WB RAN) i u nekoliko drugih regionalnih vežbi koje organizuje Frontex.

Saradnja sa svim susedima je dobra, osim sa Srbijom. Granična policija je imenovala kontakt osobe zadužene za međunarodnu saradnju. Na snazi su sporazumi o zajedničkom patroliranju sa Albanijom, Sjevernom Makedonijom i Crnom Gorom, a zajedničke aktivnosti se sprovode redovno. Na osnovu sporazuma o policijskoj saradnji koji su na snazi, postoje zajednički centri za policijsku saradnju sa Albanijom i Severnom Makedonijom. Kosovo učestvuje u trilateralnom (Kosovo, Albanija, Crna Gora) Zajedničkom centru za policijsku saradnju sa sedištem u Plavu, Crna Gora.

Privremeni zajednički prelazi (ZP) između Kosova i Srbije nastavljaju da rade. Uspostavljena su samo dva od šest stalnih ZP (Merdare i Mutivode). Srbija još uvek nije uspostavila stalne ZP koji će biti domaćini na njihovoj strani (Jarinje/Rudnica, Končulj/Dheu i Bardhe i Depce/Mučibaba), što je dovelo do suspenzije fondova EU za ovaj projekat u julu 2018. Pored toga, Srbija treba da se konstruktivno angažuje kako bi omogućila izgradnju trećeg ZP čiji je domaćin Kosovo na severu Kosova u mestu Tabalije/Brnjak. Od Srbije su potrebni dodatni naponi da zatvori ilegalne puteve i obilaznice kako bi se obezbedilo isključivo korišćenje zvaničnih prelaza za robu i lica koja ulaze ili izlaze sa Kosova.

2022. godine dogodile su se dve specifične korupcijske operacije, koje su rezultirale istragom protiv 70 osoba zbog sumnje da su davali mito. Prema podacima Kosovskog policijskog inspektorata, ove operacije su imale preventivni efekat. Ovakve preventivne akcije, u saradnji sa organima za IUG, u vezi sa mogućim slučajevima korupcije, a nastavljaju se i dalje.

Kosovo je postiglo napredak u sprovođenju revidiranog plana razvoja Nacionalnog centra za upravljanje granicom 2020-2025. Međutim, i dalje postoji potreba za boljom strateškom procenom i analizom rizika vezanih za granice, kao i za boljom saradnjom sa drugim graničnim organima. Na efikasnost takve saradnje utiče nedostatak veze, za pitanja u vezi sa statusom, sa važnim međunarodnim mrežama kao što je Interpolov I-24/7.

Falsifikovanje evra (aspekti krivičnog prava)

Krivični zakon Kosova iz 2019. je uglavnom u skladu sa pravnim tekovinama EU o suzbijanju falsifikovane valute. Kosovo ima nadležne organe i procedure za rešavanje falsifikovanog novca. Međutim, Krivični zakonik bi trebalo dalje da se uskladi sa Direktivom EU o zaštiti evra i drugih valuta od falsifikovanja.

Agencija za forenziku u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova vrši tehničku analizu falsifikovanog novca (uključujući evro novčanice i kovanice), u skladu sa međunarodnim standardima. Agencija je sa Evropskom komisijom zaključila sporazum o razmeni, pomoći i obuci za zaštitu evra od falsifikovanja (program Pericles 2020).

Policija je u periodu od juna do decembra 2022. godine pokrenula 433 slučaja ukupne vrednosti 54.333 evra, a privedeno je 10 osoba. U periodu od januara do marta 2023. godine, policija je pokrenula 275 slučajeva u vrednosti od 44.731 evra. Zadržane su dve osobe.

(Vidi Poglavlje 32 o finansijskoj kontroli).

2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST

<i>Tabela 7.1:</i>	2014-19	2020	2021	2022
Kosovo – Ključne ekonomske brojke	prosek			
BDP per capita (% of EU-27 in PPS)	24	25	27	27
Realni rast BDP	4.6	-5.3	10.7	3.5
Stopa ekonomske aktivnosti populacije starosti 15-64 (%) ,				
Ukupno	40.4	38.3	39.3	38.6
<i>žene</i>	19.6	20.8	22.0	22.0
<i>muškarci</i>	60.9	56.0	56.6	55.5
Stopa nezaposlenosti populacije starosti 15-64 (%) , ukupno	30.3	25.9	20.7	12.6
<i>žene</i>	30.6	32.3	25.0	16.5
<i>muškarci</i>	24.4	23.5	19.0	11.0
Zaposlenost populacije starosti 15-64 (godišnji rast %)	1.4	-4.4	10.4	5.4
Nominalne plate (godišnji rast %)	3.6	-2.3	3.9	7.6
Indeks potrošačkih cena (godišnji rast %)	0.9	0.2	3.3	11.6
Devizni kurs u odnosu na EUR*	1.0	1.0	1.0	1.0
Trenutni tekući bilans (% BDP)	-7.1	-7.0	-8.7	-10.5
Neto strane direktne investicije, FDI (% BDP)	3.2	4.2	4.0	6.7
Generalni bilans vlade (% BDP)	-2.0	-7.6	-1.2	-0.5
Generalni dug vlade (% BDP)	14.9	22.4	21.5	19.9

* *Evro se koristi kao de facto domaća valuta*

Izvor: Kosovska statistika, Svetska banka i MMF

U skladu sa zaključcima Evropskog saveta u Kopenhagenu u junu 1993. godine, pristupanje EU zahteva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i kapaciteta da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije..

2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Kosovo je između rane faze i određenog nivoa pripreme i napravilo je određeni napredak u razvoju funkcionalne tržišne ekonomije.

Ekonomski oporavak Kosova značajno je usporen u 2022. pošto su se investicije smanjile, a rast potrošnje domaćinstava usporio zbog visoke inflacije, koja je porasla na dvocifrenu vrednost usled rasta cena energije, hrane i transporta. Agresorski rat Rusije protiv Ukrajine imao je uglavnom indirektno efekte, kroz veće uvozne cene i neizvesnost. Podržan visokim rastom prihoda i značajnim nedovoljnim izvršenjem javne kapitalne potrošnje, glavni budžet je bio blizu ravnoteže u 2022, a odnos javnog duga je opao. Međutim, osnova investitora za državni dug i dalje je uska. Socijalna davanja su i dalje slabo ciljana. Skupština je usvojila novi zakon o minimalnoj zaradi, kojim je visina boračkih penzija odvojena od minimalne zarade. Finansijski učinak javnih preduzeća predstavlja fiskalni rizik. Deficit tekućeg računa je značajno porastao zbog snažnog rasta uvoznih cena energije. Finansijski sektor je ostao dobro kapitalizovan i stabilan, a bankarski krediti su nastavili da rastu u nominalnom iznosu. Međutim, potrebna je stalna nadzorna budnost u kontekstu usporavanja ekonomskog rasta, pooštavanja finansijskih uslova i brzog porasta hipotekarnih kredita stanovništvu. Ekonomija je ostala otporna tokom nedavnih kriza, ali privatni sektor i dalje ometaju dugotrajni strukturni izazovi kao što su široko rasprostranjena neformalna ekonomija, velika rasprostranjenost korupcije i sveukupno slaba vladavina prava. Poslovno okruženje se donekle poboljšalo. Nastavljena je formalizacija tržišta rada, ali nivo učestvovanja na tržištu radne snage, kao i stopa

zaposlenosti, posebno među ženama i mladima, ostaju veoma nizak, dok je nezaposlenost i dalje visoka.

Prošlogodišnje preporuke su delimično adresirane i uglavnom ostaju važeće. U cilju poboljšanja funkcionisanja tržišne privrede, Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- nastaviti sa ublažavanjem uticaja energetske krize dobro ciljanim i privremenim merama podrške ako je potrebno, uz poštovanje gornje granice deficita fiskalnog pravila od 2% BDP-a;
- osigurati usklađenost sa zakonskom gornjom granom penzija ratnih boraca i pravilom o platama, te preduzeti reviziju poreskih rashoda, kvantificirajući veličinu prihoda koji se gubi od svih izuzeća, preferencijalnih stopa i posebnih režima;
- poboljšati kvalitet javne potrošnje reformom sistema socijalnog osiguranja i rešavanjem slabosti u upravljanju javnim investicijama;
- sprovesti relevantne mere poslovnog okruženja, posebno u borbi protiv sive ekonomije i pojednostavljenja i digitalizacije licenci i dozvola.

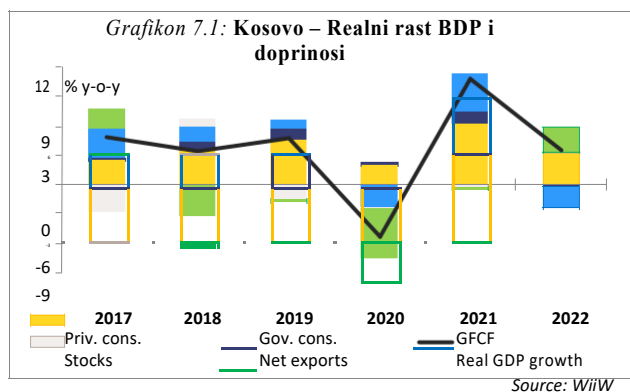
Ekonomsko upravljanje

Ekonomske politike Kosova bile su usredsređene na pružanje političke podrške za ublažavanje uticaja viših cena energije i na ponovno uspostavljanje fiskalnih zaštitnih rezervi. Vlada je izdvojila 2022 i realizovala oko 316 miliona evra (3,5% BDP-a) za privremenu podršku ugroženim domaćinstvima i firmama, kao i bonuse na plate i penzije i subvencije energetsom i poljoprivrednom sektoru. Budžet za 2023. uključuje izdvajanje za nepredviđene troškove od 3,5% BDP-a, od čega je 2,7% BDP-a opšta alokacija, što podriiva fiskalnu transparentnost. Ostvaren je ograničen napredak u poboljšanju planiranja, odabira i upravljanja javnim investicijama, a javni kapitalni budžet je bio značajno nedovoljno izvršen. Vlada je donela fiskalno oprezne odluke odbijajući predlog za povlačenje više sredstava iz Kosovskog fonda za penzijske štednje (KPST). Skupština je usvojila novi zakon o minimalnoj zaradi, kojim je visina boračkih penzija odvojena od minimalne zarade. Novi Zakon o platama u javnom sektoru, u kombinaciji sa odgovarajućom vrednošću platnog koeficijenta koji je odredila vlada, obezbeđuje da masa plata u javnom sektoru ne premašuje svoj zakonski limit. Izvršni odbor MMF-a je 25. maja odobrio 24-mesečni „stend-baj“ aranžman u iznosu od 100 miliona evra za Kosovo i podršku od 78 miliona evra iz novouspostavljenog Fonda za otpornost i održivost MMF-a, koji će se koristiti za ulaganja u obnovljiva energija i energetska efikasnost.

Smernice o politici koje su zajednički dogovorene na Ekonomskom i finansijskom dijalogu između EU i Zapadnog Balkana i Turske u maju 2022. delimično su sprovedene.

Poreski prihodi su snažno porasli zbog visoke inflacije i smanjenja neformalne ekonomije, ali je bilo malo napretka u preispitivanju poreskih oslobođenja. Finansijski nadzor javnih preduzeća (JP) je poboljšán, ali rad na uspostavljanju tela za fiskalni nadzor nije napredovao. Za 2023-2025, Program ekonomskih reformi Kosova (ERP) ima za cilj da održi stabilne javne finansije i da se pridržava fiskalnih pravila, dok istovremeno podržava ekonomski oporavak uglavnom kroz veću kapitalnu potrošnju.

Makroekonomska stabilnost

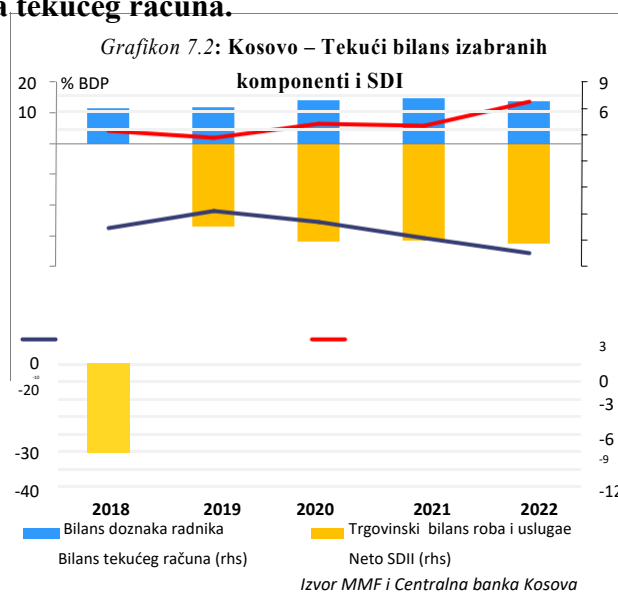
Ekonomski oporavak Kosova značajno je usporen 2022. godine zbog posledica ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine. Realni rast BDP-a je značajno smanjen sa 10,7% u 2021. na 3,5% u 2022. godini, što je ispod prosečne stope rasta BDP-a pre pandemije (2015-2019) od oko 5%. Ključni faktori koji stoje iza ekonomskog usporavanja bili su pad bruto investicija u fiksni kapital i usporavanje rasta privatne potrošnje. Sporiji rast

privatne potrošnje bio je posledica visoke inflacije i posledičnog pada realnog raspoloživog dohotka, kao i umerenog pada neto priliva doznaka kao učešća u BDP-u. Ipak, potrošnja domaćinstava je ostala jedan od glavnih pokretača rasta zahvaljujući merama podrške vlade i većem kreditiranju banaka. Štaviše, snažno povećanje izvoza roba i usluga, zajedno sa naglim usporavanjem rasta realnog uvoza, rezultiralo je pozitivnim doprinosom neto izvoza rastu BDP-a. Ekonomski rast se blago ubrzao na 3,9% na godišnjem nivou u prvom kvartalu 2023. godine, u odnosu na 3,6% u prethodna 3 meseca. Uprkos izvesnom postepenom poboljšanju, nedostatak ekonomske diversifikacije, visoka zavisnost od uvoza i nepouzdana snabdevanje energijom čine Kosovo podložnim negativnim spoljnim šokovima. Kosovski BDP po glavi stanovnika ostaje najniži u regionu zapadnog Balkana, i iznosi 27% proseka EU u 2022. Nejednakost u prihodima je visoka zbog velikog neformalnog sektora i visoke stope neaktivnosti, posebno među ženama.

Negativan šok u pogledu uslova trgovine doveo je do značajnog pogoršanja stanja tekućeg računa. Deficit tekućeg računa se značajno povećao na 10,5% BDP-a u 2022. godini, u odnosu na 8,7% u 2021. Ključni faktor je bio porast deficita robne razmene izazvan energetskim bilansom, koji je nadmašio kontinuirani oporavak izvoza usluga, što je rezultiralo povećanje ukupnog trgovinskog deficita na 32,5% BDP-a, u odnosu na 31,8% godinu ranije. Pogođene ekonomskim usporavanjem u EU, doznake su smanjene na 13,7% BDP-a u 2022. godini, sa 14,5% u 2021. godini, dok je suficit primarnog dohotka pao na 1% BDP-a, sa 1,9% godinu dana ranije. Dalji nezvanični izvoz usluga i doznake odrazili su se velikim greškama i propustima u platnom bilansu (ekvivalentno 2,7% BDP-a) u 2022. Deficit tekućeg računa za četiri kvartala se smanjio na 9,2% BDP-a u prvom kvartalu 2023.

Neto prilivi direktnih stranih investicija (SDI) su snažno porasli na 6,7% BDP-a u 2022. godini, pokrivajući oko dve trećine deficita tekućeg računa.

Ključni pokretači povećanja od 88% u odnosu na isti period prošle godine bili su kontinuirano ulaganje dijaspore u sektor nekretnina kao i veći prilivi u vađenje ruda i kamena, finansijske i osiguravajuće aktivnosti i proizvodnju. Kosovo je 2021. godine izdalo svoje prve obveznice dijaspore

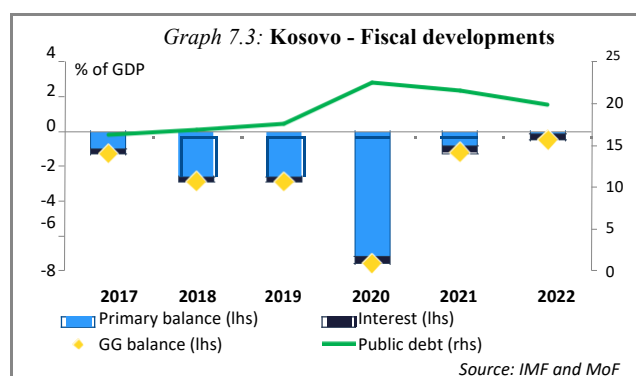
u ukupnom iznosu od 10,4 miliona evra, od kojih su većina petogodišnje obveznice, u pokušaju da iskoristi dodatne izvore finansiranja. Inače, Kosovo ostaje odsutno sa međunarodnih tržišta duga. Pokretni prosek za četiri kvartala neto priliva SDI blago je porastao na 7% BDP-a u prvom kvartalu 2023. godine, dok su zvanična rezervna sredstva iznosila 2,3 meseca uvoza roba i usluga.

Nakon vrhunca 2022. godine, godišnja inflacija je počela da postepeno opada od poslednjeg kvartala te godine. Godišnja prosečna inflacija potrošačkih cena značajno se ubrzala na 11,6% u 2022. godini, u odnosu na 3,3% u 2021. Glavni pokretači bili su rast cena energije, hrane i transporta. Međutim, u poslednjim mesecima godine inflacija je počela da se umiruje, dostigavši u proseku 10,1% na godišnjem nivou u prvom kvartalu 2023. i dalje paviši na 2,4% u julu zbog postepenog usporavanja globalnih cena roba. Većina cena energije je regulisana na Kosovu. Na zahtev KEDS-a, kosovske kompanije za distribuciju energije, početkom decembra 2022. godine, Regulatorna kancelarija za energiju povećala je tarife za električnu energiju za 15,4% za sve kategorije potrošača krajem marta 2023. Vlada je nastavila da subvencionise tarife za domaćinstva i preduzeća koja troše do 800 KWh.

Fiskalna konsolidacija nastavljena je u 2022. daljim smanjenjem glavnog deficita zahvaljujući rastu prihoda

i nezavršenom programu kapitalnih investicija.

Glavni budžetski deficit pao je na 0,5% BDP-a u 2022. (sa 1,2% BDP-a u 2021.), što odgovara suficitu od 0,2% BDP-a prema definiciji fiskalnog pravila⁶. Državni depoziti su blago pali na 3,5% DP-a, što je pad sa skoro 4% u 2021. Pad državnog deficita je prvenstveno rezultat većeg od planiranog povećanja budžetskih prihoda, koji je porastao za skoro 14% na godišnjem nivou, na pozadini visoke inflacije i nekih dobitaka od formalizacije.

Poreski prihodi su porasli za 14,3%, pri čemu su prihodi od direktnih i indirektnih poreza porasli zdravo za 21%, odnosno 12% u 2022. Javni rashodi su porasli za 10,5% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast zabeležen je u kategoriji transfera i subvencija (26,3% u odnosu na prethodnu godinu), uglavnom zahvaljujući energetske subvencijama. Izvršenje ukupnih tekućih rashoda bilo je otprilike u skladu sa revidiranim planom budžeta. Plate i naknade zabeležile su godišnji pad od 2,2%, dok su rashodi na robe i usluge porasli za 9,4%. Kapitalna potrošnja je praktično stagnirala u poređenju sa 2021. godinom i dostigla je samo oko 60% revidirane budžetske alokacije, pod uticajem slabog kapaciteta upravljanja javnim investicijama i viših cena inputa, što je dovelo do povećanja troškova projekta.

Usled poboljšanog budžetskog bilansa i visokog nominalnog rasta BDP-a u 2022. godini, odnos javnog duga prema BDP-u je opao, ali osnova domaćih investitora za državni dug ostaje uska. Koficijent javnog duga pao je na revidiranih 19,9% na kraju 2022. i dalje na 17,3% u junu 2023. Ove brojke ne uključuju obavezu države za neoporezivo povlačenje 10% penzione štednje u vezi sa COVID-19 iz Kosovskog fonda za penzionu štednju, koji je Vlada obećala da će nadoknaditi od 2023⁷. Domaći dug, koji drži uska baza investitora, porastao je samo za 0,5% nominalno u 2022. U martu 2023. godine udeo domaćeg duga koji je držao KPST je porastao na 49%, u odnosu na 44% u 2021. godini, dok Centralna banka Kosova i komercijalne banke drže dodatnih 20%, odnosno 24% domaćeg duga.

⁶ Fiskalno pravilo postavlja gornju granicu na fiskalni deficit od 2% predviđenog BDP-a, isključujući kapitalne projekte koji se finansiraju prihodima od privatizacije i donatorima („investiciona klauzula“). Ovo izuzeće za investicije koje finansiraju donatori može se pozvati do 2025. godine, pod uslovom da odnos javnog duga ostane ispod 30% BDP-a. Dalje pravilo propisuje da povećanje mase plata u javnom sektoru ne može premašiti rast nominalnog BDP-a. Državni depoziti koji se koriste kao fiskalni baferi po zakonu moraju ostati na nivou od 4,5% BDP-a sve dok vlada koristi prihode od privatizacije. Pravilo o dugu predviđa da javni i javno garantovani dug ne može biti veći od 40% BDP-a.

⁷ MMF procenjuje obavezu prema Kosovskom fondu za penzionu štednju na 1,8% BDP-a 2020..

U nedostatku suverenog kreditnog rejtinga i veoma ograničenom pristupu međunarodnim tržištima obveznica, inostrano finansiranje je obezbeđeno od strane međunarodnih donatora. Spoljni dug porastao je za 11,2% u 2022. To uključuje kredite Svetske banke (60,1 miliona evra), Evropske investicione banke (23,8 miliona evra), Evropske banke za obnovu i razvoj (14,5 miliona evra) i Banke Saveta Evrope (10,8 miliona evra). Novi Zakon o javnom dugu i državnim garancijama, kojim se pravni okvir usklađuje sa standardima EU i međunarodnom praksom, usvojen je krajem 2022. godine, a podzakonska akta biće razmotrena i usvojena do kraja 2023. godine. definicija javnog duga će takođe uključiti dug izdat u ime opština. Zakon reguliše zaduživanje opština (uključujući ovlašćenje za zaduživanje), uslove izveštavanja i ograničenja duga.

Napredak u upravljanju javnim investicijama i rešavanju fiskalnih rizika je pomešan. Očekuje se da će budžetska javna kapitalna potrošnja porasti za 3,6% BDP-a u poređenju sa ostvarenjem iz 2022. godine, uprkos slabim kapacitetima za planiranje i implementaciju i ponavljajućem nedovoljnom izvršenju kapitalnog budžeta u prethodnim godinama. Preduzeti su neki koraci da se otključa implementacija projekta, uključujući kroz plaćenu eksproprijaciju zemljišta i stavljanje u funkciju Odbora za razmatranje nabavki u drugom kvartalu 2022. Dalje, Zakon o podršci javnim radovima, usvojen krajem 2022. godine, obeštećuje izvođače radova do sredinom 2023. za veće troškove projekta koji su rezultat veoma visoke inflacije. Očekuje se da će primena Zakona o platama javnih funkcionera u 2023. godini povećati masu zarada za 11,1%, što je niže od rasta nominalnog BDP-a u 2021. godini, što znači da se poštuje pravilo mase zarada. Nije rešeno pitanje ponavljajućeg prekoračenja potrošnje na boračke penzije zbog nepostojanja re-klasifikacije korisnika. Budžet za 2023. ponovo uključuje veliku opštu alokaciju, što podriva fiskalnu transparentnost i planiranje budžeta osim ako nije opravdano kao deo konkretnog okvira za procenu rizika. Analiza fiskalnog rizika glavnih centralnih javnih preduzeća u srednjoročnom okviru rashoda (MTEF), godišnjem budžetu i ERP-u proširena je izvan javnih preduzeća koja nadgleda Ministarstvo ekonomije. Međutim, analiza je ograničena na visoko rizična JP, isključujući druga preduzeća. Implementacija Energetske mape puta koja je postignuta 21. juna 2022. između Kosova i Srbije u dijalogu koji vodi EU za rešavanje pitanja naplate električne energije u četiri opštine na severu Kosova tek treba da napreduje. Fiskalni rizici vezani za fakturisanje i plaćanje faktura ostaju. U 2022. godini finansijske obaveze KOSTT-a, kosovskog operatera prenosa, za gubitke izazvane potrošenom (a neplaćenom) energijom u tom delu Kosova dostigle su 63 miliona evra.

Nakon 2 godine značajne fiskalne konsolidacije, planirani snažan fiskalni impuls u 2023. je odgovarajući. Vlada je 2022. usvojila privremene pakete podrške koji su pomogli da se ublaži uticaj energetske krize, uključujući energetske subvencije i transfere ugroženim domaćinstvima i firmama. Međutim, mere su mogle biti bolje ciljane i transparentnije. Budžetski prihodi se oslanjaju na usku poresku osnovicu, uglavnom od indirektnih poreza, oslabljen brojnim poreskim olakšicama, preferencijalnim poreskim stopama i posebnim režimima, dok je javna potrošnja opterećena specifičnim transferima zasnovanim na kategorijama, ostavljajući malo prostora za beneficije po osnovu imovinskog cenzusa i politike zapošljavanja. Budžet za 2023. predviđa snažan fiskalni stimulan, koji je uglavnom odgovarajući nakon 2 godine značajne fiskalne konsolidacije. Ovo bi se uglavnom sprovodilo kroz povećanje javne potrošnje na plate i investicije. Međutim, postoji rizik da se potonji suoči sa ograničenjima zbog slabog upravljanja javnim investicijama.

Funkcionisanje tržišta proizvoda

Poslovno okruženje

Jaz između novih registrovanih i ugašenih firmi se povećao u poslednjih 5 godina. Razlika između novih (11.049) i ugašenih firmi (1.775) se povećala na 9.274 u 2022. godini, sa 8.066 u 2018., uglavnom zbog većeg broja novih registrovanih preduzeća.

Određeni napredak je postignut u poboljšanju poslovnog okruženja. U julu 2022. Vlada je odobrila koncept dokument za Registar stvarnih vlasnika. Privredni sud je u potpunosti počeo sa radom u avgustu 2022. godine, što bi trebalo da poveća efikasnost pravosudnog sistema u rešavanju privrednih sporova, ali se sud i dalje suočava sa velikim brojem nerešenih predmeta. U septembru 2022. Vlada je usvojila unapređeni program za smanjenje i sprečavanje administrativnog opterećenja građana i privrede. Platforma e-Kosova povećala je broj usluga dostupnih preko platforme sa 21 u 2021. godini na 140 u 2023. godini. U oktobru 2022. Vlada je odobrila koncept dokument za poslovna društva i podzakonske akte o Agenciji za registraciju preduzeća. U novembru 2022. godine završena je procena kompatibilnosti baze podataka agencije sa zahtevima Sistema međusobnog povezivanja poslovnog registra (BRIS). Kosovska agencija za ulaganja i podršku preduzećima (KIESA), čiji je zadatak da podrži strane i domaće kompanije, uključujući mala i srednja preduzeća, promoviše izvoz i privuče direktne strane investicije, nema kapacitete i resurse da izvrši svoj široki mandat, dok je njeno restrukturiranje i reforma odavno zakasnila. Iz tog razloga, Vlada je u januaru usvojila Zakon o održivim ulaganjima, koji čeka na usvajanje u Skupštini. Njegova svrha je da reguliše zaštitu, promociju i podsticanje održivih investicija. Zakon takođe predviđa da se KIESA zameni novom agencijom, koja bi omogućila strane investicije i direktno izveštavala kabinet premijera.

Uprkos određenom napretku u smanjenju neformalne ekonomije, ona i dalje čini više od 30% BDP-a. Napori vlade, Kosovske agencije za statistiku i Uprave carina za formalizaciju su urodili plodom, doprinoseći oko 35% kumulativne promene poreskih prihoda u periodu 2020-2028. Državne subvencije za registrovane zaposlene za ublažavanje negativnog uticaja pandemije COVID-19 na domaćinstva i firme pomogle su da se veći broj zaposlenih prebaci iz neformalnog u formalni sektor. Povećana potražnja za radnom snagom u vreme ekonomskog oporavka doprinela je povećanju broja formalno zaposlenih. Sekretarijat Vladine Radne grupe za sprovođenje Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala za period 2019-2023. što je pokazalo da je realizovano samo 50% planiranih akcija. Drugi akcioni plan koji pokriva period 2022-2023 usvojen je 2022. godine, dok je Sekretarijat započeo izradu nove nacionalne strategije za period 2024-2028. Za borbu protiv korupcije, 2022. godine usvojen je set novih antikorupcijskih zakona. Oni imaju za cilj da jačanje krivičnog postupka, agencija za borbu protiv korupcije i prijava imovine. Prema indeksu percepcije korupcije „Transparency International“-a, Kosovo je poboljšalo svoj indeksni rezultat u 2022. godini, zauzimajući 84. mesto od 180 zemalja, 3 pozicije više nego 2021.

Uticaj države na tržište proizvoda

Okvir politike državne pomoći je u ranoj fazi razvoja. Sadašnjem okviru nedostaje koherentan pristup državnoj pomoći ili sveobuhvatna strategija i procene troškova i koristi za dodeljenu pomoć i subvencije. U izveštajnom periodu, Odeljenje za državnu pomoć je razvilo onlajn sistem za praćenje državne pomoći. U toku je obuka kompetentnog osoblja za evidentiranje i praćenje državne pomoći u sistemu. Komisija za državnu pomoć još uvek nije imenovana od strane Skupštine i ostaje bez kvoruma za odlučivanje. U 2022. godini, u kontekstu viših cena energenata i useva usred agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine, oko 1% BDP-a je izdvojeno za subvencije firmama koje rade u poljoprivrednom i energetsom sektoru.

---

⁸ Državni izveštaj MMF br. 23/55, januar 2023.

Privatizacija i restrukturiranje

Kosovo je preduzelo dalje korake da uspostavi suvereni fond. Vlada je u junu 2022. usvojila koncept dokument o državnom fondu, a u martu 2023. pokrenuta je javna rasprava o nacrtu zakona o njegovom osnivanju. Očekuje se da državni fond preuzme društvena preduzeća⁹ i imovinu kojom upravlja Kosovska agencija za privatizaciju (KAP), kao i neka javna preduzeća kojima upravlja Ministarstvo ekonomije nakon što ova poboljšaju svoje finansijske performanse. Međutim, osnivanje fonda neće biti dovoljno za rešavanje dugotrajnih pitanja lošeg finansijskog učinka i upravljanja, koji odražavaju slabosti u korporativnom upravljanju i nadzoru javnih preduzeća. Vlada je u junu 2023. godine usvojila Nacrt zakona o državnom fondu, koji će biti razmatran u Skupštini. Tokom izveštajnog perioda, KAP je pokrenula postupke likvidacije za 3 društvena preduzeća. Ukupno 582 društvena preduzeća su u postupku likvidacije. Nastavljen je proces razrešenja i imenovanja novih članova odbora javnih preduzeća, pri čemu je imenovano više žena.

Funkcionisanje finansijskog tržišta

Finansijska stabilnost

Finansijski sektor je pokazao otpornost usred stalnih izazova. Bankarski sektor u pretežno stranom vlasništvu čini 68,4% sredstava finansijskog sistema, zatim penzioni fondovi, mikrofinansijske institucije i osiguravajuća društva sa 24,5%, 4,1% i 2,7% respektivno. Profitabilnost bankarskog sektora je poboljšana u nominalnom smislu, sa prosečnim koeficijentom prinosa na kapital porastao na 20,6% u 2022. godini, sa 17,6% u 2021. godini, i dalje na 21,1% u julu. Na kraju 2022. godine, koeficijent nekvalitetnih kredita iznosio je istorijski niskih 2% i ostao nepromenjen na kraju marta 2023. godine, delimično podržan efektom imenioca visokog nominalnog rasta kredita. Bankarski sektor mora biti pažljivo praćen zbog nezanemarivih rizika od slabijih ekonomskih izgleda, viših cena roba i doznaka nižih od predviđenih. Štaviše, kako novi hipotekarni krediti stanovništvu rastu relativno snažno, čini se prikladnim pojačati nadzor stambenog tržišta. Odnos regulatornog kapitala banaka i aktive ponderisane rizikom iznosio je 14% u 2022. i porastao je na 15,3% u julu, što je udobno premašilo regulatorni minimum od 12%. Banke su i dalje finansirane depozitima, pretežno stanovništva. Odnos kredita i depozita porastao je na 78,3% u 2022. godini, sa 76,5% u 2021. godini, i dalje je porastao na 81,1% u martu. U 2022. godini, neto profit mikrofinansijskih institucija povećan je na 17,2 miliona evra, u odnosu na 14,1 u 2021. Neto dobit sektora osiguranja je opala za 44% na godišnjem nivou, što odražava povećanje operativnih troškova, odnosno troškova nabavke robe i usluge, administrativni troškovi i nastala potraživanja.

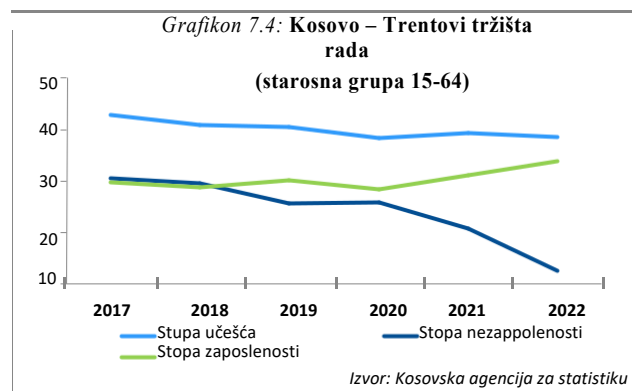
Pristup finansijama

Pozajmljivanje privatnom sektoru nastavilo je da raste u 2022. Podstaknuto kreditima za poslovanje i stanovništvo, rast bankarskih kredita ubrzao se na prosečnih 17,4% u 2022. sa 11,2% u prethodnoj godini, pre nego što je usporio na 15% na godišnjem nivou u prvom kvartalu 2023. Prosečna kamatna stopa na kredite porasla je na 6,3% u 2022. godini, u odnosu na 5,8% u 2021. godini, i ostala na 6,3% u martu, što odražava strože uslove finansiranja u evrozoni. Prosečan rast depozita je smanjen na 10,8% u 2022. godini, u odnosu na 13,8% godinu dana ranije, pre nego što je u prvom kvartalu 2023. porastao na 16,3% na godišnjem nivou. Novi krediti dati preduzećima sa fokusom na investicije porasli su za 9,6% u 2022. Uprkos nekim novim inicijativama koje je preduzeo Kosovski kreditno garantni fond, nedostatak lako dostupnih i pristupačnih kredita i dalje predstavlja prepreku za rast MSP. Ovo je delimično zbog postojećeg dispariteta između tržišne vrednosti kolateralala i njihove zakonski dodeljene vrednosti koju banke uzimaju u obzir. Tržište kapitala ostaje u ranoj fazi razvoja. Mikrofinansiranje je dobilo zamah poslednjih godina¹⁰, ali nedostaci u pravnom okviru koji regulišu mikrofinansijske institucije ometaju dugoročni rast i održivost industrije.

⁹ Vlasništvo nad društvenim preduzećima se smatralo zajedničkom društvenom imovinom u bivšoj Jugoslaviji.

Funkcionisanje tržišta rada

Uprkos određenom napretku, tržište rada i dalje pati od veoma niskog učešća, visoke nezaposlenosti i velikih rodni razlika,

Rezultati Ankete o radnoj snazi i dalje se objavljuju sa velikim zakašnjenjem. Poslednji dostupni podaci odnose se na poslednji kvartal 2022. U skladu sa nastavkom oporavka privredne aktivnosti, stopa zaposlenosti je porasla na 34%, u odnosu na 31,7% u poslednjem kvartalu 2021. U međuvremenu, stopa nezaposlenosti je značajno opala sa 19. % na 11,8%, dok je stopa učešća radne snage

smanjena sa 39,2% na 38,5% u istom periodu. Veliki jaz između stopa zaposlenosti muškaraca i žena (50,8% i 17,1% respektivno) je i dalje prisutan. U poslednja 3 meseca 2022. godine, udeo mladih (uzrasta od 15-24 godine) koji nisu zaposleni, ne obrazuju se ili obučavaju nešto je smanjen na 33,7%, što je pad sa 34,8% u istom periodu godinu dana ranije. Da bi poboljšala situaciju, Vlada je usvojila višegodišnji plan implementacije garancije za mlade, a reforme javnih službi za zapošljavanje su u toku. Podaci Poreske uprave pokazuju da je zvanična zaposlenost u privatnom i javnom sektoru porasla za 4,9% u 2022. U decembru 2022. broj registrovanih lica koja traže posao smanjen je za 1,5% u odnosu na isti period prethodne godine.

Uprkos nekim nedavnim rezultatima formalizacije, sveukupni loše ciljani sistem socijalne pomoći stvara destimulaciju za pridruživanje formalnom zaposlenju. U 2022. godini potrošnja na transfere i subvencije dostigla je skoro 12% BDP-a, od čega su rashodi za socijalnu pomoć usmerenu na siromaštvo bili manji od 0,5%. Socijalni transferi zasnovani na kategorijama, kao što je penziona šema ratnih veterana, potkopavaju čvrstinu i pravičnost sistema socijalnih davanja. Nedostatak socijalnih i drugih beneficija u formalnom zapošljavanju - s obzirom na nedostatak struktura za njihovo obezbeđivanje - obeshrabruje mnoge neformalne poslodavce i zaposlene da formalizuju radne aranžmane. Prema procenama, 40% radne snage nije prijavljeno ili je nedovoljno prijavljeno. Relativno visoke plate u javnom sektoru i doznake povećavaju plate po rezervama, ograničavajući ponudu radne snage, dok nedostatak radnih mesta podstiče emigraciju mladih ljudi. Povećanje produktivnosti u privatnom sektoru poboljšalo bi izvoznju konkurentnost, povećalo mogućnosti zapošljavanja i omogućilo veće plate. Nedostatak objekata za brigu o deci i starima otežava zapošljavanje žena.

¹⁰ Uprkos ekspanziji mikrofinansijskog sektora, kamatna stopa na kredite iznosila je oko 18%, što je skoro tri puta više od stope na bankarske kredite..

2.3.2. Kapacitet za sposobnost da se izdrži pritisak konkurencije i tržišnih sila unutar Unije

Kosovo je u **ranj fazi** i ostvarilo je **ograničen napredak** u pogledu kapaciteta da se nosi sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama u EU. Obrazovni sistem ne podučava u dovoljnoj meri neophodne ključne veštine i nije adekvatno usklađen sa potrebama tržišta rada. Postignut je ograničen napredak u poboljšanju saobraćajne infrastrukture. Energetski sektor ostaje glavno usko grlo za ekonomski razvoj Kosova, a tekuća energetska kriza je naglasila hitnost obezbeđivanja pouzdanog i čistog snabdevanja energijom i diversifikacije izvora energije. Kosovo je postiglo određeni napredak u digitalizaciji privrede. Strukturne promene napreduju sporo, pošto privreda ostaje u velikoj meri zavisna od malih i mikro preduzeća, koja ne mogu da se takmiče na međunarodnom nivou. Istovremeno, struktura izvoza je donekle diversifikovana, iako i dalje dominiraju bazni metali. Otvorenost trgovine je porasla kako su izvoz i uvoz snažno rasli. Preporuke iz 2022. godine nisu u potpunosti sprovedene i ostaju uglavnom važeće.

Da bi se poboljšala konkurentnost i održao dugoročni rast, Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- poboljšati kvalitet obrazovanja na svim nivoima i uskladiti obrazovanje, posebno programe visokog obrazovanja i stručnog obrazovanja i obuke, sa potrebama tržišta rada kroz blisku saradnju sa poslovnom zajednicom;
- ojačati energetske sigurnost i povećati podsticaje energetske efikasnosti u stambenom i privatnom sektoru i povećati udio obnovljivih izvora u proizvodnji električne energije na isplativ način;
- unaprediti prilagođenu finansijsku i nefinansijsku podršku za mala i srednja preduzeća radi poboljšanja njihove konkurentnosti i izvoznih kapaciteta.

Obrazovanje i inovacije

Mali napredak je postignut u reformi obrazovnog sistema i usklađivanju sa potrebama tržišta rada. Javna potrošnja na obrazovanje iznosila je 4,1% BDP-a u 2021. (pad sa 4,6% u 2020. i 4,3% u 2019.), što je uglavnom u skladu sa prosekom EU. Međutim, u pogledu ishoda, Kosovo ima lošije rezultate. Stopa upisa dece u obrazovanje u ranom detinjstvu iznosi 6,7%, što je najniže u regionu, dok je za osnovno i srednje obrazovanje kombinovana stopa upisa od 88,1% veoma slična onoj kod vršnjaka iz regiona. U cilju rešavanja problema nedovoljnog učešća u obrazovanju u ranom detinjstvu, Vlada je usvojila nacrt zakona o vaspitanju i obrazovanju u ranom detinjstvu, koji je u Skupštini na usvajanju. Nedostatak kvalitetnog materijala za učenje (uključujući i nedostatak digitalnih resursa) u školama i nedostatak početne obuke i kontinuiranog stručnog usavršavanja nastavnika negativno utiču na kvalitet obrazovanja. Materijali za učenje su prilagođeni u svetlu testa Programa za međunarodno ocenjivanje učenika (PISA) 2022¹¹, nakon što je Kosovo registrovalo svoje najniže rangiranje u 2018. Rezultati kosovskih učenika bili su niži od proseka OECD-a u čitanju za ekvivalent od 5 godina školovanje, a iz matematike nešto više od 4 godine. Obrazovni sistem nije usmeren na razvoj neophodnih ključnih veština i nije adekvatno usklađen sa potrebama tržišta rada. Strategija obrazovanja 2022-2026, usvojena u oktobru 2022. godine, ima za cilj podizanje kvaliteta preduniverzitetskog obrazovanja i, posebno, usklađivanje obrazovanja i stručnog usavršavanja. Takođe u potpunosti prepoznaje potrebu za razvojem informacionog sistema u realnom vremenu i predviđanja potreba tržišta rada, kao i standardizovane metodologije za istraživanje tržišta rada. Ova obaveza tek treba da se pretoči u delo.

¹¹Rezultati testa PISA 2022 biće objavljeni u decembru 2023.

U septembru 2022. godine, Kosovska agencija za akreditaciju (KAA) dobila je status pridruženog člana Evropskog udruženja za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENKA). Agencija je trenutno u procesu apliciranja za članstvo u ENKA i Evropskom registru za osiguranje kvaliteta. Kosovo je usvojilo Zakon o KAA, koji ima za cilj da poveća operativnu nezavisnost agencije i transparentnost imenovanja rukovodstva.

Učinak Kosova zaostaje u istraživanju i inovacijama. Ovo važi za upravljanje politikama, sistem javnog istraživanja, javno-privatne veze, inovacije u firmama i ljudske resurse za inovacije; u celini Kosovo ima jednu od najnižih ocena u regionu Zapadnog Balkana¹². Budžetska izdvajanja za istraživanje i razvoj, sa 0,1% BDP-a, daleko su ispod zakonom propisanih 0,7% BDP-a (u poređenju sa prosekom od 2,2% u EU), posebno za poslovne inovacije. Postoji hronična fragmentacija u sprovođenju politike inovacija i ne postoji opšta koordinacija između resornih ministarstava i agencije za podršku MSP, KIESA. U 2022. godini, Nacionalni naučni savet Kosova uspeo je uspešno da razvije Nacionalni naučni program kao glavni strateški dokument o nauci i istraživanju. Kosovo je uspešno završilo pregovore sa EU da postane punopravno pridruženi član programa Horizont Evropa, iako postoji potreba da se poboljša učinak u pristupu grantovima.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Direktne strane investicije (SDI) nisu dovele do povećanja domaće produktivnosti. Kosovo je prvenstveno privuklo investicije u oblastima sa ograničenim prostorom za prelivanje produktivnosti, kao što su građevinarstvo i nekretnine, koje predstavljaju 80% SDI¹³. U 2022. godini, 67% i 7% svih priliva SDI bilo je usmereno na nekretnine i finansijske i poslove osiguranja. Pored toga, SDI su ograničene na nekoliko zemalja, odnosno država u kojima postoji značajna, dobro uspostavljena kosovska dijaspora. Izvezno orijentisane SDI su bile veoma oskudne, a sveukupne brojke su relativno niske, premašujući cifru od 300 miliona evra samo jednom u poslednjih 7 godina.

Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u poboljšanju putne i železničke infrastrukture, odlažući realizaciju velikih projekata. Vlada je podnela zahtev za kredit EBRD-u i EIB-u za put 7 Mirovni put. Radovi na sanaciji železničke trase 10 nastavljeni su sporim tempom, pri čemu se očekuje da će prvi segment biti završen u prvom kvartalu 2024. Radovi na drugom segmentu počeli su krajem 2022. godine, dok su povezani radovi na signalizaciji i telekomunikacijama tek za početak. Transportni sistem se i dalje suočava sa nekoliko izazova u smislu bezbednosti, neadekvatnog održavanja i slabog administrativnog kapaciteta regulatornih institucija.

Nepouzđano i nediversifikovano snabdevanje energijom i izuzetno krhak energetska sektor ostaju glavna uska grla za ekonomski razvoj Kosova. Pouzdanost snabdevanja energijom je i dalje ispod proseka Evrope i Centralne Azije. Uprkos nekim poboljšanjima, Kosovo se nalazi na 90. mestu u svetu po lakoći dobijanja električne energije¹⁴. Nedostatak energetske sigurnosti dovodi do značajnih troškova poslovanja i predstavlja jednu od najvećih prepreka za privlačenje visokokvalitetnih direktnih stranih investicija. Potražnja i potrošnja energije nastavljaju brzo da rastu, i udvostručili su se od 2000. Kosovo takođe pati od visokih tehničkih i komercijalnih gubitaka u distributivnoj i prenosnoj mreži zbog loše infrastrukture (oko 20%).

¹²OECD (2021), *Competitiveness in Southeast Europe – a policy outlook 2021*.

¹³IMF (2023), *Republic of Kosovo, Selected Issues Paper*.

¹⁴World Bank (2020b), *Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 economies*.

Proizvodnja električne energije na Kosovu u velikoj meri se oslanja na elektrane na uglj. Više od 90% električne energije proizvode dve zastarele, nepouzdana i visoko zagađujuće elektrane na lignit, koje vlada planira da renovira. Obnovljivi izvori energije čine nešto više od 5% snabdevanja električnom energijom. Očekuje se da će se uvođenje obnovljivih izvora energije ubrzati kroz novousvojenu nacionalnu energetska strategiju 2022-2031 i zakon o obnovljivim izvorima energije koji treba da usvoji Skupština u K3-2023. Nacrt zakona predviđa proces konkurentnog nadmetanja za podršku projektima obnovljive energije, zamenjujući prethodni sistem „fid-in“ tarifa. Kosovo je u maju 2023. pokrenulo pilot aukciju za 100 MW solarne energije. Povećana su ulaganja u obnovljivu energiju, a već je planirano nekoliko projekata za razvoj značajnih izvora energije vetra i sunca. (Vidi takođe Poglavlje 15 – Energija).

Digitalna transformacija privrede postepeno napreduje, ali je digitalizacija javnih usluga još u ranoj fazi. 100% domaćinstava širom zemlje sada ima pristup fiksnoj širokopojasnoj infrastrukturi elektronskih komunikacija. Procenjuje se da je penetracija fiksnog pristupa internetu 125% domaćinstava, u poređenju sa 89% u EU, a penetracija mobilne telefonije je oko 95% stanovništva. Kosovo ima mali, ali brzo rastući ICT sektor, posebno u izvozu razvoja softvera, razvoja aplikacija za pametne telefone i veb dizajna. Potrebno je učiniti više na obuci kvalifikovanih radnika u ovom sektoru, gde potražnja za zaposlenima nadmašuje ponudu. Od 1. jula 2021. godine, Kosovo je konstruktivno uključeno u regionalni dijalog na visokom nivou o digitalnoj transformaciji i implementaciji Regionalnog sporazuma o romingu. Uprkos određenim poboljšanjima u implementaciji programa e-trgovine, čini se da postoji mali napredak u povećanju usvajanja praksi e-trgovine među MSP. Strategija Digitalne agende koja pokriva period do 2030. godine dostavljena je na javnu raspravu. Očekuje se da će dokument o politici pružiti sveobuhvatan okvir za digitalnu transformaciju, uključujući 5G tehnologije i digitalnu transformaciju preduzeća i javnih usluga.

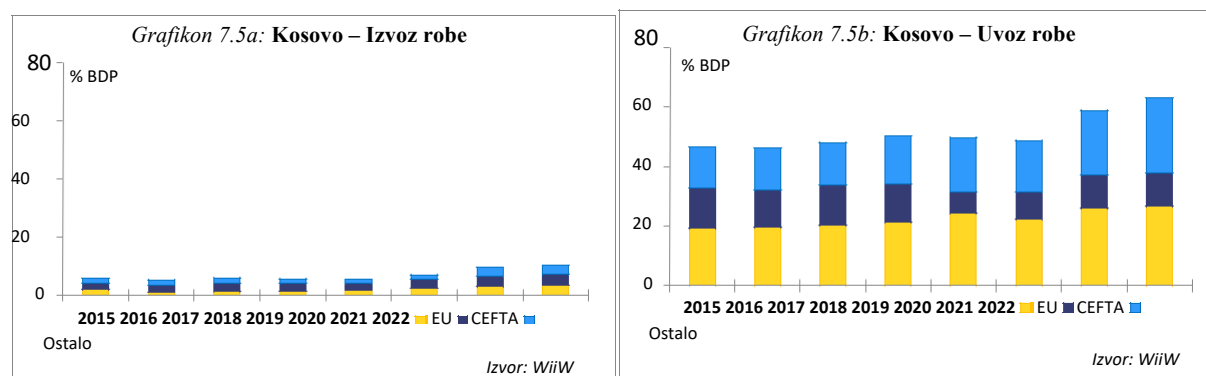
Sektorska i preduzetnička struktura

Sektor usluga i dalje dominira ekonomijom u smislu BDP-a i zaposlenosti. Sektorska struktura bruto dodate vrednosti (BDV) pokazuje stabilan rast udela trgovine na veliko i malo na skoro 14% u 2022. godini, u odnosu na 12,5% u 2018. Nakon toga sledi blagi rast udela poljoprivrede (7,4% u 2022. godini, u odnosu na 6,5% u 2018.). Istovremeno, udeo delatnosti nekretninama u BDV je pao za 1,2 pp na 5,9% u odnosu na 2018. godinu, praćeno smanjenjem doprinosa javne uprave i obrazovanja. Uprkos blagom padu u poređenju sa 2018. godinom, sektor usluga je nastavio da dominira ekonomskom aktivnošću u 2022. godini, obezbeđujući oko 45% BDV. Doprinos građevinarstva ostao je praktično nepromenjen na oko 8% u odnosu na 5 godina ranije, dok je zaposlenost u sektoru pala na 11% u 2022. godini, sa 11,9% u 2018. Za isti period, povećan je udeo zaposlenih u sektoru usluga. neznatno sa 70% na 73%.

Privatnim sektorom Kosova dominiraju veoma male firme sa teškim pristupom finansijama. Iako MSP predstavljaju preko 99% registrovanih preduzeća, skoro sva su mikro preduzeća sa 1-9 zaposlenih, dok je udeo većih preduzeća (10-249 zaposlenih) manji od 1%. MSP i porodična preduzeća čine 80,4% (2020) zaposlenja u nefinansijskim preduzećima (značajno iznad proseka EU od 65,2%) i stvaraju 81% ukupne dodate vrednosti u zemlji. Pristup finansijama ostaje prepreka rastu zbog strogih zahteva banaka za kreditima, što pogađa uglavnom manja preduzeća. Za skoro 7 godina portfelj Kosovskog kreditno-garantnog fonda (KCGF) dostigao je kumulativnu vrednost odobrenih kredita od oko 550 miliona evra, dok je vrednost garantovana od strane Fonda dostigla 290 miliona evra, raspoređenih u skoro 13.000 kredita.

Ekonomska integracija sa EU i konkurentnost cena

Tokom poslednjih 5 godina EU je ostala najveći trgovinski partner Kosova, dok je udeo zemalja CEFTA opao. U 2022. godini, EU je činila 42,4% ukupnog uvoza robe Kosova, neznatno niže nego u 2018, dok je udeo partnera CEFTA pao za oko 8 pp na 17,7%. S druge strane, udeo robe uvezene iz Turske porastao je na skoro 15%, što je povećanje od 5 pp u odnosu na 2018. Udeo EU u kosovskom izvozu robe porastao je na 33,9% u 2022, sa 27,5% u 2018, dok je udeo CEFTA zemlje je smanjen na 36,2% sa 47,2%. Među CEFTA partnerima, Severna Makedonija i Albanija su glavne destinacije za kosovski izvoz robe. Udeo baznih metala¹⁵ u robnom izvozu pao je na 23,1% u 2022. godini, sa 34,1% u 2018. godini, ali oni i dalje čine najveći deo robnog izvoza. Udeo različitih proizvedenih artikala značajno je porastao na oko 20% u 2022. godini, u odnosu na 4% u 2018.

Otvorenost trgovine je značajno poboljšana u 2022. godini, u skladu sa snažnim učinkom trgovine robom i uslugama. Sveukupno gledano, trgovinska otvorenost (tj. ukupna vrednost izvoza i uvoza) porasla je na 109,2% BDP-a u 2022. godini, u odnosu na 98,6% u 2021. i 86,3% u 2018. Do poboljšanja je došlo i u trgovini robom i uslugama. Porast robnog izvoza (21,8%) u 2022. godini uglavnom su podstaknuli mineralni proizvodi, kao i plastika, guma i proizvodi od njih. Izvoz usluga je nastavio snažan rast, za 31,3% nominalno, uglavnom zahvaljujući turizmu dijaspore iz zapadne Evrope. Pored turističkih usluga, koje trenutno čine najveći udeo u izvozu usluga (74,4%), pozitivna kretanja zabeležena su i u izvozu telekomunikacionih i računarskih i informacionih usluga. Uvoz robe je brzo porastao (20,4%) uglavnom zbog većeg uvoza energenata.

Zemlje članice EU ostaju glavni investitori na Kosovu. Neto prilivi SDI su porasli za 88% u 2022. godini, uglavnom zahvaljujući značajnim investicijama dijaspore u nekretnine, praćene finansijskim i osiguravajućim aktivnostima. Velika koncentracija u ovim sektorima (oko 75% priliva SDI) malo doprinosi poboljšanju izvoznih kapaciteta. Udeo EU u neto zalihama SDI na Kosovu dostigao je 40,5% u 2022. godini, u odnosu na 32,1% u 2018. Udeo Nemačke i Švajcarske (dve zemlje sa velikom dijasporem sa Kosova) povećan je na 17,5% odnosno 16,4% u 2022. godini, u odnosu na 11,8% i 11,4% u 2018. godini.

¹⁵Ovo je delimično zbog toga što je Feronikl (najveći kosovski izvoznik) zaustavio proizvodnju u poslednjem kvartalu 2021. godine zbog viših cena energije.

2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA

Poglavlje 5: Javne nabavke

Pravila EU obezbeđuju da javne nabavke dobara, usluga i radova u bilo kojoj državi članici budu transparentne i otvorene za sve kompanije EU na osnovu nediskriminacije i jednakog tretmana.

Kosovo je **između izvesnog i umerenog nivoa pripremljenosti** u oblasti javnih nabavki. Postiglo je **ograničen napredak** u ovoj oblasti. Javne nabavke su i dalje sklone nepravilnostima i podložne korupciji kako tokom samog procesa nabavke, tako i tokom naknadne implementacije ugovora. Nije postignut napredak u donošenju novog zakona o javnim nabavkama. Pošto prošlogodišnje preporuke nisu sprovedene, one ostaju da važe.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- usvojiti novi zakon o javnim nabavkama i novi zakon o koncesijama u skladu sa pravnim tekovinama EU; priprema odgovarajuće zakonske propise i obezbeđuje njihovu pravilnu implementaciju;
- povećati kapacitet - i saradnju između - svih institucija za javne nabavke i naručilaca;
- obezbediti da Telo za razmatranje nabavki bude u potpunosti operativno i da ostane funkcionalno nezavisno; takođe treba da ojača kapacitet Tela i da obezbedi da njegov proces revizije bude blagovremen, efikasan i transparentan.

Institucionalna postavka i zakonska usklađenost

Pravni okvir o javnim nabavkama je delimično usklađen sa pravnim tekovinama EU o javnim nabavkama iz 2014. Novi zakon o javnim nabavkama još više od dve godine čeka na usvajanje od strane vlade. Vlasti još nisu započele izradu nacarta implementacionog zakonodavstva. Novi zakon o javno-privatnom partnerstvu takođe čeka odobrenje vlade.

Strateški prioriteti u oblasti javnih nabavki, uključujući aktivnosti u ovoj oblasti, sada su deo nove strategije upravljanja javnim finansijama 2022-2026 i njenog akcionog plana 2022-2024, koji su oba odobrena krajem decembra 2022. godine.

Centralna agencija za nabavke, u okviru Ministarstva finansija, rada i transfera, vrši centralizovane kupovine u ime centralne vlade. Regulatorna komisija za javne nabavke je odgovorna za ukupnu koordinaciju i nadzor sistema javnih nabavki. Telo za razmatranje nabavki ispituje sve navode o kršenju zakona o javnim nabavkama i razmatra žalbe ponuđača. Funkcionalna nezavisnost organa treba da se odrazi u novom zakonu. Takođe je važno da se obezbedi bolja saradnja između ovih i drugih institucija, kao što su Nacionalna revizorska kancelarija Kosova i Kosovski organ za konkurenciju. Saradnja u ovoj oblasti bi pomogla da se otkrije bilo kakvo nameštanje ponuda i smanji rizik kroz pažljivo planiranje i dizajn tendera.

Kapacitet za implementaciju i izvršenje

Kosovsko **tržište javnih nabavki** je procenjeno na 6,5% BDP-a u 2022. godini, u poređenju sa 5,6% BDP-a u 2021. godini. Do juna 2023. godine, sistem e-nabavke u zemlji je registrovao približno 14 400 preduzeća i oko 16 300 aktivnih korisnika. U 2022. godini potpisano je 10.290 javnih ugovora, u poređenju sa 9.892 u 2021. godini. U 2022. godini potpisano je 559 miliona evra po vrednosti ugovora, u poređenju sa ugovorima u vrednosti od blizu 430 miliona evra u 2021. godini. Značajan iznos javnih nabavki aktivnosti (21,80%) realizovane su po pregovaračkom postupku bez formalne nabavke i procesa nadmetanja. Vrednost ugovora potpisanih po pregovaračkom postupku bez objavljivanja iznosi 78,56 miliona evra ili 14,05%.

Što se tiče **praćenja dodele ugovora i realizacije**, u 2022. godini 78,2% ugovora je dodeljeno po otvorenom postupku, a 94,34% javnih ugovora dodeljeno je po kriterijumu najniže cene, pri čemu je samo 5,66% (ili 31,6 miliona evra) koristilo najbolji odnos cene i kvaliteta. Treba dalje podsticati korišćenje odnosa najbolje cene i kvaliteta u skladu sa direktivama EU o javnim nabavkama. Interoperabilnost još uvek nije obezbeđena između sistema e-nabavke i drugih relevantnih vladinih IT sistema kako bi se povećala transparentnost (kao što je Kosovski finansijski menadžment i informacioni sistem) za praćenje plaćanja.

Kapacitet ugovornih autoriteta za upravljanje procesima javnih nabavki varira. Potrebna su poboljšanja u istraživanju tržišta, u procesu evaluacije tendera, kao i u implementaciji i praćenju ugovora. Potrebna su dalja poboljšanja u izradi tehničkih specifikacija kako bi se bolje podržao kvalitet, efikasnost i transparentnost nabavki. Postoji rizik od lošeg upravljanja i korupcije zbog ograničenog sprovođenja, nedovoljne menadžerske odgovornosti, nedovoljne kontrole kvaliteta i ograničenih kapaciteta za upravljanje ugovorima. Regulatorna komisija za javne nabavke organizovala je obuke za unapređenje kapaciteta naručilaca za korišćenje najboljeg odnosa cene i kvaliteta kao kriterijuma za dodelu. Pored toga, održao je seminare o korišćenju modula o upravljanju ugovorima i o proceni učinka izvođača. Sistem e-nabavke je potrebno ažurirati kako bi se osigurala puna funkcionalnost.

Centralizovana nabavka je obavezna za agencije sa manje od 50 zaposlenih i za 14 navedenih kategorija roba i usluga. Centralna agencija za nabavke i dalje nema dovoljno osoblja. Kosovo treba da unapredi svoje planiranje nabavki i da smanji upotrebu postupaka nabavke sa pregovaranjem. Da bi se umanjili rizici od zloupotrebe i prevare, važno je osigurati potpunu transparentnost, osigurati robusno obrazloženje za objašnjenje odluke o dodeli i održavati revizorske tragove.

Telo za razmatranje nabavki bi imalo koristi od kvalifikovanijeg osoblja, posebno u pogledu pregleda i pravnih stručnjaka, kako bi se obezbedile blagovremene i kvalitetne odluke o žalbama.

Nije bilo pomaka u oblasti **integriteta i borbe protiv sukoba interesa**. Kosovo ima etički kodeks za javne nabavke, ali ne prati poštovanje ovog kodeksa. Specijalizovana profesionalna i etička obuka treba da se pruži svim naručiocima. Dalji naponi su u toku i za sisteme nabavki i za revizijski nadzor lokalnih samouprava. Sve više opština sada objavljuje svoje ugovore o nabavkama.

Efikasan sistem pravnih lekova

Kosovsko zakonodavstvo o **pravu na pravni lek** je uglavnom u skladu sa pravnim tekovinama EU. Žalbe na konkursne nagrade mogu se uložiti preko platforme za e-nabavke. Nakon ostavke jednog člana odbora, Odbor Tela za razmatranje nabavki je ponovo nepotpun, iako nastavlja sa radom. Kosovo treba da obezbedi da Telo za razmatranje nabavki postane potpuno operativno i da ostane funkcionalno nezavisno. Kapacitet tela treba ojačati i njegovim procesom revizije upravljati na blagovremen, efikasan i transparentan način. Uloženo je ukupno 820 žalbi, a odbor je obradio 732 predmeta u 2022. i 88 slučajeva u 2023..

Poglavlje 18: Statistika

Pravila EU zahtevaju od država članica da proizvode statistiku zasnovanu na profesionalnoj nezavisnosti, nepristrasnosti, pouzdanosti, transparentnosti i poverljivosti. Postoje zajednička pravila za metodologiju, proizvodnju i distribuiranje statističkih informacija.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti statistike. **Određeni napredak** jeste postignut u izveštajnom periodu, posebno u poboljšanju: metodologije prikupljanja podataka; prenos podataka Eurostatu; i implementaciju preporuka Eurostat-ovog stručnog pregleda. Komunikacija između različitih statističkih institucija je poboljšana, ali koordinacija na tehničkom nivou i korišćenje dostupnih administrativnih podataka su nedovoljni. Kosovo je takođe poboljšalo učestalost svojih statističkih rezultata. Neke statistike energetike, socijalne statistike i kratkoročne statistike u sektoru usluga sada se šalju Eurostatu na mesečnom nivou, dok su se ranije slale na kvartalnoj osnovi. Odloženi popis stanovništva i stanova sada je planiran da se održi između 1. novembra i 31. decembra.

prošlogodišnje preporuke su samo delimično obrađene i važe i dalje. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- završiti pripreme za popis stanovništva i stanova i njegovu implementaciju obezbeđivanjem operativnih detalja i potpunog pokrivanja teritorije;
- povećati broj statističkih proizvoda i češće slati te proizvode Eurostatu;
- popuniti postojeća slobodna radna mesta i povećati kapacitete Kosovske agencije za statistiku.

Što se tiče **statističke infrastrukture**, pravni okvir je uglavnom u skladu sa Kodeksom prakse evropske statistike. Međutim, implementaciju ovog okvira treba ojačati. U tom cilju, Kosovo treba da: (i) zadrži vodeću ulogu Kosovske agencije za statistiku (ASK); (ii) poboljšati statističko upravljanje i koordinaciju između glavnih statističkih institucija; (iii) i osigurati bolji pristup administrativnim izvorima podataka. ASK bi trebalo da nastavi da sprovodi preporuke Eurostata o reviziji, posebno u vezi sa povećanjem isplativosti Agencije, jačanjem upravljanja kvalitetom i jačanjem odnosa sa korisnicima podataka. ASK takođe treba da popuni prazna mesta. Efikasnost internih sistema, procesa i delegiranog upravljanja ostaje izazov. Prenos podataka Eurostatu nastavlja da se poboljšava. Uprkos poboljšanju svoje distribucije statistike zasnovane na mreži, Agencija bi trebalo da nastoji da ojača svoje odnose sa korisnicima podataka i akademskim krugom. Kosovo nastavlja da koristi evropsku klasifikaciju ekonomskih aktivnosti (NACE Rev.2). Postojeći registri (poljoprivreda, preduzeća i domaćinstva) se redovno ažuriraju, ali je potrebno poboljšati registar stanovništva. ASK je poboljšao pristup javnosti nekim postojećim administrativnim podacima, kao što su podaci Agencije za civilni registar i Agencije za hranu i veterinu. U martu 2023. Agencija je potpisala memorandum o razumevanju sa Češkim zavodom za statistiku kojim se postavlja okvir za saradnju i procedure za razmenu informacija i ekspertize u oblasti zvanične statistike. Agencija ne prikuplja sistematski podatke razvrstane po polu. Kosovo još uvek nema Indeks rodne ravnopravnosti.

Što se tiče **makroekonomske statistike**, Kosovo je napravilo neka mala poboljšanja, a dalje usklađivanje sa Evropskim sistemom računa (ESA) 2010 je u toku. Iako Agencija sastavlja godišnje i tromesečne nacionalne račune, potrebno je rešiti metodološke nedoslednosti u ovim računima. U izveštajnom periodu došlo je do nekih poboljšanja: (i) eksperimentalna kompilacija BDP-a prema prihodovnom pristupu (za 2011-2019); (ii) kompilaciju računa nefinansijskog sektora (2015-2021) koji će biti prosleđeni Eurostatu u septembru 2023; i (iii) Tabele ponude i upotrebe (2013-2016) za koje se očekuje da će biti poslate Eurostatu u oktobru 2023. godine.

Kvartalni sektorski i regionalni računi se ne sastavljaju redovno. Broj prenosnih tabela ESA 2010 poslatih Eurostatu se povećao i poboljšao. Što se tiče statistike vladinih finansija (GFS) i procedure prekomernog deficita (EDP), očekuje se da će dalji metodološki rad u potpunosti biti u skladu sa ESA 2010. Kosovo treba da nastavi napore da poboljša pokrivenost i blagovremenost tabela EDP-a, kao i da počne sa popunjavanjem upitnika koji se odnose na EDP tabele. Nakon što su tabele za kvartalni finansijski račun za opštu vladu i kvartalni dug za opštu vladu prvi put prosleđene Eurostatu 2023. godine, Kosovo sada pruža trenutno kompletan set potrebnih tabela GFS-a. Međutim, i dalje su potrebni napori da se poboljšaju različiti kvalitativni aspekti tabela.

Mesečne statistike za međunarodnu trgovinu robom dostavljaju se Eurostatu. Podatke o platnom bilansu sastavlja Centralna banka i uglavnom su u skladu sa zakonodavstvom EU; godišnji i kvartalni podaci o platnom bilansu dostavljaju se Eurostatu. ASK objavljuje tromesečnu statistiku državnih finansija. Harmonizovani indeks potrošačkih cena se redovno objavljuje na veb stranici ASK-a i prenosi Eurostatu. Nije bilo napretka u proširenju posla dodavanjem podataka o paritetima kupovne moći (PPP).

Sistemska **poslovna statistika** i neke kratkoročne statistike su delimično u skladu sa EU *acquis*. Međutim, dostupnost oba ova tipa statistike je ograničena i nedostaje im razlika između javnih i privatnih investicija ili po sektorima. Samo jedan set kratkoročnih statistika (o građevinskim dozvolama) je poslat Eurostatu. Statistika industrije se proizvodi uglavnom u skladu sa relevantnom regulativom EU. Kratkoročna statistika uslužnog sektora se proizvodi kvartalno. Statistika građevinskog sektora uglavnom nije dostupna; samo indeks troškova izgradnje se proizvodi na kvartalnoj osnovi. Statistički podaci industrije o industrijskim proizvodima (PRODCOM istraživanje) za 2021. godinu objavljeni su u decembru 2022. Statistički podaci o stranim filijalama nisu dostupni. Statistika turizma i saobraćaja nije usklađena sa zakonodavstvom EU, dok se statistika razvoja i inovacija ne proizvodi redovno. Statistika informacionih i komunikacionih tehnologija (ICT) za domaćinstva počela je 2018. godine i sada se redovno objavljuje (rezultati za 2022. objavljeni su u oktobru 2022. godine). ICT statistika za preduzeća za 2021. objavljena je u novembru 2022. godine.

U oblasti **socijalne statistike**, samo je demografska statistika uglavnom u skladu sa pravnim tekovinama EU. U toku su pripreme za predstojeći popis stanovništva: u julu 2022. Skupština je usvojila Zakon o popisu stanovništva i stanovanja. U avgustu 2023. godine, vlada je odlučila da se popis održi od 1. novembra do 31. decembra 2023. i za to je izdvojila 10 miliona evra. Statistika o prihodima i uslovima života (redovna EU-SILC anketa) se proizvodi godišnje. Poslednji skup statistike SILC-a za Kosovo bio je za 2020. godinu i objavljen je u decembru 2022. Statistika socijalne zaštite i tržišta rada je samo delimično proizvedena. Kosovo sprovodi godišnju i tromesečnu anketu o radnoj snazi i blagovremenost objavljivanja rezultata ove ankete je poboljšana. Kosovo još uvek ne proizvodi statistiku o indeksu troškova rada, strukturi podataka o zaradama i slobodnim radnim mestima.

Statistika obrazovanja za 2022/2023. godinu usklađena je sa međunarodnim standardima klasifikacije obrazovanja (ISCED 2011). Statistika javnog zdravlja i kriminala još nije u skladu sa standardima EU.

Za **poljoprivrednu statistiku**, ASK objavljuje podatke o godišnjim poljoprivrednim usevima, stočarskoj proizvodnji i statistici voćnjaka. Anketa o poljoprivrednim gazdinstvima se redovno izrađuje i usklađuje sa standardima *acquis*-a. Sledeće istraživanje strukture gazdinstava nije planirano do 2025. Indeksi poljoprivrednih cena i ekonomski računi za poljoprivredu se redovno izrađuju. Bilansi ponude i indeks rada u poljoprivredi još uvek se ne prave redovno. Poljoprivredna statistika se šalje Evrostatu preko IT sistema EU za statistiku, Informacionog sistema za administraciju i upravljanje elektronskim datotekama podataka (EDAMIS).

Statistika energetike i životne sredine je delimično u skladu sa *acquis*-om. Tokom izveštajnog perioda, ASK je smanjio vremenski okvir za objavljivanje rezultata energetske bilansa (objavljivanje na mesečnom, a ne na kvartalnom nivou od sredine 2022. godine). Time je povećan broj statističkih proizvoda poslatih Eurostatu. U aprilu 2023. godine učešće obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji električne energije iznosilo je 17,32%. Statistički podaci o potrošnji energije se prikupljaju za stambeni, uslužni i transportni sektor, ali rezultati se ne objavljuju redovno. Nedostatak indikatora energetske efikasnosti je prepreka za izveštavanje o uštedi energije. Statistički podaci o otpadu i vodi se redovno prave. Statistički podaci o emisijama gasova staklene bašte se ne objavljuju redovno. Ostale statistike životne sredine, kao što su računi emisija u vazduh, ekološke takse, troškovi zaštite životne sredine. i bilansi protoka materijala, još nisu proizvedeni.

Poglavlje 32: Finansijska kontrola

EU promoviše reformu nacionalnih sistema upravljanja radi poboljšanja upravljačke odgovornosti, dobrog finansijskog upravljanja prihodima i rashodima i eksterne revizije javnih sredstava. Pravila finansijske kontrole dalje štite finansijske interese EU od prevara u upravljanju fondovima EU i štite evro od falsifikovanja.

Postoji **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti. Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak** tokom perioda izveštavanja usvajanjem nove strategije upravljanja javnim finansijama 2022-2026 i njenog akcionog plana. Implementacija oba treba da se ubrza. Kosovo treba dalje da uskladi svoje zakonodavstvo o unutrašnjoj javnoj finansijskoj kontroli (PIFC) sa najboljim praksama EU. Dodatno, implementacija upravljačke odgovornosti, uključujući delegiranje odgovornosti za donošenje odluka; (ii) adresiranje efektivnih mera unutrašnje kontrole; i (iii) sistematsko praćenje preporuka interne i eksterne revizije ostaju ključni prioriteti. Parlamentarni nadzor upravljanja javnim sredstvima nije efikasan. Pošto preporuke iz prethodne godine nisu u potpunosti sprovedene, U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- efikasno implementirati novu strategiju upravljanja javnim finansijama 2022-2026, i njene aktivnosti relevantne za PIFC i eksternu reviziju;
- izraditi i usvojiti novi Zakon o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti na osnovu najboljih praksi EU i uskladiti ovaj novi zakon sa zakonom o PIFC;
- poboljšati upravljačku odgovornost budžetskih korisnika i na centralnom i na lokalnom nivou;
- poboljšati saradnju između Nacionalne kancelarije za reviziju Kosova (KNAO) i Parlamenta: (i) poboljšanjem parlamentarnog nadzora nad sprovođenjem budžeta; i (ii) kontinuirano i efikasno sprovođenje i praćenje preporuka revizije KNAO.

Javna interna finansijska kontrola

Kosovo je postiglo određeni napredak u poboljšanju svog **strateškog okvira za PIFC**, pošto je

usvojilo novu strategiju upravljanja javnim finansijama 2022-2026 i svoj akcioni plan. Kosovo treba da uloži dalje napore da obezbedi međuinstitucionalnu koordinaciju i da poboljša svoj okvir za praćenje i izveštavanje. Poboljšanje ovog okvira će dovesti do doslednijeg i koherentnijeg pristupa u primeni standarda interne kontrole. Počeo je rad na izradi novog zakona o UJF i odgovornosti. Ovaj novi zakon treba da bude usklađen sa zakonodavstvom o PIFC-u.

Efikasna implementacija **upravljačke odgovornosti** ostaje izazov za budžetske korisnike i na centralnom i na lokalnom nivou. Kosovo treba da obezbedi doslednu primenu međunarodnih standarda interne revizije i bolje delegira upravljačka ovlašćenja u javnim subjektima. Proces racionalizacije vladinih agencija ide sporo, i nedovoljan je da dovede do bilo kakvih poboljšanja. Implementacija Uredbe o finansijskom upravljanju i kontroli ostaje neefikasna, a linije delegiranja i odgovornosti još nisu ugrađene u administrativnu kulturu budžetskih korisnika. Zakon o organizaciji i funkcionisanju uprave i nezavisnih agencija, kojim se utvrđuju linije odgovornosti između prvostepenih potrošačkih jedinica i podređenih organa, ne primenjuje se na dosledan način (vidi odeljak o RJU).

Pravni okvir **unutrašnje kontrole** je u velikoj meri usklađen sa međunarodnim standardima, ali se ne primenjuje u dovoljnoj meri. Finansijsko upravljanje i kontrola i nadzor budžeta treba poboljšati, prateći najbolju praksu EU. U 2022. godini nastavljen je proces razvoja i usvajanja registara za upravljanje rizicima na centralnom i lokalnom nivou. Međutim, inkorporacija ovih mera u procese finansijske kontrole i upravljanja ostaje nedovoljno.

Što se tiče **praksi interne revizije**, potrebni su dalji napori za efikasno sprovođenje standarda interne revizije u javnom sektoru. Većini jedinica interne revizije nedostaje iskusan i obučeni kadar. Komiteti za internu reviziju nisu efikasni niti pravilno funkcionišu i preporučuje se da se njihova uloga i pravni osnov preispitaju. Potrebni su dalji napori u izgradnji veština budžetskih korisnika kako bi mogli da koriste metodološke alate interne revizije na dosledan i koherentan način. Implementacija preporuka interne revizije je ograničena u praksi. Metodologija osiguranja kvaliteta još nije sistematski implementirana. Administrativno uputstvo o programu obuke i sertifikacije internih revizora u javnom sektoru je ažurirano, ali još uvek nije usvojeno. Zbog toga dolazi do odlaganja početka nacionalnog programa za sertifikaciju internih revizora u javnom sektoru. Potrebni su dalji napori da se obezbedi stalna obuka internih revizora, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou.

Centralna jedinica za harmonizaciju daje metodološko vođenje i koordinira razvoj u javnom sektoru interne revizije i finansijskog upravljanja i kontrole. Međutim, njeni kapaciteti su i dalje nedovoljni, posebno u praćenju i izveštavanju o funkcionisanju celokupnog sistema interne kontrole. Vlada je usvojila godišnji izveštaj PIFC-a za 2022. godinu, ali bi se njegova struktura i obim mogli dodatno poboljšati, a preporuke sprovesti više sistematično.

Ne postoji pravni osnov u zakonu o PIFC-u u pogledu borbe protiv korupcije i ne postoji mehanizam za praćenje broja predmeta koji su istraženi, procesirani i podložni sudskim odlukama kao rezultat internih revizija ili inspekcija.

Spoljna revizija

Zakon o generalnom revizoru i **Nacionalnoj revizorskoj kancelariji** Kosova (NRKK) je u velikoj meri usklađen sa standardima koje je postavila Međunarodna organizacija vrhovnih revizorskih institucija. Ipak, potrebno je dalje preispitivanje pravnog okvira da bi se poboljšala funkcija eksterne revizije u javnom sektoru, na primer da bi se povećala finansijska i operativna nezavisnost KNAO-a i uklonila njegova obaveza da sprovodi godišnje finansijske revizije svih organizacija koje primaju budžet od države.

Ove zakonske promene su od ključnog značaja za poboljšanje kapaciteta i kvaliteta i uticaja revizorskog rada NRKK. NRKK ima **institucionalne kapacitete** za obavljanje svojih zadataka, sa 164 zaposlena od kojih je 82% revizorsko osoblje, a 18% zaposleni koji pružaju druge profesionalne usluge podrške. Kosovo je nastavilo da sprovodi strateški razvojni plan 2022-2025. U 2022. godini primećen je određeni napredak pošto je godišnji plan revizije u potpunosti ispunjen, sa 133 izvršene revizije, uključujući 3 revizije usklađenosti i 15 revizija učinka. Što se tiče **uticaja revizorskog rada**, subjekti revizije ne sprovode efektivno preporuke NRKK. Od 606 revizorskih preporuka koje je NRKK dostavio 2020. godine, 50% je u potpunosti implementirano, 5% je delimično implementirano, a 45% nije implementirano. Iako je saradnja između NRKK i Parlamenta poboljšana, treba poboljšati parlamentarni nadzor pripreme i sprovođenja pripreme budžeta. Komisija za nadzor javnih finansija je u 2022. godini razmotrila 23 izveštaja, dva manje nego u prethodnom izveštajnom periodu. Transparentnost i odgovornost upravljanja javnim sredstvima moraju biti osigurani kroz efikasne mehanizme praćenja od strane izvršne vlasti i parlamenta, uključujući praćenje preporuka NRKK -a za reviziju.

Zaštita finansijskih interesa EU

Što se tiče **usklađivanja sa pravnim tekovinama EU**, nacionalno zakonodavstvo još nije usaglašeno sa Konvencijom o zaštiti finansijskih interesa EU, a ovo usklađivanje će zahtevati izmene i dopune Krivičnog zakona. Kosovo takođe još uvek nije uspostavilo **službu za koordinaciju borbe protiv prevara** (AFCOS), a nacionalna strategija za borbu protiv prevara za zaštitu finansijskih interesa EU još uvek nije razvijena. Pošto kosovske vlasti ne upravljaju direktno fondovima EU, nepravilnosti se ne prijavljuju Komisiji preko Sistema upravljanja nepravilnostima. Iako još uvek ne postoji solidna evidencija o saradnji sa Komisijom tokom istraga, Kosovska policija obezbeđuje saradnju na ad-hoc osnovi.

Zaštita evra od falsifikovanja

U pogledu **usklađivanja sa zakonodavstvom EU**, u izvesnoj meri dolazi do usaglašavanja sa propisima EU o sistemu za borbu protiv falsifikovanja evra. Krivični zakonik smatra falsifikovanje novca krivičnim delom, a Zakon o Centralnoj banci reguliše borbu protiv falsifikovanja. Kosovo ima Uredbu za gotovinsko poslovanje koja obavezuje finansijske institucije da tretiraju i povlače iz opticaja sve evro novčanice i kovani novac za koje se sumnja da su falsifikovane i da ih predaju policiji. Agencija za forenziku je nadležna za tehničku analizu za koje se sumnja da su falsifikovane novčanice i kovani novac. Sa Evropskom komisijom zaključila je sporazum o kovanom novcu, ali još ne i o novčanicama sa Evropskom centralnom bankom. U 2022. godini, od 2.162 sumnjive novčanice koje je agencija procenila, 718 su potvrđene kao falsifikovane, a od 12.028 kovanica, 10.979 je potvrđeno kao falsifikat. Ne postoji zajednički elektronski sistem za razmjenu, obradu, analizu i izveštavanje o predmetima sa Centralnom bankom i agencijom. Kosovo treba da izgradi kapacitete ključnih institucija za korišćenje metodoloških alata i razmenu podataka sa nacionalnim i međunarodnim vlastima. Sve relevantne institucije za borbu protiv falsifikovane valute učestvuju u programu EU Pericles IV.

3. DOBRI SUSEDKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA

Dobrosusedski odnosi i regionalna saradnja čine suštinski deo procesa evropskih integracija Kosova. Oni doprinose stabilnosti, pomirenju i klimi koja je pogodna za rešavanje otvorenih bilateralnih pitanja i nasleđa prošlosti.

Kosovo je zadržalo svoje angažovanje u nizu inicijativa regionalne saradnje, kao što su Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Energetska zajednica, Transportna zajednica, Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Savet za regionalnu saradnju (RCC)¹⁶.

Samit EU-zapadni Balkan u decembru 2022. održan je prvi put u regionu, u Tirani. Samit je bio fokusiran na podršku regionu u oblastima energetike i migracija, kao i na saradnju mladih, roming, zelene trake i ukupan napredak u sprovođenju Ekonomskog i investicionog plana.

Na **zajedničkom regionalnom tržištu**, politički iskorak je postignut na Samitu Berlinskog procesa u Berlinu u novembru 2022. godine, gde su lideri usvojili tri sporazuma o mobilnosti o visokoškolskim kvalifikacijama, o profesionalnim kvalifikacijama i o slobodnom kretanju sa ličnim kartama. Kosovo je ratifikovao sva tri sporazuma o mobilnosti i deponovao odgovarajuće instrumente obaveštenja. Određeni broj važnih odluka dogovorenih na tehničkom nivou u okviru CEFTA ostaje blokiran.

Kosovo generalno održava dobre bilateralne odnose sa drugim zemljama u procesu proširenja i susednim državama članicama EU.

Bilateralni odnosi Kosova sa **Albanijom** su generalno dobri. U julu 2022, albanski predsednik Meta izabrao je Kosovo kao odredište svoje poslednje zvanične posete pre nego što je završio svoj predsednički mandat. U avgustu 2022, predsednik Begaj je bio u prvoj zvaničnoj poseti Kosovu, a kosovska predsednica Osmani je ponovo ugostila predsednika Begaja u Prištini u februaru 2023. Skupštine Albanije i Kosova održali su prvi zajednički sastanak u novembru 2022.

Nije došlo do promene u formalnim odnosima Kosova sa **Bosnom i Hercegovinom**, koja ne priznaje nezavisnost Kosova. Njih dvoje održavaju strogi vizni režim. Bilateralni sastanci su se povremeno održavali na marginama regionalnih i multilateralnih samita. Inicijativa za pojednostavljenje procedure izdavanja viza za sve građane Kosova je još u toku.

Kosovo je održavalo bliske odnose sa **Crnom Gorom**. Tokom izveštajnog perioda održano je nekoliko sastanaka na nivou premijera i ministara vanjskih poslova na marginama međunarodnih i regionalnih događaja. Bilateralni odnosi su poboljšani zvaničnom posetom predsednika Kosova Crnoj Gori u februaru 2023. godine i posetom premijera Crne Gore Kosovu u aprilu 2023. godine.

Kosovo je nastavilo da uživa sveukupno dobre odnose sa **Severnom Makedonijom**, a predsednica Kosova Osmani je bila u zvaničnoj poseti u aprilu 2023. Drugi kontakti između političkih lidera odvijali su se na marginama međunarodnih i regionalnih događaja.

Kosovo je nastavilo da održava dobre odnose sa **Turskom**, uključujući politički, ekonomski i kulturni sektor. Kosovski premijer Kurti posetio je Tursku u februaru 2023. Kosovo je obezbedilo 36 vojnika Kosovskih bezbednosnih snaga za međunarodnu humanitarnu operaciju kao odgovor na razorni zemljotres 6. februara 2023. godine.

Gruzija, Republika Moldavija i Ukrajina nemaju formalne odnose sa Kosovom, jer ne priznaju nezavisnost Kosova. Moldavski parlament je, međutim, uoči samita Evropske političke zajednice 1. juna 2023. izmenio zakon o posetiocima iz trećih zemalja omogućavajući predstavnicima Kosova da dobiju vize za učešće na međunarodnim sastancima održanim u Moldaviji.

¹⁶ Kosovo je članica CEFTA-e. Kosovo ima sporazume o slobodnoj trgovini (SST) sa Albanijom, Severnom Makedonijom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom i Turskom. Kosovo ima nekoliko programa Generalizovanog sistema preferencijala (GSP) sa SAD, Japanom i Norveškom.

4. NORMALIZACIJA ODNOSA IZMEĐU KOSOVA I SRBIJE

Dijalog o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije uz vođenje EU nastavljen je i u izveštajnom periodu redovnim sastancima na nivou lidera i glavnih pregovarača. Nakon meseci intenzivnih pregovora i uz podršku ključnih partnera, strane su postigle Sporazum o putu normalizacije u Briselu 27. februara 2023. i dogovorile njegov Aneks za implementaciju u Ohridu, Severna Makedonija, 18. marta 2023. godine. Sporazuma, strane su konstatovala da će Sporazum i Aneks za implementaciju postati sastavni delovi odgovarajućih procesa pridruživanja Kosova i Srbije Evropskoj uniji.¹⁷

I Kosovo i Srbija tek treba da počnu da primenjuju svoje obaveze koje proizilaze iz Sporazuma, a koje su važeće i obavezujuće za strane i deo njihovih evropskih puteva. Strane se pozivaju da počnu konstruktivnije da se angažuju i počnu sa implementacijom bez daljeg odlaganja ili preduslova. Ovo uključuje osnivanje Asocijacije/Zajednice opština sa srpskom većinom (A/CSM). Očekuje se da Kosovo započne proces koji vodi ka uspostavljanju A/CSM-a na osnovu evropskog predloga koji je predstavljen stranama 21. oktobra 2023. godine, a od Srbije se očekuje da podrži ovaj proces i paralelno počne da ispunjava svoje ključne obaveze iz Sporazuma. Formalnosti, uključujući i usvajanje, ne bi trebalo da stoje na putu napretka u implementaciji. Strane takođe imaju obavezu da u potpunosti implementiraju sve prethodne sporazume o dijalogu. Konstruktivnost Strana će se ocenjivati na osnovu njihovog učinka u implementaciji. Evropski savet je 26. oktobra 2023. izrazio žaljenje zbog nedostatka implementacije od strane obe strane Sporazuma na putu normalizacije i njegovog Aneksa za implementaciju, kao i drugih sporazuma postignutih u dijalogu koji je omogućila EU, koji je vodio visoki predstavnik i uz podršku Specijalnog predstavnika EU. Predstavnik. Normalizacija odnosa je suštinski uslov na evropskom putu obe strane i obe rizikuju da izgube važne prilike u odsustvu napretka.¹⁸

Uprkos zaključivanju Sporazuma o putu normalizacije, dijalog je tokom izveštajnog perioda otežan nizom negativnih dešavanja i kriza na severu Kosova izazvanih delovanjem jedne ili obe strane. Kosovo je izvršilo niz takvih akcija na severu Kosova, uključujući pojačano prisustvo kosovske specijalne policije i eksproprijaciju zemljišta, što je stvorilo široko nezadovoljstvo među lokalnim stanovništvom kosovskih Srba i negativno uticalo na dijalog. Masovno istupanje kosovskih Srba iz kosovskih institucija - policije, pravosuđa i administracije - u novembru 2022. godine, blokade puteva na severu Kosova kao reakcija na hapšenja kosovskih Srba u decembru 2022. godine, kao i bojkot prevremenih lokalnih izbora u aprilu 2023 od strane kosovskih Srba dodatno je oštetio Dijalog i pogoršao negativnu atmosferu oko njega. Kao rezultat napuštanja kosovskih Srba iz svih kosovskih institucija u novembru 2022. godine, 23. aprila 2023. održani su dopunski izbori u četiri većinske opštine kosovskih Srba na severu Kosova. Dok su izbori održani u skladu sa zakonskim okvirom Kosova, nisu sve stranke i zajednice iskoristile svoje demokratsko pravo da učestvuju i glasaju na izborima, što je rezultiralo rekordno malom izlaznošću, što ne nudi dugoročno političko rešenje za ove opštine.

¹⁷ Aneks za implementaciju Sporazuma o putu normalizacije odnosa između Kosova i Srbije: Ovaj Aneks čini sastavni deo Sporazuma. Kosovo i Srbija se u potpunosti obavezuju da će poštovati sve članove Sporazuma i ovog Aneksa i sprovesti sve svoje obaveze koje proizilaze iz Sporazuma i ovog Aneksa ekspeditivno i u dobroj veri.

Strane primećuju da će Sporazum i Aneks za implementaciju postati sastavni delovi odgovarajućih procesa pridruživanja Kosova i Srbije EU. Strane primećuju da će Fasilitator EU odmah nakon usvajanja Sporazuma i ovog Aneksa započeti proces izmene merila za Poglavlje 35 za Srbiju kako bi se odrazilo nove obaveze Srbije koje proističu iz Sporazuma i ovog Aneksa. Dnevni red Kosovske Specijalne grupe za normalizaciju će podjednako odražavati nove obaveze Kosova koje proizilaze iz Sporazuma i ovog Aneksa.

Strane su saglasne da hitno prihvate Deklaraciju o nestalim licima, kako je dogovorena u okviru Dijaloga uz podršku EU.

Da bi primenilo član 7, Kosovo odmah pokreće pregovore u okviru Dijaloga uz posredovanje EU o uspostavljanju specifičnih aranžmana i garancija za obezbeđivanje odgovarajućeg nivoa samoupravljanja za srpsku zajednicu na Kosovu, u skladu sa relevantnim prethodnim sporazumima o dijalogu koje je odredio posrednik iz EU.

Strane su saglasne da u roku od 30 dana uspostave Zajednički komitet za praćenje, kojim predsedava EU. Sprovođenje svih odredbi će biti obezbeđeno i nadgledano od strane Zajedničkog odbora za praćenje.

Da bi se primenilo član 9, EU će organizovati donatorsku konferenciju u roku od 150 dana kako bi se uspostavio investicioni i finansijski paket pomoći za Kosovo i Srbiju. Isplata neće biti izvršena pre nego što EU utvrdi da su sve odredbe Sporazuma u potpunosti sprovedene. Kosovo i Srbija se slažu da će se svi članovi sprovesti nezavisno jedan od drugog. Redosled stavova ovog Aneksa ne dovodi u pitanje redosled njihovog sprovođenja.

Kosovo i Srbija se slažu da neće blokirati primenu nijednog člana.

Sve rasprave u vezi sa implementacijom Sporazuma odvijaju se u okviru Dijaloga koji vodi EU.

Kosovo i Srbija priznaju da svako nepoštovanje svojih obaveza iz Sporazuma, ovog Aneksa ili prethodnih sporazuma o dijalogu može imati direktne negativne posledice po njihove procese pristupanja EU i finansijsku pomoć koju dobijaju od EU.

Iako nije bilo napretka u implementaciji Energetske mape puta usvojene u junu 2022. godine, privremeni sporazum u avgustu 2023. između komercijalnih kompanija KEDS i Elektrosevera o obimu funkcija potencijalno označava značajan korak napred u implementaciji Mape puta. Od strana se sada očekuje da brzo omoguće potpisivanje preostalih komercijalnih i tehničkih sporazuma između dve kompanije kako bi se osiguralo da ljudi koji žive u četiri opštine sa većinskim srpskim stanovništvom na severu počnu da plaćaju struju koju troše.

Tokom perioda izveštavanja, strane su se usaglasile i usvojile političku deklaraciju o nestalim licima u maju 2023. godine. Strane se podstiču da odmah počnu sa primenom deklaracije i, kao prvi korak, da se saglase sa zadatkom za Zajedničku komisiju koji se utvrđuje prema deklaraciji.

Kada je u pitanju stanje implementacije prethodnih sporazuma iz dijaloga:

- Povlačenje kosovskih Srba iz kosovskih institucija u novembru 2022. i bojkot lokalnih izbora na severu Kosova u aprilu 2023. krše obaveze Srbije u dijalogu i predstavljaju ozbiljno nazadovanje u poštovanju Srbije „Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju“ iz aprila 2013. odnosa” i direktno kršenje Sporazuma o pravosuđu iz 2015. Srbija se poziva da podstakne kosovske Srbe da se odmah vrate u institucije i Kosovo da omogući da se ovaj povratak desi. Od novembra 2022. godine, nijedna Strana nije preduzela nikakve korake u tom pogledu. Regrutovanje novih kadeta policije kosovskih Srba koje je preduzela Kosovska policija, iako je bila dobrodošla, nije sledila procedure u skladu sa sporazumima iz dijaloga.
- Još uvek nema daljeg napretka u primeni Sporazuma iz avgusta 2015. godine. Iako EU pozdravlja predstavljanje prvog nacrt Statuta A/CSM Dijalogu na visokom nivou u maju 2023. godine, predstavljeni nacrt nije u skladu sa relevantnim sporazumima o dijalogu. Evropski predlog za uspostavljanje A/CSM-a na Kosovu predstavljen je Stranama 21. oktobra 2023. Formalnosti, uključujući i one koje se odnose na usvajanje, ne bi trebalo da stoje na putu ostvarivanja napretka u implementaciji. Kosovo i Srbija se sada pozivaju da se konstruktivno angažuju na uspostavljanju A/CSM bez daljeg odlaganja, uslova ili opstrukcija. Ova obaveza je deo implementacije Sporazuma o putu normalizacije odnosa, za koji se očekuje da će strane unaprediti, bez odlaganja ili preduslova, kako je podsetio Evropski savet u oktobru 2023. Pitanje struktura koje vodi Srbija treba kojima se treba pozabaviti u ovom istom kontekstu.
- Radovi na Mitrovačkom mostu su odavno završeni i očekuje se da se Srbija konstruktivno angažuje kako bi se most mogao nesmetano pustiti za saobraćaj. Svaka odluka o otvaranju mosta mora biti usaglašena i koordinirana u Dijalogu.
- Što se tiče sporazuma o tehničkom dijalogu (2011-2012), neki se ne sprovode ili se samo delimično primenjuju. Dok se ne pronađu održiva rešenja, obe strane treba da ostanu posvećene nastavku implementacije sporazuma o predstavljanju i učešću Kosova u regionalnim forumima i da ne blokiraju rad regionalnih foruma u vezi sa bilateralnim sporovima. Sprovođenje katastra i prihvatanje ugovora o univerzitetskim diplomama još uvek se čeka zbog nesprovođenja od strane Srbije. Srbija takođe tek treba da se pozabavi pitanjem premeštanja srpskih administrativnih carinskih struktura sa kosovskim apoenom koje deluju unutar Srbije i da obustavi izdavanje dokumentacije ili stavljanje pečata sa apoenom koji je u suprotnosti sa sporazumom.

- Po pitanju IBM/IUG, privremeni zajednički prelazi (CCP) između Kosova i Srbije nastavljaju da rade. Osnovana su samo dva od šest stalnih ZP (Merdare i Mutivode/Mutivode). Srbija još uvek nije uspostavila stalne CCP koje će biti domaćini na njihovoj strani (Jarinje/Rudnica, Končulj/Dheu i Bardhe i Depce/Mučibaba), što je dovelo do obustave sredstava EU za ovaj projekat u julu 2018. Pored toga, Srbija treba da konstruktivno se angažovati kako bi se omogućila izgradnja treće KPK čiji je domaćin Kosovo na severu Kosova u Tabalije/Brnjak. Od Srbije su potrebni dodatni naponi da zatvori ilegalne puteve i obilaznice kako bi se obezbedilo isključivo korišćenje zvaničnih prelaza za robu i lica koja ulaze ili izlaze sa Kosova. Srbija takođe mora da dozvoli nastavak zajedničkih tehničkih sastanaka IUG na svim nivoima.
- O slobodi kretanja, posle višemesečnih tenzija, Kosovo i Srbija su se u novembru 2022. dogovorile da Srbija prestane da izdaje nove registarske tablice sa oznakama kosovskih gradova i da će Kosovo obustaviti sve dalje radnje u vezi sa preregistracijom vozila. Puna implementacija sporazuma o slobodi kretanja još uvek se čeka. Ovo takođe zahteva od Strana da pronađu trajno rešenje za pitanje registarskih tablica u skladu sa relevantnim sporazumima iz dijaloga. Nedostatak ovakvog rešenja nastavio je da izaziva tenzije na severu Kosova tokom izveštajnog perioda.
- Obe strane treba da u potpunosti poštuju Sporazum o telekomunikacijama i da ne ugrožavaju njegovu dosadašnju uspešnu implementaciju. Kosovo treba da obezbedi da MTS d.o.o. ima poslovnu licencu za funkcije koje su dogovorene kao deo sporazuma kako bi se omogućilo kompaniji da nastavi da pruža usluge mobilne i fiksne telefonije. MTS d.o.o. treba da se angažuje konstruktivno i u skladu sa kosovskim zakonom kako bi se to omogućilo.
- Srbija je obustavila obradu zahteva za uzajamnu pravnu pomoć. Srbija treba odmah da nastavi obradu, u skladu sa relevantnim sporazumom o dijalogu.
- Obe strane moraju doslednije da poštuju aranžmane za zvanične posete. Kosovo treba da dozvoli posete glavnog pregovarača Srbije i drugih zvaničnika srpske vlade kada se one najave i sprovode u skladu sa aranžmanima, što nije uvek bio slučaj tokom izveštajnog perioda.

Sve u svemu, Kosovo je ostalo angažovano u Dijalogu, ali mora da pokaže ozbiljniju posvećenost, uloži više napora i napravi kompromise kako bi napredovao proces normalizacije. Kosovo treba da ispuni svoje obaveze u okviru dijaloga i da se posveti punoj primeni svih prethodnih sporazuma iz dijaloga i sporazuma o putu normalizacije odnosa. Idući napred, Kosovo takođe treba da uloži dalje značajne napore da izbegne akcije koje podrivaju stabilnost i retoriku koja ne vodi dijalogu. Kosovo takođe treba da stvori povoljno okruženje za zaključenje pravno obavezujućeg sporazuma o normalizaciji sa Srbijom. Očekuje se da će se Kosovo konstruktivnije angažovati kako bi omogućilo početak pregovora o sveobuhvatnom pravno obavezujućem sporazumu o normalizaciji i pokazalo fleksibilnost u cilju brzog i konkretnog napretka. Postizanje takvog sporazuma je hitno i ključno kako bi Kosovo i Srbija mogli da napreduju na svojim evropskim putevima. Važan uslov za pregovore o sveobuhvatnom pravno obavezujućem sporazumu je da strane sprovode Sporazum o putu normalizacije brzo i efikasno i bez ikakvih uslova i prepreka.

Izveštajni period obeležile su višestruke krize i nasilni incidenti na severu Kosova. Najozbiljnija kriza tokom izveštajnog perioda desila se 24. septembra 2023. godine, kada su Kosovsku policiju napale teško naoružane osobe, koje su bile iznenađene usred velike operacije krijumčarenja oružja, pri čemu je jedan policajac ubijen, a tri ranjena. Tokom akcije napadači su uzeli za taoce nekoliko hodočasnika dok su se zabarikadirali u srpskom pravoslavnom manastiru Banjska/Banjske, koji su ostavili za sobom u bekstvu. Tokom istrage događaja koja je u toku, zaplenjene su velike količine vojnog oružja. Zamenik lidera Srpske liste je narednih dana preko svog advokata saopštio da je pripremao i koordinirao napad. Saslušane su ga srpske vlasti, ubrzo priveden i pušten sa oduzetim pasošem. U danima nakon napada Srbija je povećala svoje vojno prisustvo u okolini Kosova, koje je naknadno smanjeno. Počinioci napada moraju biti uhapšeni i brzo privedeni pravdi, a od Srbije se očekuje da u potpunosti saraduje i preduzme sve neophodne korake u tom pogledu. Napad ne bi trebalo da posluži kao izgovor ni jednoj strani da skrene pažnju sa Dijaloga koji vodi EU. Kosovo i Srbija moraju da nastave sa stalnim naporima za deeskalaciju, kao i da obezbede održavanje novih izbora na severu Kosova što je pre moguće, uz aktivno učešće kosovskih Srba.

Pre toga, još jedna ozbiljna eskalacija dogodila se u maju 2023. godine kada su novoizabrani gradonačelnici kosovski Albanci postavljeni u zgrade opština na severu Kosova, protivno jasnoj preporuci međunarodne zajednice, što je izazvalo proteste kosovskih Srba. Neki su postali nasilni i doveli do neprihvatljivih i ničim izazvanih napada na građane, vojnike KFOR-a, policiju i predstavnike medija, koje Srbija tek treba da osudi i po njima reaguje. Nekoliko hapšenja kosovskih Srba od strane kosovske policije u vezi sa njihovom navodnom umešanošću u nasilje 29. maja u Zvečanu gde se nisu sistematski i u potpunosti poštovali zakonske uslove, izaziva zabrinutost.

Da bi pronašle izlaz iz ciklusa kriza, od strana se očekuje da ispune zahteve EU, prema izjavama visokog predstavnika u ime EU od 3. juna 2023¹⁹ i 19. septembra²⁰ u vezi sa de-escalacijom situacije. na terenu, omogućavajući nove vanredne izbore uz bezuslovno učešće kosovskih Srba i povratak u dijalog i implementaciju svih sporazuma. Evropski savet je 26. oktobra 2023. izrazio da će neuspeh u de-escalaciji tenzija imati posledice²¹.

5. EVROPSKI STANDARDI

KLASTER 2: INTERNO TRŽIŠTE

Ovaj klaster obuhvata: slobodno kretanje robe (Poglavlje 1); sloboda kretanja radnika (Poglavlje 2); pravo na osnivanje i slobodu pružanja usluga (Poglavlje 3); slobodno kretanje kapitala (Poglavlje 4); pravo privrednih društava (Poglavlje 6); pravo intelektualne svojine (Poglavlje 7); politika konkurencije (Poglavlje 8); finansijske usluge (Poglavlje 9) i zaštitu potrošača i zdravlja (Poglavlje 28).

---

¹⁹ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/03/statement-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-kosovo-and-latest-developments/>

²⁰ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/19/belgrade-pristina-dialogue-statement-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-expectations-from-serbia-and-kosovo/>

²¹ <https://www.consilium.europa.eu/media/67627/20241027-european-council-conclusions.pdf>

Ovaj klaster je ključan za pripreme Kosova za zahteve unutrašnjeg tržišta EU i od velikog je značaja za ubranu integraciju i rast, uključujući razvoj zajedničkog regionalnog tržišta. Kosovo ima određeni nivo pripremljenosti u većini oblasti unutrašnjeg tržišta, naime u oblastima slobodnog kretanja radnika, prava kompanija i konkurencije. To je između nekog i umerenog nivoa pripremljenosti u oblasti slobodnog kretanja roba. Kosovo je umereno pripremljeno u pogledu prava osnivanja i slobode pružanja usluga, slobodnog kretanja kapitala, zakona o intelektualnoj svojini i finansijskih usluga. U ranoj je fazi priprema za potrošačku politiku i zaštitu zdravlja. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je ostvarilo određeni napredak u svim oblastima, osim u oblasti slobodnog kretanja radnika, zakona o kompanijama, politike konkurencije, finansijskih usluga i potrošačke politike i zdravstvene zaštite, gde je ostvaren samo ograničen napredak.

Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe

Slobodno kretanje robe osigurava da se mnogim proizvodima može slobodno trgovati širom EU na osnovu zajedničkih pravila i procedura. Tamo gde su proizvodi regulisani nacionalnim pravilima, princip slobodnog kretanja robe sprečava stvaranje neopravdanih prepreka trgovini.

Kosovo je **između izvesnog i umerenog nivoa pripremljenosti** u oblasti slobodnog kretanja roba. **Određeni napredak** je postignut usvajanjem Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda i daljim usklađivanjem zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU o nadzoru tržišta i međusobnom priznavanju. Dalje usklađivanje sa zakonodavstvom EU je potrebno u ovoj oblasti i Kosovo mora povećati broj osoblja i poboljšati veštine osoblja u oblasti infrastrukture kvaliteta (naročito procena usklađenosti i nadzor tržišta).

Pošto neke od preporuka iz prošle godine i dalje važe, Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- povećati kapacitet za sprovođenje u telima za ocenjivanje usaglašenosti i tržišnog nadzora;
- početi sa primenom novog Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda i Zakona o inspekciji i usvojiti relevantna podzakonska akta;
- početi sa primenom zahteva Evropske uredbe o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničenju hemikalija (REACH).

Generalni principi

Kosovo je počelo izradu pravnog okvira za **proizvodnju, distribuciju i marketing industrijskih proizvoda**. Usvojen je Zakon o opštoj bezbednosti proizvoda, kojim se usklađuju pravila u oblasti tržišnog nadzora. Usvojila je i Zakon o opštim inspekcijama. Međutim, ovo samo delimično usklađuje Kosovo sa relevantnim pravnim tekovinama EU, a relevantno zakonodavstvo za sprovođenje tek treba da se usvoji.

Neharmonizovana oblast

Kosovo je počelo da proverava svoje zakonodavstvo kako bi se uskladilo sa zahtevima za eliminisanje barijera u trgovini i kako bi obezbedilo usklađenost sa obavezama iz **članova 34-36** Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (TFEU). Kosovo radi na daljem usklađivanju zakonodavstva o međusobnom priznavanju robe. Postoji posebna kontakt tačka za obaveštavanje koja nadgleda ministarstva i druga tela o njihovoj obavezi da obaveštavaju. Kosovo i dalje zahteva da proizvodi budu obeleženi zastavom njihove zemlje porekla, što nije u skladu sa pravnim tekovinama EU.

Harmonizovana oblast: infrastruktura kvaliteta

Kosovska agencija za **standardizaciju** još uvek nije član nijedne od evropskih ili međunarodnih organizacija za standardizaciju. Njena prijava za pridruženo članstvo Evropskom komitetu za standardizaciju (CEN) i Evropskom komitetu za elektrotehničku standardizaciju (CENELEC) je još uvek na čekanju. Informacioni sistem za upravljanje standardima Vlade Kosova je onlajn platforma delimično kompatibilna sa CEN/CENELEC-om i drugim međunarodnim telima za standardizaciju. Ovaj sistem treba da se razvije kako bi bio kompatibilan sa CEN/CENELEC sistemom i omogućio Kosovu da brže usvoji nove standarde, čineći ga lakšim za korišćenje za preduzeća.

Kosovska direkcija za **akreditaciju** (DAK) treba da usvoji zakone za sprovođenje kako bi joj pomogla da bude efikasnija u svom radu. Direkcija je u izveštajnom periodu izvršila akreditaciju za 9 laboratorija za ispitivanje i 9 inspeksijskih organa. Trenutno na Kosovu postoje 53 akreditovana tela za ocenjivanje usaglašenosti (34 laboratorije za ispitivanje i 19 inspeksijskih tela). Još uvek postoji potreba da se poboljšaju tehnički kapaciteti i sposobnost testiranja veština ovih akreditovanih tela za ocenjivanje usaglašenosti.

Kosovska agencija za **metrologiju** pomaže u obezbeđivanju daljeg usklađivanja sa pravnim tekovinama EU i u primeni i razvoju sistema upravljanja kvalitetom i standarda za laboratorije za kalibraciju. Kosovo trenutno traži pridruženo članstvo u Evropskom udruženju nacionalnih metroloških instituta (EURAMET).

Što se tiče **nadzora nad tržištem**, odgovornosti Tržišne inspekcije su povećane od usaglašavanja inspeksijskih pravila 2022. godine. Reorganizacija Inspektorata i uspostavljanje sistema e-inspekcije je još uvek u toku. Kosovo je takođe počelo da priprema novi Zakon o nadzoru tržišta i usklađenosti proizvoda koji je u skladu sa najnovijim acquisom EU usvajanjem akcionog plana. Novi Zakon o opštoj bezbednosti proizvoda usvojen je u aprilu 2023. godine i primenjuje se, uzimajući u obzir tehničke zahteve za proizvode i ocenjivanje usaglašenosti.

Tržišna inspekcija je u izveštajnom periodu izvršila 2.830 kontrola bezbednosti proizvoda, izrekla 311 novčanih kazni, obradila 195 predmeta i oduzela 5.705 komada štetne robe.

Harmonizovana oblast: sektorsko zakonodavstvo

Po pitanju „**novog i globalnog pristupa**“ zakonodavstvu o proizvodima, Kosovo je usvojilo zakone koji su dizajnirani da budu usklađeni sa pravnim tekovinama EU o aerosolnim dispenserima, opremi pod pritiskom, gasnim uređajima, ličnoj zaštitnoj opremi i građevinskim proizvodima. Potrebno je dalje usklađivanje sa drugim novim zakonskim okvirima.

U oblasti zakonodavstva o proizvodima „**starog pristupa**“, Kosovo treba da počne da primenjuje svoj Zakon o hemikalijama dizajniran da bude usklađen sa Uredbom EU o registraciji, proceni, autorizaciji i ograničenju hemikalija (REACH) i Uredbom EU o klasifikaciji, obeležavanju i pakovanju (CLP). Dalje usklađivanje je neophodno za đubriva i deterđente. Kosovo nije usklađeno sa zakonodavstvom EU o emisijama motornih vozila, vozila sa dva ili tri točka, traktora (poljoprivrednih, šumarskih) ili van-drumskih mobilnih mašina.

Kosovo nije ostvarilo napredak u **proceduralnim merama** tokom perioda izveštavanja. Kosovsko zakonodavstvo ostaje delimično usklađeno sa pravnim tekovinama EU u oblastima vatrenog oružja, etiketiranja tekstila, cena medicinskih proizvoda, **kulturnih objekata** koji su nezakonito uklonjeni iz države članice EU i odbrambenih proizvoda.

Inspektorati odgovorni za nadzor nad tržištem i bezbednost proizvoda su skloni korupciji. Njihove nadležnosti treba da budu jasno identifikovane i ne bi trebalo da se preklapaju. Kadrovi treba da budu dovoljni po broju i kvalitetu.

Poglavlje 2: Sloboda kretanja za radnike

Državljeni jedne države članice EU imaju pravo da rade u drugoj državi članici i moraju imati iste radne i socijalne uslove kao i ostali radnici.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti slobodnog kretanja radnika i ostvarilo je **ograničen napredak** tokom perioda izveštavanja, posebno u koordinaciji socijalnog osiguranja. Kosovo je u tekućim pregovorima o bilateralnim sporazumima o socijalnom osiguranju sa Slovenijom i započelo pregovore sa Hrvatskom 2022..

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- nastaviti pregovore i zaključivanje novih bilateralnih sporazuma o socijalnoj sigurnosti, posebno sa državama članicama EU;
- započeti rad na pripremi za pridruživanje Evropskoj mreži službi za zapošljavanje (EURES) nakon pristupanja.

Što se tiče **slobodnog kretanja radnika**, državljani EU i članovi njihovih porodica nemaju pravo da rade na Kosovu bez radne dozvole. Tokom izveštajnog perioda, Kosovska agencija za zapošljavanje izdala je 202 kratkoročne radne dozvole (2021. godine, 209), od kojih je 114 bilo za državljane EU (2021. godine, 157).

Po pitanju **koordinacije socijalnog osiguranja**, Kosovo već ima bilateralne sporazume o socijalnom osiguranju sa Belgijom i Holandijom, kao i sa Švajcarskom i Albanijom. Ovi sporazumi obezbeđuju da će periodi rada na Kosovu od strane državljana ovih zemalja (ili periodi rada u ovim zemljama od strane državljana Kosova) biti uzeti u obzir za pravo na beneficije socijalnog osiguranja. Pregovori o sličnom sporazumu su u toku sa Slovenijom. Kosovo je 2022. počelo pregovore o sličnom sporazumu sa Hrvatskom.

Ne postoji zakon na snazi za očuvanje prava na dodatnu penziju mobilnih radnika koji su radili u drugim zemljama ili državama članicama EU.

Poglavlje 3: Pravo na osnivanje i sloboda pružanja usluga

Fizička i pravna lica EU imaju pravo da se nastanu u bilo kojoj državi članici i da pružaju prekogranične usluge. Za određene regulisane profesije postoje pravila o međusobnom priznavanju kvalifikacija. Pravila EU o poštanskim uslugama fokusiraju se na poboljšanje kvaliteta univerzalne usluge, postepeno otvaranje tržišta konkurenciji i uspostavljanje nezavisnog regulatora.

Kosovo ostaje **umereno pripremljeno** u ovoj oblasti i postiglo je **određeni napredak**. Kosovo je počelo da sprovodi svoj petogodišnji akcioni plan kako bi svoje sektorske zakone uskladilo sa Direktivom o uslugama EU. Tačka pojedinačnog kontakta nije u potpunosti funkcionalna. Kosovsko poštansko tržište je već otvoreno za konkurenciju 2022. godine, a pravni okvir se usklađuje sa poštanskom tekovinom EU. Potrebno je više napora da se Kosovo uskladi sa zakonodavstvom EU o priznavanju profesionalnih kvalifikacija.

Pošto većina prošlogodišnjih preporuka još nije rešena, u narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- kloniti identifikovane prepreke za pravo osnivanja i slobodu pružanja usluga i implementirati akcioni plan za usklađivanje sektorskih zakona sa Direktivom EU o uslugama;

- završiti usklađivanje Kosova sa poštanskim zakonodavstvom EU u vezi sa Uredbom o uslugama prekogranične dostave paketa i ojačati institucionalne kapacitete za praćenje i obezbeđivanje usklađenosti sa novim pravilima na poštanskom tržištu;
- uskladiti sa pravnom tekovinom EU o međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija, uključujući Direktivu o priznavanju profesionalnih kvalifikacija i Direktivom o testu proporcionalnosti pre usvajanja novog propisa o profesiji.

Po pitanju **prava na osnivanje i slobode pružanja usluga**, Kosovo je delimično usklađeno sa pravnim tekovinama EU o uslugama. Tokom izveštajnog perioda, vlasti su uspostavile radnu grupu za praćenje i koordinaciju implementacije petogodišnjeg akcionog plana kako bi se sektorsko zakonodavstvo uskladilo sa pravnim tekovinama EU o uslugama. Radna grupa je usvojila smernice za praćenje, razgovarala o napretku i organizovala izgradnju kapaciteta za procenu usklađenosti organa vlasti sa Zakonom o uslugama. Potreban je mehanizam za praćenje kako bi se pratio napredak u ovoj oblasti. Da bi se osiguralo da su njegova pravila usklađena sa standardima postavljenim u Direktivi o uslugama EU, Kosovo treba da poveća međuinstitucionalnu koordinaciju između pravnih odeljenja resornih ministarstava, agencija i drugih javnih i profesionalnih tela. Ukoliko strane kompanije žele da pružaju usluge na Kosovu, one su trenutno u obavezi da osnuju kancelariju. To onemogućava njihovu slobodu da pružaju usluge. Da bi otklonili ovaj i druge probleme u ovom sektoru, vlasti su sprovele analizu tri oblasti usluga: pravnu, zdravstvenu i ICT kako bi identifikovale potencijalne prepreke slobodi pružanja usluga.

Jedinica za kontakt na Kosovu je odgovorna za licenciranje revizora i revizorskih kompanija i sada je počela da širi svoju ulogu na licenciranje geodeta i računovođa. Broj profesija registrovanih preko Jedinствене kontakt tačke trebalo bi da se poveća u narednim godinama, a povezana onlajn platforma treba da se transformiše u mesto za pružanje korisničkih usluga, uključujući i registraciju preduzeća. Iako preduzeća i javnost već mogu da pristupe platformi „Point of Single Contact“ na mreži, oni dobijaju samo opšte informacije o pokretanju biznisa, bez opcija interoperabilnosti, a samim tim ni stvarne korisnosti za krajnjeg korisnika.

U oblasti **poštanskih usluga**, Kosovo je ostvarilo dobar napredak u usklađivanju propisa sa Direktivom o poštanskim uslugama, pošto je rezervisana oblast za pružaoca univerzalne usluge ukinuta 2022. godine. Usvojeni su podzakonski akti o sprovođenju računovodstvenog razdvajanja i obračunu neto troškova univerzalne usluge, u skladu sa Direktivom o poštanskim uslugama. Na poštanskom tržištu je aktivan jedan pružalac univerzalne usluge i 26 drugih poštanskih operatera. Nacionalni regulatorni organ je pravno odvojen i operativno nezavisan od poštanskih operatera, ali ima ograničene resurse i potrebno mu je jačanje kako bi nadgledao i osigurao usklađenost sa novim pravilima na poštanskom tržištu. Kosovo tek treba da uskladi svoje zakonodavstvo sa Uredbom o uslugama prekogranične dostave paketa.

Zakon o **regulisanim profesijama** široko propisuje uslove, uslove i kriterijume za obavljanje regulisane profesije. Odeljenje za regulisane profesije u okviru Ministarstva prosvete treba da bude ojačano i popunjeno u potpunosti da bi postalo operativno. Kosovo treba da počne da identifikuje sve regulisane profesije u zemlji i da sačini detaljnu listu regulisanih profesija.

Poglavlje 4: Slobodno kretanje kapitala

U EU kapital i investicije moraju biti u mogućnosti da se kreću bez ograničenja, sa zajedničkim pravilima za prekogranična plaćanja. Banke i drugi privredni subjekti primenjuju određena pravila za podršku borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti slobodnog kretanja kapitala. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je postiglo **određeni napredak** usvajanjem Zakona o sprovođenju ciljanih međunarodnih finansijskih sankcija i Zakona o državnom birou za verifikaciju i konfiskaciju neopravdane imovine. Ostaje da se adresiraju neke od preporuka iz prethodnog izveštaja.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- povećati napore za dalje usklađivanje svog pravnog okvira sa Direktivom EU o platnim uslugama 2;
- povećati napore u borbi protiv privrednog i finansijskog kriminala i uskladiti Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma sa pravnim tekovinama EU;
- ojačati međuinstitucionalnu saradnju u borbi protiv privrednog i finansijskog kriminala i ojačati efikasnost oduzimanja imovine i imovinske koristi stečene kriminalom.

Centralna banka Kosova je licencirala jednu instituciju za elektronski novac. Međutim, izvršenje plaćanja se pretežno vrši u gotovini, a transferi novca su uglavnom ograničeni na tradicionalne finansijske institucije. Više posla bi se moglo uraditi u ovoj oblasti kako bi se smanjili troškovi transakcije i olakšali klijenti koji nemaju bankovne usluge i kojima je nedovoljno usluga.

Što se tiče **systema plaćanja**, Kosovo treba dalje da uskladi svoje zakonodavstvo sa Direktivom EU o platnim uslugama 2. Trenutni okvir zemlje za e-trgovinu pati od regulatornih nedostataka, kao što je slab sistem za elektronska plaćanja. Ovaj rad na usklađivanju sa Direktivom EU o platnim uslugama 2 treba da bude podržan uvođenjem i podsticanjem novih metoda elektronskog plaćanja kroz inovativna rešenja koja su efikasnija i jeftinija. Kosovo nije član Međunarodne unije za telekomunikacije, što bi moglo da ometa razvoj međunarodnih platnih sistema u zemlji.

Zakon o **sprečavanju pranja novca i borbi protiv finansiranja terorizma (BPN/BPFT)** treba dodatno uskladiti sa četvrtom i petom Direktivom o sprečavanju pranja novca. Skupština je 2022. godine usvojila Zakon o sprovođenju ciljanih međunarodnih finansijskih sankcija, kojim se rešavaju nedostaci identifikovani Izveštajem Saveta Evrope o proceni borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma za 2018. Zakon utvrđuje mere koje treba preduzeti i takođe identifikuje nadležne organe i procedure za predlaganje, odobravanje, nadzor i sprovođenje ciljanih međunarodnih finansijskih sankcija. Ove sankcije se odnose na prevenciju i borbu protiv terorizma; finansiranje terorizma; i širenje oružja za masovno uništenje. Zakon o Državnom birou za proveru i oduzimanje neopravdane imovine, koji je trenutno u Ustavnom sudu, uvodi kazne za nedozvoljeno bogaćenje u domaći pravni sistem i predviđa građanskopravno oduzimanje određene imovine bez prethodne osude. U cilju povećanja transparentnosti pravnih lica i aranžmana, u julu 2022. godine vlada je usvojila koncept dokument o regulisanju registra stvarnog vlasništva i nadograđeno uputstvo koje je usvojila Kosovska finansijsko-obaveštajna jedinica (FIU) o obavezama pravnih profesionalaca u oblasti BPPN/BPFT..

Broj prijava sumnjivih transakcija na Kosovu porastao je na 947 u 2022. godini, što predstavlja povećanje od 3% u odnosu na 2021. Iako je Kosovo postiglo određeni napredak u borbi protiv finansijskog kriminala, i dalje postoji potreba za jačanjem međuinstitucionalne saradnje u borbi protiv ekonomskog i ekonomskog kriminala. finansijski kriminal (*vidi takođe Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost*).

Poglavlje 6: Zakoni o kompanijama

EU ima zajednička pravila o osnivanju, registraciji i zahtevima za obelodanjivanje preduzeća, sa komplementarnim pravilima za računovodstvo i finansijsko izveštavanje i zakonsku reviziju

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti prava kompanija. Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak** u daljem usklađivanju sa pravnim tekovinama EU o pravu kompanija i priprema novi zakon o poslovnim organizacijama kako bi se u većoj meri uskladio sa pravnim tekovinama EU. Pošto su preporuke iz 2022. samo delimično adresirane, one su uglavnom i dalje važeće.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- usvojiti nacrt zakona o poslovnim organizacijama radi daljeg usklađivanja sa pravnim tekovinama EU o kompanijskom pravu uključujući i najnovije pravne tekovine EU (podsticanje dugoročnog angažovanja akcionara, Direktivu o upotrebi digitalnih alata i procesa u kompanijama i Direktivu o prekograničnim poslovima kompanije);
- dalje uskladiti sa pravnom tekovinom EU o izveštavanju kompanija i ojačati i institucionalne strukture za nadzor revizije i profesionalnu nezavisnost/objektivnost revizora i revizorskih firmi, kao i njihovo dovoljno i održivo finansiranje.

O zakonu o kompanijama i korporativnom upravljanju, Kosovo priprema novi nacrt zakona o poslovnim organizacijama. Ovo ima za cilj dalje usaglašavanje pravnog okvira zemlje sa pravnim tekovinama EU o preduzećima, posebno u pogledu zahteva za minimalni kapital, prava akcionara (uključujući podsticanje dugoročnog angažovanja akcionara), preuzimanja kompanija, aspekta obelodanjivanja informacija o kompanijama i njihovim ograncima. , Direktiva o upotrebi digitalnih alata i Direktiva o prekograničnim operacijama (spajanja, podele, konverzije) i Direktiva o rodnoj ravnopravnosti u upravnim odborima. Kosovski Kodeks korporativnog upravljanja usvojen u junu 2021. odražava međunarodne standarde postavljene u Principima OECD-a o korporativnom upravljanju.

Kosovo je završilo procenu tehničke infrastrukture potrebne da obezbedi interoperabilnost Kosovske agencije za poslovnu registraciju sa sistemom povezivanja poslovnih registra EU (BRIS) i sada treba da obezbedi da su uslovi za ovu vezu ispunjeni. Nedovoljna koordinacija i razmena podataka između Kosovske agencije za registraciju preduzeća i Kosovskog saveta za finansijsko izveštavanje i dalje utiče na blagovremeno izveštavanje i objavljivanje računovodstvenih dokumenata. Agencija ne objavljuje podatke o privrednim društvima u nekim pravnim situacijama (npr. u stečajnom postupku) i još uvek ne postoji zakonska obaveza objavljivanja računovodstvene dokumentacije u poslovnom registru.

Što se tiče **izveštavanja preduzeća**, Zakon o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji je samo delimično usklađen sa pravnim tekovinama EU. Kosovo će morati da se uskladi sa najnovijim pravilima EU koja pokrivaju korporativno izveštavanje o održivosti. Zakon zahteva da se **obavezna revizija** sprovodi u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima revizije. Velike kompanije moraju podneti i objaviti svoje revidirane finansijske izveštaje Kosovskom savetu za finansijsko izveštavanje (KCFR), a za rizik neusaglašenosti se izriče zakonska sankcija. Svi dostavljeni finansijski izveštaji se objavljuju na sajtu Saveta. Kosovo još uvek treba da obezbedi dovoljno održivih sredstava za Nadzorni odbor za javnu reviziju koji je imenovao KCFR kao svoj izvršni ogranak odgovoran za nadgledanje ovog sektora. To ga je sprečilo da u potpunosti izvrši svoja nadzorna ovlašćenja i funkcije sprovođenja.

Poglavlje 7: Zakoni o intelektualnoj svojini

EU je usaglasila pravila za pravnu zaštitu prava intelektualne svojine (IPR), autorskih i srodnih prava. Pravila za pravnu zaštitu prava intelektualne svojine obuhvataju, na primer, patente i žigove, dizajne, biotehnološke pronalaski i farmaceutske proizvode. Pravila za pravnu zaštitu autorskog i srodnih prava obuhvataju, na primer, knjige, filmove, softver i emitovanje

Kosovo je **umereno pripremljeno** za prava intelektualne svojine. Ostvaren je **određeni napredak** u usklađivanju domaćeg pravnog okvira sa zakonima EU. Stupili su na snagu novi zakoni o: patentima, žigovima, industrijskom dizajnu, topografijama poluprovodničkih proizvoda i poslovnoj tajni. Vlada je usvojila novi Zakon o autorskom i srodnim pravima (i relevantno zakonodavstvo u vezi sa sistemom kolektivnog upravljanja pravima u oblastima autorskih prava na književna i vizuelna dela). Ovaj novi zakon takođe ima za cilj usklađivanje sa Direktivom o određenim onlajn prenosima radiodifuznih organizacija i re-emitovanjem televizijskih i radio programa koji pokrivaju onlajn prenos, kao i sa Direktivom o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom tržištu. Kosovo je takođe preduzelo korake za bolje sprovođenje prava intelektualne i industrijske svojine osnivanjem Privrednog suda koji ima mandat da rešava slučajeve i sporove u ovoj oblasti. Prošlogodišnje preporuke su delimično sprovedene.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- uspostaviti funkcionalan sistem kolektivnog upravljanja jačanjem postojećih kolektivnih organizacija upravljanja u oblasti muzike i audio-vizuelnog i olakšavanjem stvaranja kolektivne organizacije upravljanja u oblastima književnih i vizuelnih dela;
- usvojiti izvršno zakonodavstvo kao rezultat usvajanja zakona o industrijskoj svojini (patenti, žigovi, industrijski dizajn, topografije poluprovodničkih proizvoda i poslovne tajne).

Kosovo je postiglo određeni napredak u pogledu zakonodavnog usklađivanja, tako da može da počne da garantuje određeni nivo zaštite prava intelektualne, industrijske i komercijalne svojine koji je ekvivalentan onom koji se primenjuje u EU i u skladu sa SSP.

U oblasti **autorskog i srodnih prava**, usvojen je nacrt zakona o autorskom i srodnim pravima, koji ima za cilj usklađivanje kosovskog zakonodavstva sa Direktivama o kolektivnom upravljanju autorskim i srodnim pravima i o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu. Kosovo još uvek nije uspostavilo funkcionalan sistem kolektivnog upravljanja u oblastima književnih i umetničkih dela.

Glavni odgovorni organ je Kancelarija za autorska i srodna prava (OCRR). I dalje je na niskom nivou administrativnih kapaciteta, sa samo tri službenika. Nacionalna strategija Kosova za jačanje sistema autorskih prava (2019-2023) sadržala je planove za stvaranje dva odeljenja u okviru Kancelarije za autorska prava, jednog za promociju i obrazovanje i jednog za kolektivno upravljanje i nadzor autorskih prava. Ni jedno od ovih tela još uvek nije uspostavljeno da bi podržalo sprovođenje važećih pravila i obezbedilo nadoknadu nosiocima prava.

Što se tiče **prava industrijske svojine**, Kosovskoj agenciji za industrijsku svojinu potrebno je restrukturiranje i dodatno osoblje. Kosovo je od 2022. godine imalo zakone o „topografijama“ poluprovodnika, patentima, dizajnu, poslovnim tajnama i žigovima. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je takođe usvojilo relevantno zakonodavstvo za sprovođenje registracije patenata, trgovačkih marki i industrijskih dizajna. Konkretno, u julu 2022, Kosovo je usvojilo Zakon o trgovačkim markama i sedam administrativnih uputstava. Kosovo još nije usvojilo strategiju o industrijskoj svojini za 2022-2026.

Državni savet za intelektualnu svojinu i Radna grupa za borbu protiv piraterije su odgovorni za **sprovođenje prava** intelektualne svojine na Kosovu. U ovoj oblasti, Kosovo treba da poboljša kapacitete i koordinaciju između institucija za kreiranje politike i institucija za sprovođenje zakona kako bi efikasno sprovodila prava intelektualne svojine. Duge procedure za tretiranje prijave i nedostatak izvršenja donetih odluka predstavljaju glavno ograničenje za efikasnu implementaciju pravnog okvira za intelektualnu svojinu.

U 2022, Operativna grupa je zaplenila oko 800 komada piratskih materijala. Na inicijativu Tržišne inspekcije oduzeto je 3.760 robe. Takođe je zaplenjeno oko 1.000 primeraka materijala kojima se krše autorska prava, što predstavlja povećanje od 233% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupno 4 062 komada tekstila i 63 alatne mašine sprečen je da uđe na tržište, jer nisu imali nikakvo komercijalno ime i ocenjeni su kao potencijalno namenjeni i falsifikovani za unutrašnje tržište. Agencija za industrijsku svojinu izdala je 7 269 zvaničnih dokumenata koji uključuju odluke o registraciji prava, pozive za plaćanje i druga obaveštenja za podnosiocima zahteva da popune svoje prijave za intelektualnu svojinu.

U 2022. godini, Jedinica za intelektualnu svojinu Carine Kosova pokrenula je 612 istražnih slučajeva, zaplenivši 968 980 komada lažne robe u ukupnoj vrednosti od 10,6 miliona evra, što predstavlja povećanje u odnosu na prošlu godinu.

Kosovo je osnovalo Privredni sud specijalizovan za privredna pitanja i sud ima mandat da rešava predmete i sporove u oblasti prava industrijske svojine i autorskih prava.

Poglavlje 8: Politika konkurencije

Pravila EU štite slobodnu konkurenciju. To uključuje antimonopolska pravila protiv restriktivnih sporazuma između kompanija i zloupotrebe dominantnog položaja, kao i pravila o koncentracijama između kompanija koje bi značajno ometale efektivnu konkurenciju. Pravila EU takođe postavljaju sistem kontrole državne pomoći. Vladama je dozvoljeno da dodeljuju državnu pomoć samo ako su ispunjeni restriktivni uslovi, u cilju sprečavanja narušavanja konkurencije.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u politici konkurencije i ostvarilo je **ograničen napredak** u ovom poglavlju. Revidirao je pravni okvir za borbu protiv monopola i spajanja, ali nije postigao napredak u pogledu državne pomoći. Kontrola i sprovođenje državne pomoći ne postoje i stavljeni su na čekanje jer se slučajevi ne rešavaju niti sprovode bez odobrenja Komisije za državnu pomoć, čiji je mandat istekao u martu 2022. Hitno uspostavljanje funkcionalne Komisije za državnu pomoć treba da bude prioritet. Potrebni su dalji napor da se uskladi i sprovede zakonodavstvo u oblastima antimonopolske politike i spajanja i državne pomoći. Pošto preporuke iz prethodnog izveštaja ostaju uglavnom validne, Kosovo bi trebalo da uradi sledeće:

- hitno ispuniti obaveze iz SSP-a, uključujući uspostavljanje funkcionalne Komisije za državnu pomoć;
- dalje usklađivati zakonodavni okvir o antimonopolskoj politici, spajanju i državnoj pomoći i osigurati njegovu primenu;
- obezbedi funkcionalni kapacitet i operativnu nezavisnost organa za konkurenciju i državnu pomoć; povećati saradnju i koordinaciju između svih zainteresovanih strana, uključujući tu ministarstva, regulatore i pravosuđe.

Anti-trust i spajanja

Zakonodavni okvir za borbu protiv monopola i spajanja delimično je u skladu sa pravnim tekovinama EU. Kosovo je 2022. usvojilo novi Zakon o zaštiti konkurencije; međutim, potrebne su dodatne izmene i dopune uključujući članove četiri i šest kako bi se obezbedilo njegovo usklađivanje sa pravnim tekovinama EU. Implementaciono zakonodavstvo treba da bude usklađeno sa novim zakonom i pravnim tekovinama EU, pošto sadašnja verzija više nije važeća i ne primenjuje se.

U **institucionalnom okviru**, Kosovska uprava za konkurenciju (KKA) je odgovorna za sprovođenje pravnog okvira, a Komisija za konkurenciju Kosova (KKK) deluje kao telo za donošenje odluka. KCC je ponovo postao funkcionalan nakon imenovanja u junu 2022. Saradnja između AKK i drugih sektorskih regulatora je ojačana, a potpisan je Memorandum

o razumevanju sa Regulatornom komisijom za javne nabavke i Telom za razmatranje nabavki.

U svom **kapacitetu da sprovodi konkurenciju**, AKK deluje kao nezavisna agencija odgovorna Skupštini Kosova, usvaja odluke o izvršenju i sastoji se od 18 članova. KKK takođe imenuje Skupština, deluje kao kolegijalni organ koji upravlja radom AKK, sastoji se od pet članova sa dva upražnjena mesta.

O **implementaciji**, 2022. godine, AKK je donela 10 odluka u sektorima razvoja softvera, osiguranja, medicinskih usluga, telekomunikacija i finansijskih tržišta. AKK je pokrenula četiri tržišne studije, uključujući tržišta pšenice, brašna, gasa, jestivog ulja, benzina, šećera, ulja, transportnih proizvoda, cementa i peleta.

Kosovo nije postiglo napredak u primeni pravila konkurencije nametanjem novčanih kazni ili pravnih lekova nakon odluka koje je donela AKK. Broj slučajeva je i dalje nizak i do danas, AKK nije sprovela nikakve racije niti je korišćen program ublažavanja kazne. Poremećaji u funkcionisanju KCC-a doveli su do velikog broja nerešenih slučajeva.

Obuka za kosovske sudije i tužioce o suštinskim aspektima zakona o konkurenciji nastavljena je 2022. Podizanje svesti među sudijama o primeni zakona o konkurenciji ostaje ključno, kako bi se izbegle kontradiktorne presude različitih sudskih instanci.

Državna pomoć

Zakonodavni okvir o državnoj pomoći je u velikoj meri usklađen sa zakonodavstvom EU. Međutim, tokom perioda na koji se ovaj izveštaj odnosi nije postignut napredak u daljem izmenama. Nacrt pravilnika o horizontalnoj pomoći, uključujući grupna izuzeća i regionalnu pomoć, iako je pripremljen, tek treba da bude usvojen. Slično, nije usvojen ni nacrt Zakona o državnoj pomoći, iako pripremljen u nacrtu.

U **institucionalnom okviru**, Odeljenje za državnu pomoć, kao deo Ministarstva finansija, odgovorno je za procenu predloga državne pomoći, izradu izveštaja o proceni za Komisiju za državnu pomoć (SAC) i ažuriranje inventara državne pomoći. SAC deluje kao telo za donošenje odluka i sastoji se od pet članova.

Što se tiče **kapaciteta za sprovođenje**, ne može se izvesti nikakav napredak jer je mandat Komisije za državnu pomoć istekao u martu 2022. godine i vlada nije osnovala novu komisiju, čime je sva kontrola državne pomoći stavljena na čekanje.

Nakon **implementacije**, JCI je započeo procenu devet mera državne podrške 2022. godine, od kojih je samo jednu obavestio pružalac. Kako ne postoji Komisija za državnu pomoć, u 2022. godini nisu donete odluke. Nije dostavljen godišnji izveštaj za odobravanje državne pomoći.

Liberalizacija

Javna preduzeća na Kosovu podležu Zakonu o konkurenciji i Zakonu o državnoj pomoći. Kosovo ima monopole komercijalne prirode u smislu člana 37 UFEU. Potrebno je podići svest o primeni pravila o državnoj pomoći na aktivnosti centralnih institucija i javnih preduzeća.

Poglavlje 9: Finansijske usluge

Pravila EU imaju za cilj da obezbede fer konkurenciju i stabilnost finansijskih institucija, odnosno bankarstva, osiguranja, dodatnih penzija, investicionih usluga i tržišta hartija od vrednosti. Oni uključuju pravila o autorizaciji, radu i nadzoru ovih institucija.

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti finansijskih usluga. Postiglo je **ograničen napredak** u sprovođenju prošlogodišnjih preporuka velikim delom zbog nedostatka kapaciteta. Sve prethodne preporuke koje nisu u potpunosti sprovedene ostaju na snazi. Zemlja bi trebalo da uloži dalje napore da se uskladi sa pravnim tekovinama o finansijskim uslugama, fokusirajući se na identifikovane prioritete.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- ojačati okvir upravljanja Centralnom bankom imenovanjem dva zamenika guvernera Banke;
- pojačati svoje napore na implementaciji mera Solventnosti II i nastaviti sa pojačanom ulogom nadzora u sektoru osiguranja;
- dalji napredak u usklađivanju sa revidiranim verzijama Direktive o kapitalnim zahtevima i Uredbe o kapitalnim zahtevima (CRR/CRD), Direktive o oporavku i rešavanju banaka (BRRD) i Direktive o šemi garancija depozita (DGSD).

Što se tiče **banaka i finansijskih konglomerata**, Centralna banka je nastavila da usklađuje svoj pravni okvir sa zahtevima Bazela III o upravljanju kapitalom i rizicima. Odobrena je regulativa koja se odnosi na koeficijent pokrića likvidnosti i procenu rizika likvidnosti banke. Uprkos globalnim ekonomskim izazovima, finansijski sektor ostaje otporan zbog visokog nivoa kapitalizacije bankarskog sektora u pretežno stranom vlasništvu. Sve u svemu, koeficijent kapitalizacije banaka je ostao stabilan i znatno iznad zahtevanog minimalnog koeficijenta adekvatnosti kapitala od 12%. Iako kreditni rizik ostaje ograničen, fokus treba posvetiti proceni rizika od brze kreditne ekspanzije u segmentu stanovništva, posebno hipotekarnih kredita.

Što se tiče pitanja upravljanja, tokom perioda izveštavanja Centralna banka Kosova se suočila sa izazovima u obavljanju svojih zadataka i odgovornosti. Mesto guvernera Centralne banke ostalo je upražnjeno nekoliko meseci prije nego što je popunjeno u julu. Dva mesta zamenika guvernera ostaju upražnjena. Treba poštovati principe transparentnosti i odabira zasnovanog na zaslugama. Svaki politički uticaj na imenovanja unutar Banke podriva poverenje javnosti u ovu službu. Kosovo još uvek nije uspostavilo nezavisnu vlast za oporavak i rešavanje problema. Centralna banka radi na ažuriranju propisa kako bi ih uskladila sa Direktivom o oporavku i rešavanju banaka (BRRD) I i II, sa kojom se Kosovo nije u potpunosti uskladilo. Izmenama i dopunama Zakona o bankama, da bi se funkcija oporavka i rešavanja dodelila Centralnoj banci, mora se obezbediti funkcionalna nezavisnost organa. Kosovski fond za osiguranje depozita (DIFK) formirao je radnu grupu za izmene i dopune Zakona o garantovanju depozita. Amandmani bi trebalo da teže približavanju Direktivi o šemi garantovanja depozita. Centralna banka mora osigurati da su potrošači zaštićeni kako bi se sprečile nepoštene bankarske prakse.

Što se tiče **osiguranja i profesionalnih penzija**, Kosovo je nastavilo da primenjuje mere Solventnosti I i počelo je postepeno sprovođenje Solventnosti II. Treba primetiti poboljšanja u pogledu nivoa adekvatnosti kapitala i likvidnosti sektora osiguranja i povećane nadzorne uloge Centralne banke u industriji osiguranja. Uprkos mišljenju koje je izneo Kosovski organ za zaštitu konkurencije, cene na tržištu obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti ostaju fiksne, pošto proces liberalizacije cena za auto/odgovornost tek treba da počne, a novi model zasnovan na riziku za prilagođavanje tarifa osiguranja automobila nije uspostavljen. predstavio.

Uprkos određenom napretku u pogledu **neosiguranih i neregistrovanih vozila**, Kosovo i dalje ostaje van sistema zelene karte. Kao rezultat toga, osiguranje je potrebno za vozila registrovana u inostranstvu koja ulaze na Kosovo i vozila sa kosovskim tablicama koja izlaze sa Kosova. Ovo i dalje predstavlja finansijski teret.

Tokom izveštajnog perioda, Upravni odbor Kosovskog fonda penziona štednje (KPST) nije bio u funkciji pet meseci, pošto je mandat članova odbora istekao u februaru 2023. godine, sve dok nije izvršeno novo imenovanje članova u julu 2023.

Tržišta hartija od vrednosti i investicione usluge ostaju u ranoj fazi razvoja, pošto je većina aktivnosti usredsređena na tržište državnih obveznica, koje Centralna banka prodaje na aukciji. Uredba o otkupu hartija od vrednosti kod Centralne banke omogućava trgovanje hartijama od vrednosti između poslovnih banaka na sekundarnom tržištu. Cilj mu je da pomogne kvalifikovanim bankama da efikasno upravljaju svojom likvidnošću u kratkom roku. U izveštajnom periodu nije bilo pomaka u pogledu upravljanja sredstvima i imovinom. Što se tiče **digitalnih i održivih finansija**, Kosovo treba da sprovede dalji rad na uključivanju održivih razmatranja kako u bankarske tako i u nebankarske strateške politike i ciljeve, i da primeni regulatorni finansijski okvir koji podržava privatne investicije ka održivim/zelenim aktivnostima. Kosovski kreditno garantni fond (KCGF) može da garantuje do 80% kreditnog portfelja finansijskih institucija MMSP u oblastima kao što su energetska efikasnost i održiva poljoprivreda. KCGF je izdao do 303 miliona evra garancija od jula 2023.

Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja

Pravila EU štite ekonomske interese potrošača i u pogledu bezbednosti proizvoda, opasnih imitacija i odgovornosti za neispravne proizvode. EU takođe obezbeđuje visoke zajedničke standarde za kontrolu duvana, krvi, tkiva, ćelija i organa i lekova za ljudsku i veterinarsku upotrebu. EU takođe ima pravila za očuvanje prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti i za pripremu i reagovanje na prekogranične zdravstvene pretnje, uključujući zarazne bolesti.

Kosovo je u **ranoj fazi pripremljenosti** u ovoj oblasti. Sveukupno je postignut **ograničen napredak** kroz usvajanje Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda, ali zakon o zaštiti potrošača još uvek nije usvojen. Kosovo je postiglo usklađenost sa digitalnim COVID sertifikatom EU. Pošto prošlogodišnje preporuke nisu u potpunosti obrađene, one su uglavnom i dalje važeće.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- usvojiti zakon o zaštiti potrošača;
- povećati ljudske i finansijske resurse i sisteme neophodne za sprovođenje reformi zdravstvenog sektora, posebno implementacijom elektronskog informacionog sistema javnog zdravlja, i poboljšati pristup i zdravstvene rezultate za one koji su u najugroženijim situacijama;
- obezbediti rigoroznu primenu kontrole duvana, u skladu sa relevantnim pravnim tekovinama EU i međunarodnim obavezama.

Zaštita potrošača

Kosovski **zakonodavni okvir** je delimično usklađen sa pravnim tekovinama EU. U oktobru 2022. godine, Vlada je usvojila nacrt zakona o zaštiti potrošača, kojim se postojeći zakon o zaštiti potrošača dopunjuje najnovijim izmenama zakonodavstva EU o potrošačima uvedenim Direktivom (EU) 2019/2161. Međutim, još uvek se čeka konačno usvajanje. Sprovođenje zaštite prava potrošača ostaje ograničeno. Ostaje da se stvori integrisana platforma za usklađivanje žalbenog procesa. Centralna banka ima odeljenje koje rešava većinu pritužbi potrošača na finansijske usluge, u 2022. godini rešavali su 644 žalbe, manje u odnosu na 2021. godinu.

Što se tiče **bezbednosti proizvoda**, Kosovo je usvojilo novi Zakon o opštoj bezbednosti proizvoda dizajniran da bude u potpunosti usklađen sa zakonodavstvom EU. Tržišna inspekcija je u izveštajnom periodu izvršila 2 830 kontrola bezbednosti proizvoda, izrekla 311 novčanih kazni, obradila 195 predmeta i oduzela 5 705 komada štetne robe.

Što se tiče **ne-bezbednosnih pitanja**, zakon o zaštiti potrošača bavi se ekonomskim interesima potrošača. Slabost organizacija za prava potrošača ostaje izazov.

Javno zdravlje

Što se tiče politike **javnog zdravlja**, kvalitet zdravstvene zaštite ostaje zabrinjavajući. Nacrt zakona o zdravstvu i nacrt zakona o zdravstvenom osiguranju, koji imaju za cilj usmeravanje reformi zdravstvenog sektora, nisu izmenjeni. Nova Strategija zdravstvenog sektora 2023-2030 je izrađena i tek treba da bude odobrena. Rashodi za zdravstvo iznose oko 3% BDP-a, što je drugo najniže u regionu i više od tri puta niže od proseka EU od oko 11%. Kosovo je izdvojilo rekordno visok nivo budžeta zdravstvenog sektora u 2023. (oko 300 miliona evra), što predstavlja povećanje od oko 15,6% u poređenju sa 2022. Finansiranje zdravstva je pretežno zasnovano na istorijskim rashodima i ne postoje indikatori zasnovani na učinku. Institucionalna odgovornost javnih zdravstvenih radnika je i dalje niska. Ne postoje podsticaji za poboljšanje produktivnosti, efikasnosti i kvaliteta u sektoru. Uprkos relativno snažnoj mreži primarnih zdravstvenih ustanova koje pružaju usluge besplatno, troškovi iz džepa i dalje su veoma visoki. Kosovo ima informacioni sistem **e-zdravstva**, zasnovan na evropskim osnovnim zdravstvenim indikatorima, koji omogućava virtuelnu komunikaciju između korisnika/pacijenata i lekara opšte prakse, pruža usluge savetovanja i prikuplja podatke o prijemu, otpuštanju i transferu pacijenata. Međutim, ne koriste ga sve zdravstvene ustanove i ostaje da se dodaju dodatne funkcionalnosti (koje obuhvata patologiju, radiologiju, transfuziju krvi, vakcinaciju i druge intervencije).

Očekivani životni vek na Kosovu pri rođenju ostaje najniži u regionu; **nezarazne bolesti** su vodeći uzrok smrti, posebno kardiovaskularne bolesti i rak. Oko 33% uzroka smrti je pogrešno prijavljeno ili se ne dijagnostikuje. Programi promocije zdravlja i prevencije nezaraznih bolesti su slabi; skrining za hronična stanja (kao što su dijabetes i hipertenzija) se ne sprovodi sistematski. Nije bilo napretka u sprovođenju akcionog plana promocije zdravlja, niti strateških planova zdravstvene zaštite majke i deteta. Smrtnost dece ostaje ozbiljan problem, 16 dece od 1 000 živorođenih umre pre pete godine, što je tri puta više od proseka EU. Vlada je 2022. godine uložila napore da poboljša zdravlje majke i deteta. Proširio je programe kućnih poseta na sve opštine i za to izdvojio dodatna sredstva (3,4 miliona evra). Iako je većina indikatora u informacionom sistemu javnog zdravlja usklađena sa evropskim osnovnim indikatorima, on je samo delimično funkcionalan. Stoga je njegova korisnost za razvoj politike, istraživanje i donošenje odluka ograničena.

Po pitanju mentalnog zdravlja, odobreno je nekoliko kliničkih smernica. Usluge mentalnog zdravlja i dalje ostaju integrisane usluge. Zakon o **kontroli duvana** iz 2013. godine se ne primenjuje sveobuhvatno i ne primenjuje, iako je u Prištini tokom drugog kvartala 2023. došlo do značajnog povećanja inspekcija pušenja na javnim mestima u Prištini.

Zakonodavstvo o **krvi, tkivima, ćelijama i organima** delimično je usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Potpuno usklađivanje sa pravnim tekovinama EU ostaje izazov, Kosovu i dalje nedostaju neophodni administrativni, infrastrukturni, finansijski i ljudski kapaciteti u ovoj oblasti.

Što se tiče **ozbiljnih zaraznih bolesti** i ozbiljnih **prekograničnih pretnji po zdravlje**, Kosovo je postiglo određeni napredak u jačanju svojih kapaciteta za nadzor i izveštavanje podataka Svetskoj zdravstvenoj organizaciji. Skupština je usvojila zakon o zaraznim bolestima u skladu sa preporukama ECDC-a i zakonodavstvom EU u avgustu 2023. godine. Rutinska imunizacija se poboljšava, međutim, stope pokrivenosti su i dalje niže od nivoa pre COVID-19 i trenutno se kreću između 87-89%.

Tokom izveštajnog perioda, zdravstvene vlasti na Kosovu su nastavile da upravljaju pandemijom **COVID-19** i ostvarile dalji napredak u nadzoru, istrazi slučajeva, traženju kontakata i upravljanju slučajevima. U julu 2022, Kosovo je postiglo usklađenost sa digitalnim COVID sertifikatom EU.

Broj pozitivnih slučajeva je progresivno opadao, nakon povećanja tokom K2 i K3 2022. Stopa vakcinacije je značajno opala tokom izveštajnog perioda. Završeni su novi objekti i oprema za hladni lanac kako bi se obezbedilo pravilno skladištenje vakcina.

Zakonodavstvo o **pravima pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti** delimično je usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Za specijalizovane zdravstvene usluge koje nisu dostupne na Kosovu, pacijenti mogu imati koristi od fonda zdravstvenog osiguranja za zdravstvene usluge u inostranstvu. Međutim, Fond trenutno služi samo kao agent plaćanja, umesto da razvija standardizovane procese odobravanja i praćenja. Ne ulazi u pregovore o ugovorima sa bolnicama u inostranstvu. Ovakva pasivna pozicija je stvorila značajan finansijski rizik za fond zdravstvenog osiguranja.

Kosovo ima program **skrininga raka**. Međutim, uprkos određenom napretku, skrining raka se ne sprovodi sistematski. Glavne usluge dijagnostike i lečenja karcinoma pružaju se na tercijarnom nivou zdravstvene zaštite u jednom kliničkom centru.

Kosovo nije postiglo nikakav napredak u usvajanju akcionog plana ishrane o **ishrani i fizičkoj aktivnosti**. Zakonodavstvo o **lekovima za ljudsku upotrebu i lekovima za veterinarsku upotrebu** i dalje je delimično usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Lista esencijalnih lekova, za koje troškove snosi država, još uvek nije ažurirana. Nivo pokrivača troškova za lekove sa esencijalne liste ostaje oko 70%, a za potrošni materijal u primarnoj zdravstvenoj zaštiti iznad 90%.

Zdravstvene nejednakosti ostaju ozbiljno pitanje. Kontinuirano odlaganje uvođenja šeme univerzalnog zdravstvenog osiguranja i plaćanja iz džepa i dalje su veoma visoki. Ovo utiče na pristup osnovnim zdravstvenim uslugama za one koji su u ugroženim situacijama, kao što su oni koji žive u siromaštvu, u ruralnim oblastima i osobe koje pripadaju zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana. Procenjuje se da skoro trećina stanovništva Kosova ima samo ograničen pristup zdravstvenim uslugama. Stopa rutinske imunizacije romske, aškalijske i egipćanske dece na Kosovu je samo upola manja od druge dece.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Ovaj klaster obuhvata: digitalnu transformaciju i medije (poglavlje 10); oporezivanje (poglavlje 16); ekonomska i monetarna politika (poglavlje 17); socijalna politika i zapošljavanje (poglavlje 19); industrijska politika (poglavlje 20), nauka i istraživanje (poglavlje 25); obrazovanje i kultura (poglavlje 26); i carinska unija (poglavlje 29).

Kosovo je umereno pripremljeno u oblasti carina, kao i u preduzetničkoj i industrijskoj politici. Ima određeni nivo pripremljenosti u oblasti oporezivanja, digitalne transformacije i medija, kao i obrazovanja i kulture, au ranoj je fazi pripreme u oblastima socijalne politike i zapošljavanja, nauke i istraživanja. Tokom perioda izveštavanja, postignut je određeni napredak u većini oblasti ovog klastera, ali samo ograničen napredak u digitalnoj transformaciji i medijima.

Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji

EU podržava nesmetano funkcionisanje unutrašnjeg tržišta za elektronske komunikacije, elektronsku trgovinu i audiovizuelne usluge. Pravila štite potrošače i podržavaju univerzalnu dostupnost savremenih usluga.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti digitalne transformacije i medija. Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak** daljim usklađivanjem svog zakonodavnog okvira sa pravnim tekovinama EU, posebno usvajanjem zakona o sajber bezbednosti. Međutim, potrebno je dalje usklađivanje i implementacija u oblasti audiovizuelne politike. Kosovo se konstruktivno angažovalo u regionalnom dijalogu na visokom nivou o digitalnoj

transformaciji i primeni Regionalnog sporazuma o romingu. U septembru 2022. Kosovo je bilo domaćin Digitalnog samita zapadnog Balkana u Prištini. Održivo rešenje za finansiranje javnog emitera i obezbeđivanje njegove uređivačke nezavisnosti tek treba da se pronađe. Vlada je usvojila Digitalnu agendu 2030. Budžetska sredstva za sajber-bezbednost i dalje su nedovoljna.

Preporuke iz prethodnog izveštaja uglavnom nisu obrađene i ostaju da važe. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- zaključiti usklađivanje kosovskog zakonodavstva sa Evropskim kodeksom o elektronskim komunikacijama, Direktivom EU o bezbednosti mreža i informacija (NIS 2) i alatima EU za 5G sajber bezbednost; revidirati Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije, u skladu sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama;
- obezbediti da regulatori za telekomunikacije i medije dobiju adekvatne resurse da samostalno ispunjavaju svoje mandate i razvijaju rešenje za održivo finansiranje javnog servisa;
- implementirati prenosivost brojeva kako bi se osigurala efektivna upotreba resursa numeracije i podstakla konkurencija.

U oblasti **elektronskih komunikacija i informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT)**, prema podacima Kosovske agencije za statistiku, u 2022. godini, 97,9% domaćinstava je imalo pristup internetu (u poređenju sa 96,1% u 2021. godini). Pokrivenost Kosova širokopojasnim internetom je sada 100%. U 2022. godini, udeo pojedinaca koji kupuju ili naručuju robu i usluge putem interneta (u poslednja tri meseca) bio je 51%, u poređenju sa 23,1% u 2021. Kosovski zakonodavni okvir o smanjenju troškova širokopojasnog pristupa je usklađen sa zakonodavstvom EU i primena napreduje, sa završetkom atlasa širokopojasnog pristupa i jedinstvenog informacionog punkta. Potrebni su dalji napor da se on uskladi sa Evropskim kodeksom o elektronskim komunikacijama kako bi se osigurala sloboda pružanja elektronskih komunikacionih mreža i usluga. Kosovo tek treba da završi proces izrade koncept dokumenta za Kodeks elektronskih komunikacija.

Regulatorni organ za elektronske i poštanske komunikacije odobrio je Plan puštanja frekvencija, uključujući sve frekvencijske opsege sa važnom ekonomskom vrednošću. U jesen 2022. Kosovo je pokrenulo pilot pristup 5G. Regulatorno telo je završilo proces dodele opsega 800MHz i 3,5GHz kako bi omogućilo primenu 5G tehnologije. Kosovo je usvojilo uredbu o prenosivosti brojeva za pretplatnike javnih elektronskih komunikacionih usluga. Postojeći resursi Regulatornog organa za elektronske i poštanske komunikacije ostaju ograničeni i nisu proporcionalni njihovim odgovornostima.

Potrebno je pojačati usklađivanje sa Zakonom o digitalnim uslugama i Zakonom o digitalnim tržištima, kako bi se poslovna zajednica obezbedila predvidljivost.

Kosovo je postiglo određeni napredak u oblasti **digitalne transformacije**, pošto je usvojilo Digitalnu agendu 2030. Zakon o sajber bezbednosti, koji je delimično usklađen sa Direktivom NIS-a, usvojen je 2. februara 2023. godine. Ostaje da se usvoji strategija i akcioni plan u vezi sa Zakonom o sajber bezbednosti. Kosovo je razvilo osnovne sposobnosti u sajber bezbednosti; potrebno je da pojača napore da obezbedi odgovarajuće operativne mehanizme, tehničke kapacitete i ljudske resurse da bi efikasno funkcionisala u kontekstu sajber prostora. Portal e-uprave je operativan: platforma nudi preko 150 potpuno digitalizovanih usluga. Kosovo treba da uloži dalje napore da finalizuje i usvoji Strategiju e-Uprave. Kosovo i dalje treba da se uskladi sa pravnim tekovinama EU o otvorenim podacima i ponovnoj upotrebi informacija javnog sektora. Kosovo takođe treba da se uskladi sa evropskim okvirom interoperabilnosti i aktom o interoperabilnoj Evropi.

Što se tiče **audiovizuelne politike**, dugo očekivana izmena Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM) dodatno je odložena. Ovaj proces treba da se sprovodi na inkluzivan i transparentan način, uz značajne konsultacije sa ključnim zainteresovanim stranama. IMC nije uspeo da postigne nikakav napredak u prelasku na digitalno emitovanje kako bi se uskladio sa standardima EU. Trenutno, MOS još uvek nema adekvatne ljudske i finansijske resurse da samostalno vrši svoja ovlašćenja. Takođe bi trebalo da obezbedi da bude transparentan i inkluzivan u svom donošenju odluka, uključujući i kroz doslednije javne konsultacije. Zbog nedostatka informacija o vlasništvu nad medijima i raspodeli sredstava za oglašavanje, NKM ne izriče delotvorne sankcije emiterima, a nisu preduzete značajne intervencije za sprovođenje. Važeći zakon NKM-a pruža dovoljna regulatorna, prinudna i nadzorna ovlašćenja kako bi se osigurao pluralizam i konkurentnost na tržištu. Izmjena, koja je trenutno u toku, trebalo bi da dodatno uskladi zakon sa Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama kako bi se njegova ovlašćenja proširila na onlajn audio-vizuelne medije. Revizija važećeg Zakona o radio-televiziji Kosova (RTK) pokrenuta 2019. godine je zastala. Nacrt zakona uključuje model finansiranja za RTK, čija je uređivačka nezavisnost slaba, jer se i dalje oslanja na direktno finansiranje vlade, pri čemu Skupština utvrđuje svoj budžet na godišnjem nivou. Imenovanje novog generalnog direktora kroz otvoren proces zasnovan na zaslugama je pozitivan razvoj. Odbor treba da obezbedi da nezavisni i profesionalni pojedinci koji nemaju veze sa političkim partijama budu imenovani na rukovodeće pozicije.

Poglavlje 16: Oporezivanje

Pravila EU o oporezivanju pokrivaju porez na dodatu vrednost, akcize i aspekte oporezivanja preduzeća. Oni takođe obuhvataju saradnju između poreskih uprava, uključujući razmenu informacija u cilju sprečavanja utaje poreza.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti oporezivanja. Postiglo je **određeni napredak** u implementaciji poreskih inspekcija zasnovanih na riziku u nekim sektorima visokog rizika i digitalizaciji usluga. Povećana usklađenost i mere formalizacije dovele su do povećanja poreskih prihoda.

Preporuke iz prethodnog izveštaja nisu u potpunosti obrađene. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- nastaviti dalje usklađivanje poreskog zakonodavstva uključujući porez na dohodak fizičkih lica (PIT) i porez na dodatu vrednost (PDV) sa pravnim tekovinama EU;
- obezbediti sistematičniju implementaciju poreskih revizija zasnovanih na riziku i finalizirati novu strategiju za borbu protiv sive ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala (2023-2026);
- povećati saradnju sa organima za sprovođenje zakona i pravosudnim institucijama kako bi se obezbedilo pravovremeno odlučivanje o slučajevima utaje poreza i prevare, sa naglaskom na sektore visokog rizika.

Dobar napredak je postignut tokom perioda u pogledu **naplate poreza, izvršenja i usklađenosti**. U periodu od juna 2022. do aprila 2023. godine, Poreska uprava Kosova (PUK) je prikupila prihode od 728,7 miliona evra, 16,7% više nego u istom periodu prethodne godine. Tokom izveštajnog perioda, PAK je takođe pojačao aktivnosti za borbu protiv neformalne ekonomije, povećavajući broj poseta za poštovanje propisa, revizija i istraga sumnjivih slučajeva fiskalne evazije. Ove aktivnosti su rezultirale dodatnim prihodom od 181,5 miliona evra za period jun 2022 - maj 2023, što je 17% više u odnosu na isti period prethodne godine.

Što se tiče **indirektnog oporezivanja**, sistem PDV je u velikoj meri usklađen sa pravnim tekovinama EU. Kosovo primenjuje standardnu stopu od 18% i sniženu stopu od 8%. Zakon o PDV-u tek treba dodatno usaglasiti sa pravnim tekovinama EU. Pravni okvir i procedure o oporezivanju e-trgovine

treba uspostaviti. Što se tiče **direktnog oporezivanja**, Kosovo nije postiglo napredak u izmenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak građana, niti u uklanjanju kontradiktornih odredbi i daljem usklađivanju sa pravnim tekovinama EU.

Što se tiče **administrativne saradnje i uzajamne pomoći**, Kosovo nije bilo u mogućnosti da se pridruži inkluzivnom okviru OECD-ove erozije baze i prebacivanja profita (BEPS) zbog statusnih pitanja. Kosovo ima sporazume o dvostrukom oporezivanju u primeni sa 11 država članica EU (Austrija, Hrvatska, Luksemburg, Mađarska, Letonija, Malta, Slovenija, Nemačka, Finska i Belgija i Irska).

U pogledu **operativnih kapaciteta i digitalizacije**, Poreska uprava je ostvarila napredak u pogledu kvaliteta usluga, posebno u pogledu korišćenja e-usluga. Ovo se takođe odražava u alatu za dijagnostičku procenu poreske uprave za 2022. (TADAT procena). U smislu racionalizacije i unapređenja pružanja usluga, Poreska uprava treba da dodatno ojača profesionalne kapacitete, posebno u oblasti poreske inspekcije/revizije, i poboljša efikasnost funkcija poreske revizije. Poreska uprava sprovodi svoju Strategiju 2022-2026. Planira da poveća naplatu prihoda; ojačati dobrovoljnu usklađenost; ojačati pristup i stručnost u upravljanju velikim poreskim obveznicima; izgraditi savremene IT sisteme i alate; i ojačati program inspekcije. Postoji značajan naslon u pogledu razvoja novog IT sistema za poresku administraciju. Poreska uprava je intenzivirala svoje aktivnosti na pristupu zasnovanom na riziku u pogledu poštovanja poreskih obaveza. Uprkos većim prihodima registrovanim od procesa poreske revizije, Kosovo treba da ojača sprovođenje pristupa zasnovanog na riziku. Kvalitet podataka i razmena podataka između različitih agencija za administraciju poreza nastavljaju da budu izazov.

Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika

Pravila EU zahtevaju nezavisnost centralnih banaka i zabranjuju im da direktno finansiraju javni sektor. Države članice koordiniraju svoje ekonomske politike i podležu fiskalnom, ekonomskom i finansijskom nadzoru.

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti ekonomske i monetarne politike. **Određeni napredak** je postignut u prikupljanju podataka i prosleđivanju Eurostatu; međutim, potrebni su dalji naponi da se otklone metodološke nedoslednosti u nacionalnim računima. Centralna banka se suočila sa izazovima u obavljanju svojih zadataka i odgovornosti. Nakon upražnjenog mesta od nekoliko meseci, Skupština je u julu 2023. izabrala novog guvernera. Skupština je usvojila i Zakon o minimalnim platama, kojim se izdvajaju boračke penzije, u nastojanju da se obezbedi poštovanje zakonskog limita koji se primenjuje za potrošnju na boračke penzije.

Preporuke iz 2022. nisu u celosti obrađene i stoga su i dalje validne. Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- ojačati upravljanje Centralnom bankom dovršavanjem procedure za izbor njenih zamenika guvernera;
- povećati kapacitete izveštavanja za vladinu finansijsku statistiku prema ESA 2010 i obezbediti redovno praćenje standarda;
- poboljšati kvalitet makroekonomskog predviđanja u budžetskom procesu.

Kosovo nema nezavisnu **monetarnu politiku** i nema standardne instrumente monetarne politike na raspolaganju, pošto koristi evro kao zakonsko sredstvo plaćanja, ostavljajući

fiskalnu politiku kao glavni instrument makroekonomske politike. Upotreba evra na Kosovu u potpunosti se razlikuje od članstva u evro-zoni. Centralna banka Kosova (CBK) je jedini organ odgovoran za promovisanje i održavanje stabilnosti finansijskog sistema na Kosovu i za doprinos održavanju stabilnosti cena. Zakon o Centralnoj banci i Ustav utvrđuju njenu funkcionalnu i institucionalnu nezavisnost, zabranjuju svojim organima za donošenje odluka da daju i primaju uputstva od državnih organa. Zakon takođe zabranjuje monetarno finansiranje javnog sektora i obezbeđuje da javni sektor nema privilegovan pristup finansijskim institucijama.

Centralna banka Kosova se suočava sa izazovima u obavljanju svojih zadataka i odgovornosti. Mandat guvernera prestao je u martu 2023. godine, a mesto je bilo upražnjeno sve dok Skupština nije imenovala novog guvernera u julu. Iako je primljeno novo osoblje, Centralna banka treba da osigura da njene osnovne funkcije, uključujući bankarsku superviziju i održavanje finansijske stabilnosti, budu adekvatno popunjene. Banka tek treba da sprovede reforme u pogledu svoje strukture korporativnog upravljanja kako bi poboljšala svoju odgovornost.

Što se tiče **ekonomske politike**, Kosovo treba dalje da se uskladi sa zahtevima Direktive EU o budžetskim okvirima. Skupština je u julu usvojila Zakon o minimalnim platama, odvajajući nivo boračkih penzija od minimalne zarade u nastojanju da se osigura usklađenost sa postojećim zakonskim ograničenjima potrošnje. Iako su fiskalna pravila dobro utvrđena u zakonodavstvu, potrebni su dalji naponi da se osigura njihova puna usklađenost.

U izveštajnom periodu poboljšani su **operativni kapaciteti** Ministarstva finansija. Konkretno, poboljšano je makro-fiskalno modeliranje, planiranje i predviđanje, kao i procena fiskalnog uticaja nove vladine politike i zakonodavnih inicijativa. Kosovo je u ranoj fazi uvođenja budžetiranja zasnovanog na programima. Preduzeti su neki koraci da se srednjoročna politika bolje poveže sa procesom planiranja budžeta. Ipak, neophodna je snažna politička volja i međuinstitucionalna saradnja da bi se budžet transformisao u alat za planiranje politike i ojačao srednjoročni budžetski okvir.

Tokom izveštajnog perioda ostvaren je napredak u blagovremenosti i potpunosti proizvedenih **podataka godišnjih nacionalnih računa**, prema metodologiji Evropskog sistema računa (ESA) 2010. Određen napredak je postignut i u statistici državnog deficita i duga, ali se očekuje da će se dalji rad u potpunosti pridržavati metodologije ESA 2010. Kosovo treba da uloži napore da poboljša pokrivenost i blagovremenost tabela obaveštenja o proceduri prekomernog deficita (EDP) i da počne da popunjava upitnik koji se odnosi na tabele EDP. Nakon što su tabele za tromesečne finansijske račune za opštu vladu prvi put prosleđene Eurostatu 2023. godine, Kosovo sada pruža trenutno kompletan set potrebnih tabela državnih finansija (GFS). Međutim, i dalje su potrebni naponi da se poboljšaju različiti kvalitativni aspekti tabela.

Program ekonomskih reformi za period 2023-2025 (ERP) je podnet na vreme. Postoji značajan stepen neizvesnosti oko makroekonomskog i fiskalnog okvira predstavljenog u ERP-u. ERP predviđa snažno ubrzanje ekonomske aktivnosti u periodu 2023-2025, što je iznad istorijskog trenda. Očekivani snažan oporavak javnih investicija smatra se ključnim pokretačem rasta, ali da bi se ova ambicija ostvarila, prepreke za izvršenje javnih investicija moraju se efikasno rešiti. Postoje dodatni znatni negativni rizici za ovu perspektivu, posebno povezani sa višim cenama energije i hrane od očekivanih nakon ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine i izazvane energetske krize. Smernice politike za 2022. su samo delimično primenjene. Strukturne reforme predstavljene u ERP-u odražavaju vladin plan da se u srednjem roku pozabavi preprekama konkurentnosti i inkluzivnom rastu. Međutim, implementacija strukturnih mera je često odlagana i poboljšanja se nisu materijalizovala. Slično tome, neophodni su dodatni naponi da se poboljšaju makro-fiskalne projekcije na kojima se zasniva budžet i veza između makro-fiskalnog okvira i planiranja sistemskih reformi.

Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje

Pravila EU u socijalnoj oblasti uključuju minimalne standarde za radno pravo, jednakost, zdravlje i bezbednost na radu i nediskriminaciju. Oni takođe promovišu socijalno uključivanje i socijalnu zaštitu, kao i socijalni dijalog na evropskom nivou.

Kosovo je u **ranoj fazi priprema** u ovoj oblasti. Tokom izveštajnog perioda ostvaren je **određeni napredak**, posebno u pripremanju za implementaciju Garancije za mlade, u obezbeđivanju sredstava za socijalne usluge i intenziviranju inspekcijских nadzora u sektorima rada sa većim rizicima. Međutim, stopa fatalnih nesreća na radu i dalje je visoka.

Prošlogodišnje preporuke su samo delimično rešavane i stoga su i dalje validne. U predstojećem periodu Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- nastaviti sa sprovođenjem Plana implementacije Garancije za mlade kako bi se pripremili za pilotiranje šeme; usvojiti izmene i dopune Zakona o radu radi usklađivanja sa novijim pravnim tekovinama EU, posebno u vezi sa nediskriminacijom pri zapošljavanju i roditeljskom odsustvu;
- nastaviti intenzivirati inspekcije u radnim sektorima sa većim rizikom i sprovesti pravila o zdravlju i bezbednosti na radu kako bi se obezbedilo smanjenje nezgoda na radnom mestu;
- nastaviti temeljne reforme u oblasti šema socijalne pomoći kako bi se osiguralo bolje ciljanje i uticaj, te poboljšao pristup socijalnim uslugama, posebno za decu.

Kosovo je odložilo izmene i dopune zakonodavstva **o radu i zdravlju i bezbednosti na radu**, koje su neophodne za dalje usklađivanje sa pravnim tekovinama EU, uključujući i Direktivu EU o balansu radnog i života. Zakon o zdravstvenom osiguranju iz 2014. godine, koji predviđa pravo i obavezu na obavezno osnovno zdravstveno osiguranje za sve građane, nije primenjen. Inspektorat rada je pojačao inspekcije, ali sa ograničenim uticajem na prevenciju nezgoda. Tokom 2022. godine dogodilo se 349 nesreća na radu, od kojih je 15 sa smrtnim ishodom. Inspektorat rada se povećava: 2022. godine primljeno je 12 novih inspektora. Inspektorat Poreske uprave preduzeo je aktivnosti na formalizovanju radnih mesta i zajedno sa Inspekcijom rada i Međunarodnom organizacijom rada pokrenuo kampanju promocije radnih prava.

Što se tiče **socijalnog dijaloga**, tripartitni i bipartitni dijalog ostaju ograničeni. Socijalno ekonomski savet je tokom 2022. godine ovlastio svoju Komisiju da pregovara o novom Opštem kolektivnom ugovoru. Socijalni partneri su usvojili plan rada za 2022. i 2023. Skupština je 14. juna 2022. u prvom čitanju odobrila povećanje minimalne zarade na 264 evra (sa 170 evra) mesečno, ali se čeka konačno usvajanje. Kapacitet socijalnih partnera ostaje ograničen.

Što se tiče **politike zapošljavanja**, Kosovo je nastavilo izradu nove strategije zapošljavanja i tržišta rada 2023-2028, nove politike zapošljavanja 2022-2024 i koncept dokumenta koji reguliše oblast zapošljavanja. Poslednja sektorska strategija (2018-2020), iako sa skromnim ciljevima, imala je veoma nisku stopu implementacije.

Ukupna stopa aktivnosti iznosila je 38,6% u 2022. godini, što je blagi pad u poređenju sa 39,3% u 2021. Stope **nezaposlenosti** u 2022. godini bile su 12,6% (20,7% u 2021.). Stope su veće kod žena, 16,5% (25% u 2021.), nego kod muškaraca, 11% (19% u 2021.). Indikatori koji i dalje izazivaju najviše zabrinutosti su visoka stopa neaktivnosti, 61,4% (60,8% u 2021.) i nezaposlenost mladih 21,4% (38% u 2021.). Nezaposlenost je još veća (preko 90%) u romskoj i aškalijskoj zajednici. Pripadnici ovih zajednica obično rade u neformalnom sektoru, držeći nesigurne, nisko kvalifikovane poslove i poslove niskog statusa.

Nezaposlenost mladih je i dalje visoka (21,4% 2021. godine), posebno među ženama (27%). Demografski pritisci, obrazac rasta nezaposlenosti, sklonost emigraciji i loše obrazovanje ključni su faktori nesigurnog položaja mladih ljudi. Nedavno mapiranje pokazuje da je od 2018. došlo do značajnih pomaka u kategorijama mladih ljudi koji nisu u zapošljavanju, obrazovanju ili obuci. Stope za one sa osnovnim obrazovanjem bile su ispod 30%, stope mladih sa srednjim obrazovanjem su porasle, umerenim tempom, na nešto više od 40%, dok su stope za mlade sa univerzitetskim obrazovanjem porasle sa oko 30% na preko 50%. Kosovo je nastavilo pripreme za implementaciju **Garancije za mlade** u skladu sa planom implementacije usvojenim u novembru 2022. Od 2023. godine, vlasti rade na obezbeđivanju uslova za pilotiranje Garancije za mlade u dve opštine, i u izmenama relevantnog zakonodavstva, restrukturiranju ključni mehanizmi isporuke (javne službe za zapošljavanje), i ubrzano praćenje nekih dugoročnih reformi u obuci stručnog obrazovanja.

Kosovo restrukturira **Zavod za zapošljavanje** kako bi ispunio plan implementacije Garancije za mlade. Upravljačke i operativne procedure i upravljanje podacima su i dalje slabi. Informacioni sistem tržišta rada za podršku kreiranju politika i planiranju zasnovanom na dokazima je zastareo i nedostaje mu operativni kapacitet u kritičnim oblastima. Nedostatak ljudskih resursa u javnim službama za zapošljavanje je najveća briga.

Nije bilo pomaka u pripremi **Evropskog socijalnog fonda**. (Vidi Poglavlje 22 - Regionalna politika i koordinacija strukturalnih instrumenata). Što se tiče **socijalne inkluzije i zaštite**, potrošnja Kosova na šemu socijalne pomoći iznosi 6% BDP-a, ali manje od 0,5% BDP-a se izdvaja za najugroženije, jer većina iznos se troši na boračke penzije. Skupština je 4. aprila 2023. ratifikovala sporazum sa Svetskom bankom o sprovođenju temeljnih reformi u sistemu socijalne pomoći. Kosovo nije postiglo napredak u obezbeđivanju alokacije sredstava za socijalne usluge. Nacrt zakona o finansijama lokalne samouprave nije deo zakonodavnog plana za 2023. koji izaziva zabrinutost u pogledu održivosti finansiranja socijalnih usluga. Za 2023. vladin fond namenjen licenciranim NVO za pružanje socijalnih usluga povećan je za 50% (sa milion evra na 1,5 miliona evra); ovo ne rešava u potpunosti situaciju sa finansiranjem za pružanje kvalitetnih socijalnih usluga na lokalnom nivou. Opštine treba da ulože napore da poboljšaju planiranje i pružanje usluga, prikupljanje podataka i integrisanu brigu. Briga o starima ostaje ozbiljno pitanje. Oko 18% stanovništva Kosova živi ispod granice siromaštva (45 evra mesečno, sa 5,1% stanovništva koje živi ispod granice ekstremnog siromaštva). Deca iz siromašnih domaćinstava i ona sa posebnim potrebama nemaju jednak pristup vitalnim i kvalitetnim zdravstvenim i obrazovnim uslugama. Deca čine polovinu korisnika socijalne pomoći, ali je manje od 10% njih sa posebnim potrebama. Deca sa smetnjama u razvoju nemaju adekvatne zdravstvene i rehabilitacione usluge, socijalne usluge i pomoćnu opremu državnih institucija. Većina njih nema odgovarajući pristup obrazovnim ustanovama. Oko 9% dece je uključeno u rad, od kojih 5,6% radi u opasnim uslovima, što je pitanje posebno izraženo među zajednicama Roma i Aškalija.

Kosovo mora da intenzivira napore na rešavanju **diskriminacije žena u zapošljavanju i socijalnoj politici**, posebno tokom procedura zapošljavanja, napredovanja i plata. Nejednak udeo odgovornosti u porodiljskom, roditeljskom i roditeljskom odsustvu između žena i muškaraca otežava zapošljavanje žena. Žene se suočavaju sa diskriminacijom i kada su trudne ili žele da imaju decu; stoga je važno da se prekidi probnog rada zbog trudnoće tretira kao direktna diskriminacija. Obuke su potrebne i za inspektore rada i za sudije kako bi se bolje bavili pitanjem rodne diskriminacije. U 2022. godini, stopa zaposlenosti za stanovništvo od 15 do 64 godine iznosila je 18,4% za žene i 49,4% za muškarce, što je rezultiralo veoma visokim rodnom jazom u zaposlenosti od 31 procentni poen. Ograničeni pristup brizi o deci i fleksibilni radni aranžmani, kao i propisi koji obeshrabruju zapošljavanje žena su važne barijere. Drugi izazovi sa kojima se suočavaju žene, posebno u ruralnim područjima, su nedostatak brige o starima, diskriminacija u pristupu imovini i rodno zasnovano nasilje.

Poglavlje 20: Preduzeća i industrijska politika

Industrijska politika EU jača konkurentnost, olakšava strukturne promene i podstiče poslovno okruženje koje stimulise mala i srednja preduzeća (MSP).

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti preduzetništva i industrijske politike. Postiglo je **dobar napredak** jer je Vlada odobrila Strategiju industrijskog razvoja i podrške poslovanju 2030, prvu takve vrste. Skupština je u prvom čitanju usvojila Zakon o održivom ulaganju i Zakon o tehnološkim i industrijskim parkovima. Zakoni predviđaju osnivanje dve nove agencije posvećene investicijama i promovisanju izvoza, kao i poslovnoj podršci i preduzetništvu. Operativni učinak postojeće Kosovske agencije za ulaganja i podršku preduzećima (KIESA) je takođe poboljšan tokom perioda.

Prošlogodišnje preporuke su samo delimično rešavane i stoga su i dalje validne. U predstojećem periodu Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- Sprovesti strategiju industrijskog razvoja i poslovanja i stub održivog ekonomskog rasta nacionalne strategije razvoja 2021-2030;
- unaprediti kapacitete Ministarstva industrije, preduzetništva i trgovine (MIET);
- završiti restrukturiranje Kosovske agencije za ulaganja i podršku preduzećima (KIESA) u posebne agencije za promociju investicija i agencije za podršku MSP, kao i osigurati da obe imaju dovoljno resursa.

Što se tiče **preduzetničke i industrijske politike**, Ministarstvo industrijskog preduzetništva i trgovine (MIET) pripremio je ambicioznu strategiju za razvoj industrije i podršku poslovanju 2030. Ona ima za cilj da poboljša poslovno okruženje na Kosovu, promoviše industrijski razvoj, adresira trgovinski deficit, otvori radna mesta, kao i da obezbedi i efikasnost resursa i više cirkularnu ekonomiju. Ministarstvo je pripremio sveobuhvatnu analizu glavnih podsektora u proizvodnom sektoru da bi se koristilo za usavršavanje svojih politika i akcija. S obzirom na ekspanziju solarne energije u politici emisije ugljenika, planiraju se podsticaji za korišćenje obnovljivih izvora energije u industriji; njihovo odobrenje se očekuje 2023. godine.

Skupština je u prvom čitanju usvojila dva zakona za promovisanje investicija i podsticanje razvoja privatnog sektora: Zakon o tehnološkim i industrijskim parkovima i Zakon o održivom ulaganju. Potonji predviđa restrukturiranje Kosovske agencije za ulaganja i podršku preduzećima (KIESA) u Agenciju za podršku preduzećima u okviru MIET-a i Agencije za investicije i izvoz (AIE) u nadležnosti Kancelarije premijera. Uz jasno razgraničenje odgovornosti, dve agencije bi mogle biti efikasnije u pružanju podrške aktivnim kompanijama i privlačenju novih investitora. KIESA se dugo bori sa ograničenim kapacitetima da sprovede svoj široki mandat. Uprkos tome, KIESA je značajno poboljšala svoj učinak u 2022. godini, povećavši direktne strane investicije (SDI) za 43,6% u periodu od januara do septembra 2022 i povećavši učešće kosovskih firmi na međunarodnim sajmovima.

Konceptualni dokument za javna preduzeća usvojen 2023. godine predviđa reviziju Zakona o javnim preduzećima i podzakonskih akata. Ministarstvo ekonomije je pokrenulo promene politike koje se odnose na javna preduzeća kako bi se uskladilo sa novim zakonodavstvom o državnom fondu. U junu 2023. Vlada je usvojila Zakon o državnom fondu. U oblasti **instrumenata politike**, KIESA je organizovala veliki broj aktivnosti uprkos nedostatku kapaciteta. Agencija je imala poteškoća u ispunjavanju svojih ciljeva, posebno u omogućavanju implementacije usluga i programa prije i poslije nege i promovisanju veza između multinacionalnih preduzeća i malih i srednjih preduzeća.

Kosovo nema pojednostavljen proces za **rešavanje žalbi investitora i zadržavanje investicija**. Ovakav proces bi implementirao principe mehanizma sistemskog odgovora na ulaganja, kako je predložila Svetska banka. Fragmentiran i neefikasan protok informacija između državnih institucija ostaje izazov, a on zauzvrat predstavlja prepreke za MSP da pristupe dostupnim uslugama poslovne podrške i dobiju dozvole i licence. Kada apliciraju za državnu podršku, mala i srednja preduzeća su dužna da dostave prekomernu papirologiju i informacije, što produžava vreme podnošenja zahteva.

Zakon o uspostavljanju pravnog okvira za Privredni sud donet je u februaru 2022. godine, a sud je postao potpuno operativan i počeo je sa suđenjem u avgustu 2022. Iako od 2022. godine zakonodavstvo o stranim ulaganjima uključuje jednak tretman domaćih i stranih državljana i kompanija, strani državljani a kompanije se i dalje susreću sa izazovima u praksi, na primer prilikom registracije prava svojine.

Kosovo je značajno povećalo broj usluga dostupnih na svojoj platformi e-uprave i počelo je pripreme za pojednostavljenje i digitalizaciju dozvola i licenci na platformi e-uprave. Procedure za licenciranje poslovanja su jasne i centralizovane. Kosovo nastavlja reforme kako bi smanjilo administrativno opterećenje preduzeća. Samozaposleni radnici suočavaju se sa niskim poreskim opterećenjem, a inkorporirana mala i srednja preduzeća imaju koristi od podsticaja poreza na dobit preduzeća. Pojednostavljivanje poreske administracije i razvoj digitalnih usluga smanjili su troškove poštovanja poreskih obaveza za MSP.

Nedostatak lako dostupnih i pristupačnih kreditnih usluga je značajna prepreka rastu MSP. Pored toga, mala i srednja preduzeća i korporacije pate od niskog kapaciteta da pripreme bankovne projekte zbog neformalnosti u računovodstvenim praksama, slabog korporativnog upravljanja i kvaliteta upravljanja, pored pitanja integriteta. Do 2022. godine, Kosovski kreditni garantni fond (KCGF) se proširio; sada omogućava kredite u vrednosti od 270 miliona evra za 8 871 mikro mala i srednja preduzeća (MMSP) u sektorima proizvodnje, uslužne poljoprivrede i trgovine, uključujući start-up firme i preduzeća u vlasništvu žena. Kosovo je 11. maja 2023. godine potpisalo Sporazum o pridruživanju za učešće u „Programu jedinstvenog tržišta“ EU (SMP).

Poglavlje 25: Nauka i istraživanja

EU pruža značajnu podršku istraživanju i inovacijama. Sve države članice mogu učestvovati u istraživačkim i inovacijskim programima EU i imati koristi od njih, posebno tamo gde postoji naučna izvrsnost i solidno ulaganje u istraživanje i inovacije.

Kosovo je u **ranj fazi pripremljenosti** u oblasti nauke i istraživanja. **Određeni napredak** je postignut tokom perioda izveštavanja: Kosovo je značajno poboljšalo svoj učinak u okviru okvirnog programa EU za istraživanje i inovacije.

Pošto preporuke od prošle godine nisu u celosti rešene, u narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- u potpunosti implementirati nacionalni naučni program, uključujući davanje prioriteta i promovisanje naučnih istraživanja i inovacija, osiguravanje veće potrošnje na istraživanje i inovacije i nastojanje da se stimulišu investicije iz privatnog sektora dovršavanjem strategije pametne specijalizacije;
- nastaviti napore za povećanje učešća u programu Horizont Evropa;

→ koristiti novouspostavljeni trenutni istraživački informacijski sistem da obezbedi pouzdane podatke o broju istraživača, o procentu BDP-a potrošenog na istraživanje i inovacije i o učinku u vezi sa prioritetima Evropskog istraživačkog prostora.

Uprkos određenom napretku u **politici istraživanja i inovacija**, Kosovu nedostaje strateški pristup za razvoj, određivanje prioriteta i promovisanje istraživačkih aktivnosti. Postignut je određeni napredak u ovom pogledu otkako je Nacionalni naučni savet razvio nacionalni naučni program kao glavni strateški dokument o nauci i istraživanju. Identifikuje prioritete oblasti za ekonomski i društveni razvoj za naredni šestogodišnji period. Pored toga, uključuje nove modele finansiranja i stvaranje fonda za inovacije.

Strategija pametne specijalizacije treba da bude završena kao prioritet. Postojeći istraživački informacijski sistem je razvijen i treba ga staviti u upotrebu. Sistematski prikuplja podatke o istraživanju, nauci i inovacijama, koji bi trebalo da se koriste za podršku donošenju odluka zasnovanih na dokazima. Spajanje nadležnosti za nauku, obrazovanje, tehnologiju i inovacije u jednom ministarstvu je dobrodošao razvoj. Ovo bi trebalo da podstakne koordinaciju i administrativne kapacitete za planiranje, implementaciju, praćenje i evaluaciju politika istraživanja i inovacija.

Sektor istraživanja i inovacija je u velikoj meri nedovoljno finansiran, pri čemu javna potrošnja na istraživanje iznosi samo 0,1% BDP-a uprkos zakonski naloženom cilju od 0,7% BDP-a. Finansiranje naučnoistraživačkog rada kroz izdvajanje budžeta za visokoškolske ustanove je nejasno jer budžet za naučna istraživanja i inovacije nije odvojen od budžeta za univerzitete. Kvalitet programa koji pripremaju postdiplomce za istraživačku karijeru ostaje nezadovoljavajući. Finansiranje mera podrške inovacijama je hitno potrebno za podršku ekonomskom oporavku. Kosovo je podstaknuto da iskoristi mogućnosti koje mu daje Evropski institut za inovacije i tehnologiju.

Kosovo je po prvi put bilo u potpunosti povezano sa **Horizontom Evropa 2021.** godine. Nakon sporog početka, preliminarnе brojke za 2022. pokazuju značajno povećanje učinka istraživačke i inovacijske zajednice sa pet projekata koji su ukupno finansirali EU od 0,8 miliona evra.

Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura

EU podržava saradnju u obrazovanju i kulturi kroz programe finansiranja i koordinaciju politike država članica kroz „otvoreni metod koordinacije“. EU i države članice takođe moraju da spreče diskriminaciju i da obezbede kvalitetno obrazovanje za decu radnika migranata, uključujući i one iz nepovoljnog porekla.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti obrazovanja i kulture. Tokom izveštajnog perioda ostvaren je **određeni napredak**, posebno kada je Kosovska agencija za akreditaciju postala pridruženi član Evropskog udruženja za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju i Evropskog registra osiguranja kvaliteta za visoko obrazovanje, kao i usvajanjem Zakona o Kosovu. Agencija za akreditaciju i Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. Međutim, kvalitet obrazovanja i dalje treba poboljšati u smislu kvalifikacija nastavnika i obuke i ishoda učenja. Skupština treba da usvoji ključne zakone o visokom obrazovanju.

Pošto su prošlogodišnje preporuke samo delimično obrađivane, Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

→ izraditi mapu puta za sprovođenje ključnih reformi obrazovnog sistema, uključujući preporuke u okviru ETF *Rapid Education Diagnosis*;

- finalizirati implementaciju novog kurikularnog okvira za osnovno obrazovanje, završiti reviziju postojećih udžbenika i obezbediti održivu obuku za nastavnike; sistematski primeniti mehanizme obezbeđenja kvaliteta na svim nivoima obrazovanja;
- poboljšati upravljanje SOO i povećati kvalitet stručnog obrazovanja i obuke za tražena zanimanja u pogledu Garancije za mlade.

Javna potrošnja Kosova na obrazovanje u 2022. godini iznosila je 4,1% BDP-a (13,3% ukupnog budžeta). Iako je iznos kao procenat BDP-a uporediv sa zemljama EU, **potrošnja po glavi stanovnika** je znatno niža. Dakle, Kosovo treba da poveća sredstva za studente po glavi stanovnika i za ulaganje u kvalitetno obrazovanje. Formula finansiranja koja se koristi za dodelu preduniverzitetskog budžeta svakoj opštini je u reviziji, pošto trenutna nije dovoljno tačna. Tokom 2022. godine skoro dve trećine škola u ruralnim područjima (63%) radilo je u više smena. Kao posledica toga, učenici dobijaju nedovoljan broj nastavnih časova.

Poslednjih godina, Kosovo je napravilo značajan napredak u **povećanju pristupa predškolskom i osnovnom obrazovanju**. Ipak, trebalo bi da učini više na ravnopravnom povećanju obuhvata predškolskim i srednjim obrazovanjem. U školskoj 2021/2022, 224 429 učenika pohađalo je osnovno i niže srednje obrazovanje: pad od 18% u poređenju sa 273 649 učenika u 2014/2015. U proseku, (bruto) stope upisa u osnovno i srednje obrazovanje su veoma slične onima u regionu, i relativno visoke: 88,1% dece pohađa predškolsko obrazovanje, ali ne duže od 2 do 2,5 sata dnevno u javnim ustanovama. U privatnim ustanovama, trajanje je 7 do 8 sati dnevno. U 2020/2021. godini stopa uključenosti u osnovno obrazovanje iznosila je 101,2%. Učešće dece u predškolskom obrazovanju i brizi i dalje je nisko, sa 6,7%, što je znatno ispod proseka u regionu i proseka OECD-a (preko 36%). Samo 46,2% dece predškolskog uzrasta su devojčice, dok je broj romske, aškalijске i egipćanske dece uključene u sistem ranog obrazovanja mali. Novi Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Skupština je usvojila 10. jula 2023. godine; razvija se osnovni nastavni plan i program za rano obrazovanje. Bruto stopa upisa u visoko obrazovanje nastavlja da opada i trenutno iznosi 49,4%, što je skoro 30% niže nego pre pet godina, ali niske stope diplomiranja i dalje zabrinjavaju.

Kosovo je usvojilo novu obrazovnu strategiju 2022-2026, koja uključuje planove za digitalizaciju škola, fokusirajući se na digitalno učenje, platforme, sadržaj, usavršavanje nastavnika i podršku, povezivanje, uređaje i institucionalnu podršku. Za uspešnu implementaciju, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnologije (MEST) treba da obezbedi neophodne ljudske i finansijske resurse. Restrukturiranje MESTI je još uvek u toku. Restrukturiranje MESTI još uvek čeka.

Kvalitet obrazovanja je i dalje loš, o čemu svedoče poslednje dve evaluacije OECD Programa za međunarodno ocenjivanje učenika (PISA), pri čemu je Kosovo rangirano na drugom i trećem mestu odozdo. Kosovo je učestvovalo u 2019 Trendovi u međunarodnoj studiji matematike i nauke (TIMSS), u 2021 Napredak u međunarodnoj studiji čitalačke pismenosti (PIRLS) i PISA 2022. U TIMSS 2019, Kosovo je bilo među deset najsiromašnijih. Međutim, Kosovo se pridružilo ICILS 2023 (Međunarodna studija kompjuterske i informacione pismenosti) koja može pomoći u praćenju ciljeva u vezi sa digitalnim kompetencijama učenika i takođe pratiti napredak ka ciljevima održivog razvoja UN.

Kosovo učestvuje u radnim grupama Evropskog obrazovnog prostora 2021-2025. Ove radne grupe neguju saradnju među državama članicama Evropske unije, kao i sa zemljama kandidatima, kako bi izgradili otpornije i inkluzivnije nacionalne sisteme obrazovanja i obuke i pripremili svoju omladinu za zelena i digitalna tranzicija.

Reforme i dalje zaostaju zbog nedostatka odgovarajućih udžbenika, nastavnog materijala i održivih šema profesionalnog razvoja nastavnika. Drugo pitanje je neusklađenost između

ishoda obrazovanja i zahteva za veštinama. Zakon o prosvetnoj inspekciji se ne primenjuje kako treba zbog nedovoljnog broja inspektora.

Visokoškolske ustanove (VŠU) treba da ulažu više u implementaciju svojih strateških dokumenata i akcionih planova. Akademski integritet ostaje problem. Ministarstvo je donelo Odluku o usklađenosti naučnih radova i publikacija akademskog osoblja sa etikom u istraživanju, kojom se obavezuje nosioci programa da svoja istraživanja postavljaju na indeksirane platforme pre akreditacije programa. Takođe je razvila novu platformu Kosovskog istraživačkog informacionog sistema (KRIS) koja zahteva registraciju svih istraživača. Tokom izveštajnog perioda, MESTI je izradio mapu puta o finansiranju javnih VŠU zasnovano na učinku. Sve javne visokoškolske ustanove su u potpunosti usklađene sa standardima akreditacije. Osim Univerziteta u Prištini, svi javni univerziteti finansijski zavise od državnog budžeta. Kosovo treba da usvoji novi zakon o visokom obrazovanju koji bi ojačao autonomiju i akademski integritet institucija visokog obrazovanja, pitanja upravljanja i poboljšao osiguranje kvaliteta. Ograničeno učešće studenata u procesima donošenja odluka na univerzitetskom nivou ostaje problem. Očekuje se da će nova usvojena strategija obrazovanja Kosova 2022-2026 pozabaviti gorepomenuta pitanja. Kosovska agencija za akreditaciju (KAA) je 2022. godine postala pridruženi član Evropskog udruženja za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju i Evropskog registra osiguranja kvaliteta za visoko obrazovanje. Kosovo je usvojilo Zakon o Agenciji za akreditaciju koji ima za cilj povećanje njene operativne nezavisnosti i transparentnosti imenovanja rukovodstva KAA.

Više od polovine učenika viših srednjih škola upisuje se u **stručno obrazovanje i obuku** (VET). Statistika za školsku 2022/2023. godinu pokazuje da je od 67.373 učenika upisanih u više srednje obrazovanje, 35.568 učenika upisano u škole stručnog obrazovanja, u poređenju sa 31.805 učenika upisanih u gimnazije. VET profili koje nude stručne škole nisu zasnovani na standardima zanimanja i često nisu dobro usklađeni sa zahtevima tržišta rada. Finansiranje stručnog obrazovanja nije poraslo u poslednjih nekoliko godina. Samo 9,6% ukupnog budžeta za obrazovanje izdvaja se za VET.

Učenje zasnovano na radu, integrisano u trenutni nastavni plan i program stručnog obrazovanja, ne sprovodi se sistematski. Trenutno korišćeni nastavni planovi i programi zasnovani na predmetima nisu usmereni ka razvoju stručnih veština. Školama generalno nedostaju uslovi, veštine nastavnika, oprema, materijali i strukturisana saradnja sa preduzećima za razvoj praktičnih veština učenika. Tokom perioda izveštavanja, Kosovo je usvojilo plan implementacije Garancije za mlade, čineći uvođenje neophodnih reformi u VET još hitnijim. To uključuje i preventivne mere kako bi obrazovanje i stručno obrazovanje učinili relevantnijim i mere za proširenje ponude za mlade ljude koji nisu u obrazovanju ili obuci za zapošljavanje (NEET).

Kosovo treba **da poveća pristup obrazovanju za učenike sa invaliditetom**. Procenjuje se da 38 000 dece sa smetnjama u razvoju ne pohađa školu. Ključni problemi uključuju nedostatak odgovarajućih definicija različitih oblika invaliditeta, pristup školama bez prepreka i adekvatnu podršku, kao i nizak broj odgovarajuće kvalifikovanih nastavnika i asistenata. I pored pozitivnog razvoja odluke Vlade da se broj asistenata za decu sa posebnim potrebama poveća na 100 godišnje, najmanje do 2024. godine, kvalitet obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju je nizak. Stopa napuštanja i dalje je veća među romskom i aškalijskom decom, iako je statistika nepouzdana. Tokom izveštajnog perioda organizovane su obuke o inkluzivnom obrazovanju, ljudskim i manjinskim pravima i o kosovskim politikama i zakonskom okviru za 25 opštinskih službenika (14 žena i 11 muškaraca) iz 22 opštine.

U saradnji sa kosovskom vladom, Evropska fondacija za obuku je sprovela brzu dijagnozu obrazovanja zasnovanu na dokazima celokupnog obrazovnog sistema koja se bavila tri glavne

tematske oblasti: nejednakost, finansiranje i upravljanje. Analiza je imala za cilj da identifikuje ključna pitanja i akcije za poboljšanje kvaliteta i pružanja obrazovnih usluga u celini. Fondacija je sačinila niz preporuka koje treba da razmotre kosovske vlasti. Ove preporuke uključuju: (i) uspostavljanje adekvatnih mehanizama za praćenje i evaluaciju; (ii) unapređenje međuministarske saradnje; (iii) jačanje institucionalnih kapaciteta, posebno za finansijsko upravljanje; i (iv) određivanje prioriteta u obrazovnoj strategiji.

Kosovo ima koristi od međunarodne dimenzije programa **Erazmus+** 2021-2027. U 2022. godini, oko 480 članova osoblja visokog obrazovanja i 650 studenata sa Kosova izabrano je da prođu period mobilnosti u državama članicama EU i trećim zemljama pridruženim programu, dok se očekuje da će kosovske visokoškolske institucije ugostiti 375 članova osoblja i 225 studenata iz Evrope.

Što se tiče kulture, Kosovo treba da nastavi sa naporima da ispuni standarde konvencije UNESCO iz 2005. o zaštiti i promovisanju raznolikosti kulturnih izraza. Nije bilo napretka u izradi zakona o kulturnom nasleđu, što odražava njegove obaveze prema Aneksu V Ahtisarijevog plana. Savet za implementaciju i praćenje treba da nastavi sastanke i identifikuje zajednička rešenja koja treba da budu postignuta između Kosova i Srpske pravoslavne crkve.

Ministarstvo **kulture**, omladine i sporta (MKOS) ima odgovornost da priprema i sprovodi javne politike, izrađuje nacрте zakonskih akata i usvaja propise za sprovođenje u oblasti kulture, omladine, sporta, autorskih i srodnih prava. MKOS je u ranoj fazi da razvije strategiju kulture. MKOS treba da poveća svoje napore da poboljša status umetničke zajednice, pitanja upravljanja i budžeta javnih kulturnih institucija. Ministarstvo je u izveštajnom periodu izdvojilo 500.000 evra za izgradnju Jevrejskog kulturnog centra koji će služiti za organizovanje izložbi o istoriji jevrejske zajednice. MKOS može povećati svoju posvećenost daljem razvoju tehničkih kapaciteta u specifičnim veštinama kulturnog nasleđa obezbeđivanjem daljeg obrazovanja učenika u ovoj oblasti i pružanjem stručne obuke.

Kosovo trenutno učestvuje u programu Kreativna Evropa. Potrebno je uložiti više napora kako bi se povećao broj korisnika kulture u pozivima u okviru programa Kultura sa evropskim partnerima. Kosovo i dalje mora da poveća napore da kratkoročno uskladi svoje zakonodavstvo sa Direktivom EU o audiovizuelnim medijskim uslugama, kako bi takođe učestvovalo u oblasti MEDIA.

Poglavlje 29: Carinska unija

Sve države članice su deo carinske unije EU i poštuju ista carinska pravila i procedure. Ovo zahteva usklađivanje zakonodavstva, kao i adekvatan kapacitet za implementaciju i sprovođenje i pristup zajedničkim kompjuterizovanim carinskim sistemima.

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti carina. Tokom izveštajnog perioda, ostvarilo je **određeni napredak** jer je smanjila naknade koje se naplaćuju izvoznicima/uvoznicima na unutrašnjim carinskim terminalima, otvorila carinsku ispostavu u luci Drač (Albanija), povećala broj ovlašćenih ekonomskih operatera i primenila carinske mere, npr. zaštita prava intelektualne svojine (PIS). Kosovska carina je nastavila borbu protiv narkotika i drugih aktivnosti šverca. Pošto nisu adresirane sve preporuke iz prethodnog izveštaja, U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

→ nastaviti da se usklađuje sa Carinskim zakonikom Unije i zakonima EU, uključujući usvajanje novog Zakonika o carini i akcizama;

- Kosovska carina treba da ojača svoje administrativne i profesionalne kapacitete, i da u tom cilju obezbedi transparentne procese selekcije, transfera i unapređenja zasnovane na zaslugama;
- ukinuti sve naknade koje se naplaćuju izvoznicima/uvoznicima i na javnim i na privatnim unutrašnjim carinskim terminalima.

U oblasti **carinskog zakonodavstva**, Vlada tek treba da usvoji novi nacrt Zakonika o carinama i akcizama, koji je usklađen sa Zakonom o carinama Unije.

Zbog problema sa priznavanjem, nije bilo napretka u podnošenju zahteva Kosova da postane posmatrač prema Konvenciji o zajedničkom tranzitu. Što se tiče pravila o poreklu, Kosovo nastavlja da primenjuje Pan-Euro Mediteransku (PEM) konvenciju. Carina Kosova nastavlja da sistematski razmenjuje podatke o prekograničnom kretanju robe među ekonomijama zapadnog Balkana. Kosovo učestvuje u „Carini“, programu EU za saradnju u oblasti carina.

Zakonodavstvo o carinskim merama koje regulišu intelektualnu svojinu i kontrolu izvoza kulturnih dobara usklađeno je sa pravnim tekovinama EU.

Kosovska carina je nastavila da ostvaruje dobar napredak u **olakšavanju trgovine**. Carina Kosova je dodelila dodatnih pet sertifikata za Ovlašćene Ekonomske Operatere, čime je ukupan broj porastao na deset Ovlašćenih Ekonomskih Operatera.

Postoji određeni napredak u pogledu smanjenja naknada za izvoznike/uvoznike na unutrašnjim **carinskim terminalima**. Uvozne takse su u potpunosti ukinute na carinskom terminalu u Peći, dok se na terminalu Trepča primenjuje smanjena naknada. Svi ostali carinski terminali primenjuju punu naknadu.

Carina Kosova i dalje treba da ojača svoje **administrativne i operativne kapacitete**, tako što će obezbediti transparentne transfere, napredovanja i procese selekcije zasnovane na zaslugama. U tom smislu, trebalo bi da ažurira opise poslova svojih podzakonskih akata. Carina Kosova treba da nastavi da sprovodi svoj srednjoročni strateški plan (2019-2023).

Tokom izveštajnog perioda, Carina Kosova je zajedno sa Kosovskom policijom otkrila i zaplenila značajne količine narkotika u vrednosti od nekoliko miliona evra. Carina Kosova je izvršila 42 terenske kontrole. Carina Kosova, drugi organi za sprovođenje zakona i resorne institucije, dobro saraduju u borbi protiv sive ekonomije i carinskih prevara.

Kosovska carina pokrenula je tri slučaja protiv četiri carinika osumnjičena za korupciju, od kojih je 12 službenika otpušteno, a jedan uhapšen. Pravni okvir za istragu provera prijava imovine koje ispunjavaju carinski službenici još uvek nije razvijen.

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZIVOST

Ovaj klaster obuhvata: transport (poglavlje 14); energija (poglavlje 15); transevropske mreže (poglavlje 21); i životne sredine i klimatskih promena (poglavlje 27).

Kosovo je u ranoj fazi ili ima određeni nivo pripreme u oblastima koje se odnose na Zelenu agendu i održivo povezivanje. Kosovo nastavlja da aktivno učestvuje na sastancima Transportne zajednice i Energetske zajednice. Tokom izveštajnog perioda, određeni napredak je postignut u energetske sektoru. Kosovo je usvojilo ambicioznu energetske strategiju, koja uključuje povećan udeo u obnovljivim izvorima energije, i pokrenulo prvu solarnu aukciju. Kosovo se i dalje u velikoj meri oslanja na ugalj. Ograničen napredak je postignut u sektoru transporta usvajanjem strategije multimodalnog transporta, dok je ograničen napredak ostvaren u oblasti životne sredine i klimatskih promena.

Kosovo treba da značajno poveća svoje ambicije i administrativne kapacitete kako bi pravilno primenilo standarde EU o transportu, energetici i životnoj sredini. Strategije, akcioni planovi i zakoni u ovim sektorima moraju biti dosledniji i u skladu sa principima i ciljevima Zelene agende za zapadni Balkan i Ekonomskog i investicionog plana.

Poglavlje 14: Transportna politika

EU ima zajednička pravila za tehničke i bezbednosne standarde, bezbednost, socijalne standarde, državnu pomoć i liberalizaciju tržišta u drumskom saobraćaju, železnici, unutrašnjim plovnim putevima, kombinovanom transportu, vazduhoplovstvu i pomorskom saobraćaju.

Kosovo je u **ranj fazi priprema** u ovoj oblasti. Postignut je **ograničen napredak**, posebno usvajanjem strategije multimodalnog transporta.

Kako većina prošlogodišnjih preporuka nije adresirana, one ostaju važeće; Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- investirati u održavanje i inspekcije puteva, organizovati kampanje prevencije i uspostaviti sistemski mehanizam za praćenje za prikupljanje podataka o saobraćajnim nezgodama i nastaviti usklađivanje sa zakonodavstvom EU na tržištu železnica, a posebno sa Zakonom o bezbednosti i interoperabilnosti;
- usvojiti i sprovesti akcioni plan strategije multimodalnog transporta 2023-2025; uskladiti kosovsku regulativu o vazduhoplovstvu sa Sporazumom o zajedničkom evropskom vazдушnom prostoru;
- usvojiti strategiju inteligentnog transportnog sistema (ITS) i njen akcioni plan; obezbediti dovoljne kapacitete i resurse za njegovo sprovođenje; nastaviti napore za usklađivanje sa pravnim tekovinama EU o pravima putnika u svim vidovima transporta.

Što se tiče transporta, Kosovo je proaktivno učestvovalo u aktivnostima transportne zajednice. U januaru 2023. Vlada je odobrila Strategiju multimodalnog transporta; još se čeka usvajanje akcionog plana. Neophodni su dalji napor da se uskladi i primeni pravna tekovina EU u svim oblastima sektora, sa fokusom na bezbednost i inkorporiranje elemenata Strategije pametne i održive mobilnosti. Kosovo treba da preduzme konkretne mere za ubrzanje implementacije kako bi se ispunili rokovi postavljeni u pet akcionih planova transportne zajednice (železnica, putevi, bezbednost na putevima, vodeni transport i multimodalnost). Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u primeni Aneksa 1 Ugovora o transportnoj zajednici. Operativni i administrativni kapaciteti organa za sprovođenje su i dalje nedovoljni. Kosovo treba da unapredi postojeće kapacitete kako bi poboljšalo koordinaciju kako bi obezbedilo pravilnu, blagovremenu i profesionalnu implementaciju svih infrastrukturnih projekata. Kosovo treba da počne da povećava otpornost transporta na klimu i korišćenje alternativnih goriva, u skladu sa Zelenom agendom i Strategijom pametne održive mobilnosti za zapadni Balkan. Za veće transportne aglomeracije, planove održive urbane mobilnosti koji poštuju ekološke i socijalne standarde treba razviti u skladu sa praksom EU.

Što se tiče **drumskog saobraćaja**, Kosovo bi trebalo da uloži dalje napore da se uskladi sa pravnim tekovinama EU. Po prvi put, Kosovo je izdvojilo budžet za 2022-2024 za uspostavljanje Sistema upravljanja putnom imovinom. Kosovo treba da primeni preporuke o uspostavljanju Agencije za bezbednost saobraćaja, uključujući razvoj nacionalnog sistema za kontinuirano prikupljanje podataka o saobraćajnim nesrećama. Trenutni sistem prikupljanja podataka o saobraćajnim nesrećama nije usklađen sa zajedničkim skupom podataka o nesrećama (CADaS) i još nije predviđeno poboljšanje sistema. Kosovo bi trebalo da nastavi sa

podizanjem svesti za postizanje boljih rezultata u skladu sa ciljem Ujedinjenih nacija (UN) i EU da prepolovi broj smrtnih slučajeva i povređenih na putevima do 2030. Kosovo bi takođe trebalo da i dalje sprovodi preporuke Izveštaja projekta tehničke pomoći za povezivanje na zapadu Balkan – CONNECTA - za poboljšanje kvaliteta putne mreže i sprovođenje aktivnosti kako je navedeno u regionalnom akcionom planu Ugovora o bezbednosti na putevima Transportne zajednice. Nacrt podzakonskog akta o usklađivanju sa Direktivom 2008/69/EZ o upravljanju bezbednošću putne infrastrukture i podzakonskim aktom o periodičnim tehničkim pregledima na putevima trebalo bi da budu završeni bez daljih odlaganja. Uspostavljanje sistema/modela za povećanje kapaciteta inspektora i revizora za bezbednost na putevima trebalo bi da bude prioritet.

Kosovo je postiglo određeni napredak u primeni **evropskog zakonodavstva u železničkom saobraćaju**, uz delimično sprovođenje akcionog plana Transportne zajednice o železnici. Tržište usluga železničkog saobraćaja je otvoreno i funkcionalno. Međutim, železnički zakon još uvek treba da bude u potpunosti usklađen sa tržišnim i tehničkim stubovima četvrtog železničkog paketa. Kosovo je izradilo višegodišnji ugovor o održavanju; čeka se konačno odobrenje. Iako je sporazum o zajedničkom železničkom graničnom prelazu iz 2021. na snazi više od 2 godine, zajednička železnička stanica sa Severnom Makedonijom još nije operativna. Kosovo i dalje treba da obezbedi nerešenu finalizaciju finansijskog sporazuma za 2020-2024 između menadžera infrastrukture, Infrakosa, i relevantnih vlasti.

U **vazдушnom saobraćaju**, Kosovo je deo zajedničkog evropskog vazdušnog prostora (ECAA) i takođe je pokriveno aranžmanima jedinstvenog evropskog neba. Sektor se i dalje suočava sa brojnim izazovima koji proizilaze iz ne-članstva Kosova u nekoliko međunarodnih organizacija civilnog vazduhoplovstva. KFOR/NATO i dalje upravlja i koordinira gornji vazdušni prostor Kosova. Institucionalni nedostaci Agencije za vazdušnu plovību i Uprave za civilno vazduhoplovstvo, kao i nedostatak prihoda od upravljanja gornjim vazdušnim prostorom, ostaju problem. Tekuća pitanja upravljanja osobljem u Upravi civilnog vazduhoplovstva ostaju nerešena i mogu imati negativan uticaj na funkcionisanje Uprave. Njegova predstojeća reorganizacija i administrativne reforme treba da odražavaju principe reforme javne uprave, kao i specifične okolnosti i zahteve vazduhoplovnog sektora. Potrebno je uložiti više napora da se nastavi usklađivanje sa preostalim stavkama prve faze ECAA. Kosovo je postiglo određeni napredak sa drugom fazom zahteva ECAA, u vezi sa pitanjima bezbednosti u vazduhoplovstvu.

Što se tiče **kombinovanog transporta**, usvajanje Strategije multimodalnog transporta postavlja cilj za dobro funkcionisanje transportne infrastrukture koja je integrisana u TEN-T mrežu i omogućava pružanje usluga multimodalnog transporta. Međutim, trogodišnji program implementacije Strategije tek treba da bude usvojen.

Kosovo bi trebalo da poveća svoje napore u primeni **pravnih tekovina EU o pravima putnika u svim vidovima transporta**. Iako je ostvarila ograničen napredak u primeni određenih aspekata Uredbe EU o pravima putnika u železničkom saobraćaju, potrebni su dalji naponi da se postigne sveobuhvatna usklađenost.

Poglavlje 15: Energija

Energetska politika EU pokriva snabdevanje energijom, infrastrukturu, unutrašnje tržište energije, potrošače, obnovljivu energiju, energetske efikasnost, nuklearnu energiju i bezbednost i zaštitu od zračenja.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti energetike. Kosovo je postiglo **određeni napredak**, posebno usvajanjem nove ambiciozne energetske strategije u martu 2023. godine, pokretanjem prve solarne aukcije u maju 2023. godine i daljim ulaganjima u energetske efikasnost javnih i stambenih zgrada u skladu sa Energetskom podrškom. Paketni akcioni plan. Kosovo i dalje u velikoj meri zavisi od uglja, koji pored toga što je dominantan izvor gasova staklene bašte,

izaziva ozbiljne opasnosti po zdravlje i životnu sredinu. Ciljevi postavljeni u novoj energetske strategiji i Nacionalnom planu za energiju i klimu (NECP) moraće da budu usklađeni sa energetske i klimatske ciljevima Energetske zajednice za 2030. godinu. Ovaj plan (NECP)

treba da bude usvojen do kraja juna 2024. godine, u skladu sa energetske i klimatske ciljevima Energetske zajednice do 2030. godine, uzimajući u obzir preporuke koje je izdao Sekretarijat Energetske zajednice. Kosovo treba da uskladi svoje zakonodavstvo sa Paketom za integraciju električne energije Energetske zajednice. Implementaciju i sprovođenje zakona o energetske efikasnosti treba poboljšati. Kosovo mora bez odlaganja da ispuni svoje obaveze iz sporazuma o povezivanju sa ENTSO-E.

Pošto su preporuke iz prethodnog izveštaja samo delimično adresirane, u narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- nastaviti ekološku modernizaciju termoelektrane Kosovo B i radove na stavljanju van pogona neradnih delova termoelektrane Kosovo A;
- nastaviti sa razvojem fonda za energetske efikasnost i implementirati podršku stambenim zgradama i malim i srednjim preduzećima; i
- usvojiti Zakon o obnovljivim izvorima energije i potpisati direktan ugovor sa pružaocem usluga o korišćenju nacionalnog elektronskog registra za izdavanje, ukidanje i promet garancija porekla.

Kosovo je postiglo određeni napredak u pogledu **sigurnosti snabdevanja**. Integracija tržišta električne energije sa Albanijom napredovala je pokretanjem Albanske berze električne energije (ALPEKS) i uspešnom inauguracijom tržišta za dan unapred u Albaniji. ALPEKS je dobio licencu za upravljanje tržištem dan unapred na Kosovu, a pokretanje se očekivalo do septembra 2023. Predviđeno je da se spajanje tržišta između Albanije i Kosova odvija paralelno sa pokretanjem tržišta dan unapred na Kosovu. Kosovo još uvek nije postiglo napredak u restrukturiranju postojećeg Sporazuma o masovnom snabdevanju između Kosovske kompanije za snabdevanje električnom energijom (KESCO) i Kosovske elektroenergetske korporacije (KEK). Postepeno ukidanje sporazuma o masovnom snabdevanju doprinelo bi otključavanju konkurencije i likvidnosti na tržištu u korist kosovskih potrošača energije.

Operater prenosa Kosova (KOSTT) nastavio je da povlači električnu energiju iz evropske mreže kako bi uravnotežio potražnju na neovlašćen način. KOSTT-u nedostaju finansijska sredstva potrebna da pokrije gubitke kojima doprinose neplaćeni računi za struju na severu Kosova. Snabdevanje električnom energijom za sever Kosova se obezbeđuje preko odstupanja koja krše Ugovor o priključenju sa ENTSO-E. KOSTT treba hitno da reši problem odstupanja frekvencija u kontrolnoj zoni Kosova, pošto je operator prenosnog sistema OPS odgovoran za ispunjavanje obaveza prema Ugovoru o povezivanju sa ENTSO-E.

Iako je Elektrosever dobio licencu za snabdevanje u junu 2022. godine, nakon usvajanja Energetske mape puta u okviru Dijaloga uz podršku EU, zaključivanje komercijalnog ugovora između distributivnog preduzeća KEDS i Elektrosevera ostaje na čekanju. Nakon odvajanja kosovskog operatera prenosnog sistema KOSTT iz kontrolnog bloka Srbije, srpski operater prenosnog sistema električne energije EMS nije utvrdio neto prenosne kapacitete i alokaciju kapaciteta na interkonekciji sa Kosovom.

U martu 2023. Kosovo je usvojilo ambicioznu **energetske strategiju** koja postavlja jasnu viziju za dekarbonizaciju i predviđa značajno povećanje obnovljivih izvora energije u miksu električne energije i odobrilo njen program implementacije u septembru. Kosovo treba da obezbedi vremenski efikasno i dinamično sprovođenje različitih komponenti energetske strategije i da

postigne ambiciozne ciljeve. Kosovo zavisi od zastarelih, nepouzdanih i visoko zagađujućih termoelektrana na lignit, koje su izvori emisije gasova staklene bašte i izazivaju ozbiljne opasnosti po zdravlje i životnu sredinu. 111

Kosovo treba da radi na stavljanju van pogona neradnih delova termoelektrane Kosovo A. Očekuje se da Kosovo 2024. godine otpočne radove na poboljšanju ekoloških performansi termoelektrane Kosovo B i da dovede nivoe prašine i azotnih oksida u skladu sa standardima EU. Kosovo već krši zahteve Energetske zajednice za smanjenje emisije gasova staklene bašte; pravni okvir takođe treba da bude usklađen sa direktivama EU o velikim postrojenjima za sagorevanje i industrijskim emisijama.

Nova energetska strategija Kosova ne predviđa razvoj **gasne infrastrukture**. Studija izvodljivosti za gasovod Kosovo-Severna Makedonija i master plan za gas su završeni, ali nema odluke o investiranju u gasnu infrastrukturu.

Što se tiče **unutrašnjeg energetskog tržišta**, nema pomaka u daljem otvaranju maloprodajnog tržišta. U praksi, svi kupci osim onih na visokom naponu i dalje se snabdevaju po regulisanoj ceni. Da bi se obezbedila usklađenost sa Trećim energetske paketa i najnovijim zahtevima Energetske zajednice za integraciju električne energije, Kosovska regulatorna kancelarija za energetiku (ERO) još uvek treba da sprovede liberalizaciju maloprodajnog tržišta električne energije na Kosovu. Odbor RUE je 30. marta 2023. odobrio maksimalno dozvoljene prihode za regulisane operatere i povećao nove tarife električne energije za sve kategorije potrošača za 15,4%. Vlada definiše energetske siromašne potrošače u skladu sa preporukama Svetske banke, tako da neće imati koristi samo korisnici socijalne pomoći već i drugi potrošači u ugroženim situacijama; potonji će takođe imati koristi od paketa energetske podrške EU. Kosovo je podnelo svoj nacrt Nacionalnog energetskog i klimatskog plana Sekretarijatu Energetske zajednice 10. jula 2022. Konačni plan treba da bude usvojen do kraja juna 2024. godine.

Što se tiče **obnovljivih izvora**, do kraja 2022. godine, Kosovo je registrovalo 276,2 MW proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora, 128 MW male hidroenergije, 137 MW vetra, 10 MW solarne i 1,2 MW biomase. Kosovo treba da mobiliše nove investicije u obnovljive izvore energije da bi postiglo ciljeve Energetske strategije i Zelene agende za zapadni Balkan. Kosovo takođe treba da uloži više napora da usvoji pravni okvir o obnovljivim izvorima energije. Kosovo je u maju 2023. godine pokrenulo aukciju za prvi solarni energetske park od 100 MW. Procedure za izdavanje dozvola treba da budu pojednostavljene i pojednostavljene kako bi se omogućilo brže korišćenje obnovljivih izvora energije. Kosovo treba da potpiše direktan sporazum sa pružaocem usluga da koristi nacionalni elektronski registar za izdavanje, poništavanje i trgovinu garancijama porekla, kao što je predviđeno regionalnim projektom za garancije porekla koji se sprovodi u Energetskoj zajednici i u skladu sa standardima EU.

Lanac snabdevanja biomasom/drvoz, kritičan za rad instaliranog postrojenja za grejanje i kogeneraciju u Đakovici, još uvek nije uspostavljen. Da bi se obezbedio lanac snabdevanja sirovinama, Kosovu je potreban poboljšani plan gazdovanja šumama i namenska subvencija za sanaciju šumarstva. Zbog zabrinutosti zbog njihovog uticaja na životnu sredinu, razvoj malih hidroelektrana je nastavio da se suočava sa snažnim otporom javnosti. U skladu sa zakonodavstvom EU o koncesijama i životnoj sredini, razvoj novih hidroelektrana uvek treba da bude praćen odgovarajućim procenama uticaja na životnu sredinu i društvo. Nova energetska strategija Kosova ne predviđa razvoj novih hidroenergetskih kapaciteta.

Može se primetiti dobar napredak u implementaciji fonda za **energetsku efikasnost**. Kosovo je uspostavilo operativne procedure za subvencionisanje mera energetske efikasnosti u stambenom sektoru, uključujući socijalno stanovanje. Finansijski model za investicije u stambeni sektor na revolving osnovi je u razvoju. Da bi povećalo energetske efikasnosti kao što je predviđeno Energetskom strategijom, Kosovo treba da mobiliše više finansiranja i da ojača kapacitete institucija za sprovođenje i praćenje ušteda.

Zakon o energetskej efikasnosti i Zakon o energetskim karakteristikama zgrada moraju biti usklađeni sa novim direktivama kako to zahteva Ugovor o energetskej zajednici. Kosovo treba odmah da primeni sertifikaciju energetskih performansi zgrada i usvoji i Strategiju renoviranja zgrada i Plan za zgrade sa skoro nultom potrošnjom energije.

Kapaciteti Agencije za **nuklearnu bezbednost i zaštitu od zračenja** ostaju slabi, Kosovo još uvek nije našlo rešenje za tretman i privremeno skladištenje radioaktivnog otpada u skladu sa standardima EU.

Poglavlje 21: Trans-Evropske mreže

EU promovise transevropske mreže (TEN) u oblastima transporta, telekomunikacija i energije kako bi ojačala unutrašnje tržište i doprinela rastu i zapošljavanju.

U oblasti trans-evropskih mreža (TENs), Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti**. Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak** u razvoju transportnih i energetskih mreža, primenom akcionih planova Transportne zajednice o bezbednosti na putevima, putevima, železnici i olakšavanju transporta, i operacionalizacijom zajedničke razmene električne energije sa Albanijom.

Pošto su preporuke iz prethodne godine samo delimično adresirane, u narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- realizovati tekuće projekte povezivanja i ojačati institucionalne i administrativne kapacitete za realizaciju strateških infrastrukturnih projekata;
- poboljšati kapacitet regulatornog organa za elektronske i poštanske komunikacije za sprovođenje propisa tržišta telekomunikacija.

Napredak na trans-evropskoj **transportnoj** mreži (TEN-T) je ograničen zbog nedostatka međuinstitucionalnih kapaciteta za implementaciju infrastrukturnih projekata. Sve investicije u saobraćajnu infrastrukturu treba da budu zasnovane na realnim analizama troškova i koristi i da budu u skladu sa standardima EU o javnim nabavkama, državnoj pomoći i proceni uticaja na životnu sredinu. Izvršena je revizija indikativnog TEN-T jezgra i sveobuhvatne mreže. Relevantni sporazum na visokom nivou o indikativnim mapama za TEN-T na zapadnom Balkanu potpisan je u julu 2023. Izmenjene mape za novi evropski koridor zapadnog Balkana biće deo revidirane TEN-T Uredbe, o kojoj su trenutno u toku pregovori između zakonodavaca iz EU.

Vlada je 2022. godine podnela zahtev za kredit EBRD i EIB za deo „Autoputa mira“ (deo puta 7). Međutim, pregovori još nisu završeni. Radovi na železnici na koridoru Orijent/Istok-Med (železnička trasa 10) koji povezuje Kosovo Polje i Mitrovicu sa Severnom Makedonijom nastavljani su sporim tempom. Radovi na drugom segmentu su u toku, dok tender za odgovarajuću signalizaciju i telekom kasni. Kosovo i Albanija će sprovesti studiju izvodljivosti za železničku vezu između Drača i Prištine.

Kosovo je postiglo određeni napredak u otvaranju železničkog tržišta. Prepreke ostaju, kao što su međusobno priznavanje dozvola za rad mašinovođa, institucionalni okvir i priznavanje sertifikata o bezbednosti i ovlašćenja vozila. Kosovo treba dalje da revidira zakon o železnici i da finalizuje novi zakon o bezbednosti i interoperabilnosti železnice tako što će uključiti tržišne i tehničke stubove koji proizilaze iz četvrtog železničkog paketa.

Što se tiče **energetskih mreža**, završena je Studija izvodljivosti za gasovod Kosovo-Severna Makedonija i Master plan za gas za Kosovo. Vlada ne predviđa razvoj gasne infrastrukture na Kosovu. U novoj energetskej strategiji vlada planira da razmotri zajednička ulaganja u elektrane na prirodni gas sa Albanijom, Severnom Makedonijom i Grčkom.

Ostvaren je napredak ka unapređenju integracije tržišta električne energije sa Albanijom. Albanska berza električne energije (ALPEKS), uključujući Kosovo, pokrenuta je u aprilu 2023.

Što se tiče **telekomunikacionih mreža**, institucionalni kapacitet regulatornog tela za elektronske i poštanske komunikacije još uvek treba da bude ojačan.

Poglavlje 27: Životna sredina i klimatske promene

EU promovira snažnu klimatsku akciju, održivi razvoj i zaštitu životne sredine. Pravila EU sadrže odredbe koje se odnose na klimatske promene, kvalitet vode i vazduha, upravljanje otpadom, zaštitu prirode, industrijsko zagađenje, hemikalije, buku i civilnu zaštitu.

U oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena, Kosovo je u **ranj fazi priprema**. Tokom perioda izveštavanja, Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak** usvajanjem Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja u martu 2023. godine. Kosovo treba da poveća svoju političku posvećenost i administrativne kapacitete za rešavanje pitanja u vezi sa degradacijom životne sredine i klimatskim promenama, kao i da poboljša primenu i sprovođenje svog zakonodavstva. Ovi naponi treba da budu usklađeni sa ciljevima Zelene agende za zapadni Balkan. Preporuke iz prethodnog izveštaja nisu sprovedene.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- povećati obuhvat prikupljanja otpada, široko primeniti smanjenje, odvajanje, reciklažu i ponovnu upotrebu otpada; efikasno rešavaju pitanje divljih deponija; uvesti mere cirkularne ekonomije za smanjenje otpada, razviti i odobriti međuopštinske planove integrisanog upravljanja otpadom; i uspostaviti sistem proširene odgovornosti proizvođača; intenzivirati rad na smanjenju industrijskog zagađenja kroz primenu i sprovođenje zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja;
- uskladiti i početi sa primenom zakonskih odredbi o ekološkoj odgovornosti, šteti i kriminalu; implementirati princip zagađivač plaća i podići svest javnosti o zaštiti životne sredine;
- sprovesti strategiju klimatskih promena i akcioni plan o klimatskim promenama; pripremiti mapu puta za usklađivanje sa Zelenom agendom za zapadni Balkan i zakonodavstvom EU o klimi; usvojiti nacionalni energetska i klimatski plan, u skladu sa zahtevima Energetske zajednice, i završiti izradu dugoročne strategije dekarbonizacije, i pripremiti se za usklađivanje sa sistemom EU za trgovinu emisijama (ETS).

Životna sredina

Što se tiče **horizontalnih** pitanja, Kosovo treba da preuzme vlasništvo i sve neophodne mere u sektoru životne sredine i da u tom cilju poveća kapacitete ekoloških vlasti na centralnom i lokalnom nivou, sprovede strukturne reforme i obezbedi međuinstitucionalnu saradnju. Potrebni su dalji naponi da se revidiraju i usvoje strategije, akcioni planovi i relevantni zakoni kako bi se osigurala koherentnost sa ciljevima Zelene agende. Usvajanje Strategije zaštite životne sredine i održivog razvoja 2022-2030 još kasni. Postoje izazovi za implementaciju strateškog okvira zbog nedostatka dovoljnog finansiranja, niskih administrativnih i tehničkih kapaciteta i velikog oslanjanja na podršku donatora. Kosovo treba da uskladi svoju zaštitu životne sredine sa Direktivom o odgovornosti za životnu sredinu. Kosovo je usvojilo zakone o inspekcijama, ali inspekcijiski kapaciteti i implementacija treba da se poboljšaju.

Kosovo je nedavno usvojilo Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu i društvo; međutim, potrebno je da izmeni Zakon o strateškoj proceni uticaja. Kosovo treba da smisleno konsultuje civilno društvo u ovoj oblasti politike, kao i da podigne svest javnosti i svojih institucija o značaju zaštite životne sredine.

Kvalitet vazduha, posebno zagađenje, i dalje predstavlja veliku pretnju po zdravlje. Iako je detaljna identifikacija izvora zagađenja vazduha završena, Kosovo treba da primeni adekvatne mere za otklanjanje i suzbijanje zagađenja vazduha. Kosovo ne poštuje gornje granice emisija koje su utvrđene njegovim nacionalnim planom smanjenja emisija, čije usvajanje je odloženo. Kosovo treba da počne sa pripremanjem za primenu nove Direktive o nacionalnim plafonima emisija. Mere za zabranu korišćenja uglja za grejanje treba efikasno sprovesti. Kosovo je prvi put uvelo subvencije za investicije u efikasnije izvore koji manje zagađuju. Potrebno je usvojiti planove kvaliteta vazduha za zone u kojima nivoi zagađujućih materija prelaze granične vrednosti. Praćenje u realnom vremenu, identifikacija izvora zagađenja vazduha i izveštavanje o kvalitetu vazduha su neznatno poboljšani.

Postoji određeni napredak u usklađivanju zakonodavstva o **upravljanju otpadom** sa zakonodavstvom EU, ali neodrživost sistema još uvek treba da se reši. Iako je pravni okvir delimično usklađen sa zakonima EU, on treba da uključi proširenu odgovornost proizvođača i princip zagađivač plaća. U avgustu 2022. godine, Kosovo je usvojilo Zakon o otpadu, usklađujući se sa Okvirnom direktivom o otpadu. Implementacija i primena zakona o upravljanju otpadom zaostaje, a jedini primetan napredak je u upravljanju organskim otpadom, pri čemu je 18 od 38 opština pokrenulo sisteme kućnog kompostiranja, a neke opštine su sprovele pilot mere za odvajanje tzv. „frakcionog“ otpada sa sakupljanja i smanjenje organskog otpada. Većina otpada i dalje završava na deponijama, kojima se ne upravlja na odgovarajući način niti se kategorišu kao divlje deponije. Međutim, broj divljih deponija se stalno smanjivao (sa 1489 u 2020. godini, 1 189 u 2021. na 763 u 2022.). Kosovo treba da poveća kapacitete i postavi realne ciljeve za reciklažu kako bi implementiralo svoje integrisano upravljanje otpadom i kružnu ekonomiju. U martu 2023. Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture pokrenulo je Mapu puta za kružnu ekonomiju; međutim, sveukupno razumevanje koncepta je još uvek u ranoj fazi. Potrebno je ojačati kapacitete centralnih i lokalnih institucija, uključujući inspekcije, da ispune svoje odgovornosti. Jezero pepela od uglja kojim upravlja Kosovska elektroprivredna kompanija i deponija Miraš u Obiliću ostaju otvoreni, uprkos negativnom uticaju na životnu sredinu. Vlada je odabrala lokacije za novu deponiju za regionalno upravljanje otpadom i skladištenje opasnog otpada u Prištini; ipak, treba da sprovede procedure procene uticaja na životnu sredinu i društvo.

Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u usklađivanju zakonodavstva o **vodama** sa zakonodavstvom EU. Mehanizam praćenja Strategije o vodama 2017-2036 i implementacija Zakona o vodama treba dalje unapređivati. Kosovo treba hitno da uspostavi sisteme za praćenje sa podacima dostupnim javnosti. Vodozaštitne zone još uvek treba da se unaprede. Vlasti područnih slivova moraju hitno da postanu operativne. Plan upravljanja za sliv Belog Drina mora biti usvojen, a priprema ostalih planova upravljanja slivom treba ubrzati. Sve male hidroelektrane moraju biti izgrađene uz puno poštovanje zakona o zaštiti životne sredine i podvrgnute odgovarajućim ekološkim procenama. Priprema karte rizika od poplava i opasnosti je dobro napredovala. Neprečišćena kanalizacija i otpadne vode ostaju primarni izvori zagađenja vode, posebno u rekama. Planiranje i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u većim gradovima napreduje, ali je identifikovanje aglomeracija i osetljivih područja u skladu sa Direktivom o prečišćavanju gradskih otpadnih voda i dalje slabo. Smanjenje gubitaka vode i naplata saobraćaja treba da se intenzivira.

Kosovo nije postiglo napredak u **zaštiti prirode**. Strategija životne sredine i održivog razvoja 2022-2031 još nije usvojena. Detaljni regulacioni planovi za dva nacionalna parka prerađeni su u delimične planove koji pokrivaju manja područja. Akcioni plan za biodiverzitet 2016-2020. treba u potpunosti da se primeni. Određene oblasti su i dalje zagađene i loše održavane, a nelegalne aktivnosti kao što su izgradnja, lov i seča se i dalje moraju rešavati. Neophodne su efikasne mere kako bi se obezbedila zaštita kritično ugroženih vrsta. Iako je Kosovo preduzelo korake da započne inventarizaciju prirodnih staništa i vrsta, određivanje potencijalnih Natura 2000 lokacija je u veoma ranoj fazi. Kosovo je postiglo određeni napredak u šumarstvu, uglavnom u planiranju i upravljanju, pošto je usvojilo relevantno sekundarno zakonodavstvo. Strategija šumarstva i Zakon o šumarstvu tek treba da budu usvojeni. Krčenje šuma i nelegalna seča i dalje predstavljaju ozbiljnu zabrinutost.

Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u usklađivanju sa zakonodavstvom EU o **industrijskom zagađenju** i upravljanju rizikom. U martu 2023. Skupština je usvojila Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja. Napredak u implementaciji zakona o sprečavanju i kontroli zagađenja i odgovornosti zagađivača je veoma spor. Opasni otpad iz rudnika, industrijsko ispuštanje u reke i industrijska deponija i dalje predstavljaju ozbiljnu pretnju po zemljište, vodu i zdravlje. Neophodni su značajni napor da se uskladi sa pravnim tekovinama EU i da se ona implementira, posebno u vezi sa Direktivom o industrijskim emisijama i Seveso III. Ovaj proces zahteva jačanje kapaciteta za sprovođenje zakona na centralnom i lokalnom nivou. Pored toga, neophodne su kampanje podizanja svesti javnosti, obuka pogođene industrije i izdavanje integrisanih dozvola za smanjenje štetnih industrijskih emisija.

Nije bilo napretka u vezi sa **hemikalijama**; ovde, usklađenost sa pravnim tekovinama EU i primena zakonodavstva ostaju na niskom nivou. Kosovo nije potpisnica Roterdamske konvencije. Još uvek treba da primeni regulatorni okvir o izvozu i uvozu opasnih hemikalija. Kosovo je postiglo određeni napredak u pružanju informacija zainteresovanim stranama; ipak, potrebno je više napora da se razvije centar za kontrolu trovanja hemikalijama.

U izveštajnom periodu nije bilo napretka u regulisanju **buke**.

Kosovo nije deo Mehanizma **civilne zaštite** Unije, ali može imati koristi od određenih aktivnosti Mehanizma civilne zaštite Unije koje su dostupne korisnicima Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA) i koristi od regionalnih programa civilne zaštite u okviru istog instrumenta. Kosovo se podstiče da učestvuje u aktivnostima Mehanizma, kao što su obuka, razmena stručnjaka, projekti prevencije i pripravnosti, vežbe, recenzije kolega i savetodavne misije. U poboljšanju svojih kapaciteta za upravljanje katastrofama, Kosovo bi trebalo da razvije zakonodavstvo, upravljanje i finansijski okvir koji se odnosi na spremnost, da razvije sveobuhvatan investicioni plan za spremnost i reagovanje, da poboljša koordinaciju među odgovornim vlastima u katastrofama velikih razmera i ojača upravljanje i procedure u vezi sa razvojem nacionalna procena rizika. Koordinacija između centralnog i lokalnog nivoa bi trebalo da se poboljša. Kosovo nije postiglo napredak u pogledu procene potreba za rizikom od katastrofa; nije razvila strategiju oporavka niti pripremila planove za reagovanje u slučaju katastrofe. Kosovo treba da započne proces instaliranja Transevropskih usluga za telematiku između administracija (TESTA) kao preduslova za instaliranje Zajedničkog sistema za komunikaciju i informisanje u hitnim slučajevima (CECIS).

Klimatske promene

Sprovođenje strategije klimatskih promena 2019-2028 i akcionog plana za 2021-2023 je veoma ograničeno. Kosovo još uvek nije usvojilo zakon o klimatskim promenama. Nacionalni energetska i klimatski plan treba da bude usvojen krajem juna 2024. (*vidi Poglavlje 15 – Energetika*). Vlada bi trebalo da počne sa izradom strategije dekarbonizacije, uključujući aktivnosti vezane za energetiku, poljoprivredu, šumarstvo i sveukupni ekonomski

razvoj. Ponovo uspostavljeni Nacionalni savet za klimatske promene preduzeo je konkretne mere za integraciju klimatskih akcija i podizanje svesti javnosti. Izveštaj o inventaru emisija gasova staklene bašte za 2020. još nije dostupan. Strateški i zakonodavni okvir treba da bude usklađen sa strateškim ciljevima EU koji proizilaze iz Zelene agende za zapadni Balkan. Kosovo treba da se pripremi za usklađivanje sa zakonodavstvom EU o klimi u skladu sa važnim modifikacijama koje donosi paket „Fit for 55“. Kosovo treba da preduzme neophodne korake za uspostavljanje mehanizma za određivanje cena ugljenika, usklađenog sa EU ETS, kako bi unapredilo implementaciju pravnih tekovina EU i adekvatno se pripremilo za Mehanizam EU za prilagođavanje granice ugljenika, koji stupa na snagu u svojoj prelaznoj fazi od 1. oktobra 2023. Potrebno je značajno ojačati administrativne i inspeksijske kapacitete u sektoru i sprovesti strukturne reforme. Podizanje svesti treba da se unapredi. Kosovo nije članica UN, a de facto nije ni potpisnik Okvirne konvencije UN o klimatskim promenama; dakle, nema nacionalno utvrđen doprinos prema Pariskom sporazumu iz 2015. godine. Potpuna implementacija strategije o klimatskim promenama treba da posluži kao vodič za postizanje ciljeva Sporazuma.

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Ovaj klaster obuhvata: poljoprivredu i ruralni razvoj (poglavlje 11); bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika (poglavlje 12); ribarstvo i akvakultura (poglavlje 13); regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata (poglavlje 22); i finansijske i budžetske odredbe (poglavlje 33).

Razvija se sistem za sprovođenje politike razvoja poljoprivrede i sela. Kosovo ima određeni nivo pripremljenosti u ovoj oblasti. U martu 2023. Skupština je usvojila Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju kao i Zakon o šumarstvu. Zakonodavstvo o genetski modifikovanim organizmima i zaštiti bilja treba uskladiti sa pravnim tekovinama EU. U poglavlju 12, Kosovo je ostvarilo ograničen napredak. Kosovo je razvilo programe nadzora i iskorenjivanja bolesti životinja, kao i pripremiло podzakonske akte; ipak, potreban je veći napredak. Kosovo treba da usvoji program poljoprivrede i ruralnog razvoja 2022-2027 i Zakon o poljoprivrednom zemljištu. Administrativni kapacitet ministarstva i agencija treba značajno ojačati adekvatnim ljudskim i finansijskim resursima. Politički dijalog sa EU o strateškoj orijentaciji poljoprivrede Kosova treba da se pokrene što je pre moguće. Mere koje podstiču komasaciju su nedovoljne. Kosovo treba da uloži više napora da primeni relevantne pravne tekovine o ribarstvu i akvakulturi.

Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj

Zajednička poljoprivredna politika EU podržava poljoprivrednike i osigurava sigurnost hrane u Evropi. Pomaže u borbi protiv klimatskih promena i održivog upravljanja nacionalnim resursima; održava ruralna područja i pejzaže širom EU; i održava ruralnu ekonomiju u životu promovisući poslove u poljoprivredi, poljoprivredno-prehrambenoj industriji i povezanim sektorima. Ovo zahteva jak sistem upravljanja i kontrole. Postoje i zajednička pravila EU za marketinške standarde, politiku kvaliteta i organsku poljoprivredu.

Kosovo ima **određeni nivo pripremljenosti** za poljoprivredu i ruralni razvoj. Postignut je **ograničen napredak** usvajanjem Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju, dok Program poljoprivrede i ruralnog razvoja 2022-2027 ostaje da se usvoji. Usvojen je i Zakon o šumarstvu.

Neke od preporuka Komisije iz prošle godine nisu u potpunosti sprovedene i stoga ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- izvršiti kvalitativnu procenu direktnih plaćanja i programa ruralnog razvoja predviđenih u okviru finansijskog okvira 2014-2020; usvoji Zakon o poljoprivrednom zemljištu i Program razvoja poljoprivrede i sela 2022-2027;
- preduzeti hitne i efikasne mere za zaustavljanje gubitka poljoprivrednog zemljišta i primeniti zakone o prostornom planiranju;
- preduzeti efikasne mere ka razvoju svojih sektora organske poljoprivrede i politike kvaliteta.

Što se tiče **horizontalnih pitanja**, u 2022. godini, budžet za direktna plaćanja i ruralni razvoj povećan je na 58,1 milion evra, 59% više nego u 2021. godini. U 2022. godini, program poljoprivrede i ruralnog razvoja je dao prioritet investicijama u ruralnu diversifikaciju; takođe je pružala podršku primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i preradi i prometu poljoprivrednih proizvoda. Mere podrške treba uskladiti sa pravnim tekovinama EU.

Kosovo je još uvek u procesu uspostavljanja poljoprivrednog sistema koji uključuje integrisani sistem administracije i kontrole (IACS), mrežu računovodstvenih podataka farme (FADN) i informacioni sistem poljoprivrednog tržišta.

Ostaje da se usvoji zakon o **zajedničkoj organizaciji tržišta (CMO)**.

Što se tiče **ruralnog razvoja**, Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju je usvojen u martu 2023. Međutim, program poljoprivrede i ruralnog razvoja 2022-2027 tek treba da bude usvojen.

Što se tiče **politike kvaliteta**, Kosovo je zabeležilo određeni napredak sa prvom registracijom geografske oznake.

Sertifikaciju i kontrolu **organske poljoprivrede** sprovode naše međunarodne organizacije.

Akcioni plan za zaštitu poljoprivrednog zemljišta, koji uključuje Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture i lokalne vlasti, za rešavanje stalnog gubitka i degradacije poljoprivrednog zemljišta još uvek nije usvojen..

Poglavlje 12: Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Higijenska pravila EU za proizvodnju hrane obezbeđuju visok nivo bezbednosti hrane. Zdravlje i dobrobit životinja i bezbednost hrane životinjskog porekla se čuvaju zajedno sa kvalitetom semena, materijala za zaštitu bilja, zaštitom od štetnih organizama i ishranom životinja.

Kosovo je između **izvesnog i umerenog nivoa pripremljenosti** u oblasti bezbednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike. Tokom perioda izveštavanja, Kosovo je ostvarilo **ograničen napredak**, pošto je pripremila i usvojilo neophodne podzakonske akte, kao i razvilo programe nadzora i iskorenjivanja bolesti životinja i programe kontrole pasa lualica. Uspostavljen je sistem kontrole i sledljivosti hrane, kao i sistem upravljanja laboratorijskim informacijama za laboratorije za bezbednost hrane i veterinarstvo.

Preporuke Komisije iz prošle godine su samo delimično ispunjene i stoga ostaju na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- blagovremeno obezbediti sredstva i resurse potrebne za efikasno funkcionisanje sistema kontrole i sledljivosti hrane i sistema upravljanja laboratorijskim informacijama razvijenim uz podršku EU jer su oni instrumentalni u obezbeđivanju usklađenosti hrane proizvedene ili plasirane na Kosovu sa bezbednošću hrane, zdravljem životinja, dobrobit životinja i

<p>zdravstveni standardi biljaka, preduslov za konkurentan poljoprivredno-prehrambeni sektor;</p> <p>→ doneti odluku o modelu rada kafilerije i sistema sakupljanja nusproizvoda životinjskog porekla i početi sa radom kafilerije;</p> <p>→ ojačati nadzor i kontrolu bolesti životinja kroz poboljšanu implementaciju programa kontrole bolesti i nadzora, uključujući preuzimanje odgovornosti za finansiranje kampanja vakcinacije protiv besnila u potpunosti koje će se sprovoditi od jeseni 2023. na dalje.</p>
--

Kosovo je dalje napredovalo u oblasti kontrole i sledljivosti hrane, kao i sistema upravljanja laboratorijskim informacijama kojim upravlja Agencija za hranu i veterinu. Štaviše, pripremila je analizu nedostataka u zakonodavstvu koje pokriva oblasti zdravlja životinja, dobrobiti životinja, bezbednosti hrane i fitosanitarne, kao i strategiju i akcioni plan za izradu nedostajućih zakona. Bez obzira na premeštaj 75 inspektora iz opština, finansijski i ljudski resursi Kosovske agencije za hranu i veterinu ostaju nedovoljni za punu primenu pravnih tekovina EU u ovoj oblasti. Dok su laboratorije za hranu i veterinu nastavile sa testiranjem i učestvovala u testiranju osposobljenosti sa referentnim laboratorijama EU, još uvek nema napretka u dobijanju međunarodne akreditacije.

Ograničen napredak je postignut u **veterinarskoj politici**. Kosovo je razvilo programe nadzora i iskorenjivanja bolesti životinja i u oktobru 2022. odobrilo Program i Akcioni plan kontrole pasa lualica. Agencija za hranu i veterinu još uvek nije razvila niti počela da sprovodi sveobuhvatan sistem praćenja i kontrole bolesti, u skladu sa zakonodavstvom EU i zahtevima Svetske organizacije za zdravlje životinja.

Dugoročno planiranje i sprovođenje programa za **iskorenjivanje endemskih bolesti** na Kosovu i dalje zahteva poboljšanje. Isto važi i za kontrolu zdravlja životinja na nivou farme, transport životinja i stočne pijace. Nedostatak neophodnih resursa, kako ljudskih tako i finansijskih, kao i nedostatak programa stručnog usavršavanja i edukacije ometali su adekvatnu implementaciju programa u ovim oblastima.

Nije postignut napredak u pogledu **zdravlja životinja**. Dok višegodišnji program kontrole i nadzora bolesti životinja tek treba da se usvoji i primeni, Kosovo je nastavilo kampanje vakcinacije protiv besnila. Preuzimanje potpunog vlasništva nad ovim kampanjama od jeseni 2023. godine i nastavak kampanja vakcinacije dva puta godišnje, i dalje je neophodno da bi se uskladili sa obavezama koje proističu iz pravnih tekovina EU.

Kosovo nije postiglo napredak u sistemu prikupljanja i odlaganja **nusproizvoda životinjskog porekla**. Ovo još uvek nije u funkciji uprkos postojanju nove i opremljene kafilerije. Kosovo još uvek nije odlučilo o operativnom modelu i procedurama za kafileriju i sistem sakupljanja, kao ni o vremenskom okviru za njegovu operacionalizaciju.

Određeni napredak je postignut u **identifikaciji i registraciji životinja**, kroz kampanju mikročipovanja za pse sa vlasnicima. Nedovoljno prijavljivanje kretanja životinja ostaje izazov. Agencija za hranu i veterinu tek treba da usvoji mere za sprovođenje relevantnih propisa na nivou stočne pijace, klanica i transporta. Kosovo nije postiglo napredak u identifikovanju osnovnih **mera unakrsne usklađenosti** u oblastima bezbednosti hrane, zdravlja životinja i dobrobiti.

U pogledu stavljanja na tržište hrane, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog porekla, tokom izveštajnog perioda ostvaren je određeni napredak. Dalje, Nacionalni plan praćenja rezidua (NRMP) za 2022. godinu je završen i dostavljen Komisiji na procenu i komentari/ispravke su adresirane u skladu sa tim.

Kosovo je postiglo određeni napredak u pogledu **fitosanitarne politike**. Pripremljene su standardne operativne procedure i neophodna prateća dokumentacija za praćenje 18 štetočina visokog prioriteta (karantinskih organizama). Usklađivanje tek treba da se obezbedi za novu hranu i za **genetski modifikovane organizme**.

Poglavlje 13: Ribarstvo i akvakultura

Zajednička politika ribarstva postavlja pravila o upravljanju ribarstvom, štiti žive resurse mora i ograničava uticaj ribarstva na životnu sredinu. Ovo uključuje određivanje kvota za ulov, upravljanje kapacitetom flote, pravila o kontroli i inspekciji, pravila o tržištima i akvakulturi i podršku ribarstvu i priobalnim zajednicama. Dalje, promoviše održivu akvakulturu.

Kosovo ostaje u **ranoj fazi** priprema za ovo poglavlje i **nije postiglo napredak** u ovoj oblasti. Kako nijedna preporuka iz prethodnih izveštaja nije sprovedena, U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- usvoji višegodišnju strategiju posvećenu akvakulturi;
- dalje usklađuje tržišne politike sa zakonodavstvom EU (EU *acquis*);
- uspostavi popis ribljih vrsta.

Kosovo nema obalu, ima unutrašnji ribolov i akvakulturu, stoga je zakonodavstvo EU o kvotama ulova, inspekciji i kontroli samo delimično primenljiv. Pravne tekovine u oblasti ribarstva takođe pokrivaju unutrašnje ribarstvo i operacije akvakulture.

U toku je usvajanje višegodišnje strategije posvećene akvakulturi i zakonodavstva o akvakulturi sa zakonodavstvom EU.

Kosovo treba da se fokusira na uspostavljanje **tržišne politike** i prikupljanje podataka u skladu sa zakonodavstvom EU, kao i inventar ribljih vrsta. Takođe bi trebalo značajno da ojača administrativne kapacitete za upravljanje politikom, inspekciju i kontrolu.

Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija sistemski instrumenata

Regionalna politika je glavno sredstvo EU za smanjenje regionalnih razlika i ulaganje u održiv i inkluzivan društveno-ekonomski rast. Deluje kroz „podeljeno upravljanje“ između Komisije i država članica EU. Implementacija programa kohezivne politike zahteva odgovarajuće administrativne kapacitete na nivou programa i projekta, uspostavljanje sistema dobrog finansijskog upravljanja i kontrole, kao i ispunjavanje drugih elemenata zakonodavstva EU kao što su zakon o životnoj sredini ili zakon o javnim nabavkama.

Kosovo ostaje u **ranoj fazi priprema** u vezi sa regionalnom politikom i koordinacijom strukturnih instrumenata. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je postiglo **određeni napredak** u ovoj oblasti, kada je usvojilo Zakon o ravnomernom regionalnom razvoju.

U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- usvoji Regionalni razvojni akcioni plan 2023-2025;
- poboljša administrativne i tehničke kapacitete u operativnim strukturama IPA;
- da dalje razvija aktivnosti koje proističu iz zakona kao korak ka principima regionalne i kohezivne politike EU; obezbedi sprovođenje pravnog i strateškog okvira za regionalni razvoj, unapredi lokalni i regionalni program, planira projekte i kapacitete za implementaciju.

Kosovo je postiglo određeni napredak u usklađivanju svog postojećeg strateškog i **zakonodavnog okvira** za upravljanje javnim finansijama i okvir kontrole sa pravnim tekovinama EU. Pravni osnov, odnosno Zakon o ravnomernom regionalnom razvoju, usvojen u julu 2023. godine, i Akcioni plan za sprovođenje Strategije regionalnog razvoja 2020-2030, usvojen u junu 2023. godine, unapređuju politiku regionalnog razvoja.

Agencija za statistiku u saradnji sa EUROSTAT-om još nije uskladila statističke regione sa ekonomskim. Budžet za regionalni razvoj u 2022. godini iznosi 4,2 miliona evra.

Institucionalni okvir za upravljanje fondovima EU još nije uspostavljen. Istovremeno, funkcionalne su strukture za upravljanje nacionalnim regionalnim razvojnim programima i projektima. Što se tiče **administrativnih kapaciteta**, potrebni su značajni napori da se izdvoji više ljudskih resursa i povećaju njihovi kapaciteti, posebno u planiranju i upravljanju fondovima EU. Što se tiče **finansijskog upravljanja, kontrole i revizije**, ministarstva su uspostavila funkcionalne unutrašnje službe. Nacionalno revizorsko telo vrši centralno finansijsko upravljanje i reviziju.

Programiranje je fokusirano na nacionalne regionalne razvojne projekte i buduću IPA pomoć. Trenutno ne postoje projekti regionalnog razvoja finansirani iz IPA-e. U oblasti **praćenja i evaluacije** nastavljene su redovne aktivnosti u oblasti regionalnih razvojnih programa i projekata.

Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je sprovodilo **programe prekogranične saradnje** sa Albanijom, Severnom Makedonijom i Crnom Gorom. Što se tiče programa transnacionalne saradnje, Kosovo zbog statusnih pitanja ne učestvuje u programima transnacionalne i međuregionalne saradnje koji pokrivaju zapadni Balkan.

KLASTER 6: SPOLJNI ODNOSI

U oblasti trgovine, Kosovo je u ranoj fazi priprema. Tokom perioda izveštavanja ostvaren je ograničen napredak. Poboljšanje je postignuto u smanjenju trgovinskog deficita Kosova, međutim Kosovo još uvek nije usvojilo sveobuhvatnu trgovinsku politiku, niti ratifikovalo CEFTA dodatne protokole o olakšavanju trgovine i trgovini uslugama.

Poglavlje 30: Spoljni odnosi

EU ima zajedničku komercijalnu politiku prema trećim zemljama, zasnovanu na multilateralnim i bilateralnim sporazumima i autonomnim merama. Postoje i pravila EU u oblasti humanitarne pomoći i razvojne politike.

Kosovo je u **ranoj fazi priprema** u oblasti spoljnih odnosa. Tokom perioda izveštavanja ostvaren je **ograničen napredak**. Kosovo je postiglo napredak u implementaciji akcionog plana zajedničkog regionalnog tržišta, posebno ratifikacijom tri „sporazuma iz Berlinskog procesa“ o slobodnom kretanju i međusobnom priznavanju kvalifikacija. Kosovo treba da se uzdrži od preduzimanja daljih jednostranih trgovinskih mera bez opravdanja i prethodnih konsultacija sa Komisijom, u skladu sa svojim obavezama iz SSP. Nesuglasice u vezi sa predstavljanjem Kosova navele su vladu da blokira mehanizme donošenja odluka u CEFTA-i. Kosovo tek treba da uspostavi humanitarnu i razvojnu politiku.

Kako sve preporuke iz prethodnog izveštaja nisu sprovedene, deo preporuka ostaje na snazi. U narednoj godini Kosovo bi naročito trebalo da uradi sledeće:

- implementira obaveze u okviru Zajedničkog regionalnog akcionog plana tržišta 2021-2024; ratifikuje i primeni CEFTA Dodatni protokol 5 o olakšavanju trgovine i Dodatni protokol 6 o trgovini uslugama; i da finalizira pregovore o i usvoji Dodatni protokol 7 o rešavanju sporova;
- usvoji Uredbu o uspostavljanju Punkta za olakšavanje pitanja u vezi sa trgovinom;
- započne proces uspostavljanja i izrade politike za humanitarnu pomoć.

Što se tiče **zajedničke trgovinske politike**, Kosovo još uvek nije usvojilo sveobuhvatnu trgovinsku politiku niti ratifikovalo CEFTA dodatne protokole o olakšavanju trgovine i trgovini uslugama.

Skupština je 8. novembra 2022. usvojila Zakon o privremenim merama osnovnih proizvoda u posebnim slučajevima destabilizacije tržišta, koji je Vladi dao ovlašćenje da uvede trgovinska ograničenja, kontrolu cena i mere racionalizacije u hitnim slučajevima. Primena ovog novog zakona obustavljena je pošto su ga opozicione stranke uputile Ustavnom sudu, uz obrazloženje da se radi o kršenju ustavnih odredbi o slobodnom tržištu. Sud tek treba da donese odluku.

Vlada podržava Zajedničko regionalno tržište (CRM) kao osnovu za regionalni sporazum o slobodnoj trgovini. Kosovo nastavlja da napreduje u primeni tehničkih mera akcionog plana CRM 2021-2024, posebno u vezi sa zelenim trakama. Tokom izveštajnog perioda, Kosovo je usvojilo tri važna zakona o CRM: o ratifikaciji Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za lekare, stomatologe i arhitekte; o ratifikaciji Sporazuma Zapadnog Balkana o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija; i o ratifikaciji Sporazuma o slobodi kretanja sa ličnim kartama na zapadnom Balkanu.

Međutim, neslaganja u vezi sa predstavljanjem i denominacijom Kosova u CEFTA-i ometaju napredak u drugim oblastima, posebno u slobodnom kretanju radnika. Ova neslaganja su takođe navela vladu da blokira mehanizme donošenja odluka u CEFTA-i, pri čemu je usvajanje budžeta i imenovanje novog direktora još uvek na čekanju zbog ovog nedostatka konsenzusa. Kosovo, zajedno sa svim učesnicima u CRM, treba da igra konstruktivnu ulogu i ispuni zajedničke obaveze navedene u akcionom planu. U junu 2023. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) Kosova izdalo je „privremenu operativnu meru bezbednosti“ kojom se blokira ulazak srpske robe i poštanskih paketa na Kosovo. Čini se da ova mera nije u skladu sa obavezama Kosova prema CEFTA-i i protivna je duhu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Ovu meru je Kosovo uvelo nakon hapšenja trojice pripadnika kosovske policije od strane srpskih vlasti sredinom juna. Policajci su na kraju pušteni krajem juna.

Postoji potreba za jačanjem kapaciteta trgovinskog odeljenja. Potrebe su kako u broju zaposlenih, tako i u povećanju njihovih kapaciteta za obavljanje složenih poslova. Kašnjenja u pristupu trgovačkim bazama podataka Carine Kosova i statističkim podacima Kosovske agencije za statistiku negativno su uticala na efikasnost trgovinskog odeljenja.

Kosovski zakon o **robi dvostruke namene** ostaje usklađen sa propisima EU. Kosovo je ažuriralo svoju listu robe dvostruke namene u skladu sa delegiranom Uredbom Komisije EU 2023/66 od 21. oktobra 2022. godine.

Što se tiče **bilateralnih sporazuma sa trećim zemljama** o ekonomskoj/ trgovinskoj/ tehničkoj saradnji, Kosovo ima jedan broj sporazuma o slobodnoj trgovini (FTA) sa proširenjem i trećim zemljama. Kosovo je postiglo sporazum o trgovinskom partnerstvu i saradnji sa Ujedinjenim Kraljevstvom, a prvi sastanak Partnerskog saveta je održan u decembru 2022.

U junu 2022. godine, države EFTA i Kosovo su zvanično pokrenule pregovore o slobodnoj trgovini. Između avgusta i decembra 2022. godine održane su dve runde pregovora, uz dobar napredak u svim oblastima.

Bilo je malo pomaka u oblastima **razvojne politike i humanitarne pomoći**. Pošto je Kosovo primalac programa pomoći, ono ne pruža humanitarnu pomoć trećim zemljama na sistematski način. Nema agenciju za razvojnu pomoć. Kosovo se podstiče da započne proces uspostavljanja pravnog okvira koji pokriva međunarodnu saradnju i razvojnu politiku, kao i humanitarnu pomoć, u skladu sa politikama i principima EU, i da izgradi namenske administrativne strukture. U kontekstu agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine, Kosovo je obećalo da će ugostiti do 5.000 izbeglica i 20 novinara iz Ukrajine. Kosovo je takođe obećalo pomoć Turskoj i Siriji nakon zemljotresa u februaru 2023.

ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Kosova (SSP) stupio je na snagu u aprilu 2016. Ovaj sveobuhvatni sporazum pruža okvir za politički dijalog i pokriva saradnju u različitim sektorima. Od 2016. godine održano je pet sastanaka Saveta za stabilizaciju i pridruživanje i sedam ciklusa sastanaka pododbora. Kosovo učestvuje u ministarskom dijalogu između ministara ekonomije i finansija EU, i zemalja kandidata i potencijalnih kandidata, sa ciljem da pomogne ovim poslednjima da postepeno ispune kriterijume ekonomskog pristupanja i budu što bolje pripremljeni za ekonomske reforme, konkurentnost i otvaranje novih radnih mesta.

Vlada je 31. marta 2023. godine odobrila Nacionalni program za evropske integracije 2023-2027, koji je potom usvojila Skupština 15. juna 2023. Da bi dalje usmeravali sprovođenje reformi u okviru SSP-a, Komisija i Kosovo su u novembru 2016. godine **usvojili Evropsku Reformsku agendu (ERA)**. U njemu su navedene prioritete akcije u oblastima dobrog upravljanja, vladavine prava, konkurentnosti, investicija, održivog razvoja, zapošljavanja, obrazovanja i zdravstva. Kosovo je 2021. usvojilo drugu fazu ERA (ERA II) kroz namenski akcioni plan. Kosovo je trebalo da implementira prioritete identifikovane ERA II u periodu od dve godine, do sredine 2023. godine.

Vlada je podnela zahtev za članstvo u EU 15. decembra 2022. godine.

Što se tiče **liberalizacije viznog režima** za Kosovo, relevantnu Uredbu usvojio je 9. marta Savet, a 18. aprila 2023. Evropski parlament. Uredba dozvoljava vlasnicima kosovskih biometrijskih pasoša da putuju u EU bez vize na period od 90 dana u bilo kom periodu od 180 dana, počevši od 1. januara 2024. godine.

Bilateralna podrška EU Kosovu u okviru **Instrumenta za pretpristupnu pomoć II (IPA II)** u periodu 2014-2020. iznosila je 562 miliona evra i obuhvatala je, između ostalog, operacije budžetske podrške reformi javne uprave, upravljanju javnim finansijama i društveno-ekonomski oporavak.

Pomoć EU Kosovu u vezi sa COVID-om iznosila je 68 miliona evra. Kao deo šireg odgovora na COVID-19, EU je stavila na raspolaganje šemu makrofinansijske pomoći od 100 miliona evra u veoma povoljnim zajmovima kako bi podržala lokalnu ekonomiju.

Uredba IPA III za finansijski period 2021-2027.²² nastavlja da pruža finansijsku podršku regionu, a takođe će finansirati Ekonomski investicioni plan (EIP) za zapadni Balkan. Godišnji programi IPA 2021, 2022 i 2023 uključuju doprinos EU u iznosu od oko 201 milion evra. U okviru EIP-a, Kosovo ima koristi od 312 miliona evra, generišući mobilisane investicije od 940 miliona evra.

Na samitu EU-ZB u Tirani u decembru 2022., Komisija je predložila **Paket energetske podrške** od 1 milijarde evra za Zapadni Balkan za rešavanje trenutnih, kratkoročnih i srednjoročnih potreba u regionu u kontekstu energetike. krize i ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine. Kosovo će imati koristi od 75 miliona evra iz IPA 2023 finansiranja u okviru ovog paketa.

Kosovo nastavlja da koristi podršku u okviru višedržavnih i regionalnih programa IPA. Pored toga, Kosovo učestvuje u **tri programa prekogranične saradnje** i koristi, uz podršku IPA, od učešća u nekim programima EU. Od 2018, Kosovo se pridružilo sledećim **programima EU**: Erasmus+, Program jedinstvenog tržišta, Građani, Program jednakosti, prava i vrednosti, Kreativna Evropa, Carina, Fiskalis i Horizont Evropa.

---

²²Službeni list L 330, 20.9.2021.

Da bi se olakšao napredak u procedurama izdavanja dozvola, Kosovo učestvuje kao posmatrač u pilot projektu u okviru Instrumenta tehničke podrške.

Kosovo i **Evropol** su unapredili svoju saradnju. Nakon potpisivanja okvirnog radnog aranžmana u julu 2020. godine, postoje tri dodatna sporazuma/protokola: Memorandum o razumevanju o bezbednoj komunikacijskoj liniji preko SIENA, Aranžman o upućivanju oficira za vezu i Aranžman o razmeni i zaštiti poverljivih podataka. . SIENA veza je potpuno operativna. Kosovska policija od 15. marta 2023. ima prvog oficira za vezu sa Evropolom u Hagu.

Od 2008. godine, **Evropska misija vladavine prava na Kosovu (EULEKS)** pomaže kosovskim vlastima u uspostavljanju održivih i nezavisnih institucija vladavine prava. U okviru svog sadašnjeg mandata produženog do 14. juna 2025. godine, Misija nastavlja da preduzima aktivnosti nadgledanja i ima ograničene izvršne funkcije.

Fronteks raspoređuje svoje službenike na nekoliko graničnih prelaza na Kosovu na osnovu obostrano dogovorenih operativnih planova. Pored toga, agencija pruža i drugu podršku u vezi sa upravljanjem granicama, npr. vođenje u procesu uspostavljanja Nacionalnog koordinacionog centra (NCC).

Do danas, prema Vladi, Kosovo je priznalo 117 zemalja, uključujući 22 države članice EU.

Posle ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine, Kosovo je nastavilo da usvaja pakete sankcija Rusiji i Belorusiji ponavljajući one koje su uvele EU i SAD. Među preduzetim merama je i obustava emitovanja aktivnosti ruskih medijskih kanala na Kosovu i uvođenje viza za ruske državljane. Što se tiče podrške Kosova Ukrajini, vlada je izdvojila 100.000 evra humanitarne pomoći i namenila sredstva za smeštaj 20 novinara iz Ukrajine. Skupština je usvojila rezoluciju kojom se izražava spremnost da primi do 5.000 ukrajinskih izbeglica.

U vezi sa eskalacijom na severu Kosova u maju 2023. godine, EU je pozvala i Kosovo i Srbiju da odmah i bezuslovno preduzmu mere za deeskalaciju situacije i povratak u proces normalizacije odnosa. Zbog nedostatka odlučnih koraka za deeskalaciju od strane Kosova, au skladu sa Izjavom od 3. juna, EU je odlučila da preduzme niz mera.

Rad organa Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju je zaustavljen. Programiranje sredstava za Kosovo u okviru vežbe programiranja IPA 2024 do sada je stavljeno na čekanje. Predlozi koje je Kosovo podnelo u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (VBIF) nisu podneti na razmatranje Odboru VBIF-a. Što se tiče tekuće podrške, obustavljene su procedure nabavke i potpisivanje novih ugovora. Kosovo takođe nije pozivano na događaje na visokom nivou, a bilateralne posete su suspendovane, osim onih koje su bile usmerene na rešavanje krize na severu Kosova i onih koje se odnose na regionalnu integraciju zapadnog Balkana.

Ove mere su privremene i reverzibilne u zavisnosti od kredibilnih, odlučnih i blagovremenih koraka koje su preduzele kosovske vlasti da deeskaliraju situaciju, vrata se dijalogu i sprovedu obaveze koje su u ovom kontekstu preuzete.

STATISTIČKI PODACI (na dan 31. 08. 2023.)
Kosovo

Osnovni podaci	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Populacija (u hiljadama)		2 208 s	1 784 s	1 799 s	1 796 s	1 782 s	1 798 s
Ukupna površina zemlje (km ²)	1)	10 908 w	10 905 w	10 905 w	10 905 w	10 905 w	10 905 w

Nacionalni računi	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto domaći proizvod (BDP) (miliona evra)		4 031	6 357	6 672	7 056	6 772	7 958
BDP (evro po glavi stanovnika)		1 826 s	3 564 s	3 709 s	3 930 s	3 800 s	4 426 s
BDP po glavi stanovnika (u standardima kupovne moći (PPS))		:	:	:	:	:	:
BDP po glavi stanovnika (u PPS), u odnosu na prosek EU (EU-27 = 100)		:	:	:	:	:	:
Realna stopa rasta BDP-a: promena obima BDP-a u odnosu na prethodnu godinu (%)		4.9	4.8	3.4	4.8	- 5.3	10.7
Rast zaposlenosti (podaci nacionalnih računa), u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	c	c	c	:	:
Rast produktivnosti rada: rast BDP-a (u obimu) po zaposlenom u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	c	c	c	:	:
Rast koštanja jedinice rada u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	c	c	c	:	:
**3-godišnja promena (T/T-3) u indeksu rasta koštanja jedinice rada (2015 = 100)		:	c	c	c	:	:
Produktivnost rada po zaposlenom: BDP (u PPS) po zaposlenom u odnosu na EU prosek (EU-27 = 100)		:	:	:	:	:	:
Bruto dodata vrednost po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		11.5	9.2	8.1	9.0	8.9	8.6
Industrija (%)		23.5	24.1	24.2	23.4	24.1	23.6
Građevinarstvo (%)		9.3	10.1	10.4	10.1	9.3	10.6
Usluge (%)		55.6 s	56.5 s	57.2 s	57.5 s	57.7 s	57.2 s
Izdaci za finalnu potrošnju, kao udeo u BDP-u (%)		105.7	91.1	91.9	92.6	98.8	95.9
Bruto investicije u fiksni kapital, kao učešće u BDP-u (%)		31.0	30.0	31.7	31.0	29.7	32.9
Promene zaliha, kao učešće u BDP-u (%)		2.1	4.7	4.6	3.5	3.7	3.1
Izvoz roba i usluga u odnosu na BDP (%)		21.7	27.3	29.1	29.3	21.7	33.4
Uvoz roba i usluga u odnosu na BDP (%)		60.5	53.1	57.3	56.4	53.9	65.2
Bruto investicije u fiksni kapital u sektoru opšte vlade, kao procenat BDP-a (%)		:	:	:	:	:	:

Biznis	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Indeks obima industrijske proizvodnje (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Broj aktivnih preduzeća (broj)		29 710 pw	34 355 w	31 028 pw	34 615 w	40 056 w	45 468 w
Stopa nataliteta: broj rođenih preduzeća u referentnom periodu (t) podeljen brojem preduzeća aktivnih u t (%)		13.9 pw	8.7 w	4.8 pw	:	:	:
Stopa smrtnosti: broj umrlih preduzeća u referentnom periodu (t) podeljen brojem preduzeća aktivnih u t (%)		5.3 w	4.2 w	3.7 pw	4.2 w	2.6 w	:

Ljudi zaposleni u MSP kao udeo svih zaposlenih lica (u okviru nefinansijske poslovne ekonomije) (%)	:	78.8 sw	78.4 psw	9.6 sw	8.6 sw	7.7 sw
Dodata vrednost MSP (u nefinansijskoj poslovnoj privredi) (u milionima evra)	:	:	:	:	:	:
Ukupna dodata vrednost (u nefinansijskoj poslovnoj privredi) (milion evra)	:	:	:	:	:	:

Inflacija i cene kuća	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Indeks potrošačkih cena (CPI), promena u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	1.5 d	1.1 d	2.7 d	0.2 d	3.4 d
**Godišnja promena u indeksu deflacije cene kuća (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:

Bilans plaćanja	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Platni bilans: ukupan tekući račun (milion evra)		- 516.1	- 348.6	- 508.8	- 399.5	- 472.2	- 694.6
Tekući račun platnog bilansa: trgovinski bilans (milion evra)		- 1 741.6	- 2 464.2	- 2 737.7	- 2 840.2	- 2 573.2	- 3 567.0
Tekući račun platnog bilansa: neto usluge (milion evra)		176.0	827.3	855.8	926.0	391.6	1 034.9
Tekući račun platnog bilansa: neto stanje za primarni dohodak (milion evra)		67.0	127.4	113.1	160.6	164.0	150.9
Tekući račun platnog bilansa: neto saldo sekundarnih prihoda (milion evra)		982.5	1 161.0	1 260.0	1 354.1	1 545.4	1 686.2
Neto saldo za primarni i sekundarni prihod: od čega državni transferi (milion evra)		319.5	199.7	226.1	236.6	276.6	233.7
**Pokretni prosek salda tekućeg računa u odnosu na BDP (%) unazad 3 godine		:	- 7.6	- 7.1	- 6.3	- 6.8	- 7.1
** Petogodišnja promena udela u svetskom izvozu roba i usluga (%)		:	28.3	37.6	37.0	14.9	49.4
Neto saldo (ulaz-izlaz) stranih direktnih investicija (SDI) (milion evra)		331.1 w	212.0 w	225.8 w	188.4 w	286.6 w	320.4 w
Direktne strane investicije (SDI) u inostranstvu (milion evra)		37.4 w	43.4 w	46.3 w	66.2 w	59.1 w	100.3 w
od čega SDI izveštajne privrede u zemljama EU-27 (milion evra)		:	14.1 w	13.0	6.1	16.5	26.5
Direktne strane investicije (SDI) u ekonomiju koja izveštava (milioni evra)		368.5 w	255.4 w	272.1 w	254.6 w	345.7 w	420.7 w
od čega SDI zemalja EU-27 u ekonomiji koja izveštava (milion evra)		:	86.1 w	58.7	158.6	152.1	215.6
**Neto pozicija međunarodnih investicija, u odnosu na BDP (%)		9.2 w	- 1.8 w	- 6.1 w	- 5.8 w	- 12.3 w	- 11.6 w
Godišnja stopa promene u prilivu doznaka (u nacionalnoj valuti) od radnika migranata (%)		14.5 sw	11.9 s	12.0 s	12.1 s	14.5 s	14.5 s

Javne finansije	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Deficit/suficit opšte vlade, u odnosu na BDP (%)		:	- 0.8 w	- 1.0 w	- 0.5 w	- 5.2 w	:
Bruto državni dug u odnosu na BDP (%)		5.9 ew	16.6 ew	17.1 ew	17.5 w	21.8 w	:
Ukupni državni prihodi, kao procenat BDP-a (%)		26.8 w	30.2 w	30.1 w	31.5 w	32.6 w	:
Ukupni državni rashodi, kao procenat BDP-a (%)		28.9 w	28.9 w	29.6 w	30.5 w	34.4 w	:

Finansijski indikatori	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto spoljni dug cele privrede u odnosu na BDP (%)		34.0 sw	32.9 sw	30.5 sw	31.2 sw	37.2 sw	37.4 sw
Bruto spoljni dug cele privrede u odnosu na ukupan izvoz (%)		157.0 w	120.2 w	105.0 w	106.4 w	171.2 w	111.9 w
Novčana masa: M1 (novčanice, kovanice, prekonoćni depoziti, milion evra)		:	:	:	:	:	:
Novčana masa: M2 (M1 plus depoziti sa rokom dospeća do dve godine, milion evra)		:	:	:	:	:	:
Novčana masa: M3 (M2 plus tržišni instrumenti, u milionima evra)		:	:	:	:	:	:

Ukupni krediti monetarnih finansijskih institucija rezidentima (konsolidovani) (miliona evra)		1 458.7 w	2 629.5 w	2 939.2 w	:	:	:
**Godišnja promena obaveza finansijskog sektora (%)		:	:	:	:	:	:
** Privatni kreditni tok, konsolidovani, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
**Privatni dug, konsolidovan, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Kamatne stope: dnevna stopa novca, godišnje (%)		:	:	:	:	:	:
Aktivna kamatna stopa (jedna godina), godišnje (%)	2)	14.63 w	6.83 w	6.65 w	6.51 w	6.21 w	5.96 w
Kamatna stopa depozita (jedna godina), godišnje (%)	2)	3.70 w	1.04 w	1.31 w	1.46 w	1.49 w	1.33 w
Kurs evra: prosek perioda (1 evro = ... nacionalna valuta)		1 w	1 w	1 w	1 w	1 w	1 w
Indeks efektivnog deviznog kursa ponderisan trgovinom, 42 zemlje (2015. = 100)		:	:	:	:	:	:
**3-godišnja promena (T/T-3) u indeksu efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Vrednost rezervi (uključujući i zlato) (u milionima evra)		612.5 w	683.4 w	769.3 w	863.7 w	900.8 w	1 100.3 w

Spoljna trgovina robom	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Vrednost uvoza: sva roba, svi partneri (miliona evra)		2 158	3 047	3 347	3 497	3 297	4 684
Vrednost izvoza: sva roba, svi partneri (miliona evra)		296	378	368	384	475	756
Trgovinski bilans: sva roba, svi partneri (miliona evra)		-1862	-2669	-2980	-3114	-2822	-3929
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cena / indeks uvoznih cena * 100) (broj)		100.0 sw	93.0 sw	91.0 sw	94.2 sw	92.6 sw	101.4 sw
Učešće izvoza u zemlje EU-27 u vrednosti ukupnog izvoza (%)		45.2 s	22.0 s	27.5 s	33.2 s	34.5 s	31.5 s
Učešće uvoza iz zemalja EU-27 u vrednosti ukupnog uvoza (%)		40.4 s	42.3 s	42.7 s	49.1 s	45.8 s	44.3 s

Demografija	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Gruba stopa prirodne promene stanovništva (stopa prirodnog priraštaja): broj rođenih minus umrlih (na hiljadu stanovnika)		13.3 b	8.2 e	7.7	6.9	7.4 ep	:
Stopa smrtnosti novorođenčadi smrti dece mlađe od jedne godine (na hiljadu živih rođenih)		8.8	9.7	10.6	8.7	:	:
Očekivani životni vek pri rođenju: muškarac (godine)		:	:	:	:	:	:
Očekivani životni vek pri rođenju: žena (godine)		:	:	:	:	:	:

Tržište rada	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Stopa ekonomske aktivnosti za osobe od 20–64 godine: procenat ekonomski aktivnog stanovništva starosti 20–64 godine (%)		:	49.0 w	46.6 w	45.2 w	42.9 w	43.9 w
**Stopa zaposlenosti za osobe starosti 20–64 godine: udeo stanovništva starosti 20–64 godine koje je zaposleno (%)		:	34.4 w	33.2 w	34.2 w	32.3 w	35.1 w
Stopa zaposlenosti muškaraca za osobe od 20 do 64 godine (%)		:	54.0 w	52.6 w	53.0 w	48.8 w	51.9 w
Stopa zaposlenosti žena za osobe od 20 do 64 godine (%)		:	14.6 w	14.1 w	15.6 w	16.0 w	18.5 w
Stopa zaposlenosti za osobe starosti 55–64 godine: udeo stanovništva starosti 55–64 koje je zaposleno (%)		:	32.7 w	31.5 w	32.2 w	30.9 w	32.1 w
Zaposlenost po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		:	4.4 w	3.5 w	5.2 w	4.8 w	2.8 w
Industrija (%)		:	17.4 w	14.3 w	15.1 w	16.3 w	14.8 w

Građevinarstvo (%)	:	12.9 w	11.9 w	12.6 w	11.1 w	10.5 w
Usluge (%)	:	65.3 w	70.3 w	67.1 w	67.9 w	71.9 w
Učešće zaposlenih u javnom sektoru u ukupnoj zaposlenosti, lica starosti 20–64 (%)	:	28.4 w	30.8 w	27.6 w	28.7 w	28.3 w
Učešće zaposlenih u privatnom sektoru u ukupnoj zaposlenosti, lica starosti 20–64 (%)	:	71.6 w	69.2 w	72.4 w	71.3 w	71.7 w
Stopa nezaposlenosti: procenat radne snage koja je nezaposlena (%)	:	30.3 w	29.4 w	25.5 w	25.8 w	20.6 w
Stopa nezaposlenosti muškaraca (%)	:	28.5 w	28.3 w	22.4 w	23.4 w	18.9 w
Stopa nezaposlenosti žena (%)	:	36.4 w	33.3 w	34.4 w	32.2 w	24.9 w
Stopa nezaposlenosti mladih: udeo nezaposlene radne snage od 15 do 24 godine (%)	:	52.7 w	55.4 w	49.4 w	49.1 w	38.0 w
Stopa dugotrajne nezaposlenosti: procenat radne snage koja je bila nezaposlena 12 meseci ili više (%)	:	21.7 w	17.2 w	16.2 w	18.4 w	14.5 w
Stopa nezaposlenosti za osobe (25–64 godine) koje su završile najviše niže srednje obrazovanje (ISCED nivou 0-2) (%)	:	32.5 w	35.8 w	28.3 w	30.2 w	27.6 w
Stopa nezaposlenosti za osobe (25–64 godine) sa završenim tercijarnim obrazovanjem (ISCED nivou 5-8) (%)	:	23.4 w	16.8 w	18.0 w	17.0 w	13.7 w

Socijalna kohezija	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Prosečne nominalne mesečne plate i dnevnice (nacionalna valuta)	:		431 w	453 w	477 w	466 w	484 w
Indeks realnih zarada (indeks nominalnih plata i zarada podeljen indeksom inflacije) (2016 = 100)	:		:	:	:	:	:
GINI koeficijent	:		:	44	46 w	45 w	:
Jaz siromaštva	:		:	47.4	55.3 w	46.6 w	:
*Oni koji rano napuštaju obrazovanje i obuku: procenat stanovništva starosti od 18 do 24 sa najviše nižim srednjim obrazovanjem koji nisu u daljem obrazovanju ili obuci (%)	:		12.2 w	9.6 w	8.2 w	7.8 w	7.0 w

Životni standard	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Broj putničkih automobila u odnosu na veličinu stanovništva (broj na hiljadu stanovnika)		90.6 sw	153.6 sw	155.9 sw	162.2 sw	164.4 sw	:
Broj pretplata na mobilne telefone u odnosu na veličinu populacije (broj na hiljadu stanovnika)		:	1 200.7 ew	1 281.1 ew	1 266.4 ew	1 095.0 ew	1 072.0 ew
Penetracija mobilnog širokopolasnog pristupa (na 100 stanovnika)		:	65.4 ew	73.9 ew	78.4 ew	84.5 ew	88.4 ew
Penetracija fiksnog širokopolasnog pristupa (na 100 stanovnika)		:	15 ew	18 ew	20 ew	21 ew	22 ew

Infrastruktura	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Gustina železničke mreže (linije u upotrebi, na hiljadu km ²)	1)	30.3 sw	30.5 sw	30.5 sw	30.5 sw	30.5 sw	30.5 sw
Dužina puteva za motorna vozila (kilometara)		w	108 w	119 w	137 w	137 w	137 w

Inovacije i istraživanja	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Javna potrošnja za obrazovanje u odnosu na BDP (%)		:	4.4 sw	4.5 sw	4.6 sw	4.6 sw	4.3 sw
*Bruto domaća potrošnja za R&D u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:

Državna budžetska izdvajanja ili izdaci za istraživanje i razvoj (GBAORD), kao procenat BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Procenat domaćinstava koja imaju pristup internetu kod kuće (%)		:	88.8	93.2	93.2	96.4	:

Životna sredina	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
*Indeks emisije gasova staklene bašte, ekvivalent CO ₂ (1990 = 100)		:	:	:	:	:	:
Energetski intenzitet privrede (kg ekvivalentne nafte na 1 000 evra BDP-a u stalnim cenama iz 2015.		553.1	409.0	398.1	392.3	413.9	405.0
Električna energija proizvedena iz obnovljivih izvora u odnosu na bruto potrošnju električne energije (%)		1.4	3.6	4.2	5.2	5.3	5.4
Udeo puteva u unutrašnjem teretnom saobraćaju (na osnovu tona-km) (%)		:	:	:	:	:	:

Energija	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Primarna proizvodnja svih energenata (hiljade TOE)		1 861	1 793	1 822	1 849	1 901	1 937
Primarna proizvodnja sirove nafte (hiljade TOE)		0	0	0	0	0	0
Primarna proizvodnja čvrstih goriva (hiljade TOE)		1 612	1 412	1 428	1 503	1 562	1 591
Primarna proizvodnja gasa (hiljade TOE)		0	0	0	0	0	0
Neto uvoz svih energenata (hiljade TOE)		619 s	769 s	757 s	815 s	787 s	942 s
Bruto unutrašnja potrošnja energije (hiljade TOE)		2 517	2 569	2 585	2 669	2 665	2 888
Bruto proizvodnja električne energije (GWh)		5 168	5 918	5 915	6 351	6 711	6 892

Poljoprivreda	Note	2010	2017	2018	2019	2020	2021
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (po proizvođačkim cenama) (2010 = 100)		100.0 w	112.4 w	108.3 w	119.0 w	100.0 w	95.7 w
Korišćena poljoprivredna površina (hiljadu hektara)		406.9 e	417.0	419.5	421.0	421.1	421.2
Broj stoke: živa goveda (hiljade grla, kraj perioda)		:	259.7	259.7	257.7	261.4	260.5
Broj stoke: žive svinje (hiljade grla, kraj perioda)		:	41.1	40.2	40.5	45.4	47.4
Broj stoke: žive ovce i žive koze (hiljade grla, kraj perioda)		:	210.7 s	209.8 s	216.3 s	241.7 s	241.4 s
Sirovo mleko dostupno na farmama (hiljade tona)		:	365.1	334.3	:	:	:
Proizvodnja žetvenih useva: žitarice (uključujući pirinač) (hiljade tona)		430.5	477.9	441.8	459.4	529.1	504.4
Žetvena proizvodnja: šećerna repa (hiljada tona)		:	:	:	:	:	:
Žetvena proizvodnja: povrće (hiljadu tona)		158.5	147.8	155.3	177.8	169.4	165.0

Izvor: Eurostat i/ili statističke službe sa Kosova

- : = nije dostupno
- b = prekid u seriji
- c = poverljiva vrednost
- d = definicija se razlikuje
- e = procenjena vrednost
- n = nije značajna vrednost
- p = provizionalno
- s = procena Eurostat-a

w= podaci koje dostavlja i pod odgovornošću nacionalnog statističkog organa i objavljeni su na osnovu „kao što jesu“ i bez ikakve garancije u pogledu njihovog kvaliteta i usklađenosti sa statističkom metodologijom EU

* = indicator Europe 2020

** = indicator *Macroeconomic Imbalance Procedure* (MIP)

Fusnote:

- 1) Promena oblasti između 2016. i 2017. odražava merenja koja je izvršila Kosovska katastarska agencija.
- 2) Uključuje i taksu za isplate koju naplaćuju banke.